

The Culture of Polis

КУЛТУРА

ПОЛИСА

Часопис за нејовање демократске политичке културе

ISSN 1820-4589

Година XII

Посебно издање

2015. година

ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ СРБИЈЕ И БАЛКАНА ИЗМЕЂУ ЕВРОАТЛАНТИЗМА И ЕВРОАЗИЈСТВА

приредили:

Љубиша Деспотовић

Александар Гајић

Култура - Полис, Нови Сад

КУЛТУРА ПОЛИСА

The Culture of Poliss

часопис за неговање демократске политичке културе

Издавачи: Култура – Полис Нови Сад, www.kpolisa.com;
Институт за европске студије Београд, www.ies.rs

Уредништво: др Србобран Бранковић, др Мирко Милетић,
др Александар М. Петровић, др Славиша Орловић,
др Зоран Аврамовић, др Ђорђе Стојановић,
др Милан Суботић, др Александар Гајић,
др Небојша Петровић, др Жељко Бјелајац,
др Веселин Конатар, др Милан Игрутиновић.

Главни и одговорни уредник: др Љубиша Деспотовић

заменик гл. и одгов. уредника: др Зоран Јевтовић

помоћник гл. и одгов. уредника: др Дарко Гавриловић

секретар уредништва: др Марија Ђорић

чланови уредништва из иностранства: др Василис Петсинис (Грчка),
др Пол Мојзес (САД), др Павел Бојко (Руска Федерација),
др Марко Атила Хоаре (Велика Британија),
др Тајјана Тапавички - Дуроњић (РС-БиХ),
др Давор Пауковић (Хрватска), др Василе Табара (Румунија)
др Даниела Блажевска (БРЈ Македонија)

прелом и припрема: Милан Карановић

Савет часописа: др Живојин Ђурић, председник;

др Вукашин Павловић, др Илија Вујачић, др Срђан Шљукић,

др Драган Лакићевић, др Мирослав Прокопијевић,

др Радослав Гађиновић, др Зоран Арацки,

др Вељко Делибашић.

штампа: Мала књига

тираж: 400.

УДК 316.334.56:008

ЦИП - Каталогизација у публикацији

Библиотека Матице српске, Нови Сад

3

КУЛТУРА полиса : часопис за неговање демократске
политичке културе / главни и одговорни уредник Љубиша
Деспотовић. – Год. 1, бр. 1 (2004) – . – Нови Сад :
Удружење за политичке науке СЦГ Огранак у Новом Саду;
Stylos, 2004.-.- 21 cm

Повремено

ISSN 1820-4589

COBISS.SR-ID 199568391

ISSN 1820-4589

КУЛТУРА ПОЛИСА, год. XII (2015), посебно издање
THE CULTURE OF POLIS

часопис за неговање демократске политичке културе

Зорану Петровићу Пироћанцу Ad Honores

**ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ СРБИЈЕ И БАЛКАНА ИЗМЕЂУ
ЕВРОАТЛАНТИЗМА И ЕВРОАЗИЈСТВА**

приредили:

Љубиша Деспотовић

Александар Гајић

САДРЖАЈ:

Александар Саша Гајић, <i>Између евроатлантизма и евроазијства – положај савремене Србије</i>	1
Henri de Grossouvre, <i>Актуелна Србија између Брисела и Москве - Не усклађивање и улога Србије у срцу нове Европе</i>	17
Иван М. Зарић, <i>Класичне евроатлантске геополитичке теорије - релевантност на почетку 21. века</i>	23
Небојша Вуковић, <i>Србија и Балкан у неоевроазијској геополитичкој концепцији</i>	39
Душан Пророковић, <i>Средњоевропски континентализам и четири могућа сценарија за Балкан</i>	55
Љубиша Деспотовић, <i>Геополитика деструкције и „Нова Европа” - постоји ли геополитичка алтернатива за Србију?</i>	65
Радослав Гађиновић, <i>Спречити потапање Србије у „Атлантику” (Економске интеграције и војна неутралност национални је интерес Србије)</i>	81
Зоран Петровић Пироћанац, <i>Народне класе Европе, забрињавајући свет и шта ће чинити малена Србија</i>	99
Горан Николић / Владан Ивановић, <i>Регионална сарадња на Балкану под утицајем евроатлан-тизма и евроазијства: Парадоксалан утицај ’евроатлантског’ пројекта ЦЕФТА на јачање веза Србије и РС</i>	121
Драган Петровић, <i>Српска геополитика на Балкану, у периоду преласка светског поретка ка мултиполаризму</i>	139
Срђан М. Перишић, <i>Геополитичка оријентација Србије: потреба за дефинисањем</i>	155
Сања Арежина, <i>Кинески „Нови пут свиле” и Балкан</i>	167
Зоран Б. Јевтовић, <i>Асиметрична битка за утицајем на Балкану</i>	189
Веселин Конатар, <i>Геополитика између планираног хаоса и новог поретка моћи – обавештајни аспекти</i>	205

CONTENT:

Aleksandar Saša Gajić, <i>Between euroatlantism and eurasianism - contemporary Serbia`s position</i>	1
Henri de Grossouvre, <i>Actualité de la Serbie entre Bruxelles et Moscou - Non alignement et rôle de la Serbie au coeur de la nouvelle Europe</i> . . .	17
Ivan M. Zarić, <i>Classical euro-atlantic geopolitical theories - relevancy at the beginning of the 21st century</i>	23
Nebojša Vuković, <i>Serbia and The Balkans in neo-Eurasian geopolitical conception</i>	39
Dušan Proroković, <i>Central European kontinentalizam four possible scenarios for the Balkans</i>	55
Ljubiša Despotović, <i>Geopolitics of destruction</i>	65
Radoslav Gaćinović, <i>To prevent the drowning of Serbia in the Atlantic (Economic integrations and military neutrality as a national interest of Serbia)</i>	81
Zoran Petrović Piroćanac, <i>Les classes populaires de l'Europe, alarmer le monde et ce qu'il va faire la petite Serbie</i>	99
Goran Nikolić / Vladan Ivanović, <i>Regional cooperation in the Balkans under the influence of Euroatlantism and Eurasianism: Paradoxical effect of 'Euro-Atlantic' CEFTA project on strengthening the ties between Serbia and the RS</i>	121
Dragan Petrović, <i>Serbian geopolitics at Balkans, in the period of transition of world order toward multipolarism</i>	139
Srđan M. Perišić, <i>The geopolitical orientation Serbia: the need to define</i>	155
Sanja Arežina, <i>Chinese 'New silk road' and the Balkans</i>	167
Zoran B. Jevtović, <i>The asymmetric battle for influence in the Balkans</i>	189
Veselin Konatar, <i>Geopolitics between planned chaos and a new order of power - intelligence aspect</i>	205

АЛЕКСАНДАР САША ГАЈИЋ
Институт за европске студије
Београд

УДК 316.334.3:497.11(4-7+4-5)
Оригиналан научни рад
Примљен: 20.05.2015
Одобен: 29.05.2015

ИЗМЕЂУ ЕВРОАТЛАНТИЗМА И ЕВРОАЗИЈСТВА – ПОЛОЖАЈ САВРЕМЕНЕ СРБИЈЕ*

Сажетак: Рад проучава низ слојева у односима савремене Србије према два различита и фундаментално супротстављена геополитичка концепта те њиховим институционалним изразима и интеграционих аранжманима – евроатлантизму и евроазијству. Полазећи од класичног геополитичког положаја Србије и Балкана, у раду се анализира савремена геополитичка ситуација на крају 20. и почетку 21. века. Затим се посматра како духовно-историјски вертикала српског народа и њено вредносно, културно-идентитетски наслеђе кореспондирају са савременим евроатланским и евроазијским идејама и (гео)политичким плановима, те колико су ове опције утицајне на српском геополитичком простору и из којих разлога. На крају се у овом контексту гледају и могући институционални оквири геополитичке сарадње те „унутрашња“ сложеност евроазијства и евроатлантизма, и у том светлу се сагледавају перспективе које пружају евроатлантизам и евроазијство на овим просторима.

Кључне речи: геополитика, Балкан, Римланд, атлантизам, евроазијство

Да би се колико год је то могуће целовитије одредила савремена позиција Србије према два дубоко различита и међусобно крајње супротстављена геополитичка и идејна концепта те њиховим институционалним изразима и интеграционим аранжманима у оквиру којих су данас, мање или више, смештени сви најзначајнији утицаји на српски простор – евроатлантизму и евроазијству - потребно је извршити темељно, компаративно истраживање више нивоа њихових међусобних односа. Као прво, потребно је уочити духовно-историјски вертикалу српског народа из које је настала и опстајала српска држава на балканској геополитичкој ветрометини кроз векове, те како њен вредносни, историјско-идентитетски „багаж“ кореспондира са савременим евроатланским и евроазијским идејама и (гео)политичким плановима. Као друго, потребно је утврдити да ли су и у ком степену ове две идејне концепције и

* Овај рад је настао у оквиру пројекта 179014 кога финансира Министарство за науку и просвету Р. Србије.

геополитичке опције хомогене, то јест колико их доследно следе разне државе, а нарочито геополитички субјекти историјски дуготрајно и значајно присутни на Балкану, односно српским земљама.

Такође, потребно је уочити промене у историјско-идентитетској динамици не само у прошлим временима, већ и код савремених Срба и српске државе те видети колики је, између осталог, утицај савремених евроатланских и евроазијских идеја на смер и интензитет ових промена, као и правац ка којим га оне, у духовно-културном и светско-историјском (укључујући ту и геополитички) смислу - воде. У оквиру тога, веома је важно утврдити степен утицаја кога на политички, медијски и културни живот у Србији врше евроатлантистичке и евроазијске идеје, односно како се - на који начин и у ком степену - оне „примају“ на српско тле.

Предуслов да се све ово уочи је да се преиспита класични геополитички положај Србије и Балкана као дела југоисточне Европе, а затим и да се пажљиво анализира савремена геополитичка ситуација у којој се Србија нашла на крају 20. и почетком 21. века. Тек када се узме у обзир савремена геополитичка и геостратешка ситуација, могу се сагледати и перспективе које пружају евроатлантизам и евроазијство као две супростављене идејне и геополитичке опције, односно закључити каве су и у којој су мери њихове понуде реално оствариве. Свакако, остаје увек отворено и актуелно питање: да ли Србија може, у садашњој ситуацији - као и у средњорочној и другорочној перспективи - да остане неутрална, неопредељена и по страни од ових крупних геополитичких опција и разигравања њихових стратешких сценарија на свом државном простору и околним просторима који су за њу од виталног значаја; или је, пак, могуће да Србија заштити своје виталне интересе и колико-толико успешно оствари своје стратешке циљеве само приклањајући се једној од великих геополитичких опција?

Класични и актуелни геополитички положај Србије

Балканско полуострво, чије средишњи део настајују Срби, представља део јужне „медитеранске кључаонице“ (Бжежински) између западног и средишњег дела „Римланда“, обода евроазијског континента што одељује његово језгро („Хартланд“) од приступа светским морима.¹ Српске земље су смештене у центру простора потреса (shatterbelt) услед контакта различитих културно-историјских типова, који је истовремено мост између цивилизација, али и арена њиховог међусобног надметања што обилује геополитичким тензијама дуж магистралних праваца север-југ и исток-запад. Новије геополитичке тенденци-

¹ О основним геополитичким теоријама о значају Римланда и Хартланда видети Макиндер Халфорд, *Демократски идеали и стварност*, Метафизика, Београд, 2009; Spykman Nicholas, *The Geography of Peace*, Harcourt, Brace&Co., New York, 1944; Spykman Nicholas, *America's Strategy in World Politics: The US and the Balance of Power*, Harcourt, Brace&Co., New York, 1942; Дугин Александар, *Основи Геополитике*, Екопрес, Зрењанин, 2004; *Тајна Балкана*, Зборник, СКЦ, Београд, 1995.

је овој класичној улози „моста и препреке“ придодају Балкану и додатну функцију: „У новијој консталацији, када Балкан није више само евроазијски „мост“ традиционалног правца северозапад-југоисток, него све више важна *intermarium*-ска карика између Јадранског и Црноморског басена, расте важност његових попречних речних долина као потенцијалних природно предиспонираних саобраћајних коридора.“²

Политичка историја Балкана указује на сустицање три културно-цивилизацијска типа у међусобном сложеном односу који укључује и геополитичко надметање: западног, који је из Средње Европе наступао ка Медитерану и даље, ка Оријенту; Оријента, који са југоистока наступао на северозапад, ка Подунављу; и континенталног, који, из „Хартленда наступа на југ преко Подунавља, ка Медитерану и даље, кроз оријенталне просторе. Такође, на овим просторима је већ дуго присутна и главна таласократска сила – атлантизам, која преусмерава ове сукобе како би заштитила своје интересе на континенталном ободном простору – Римланду, односно Средоземљу као „заливу светског мора“ са својим увалама (Јадранским, Јонским и Егејским „морем“).

У геополитичким приликама на почетку 19. века васкрснула је модерна српска држава са јасним циљем националног ослобођења и ширења, изложена сталним претњама са севера-северозапада те запада, као и југа и југоистока, а подржавана углавном само са истока (односно североистока) у својим настојањим да одоли силама које су је до тада спутавале те да се самостално развије. Кулминација овог једновековног процеса одиграла се током Првог светског рата, када је, у условима потпуне геополитичке поларизације на Старом континенту услед урушавања ранијег система равнотеже снага, српска држава - у једном тренутку доведена готово до уништења - ипак опстала и на крају тријумфовала на страни Антанте.³ „Српски простори“ после 1918. године, у оквиру нове заједничке државе (СХС, Југославија) у геостратешком смислу били су претворени у део „buffer zone“-а, санитарног од Балтика до Средоземља, чија је намена била да препречава пут „совјетизованом“ „Хартленду“ ка ободу копна, али и Немачкој према Блиском истоку. У хладноратовској епохи, након Титовог „одметања“ из табора Стаљиновог Совјетског савеза, геополитичка улога друге, социјалистичке Југославије као квази-неутралног простора наставила је ову међуратну улогу, са додатном идеолошком компонентом пружања примера „пожељне алтернативе“ совјетском реал-социјалистичком друштвеном моделу. Међублоковска улога, међутим, престаје 1991. године са рушењем источног идеолошког блока, након чега Балкан поново постаје простор геополитичке „прекомпозиције и надметања између блискоисточних сила, Средње Европе као стратешког дела Запада и источног утицаја који је у том тренутку био у константном повлачењу“⁴, односно „намиравања“ између њих.

² Степић Миломир, „Савремени економско-географски и геополитички положај Србије“, *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд, 2004, стр. 316.

³ О томе смо писали у: Гајић Александар, „Србија и геостратешки интереси великих сила 1914-2014“, Зборник „Србија и политика великих сила 1914-2014“, ИПС, Београд, 2014, стр. 107-132.

⁴ Гајић Александар, „САД и распад Југославије – поглед из двадесетогодишње перспективе“, *Национални интерес* 2/2011, год VII, vol. 11, ИПС, Београд, 2011, стр. 65.

Током овог прекомпоновања озбиљно је страдао вековни српски етнички простор. Срби су потиснути са запада и југа – од мора и косовско-метохијске равнице – са тенденцијом њиховог даљег „сабијања“ ка „језгру“ њихове ново-вековне државе настале на простору Шумадије и Поморавља.⁵ Здруженим деловањем атлантиста и средњоевропљана, Србија је током претходне две и по деценије поступно ослабљена, окружена земљама чланицама ЕУ и НАТО пакта и доведена у фазу „постдржавног животарења“: смештена је у својеврсни „геополитички гето“, у процеп, заједно са још неколико бивших југо-република, који још није у пуној мери интегрисан у евроатланске структуре. Балкан је, гледајући збирно, војно и политички у највећој мери „покривен“ те претворен у одскочну даску за даље стратешко наступање атлантистичких сила ка „срцу копна“ – ка Русији и Централној Азији, преко црноморског басена и Каспија. „Такође, таласократски атлантисти на попришту бивше Југославије тежили су да на дужи рок осујете преостале или новопридошле утицаје Русије и Немачке, као и да „обуздају“ и ограниче амбиције својих савезника, и да притом за себе задрже улогу коначног арбитра који може у складу са потребама да стабилизује или дестабилизује прилике у региону, не испуштајући из руку контролу над два стратешки важна комуникациона правца – транзит Дунавом⁶ који спаја Средњу Европу са Блиским Истоком, и црноморске мореузе који представљају „кључаоницу“ Средоземља за евроазијски континентализам.“⁷ Поступним остварењем ових стратешких циљева, цео екс- југословенски простор претворен је у полигон постмодерне доминације атлантиста, са различитим видом и степеном контроле – „од директног војног присуства, преко вертикалног уплива на постојеће војне, безбедносне, финансијске, медијске и нво структуре, све до употребе класичног, вестфалског дипломатско-политичког утицаја на домаће представнике власти.“⁸ Окружена и стављена у подређеним положај, са перспективом даље унутрашње фрагментације, Србија животари у успостављеном „геополитичком процепу“ који је онемогућава да нађе реалну алтернативу са којом је могуће успоставити физичко-географски контакт. Србија стога симулира „неутралну“, баланирајућу спољнополитичку позицију док, под притисцима, вољно и невољно – бива принуђена да све више и више – кроз евроатланске интеграције – ходи ка атлантистичкој геополитичкој опцији, оној која ју је и довела у незавидан актуелни положај.

⁵ Детаљније о томе видети у књизи Степић Миломира, *У вртлогу балканизације*, Службени лист СРЈ, Београд, 2001

⁶ О стратешком значају које САД придају Дунаву управо у овом смислу видети Петровић Пироћанац Зоран, „Америчка стратегија уклињавања на југоистоку Европе после другог светског рата (1)“, Српска политичка мисао, бр.4/2009, год. 16, вол. 26, ИПС, Београд, стр. 159-180

⁷ Гајић Александар, „Могућност геополитичке преоријентације Србије у савременим међународним приликама“, Национални интерес, бр. 1/2014, vol. 19, Институт за политичке студије, Београд, 2013, стр. 199.

⁸ Гајић Александар, „У геополитичком процепу: Србија између ЕУ и Евроазијске Уније“, Зборнике „Србија и евроазијски геополитички простор“ (ур. Степић М., Ђурић Ж.), Институт за политичке студије, Београд, 2013, стр. 428.

Српска историјска вертикала, телурократи и таласократи

Културно-историјски идентитет и његова духовна вертикала уз помоћ које су се Срби и њихова држава формирали и опсајали на геополитички турбулентној балканској прегради „у процепу између светова“⁹ је неспоран: он је још од времена српске етногенезе, источно-православни, хришћански. Хришћанска духовно-вредносна вертикала представља хабитус којим је селективно превредновано предхришћанско културно наслеђе и староседелаца и словенских досељеника од којих је формиран нови - на размеђи истока у запада - „гранични“ етнос. Од времена Немањића јасно опредељен за византијско-православни културни тип, српски колективни идентитет се, обзиром на геополитичку и сваку другу изложеност спољним утицајима, служио превреднованом приспелих спољних утицаја у односу на своја фундаментална опредељења и при томе бивао делимично отворен за њих. У геополитичком смислу, Србе и њихову државу кроз историју красиле су изразите континенталистичке одлике, па се она од стране мање више свих релевантних геополитичара сматрала за историјски најзападнији, најистуренији експонент континентализма. „Иако се налазе унутар глобалног Римланда који окружује Хартланд, српске земље, *de facto*, представљају регионални Хартланд, који на „балканском потконтиненту“ има средишњу позицију и аналогну геополитичку улогу (и историјску судбину) као и руски „евроазијски Хартланд“ у планетарним размерама.¹⁰ Када се овоме додају српска и руска етничка, религијска и културно-цивилизацијска сродност, те слична историјска искуства и државотворни циклуси, следи окоштала западна перцепција Срба као персонификације Истока и телурократије, „малих (балканских) Руса“, препреке и реметилачког фактора за западне геополитичке интересе на југоистоку Европе против којих је свака акција дозвољена.“¹¹ Овакво идентификовање Срба и Руса, и поред такође пристуних значајних менталитетских разлика те културолошких навика, није случајно: геополитичко руско-српско савезништво представља константу од 18. века; оно је један од главних стубова руске позиције ка „Источном питању“ (потискивања тада већ урушеног Османског царства са простора православног „византијског комонвелта“)¹².

Савремене геополитичке аналогije између Срба и Руса, тј. њихових држава су упадљиве: Оба народа и обе земље су изразито континенталног типа, географски измештене од непосредног додира са топлим морима, ка којима су константно биле усмерене њихове развојне тежње. Русија заузима централно, доминантно место у срцу („Хартланд“) евроазијске континенталне масе, са запада досежући европски, потконтинентални, римокатоличко-протестантски свет, а на југу и југоистоку оријентални свет средњеазијског ислама те

⁹ Термин преузет из наслова трећег поглавља Зборника „Тајна Балкана“ (ур. Матић Бранислав), СКЦ, Београд, 1995.

¹⁰ Степић Миломир, *У вртлогу балканизације*, Службени лист СРЈ, Београд, 2001, стр. 102-108.

¹¹ Степић Миломир, *Могућност симбиозе српских и руских геополитичких интереса на Балкану*, Национални интерес бр 1-2/2009, год V, vol 5, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 68.

¹² Поповић Василиј, *Источно питање*, Геца Кон, Београд, 1928.

далекоисточних цивилизација и њихових традиција. Србија, смештена у централном делу, у језгру Балканског полуострва („Србија као балкански Хартленд“) ¹³ што повезује Средњу Европу и евроазијске степе са Средоземљем и Блиским истоком - у истом односу, али умањеном размеру, стоји према свету Запада (у својој средњоевропској варијанти) и свету Ислама на свом доњем боку. Смештени у веома сличан однос према истим културно-цивилизацијским актерима, оба народа и државе баштине изразито телурократски тип централизоване државе и власти (преузет од цивилизацијске родитељке - Византије); обе су прошле су кроз аналогних пет етапа историјског развоја од средњовековља до данас. Поједине паралеле између стања те културних и политичких процеса на неким њиховим историјским подручјима (нпр. између Украјине и Црне Горе или Косова и Кавказа) запањујуће су, сведочећи како наведене геополитичке константе и духовно-историјске аналогije нису тек једнодимензионална поједностављивања, већ непорециви докази одвијања истоветних културно-духовних и геополитичких процеса, премда у делом различитим условима. ¹⁴

Ако би се, чак и модерним упливима модификован, српски културно-колективни идентитет у својој вековној еволуцији ставио наспрам евроазијства и евроатлантизма у њиховим доктринарним, идејним стремљењима, уочила би се, као прво, изразита инкомпатибилност између преосталих већинских традиционалистичких, „немодерних“ културних и социо-економских опредељења и осећања међу савременим Србима и позног атлантистичког модернизма/постмодернизма и његових темељних убеђења у распону од слободнотржишног фундаментализма, апсолутизације индивидуализма и крсташког људскоправаштва. Са друге стране, чак и доктринарна верзија „изворног евроазијства“ ¹⁵ (која питање колико има стварног утицаја на савремене евроазијске интеграције као међународни пројект на постсовјетском простору) у многим сегментима је ближа српском духовно-културном одређењу него атлантистички (нео)либерализам. Њу чине идеократски тип владавине (кога заговарају „оци оснивачи“ евроазијства одбацијући једнако и вишестраначки парламентаризам и тадашњу большевичку диктатуру), са духовном елитом као носиоцем интегративне и структурно-формативне функције државе, са „демотијом“ (изразом не збира механичких воља пунолетних грађана, већ „укупности историјских поколења, прошлих, садашњих и будућих, који образују државом обликовано јединство културе“ ¹⁶) - непартијским народним представништвом базираним на етничким, територијалним и професионалним групама, затим са евроазијским федерализмом као изразом суживота културних различитости, као

¹³ Видети Степић Миломир, *У вртлогу балканизације*, Службени лист СРЈ, Београд, 2001, стр. 102-108.

¹⁴ О томе смо детаљније писали у Гајић Александар, *Перспективе српско-руских односа у контексту светске кризе*, Национални интерес бр 2/2012, год VII vol. 14, стр. 64-68.

¹⁵ О евроазијству и евроазијском становишту видети. Суботић Милан. *Пут Русије: евроазијско становиште*, Плато, Београд, 2004, и Степић Миломир, *Геополитика неоевроазијства – позиција српских земаља*. Институт за политичке студије, Београд, 2013.

¹⁶ Алексеев Николаи, *Руски народ и государство*. Аграф, Москва, 1998, стр. 169-175.

и залагањем за мешовити државно-приватни привредни систем са јаком приватном иницијативом под упливом и контролом државе, а са различитим власничким субјектима које усмерава државни план и регулатива као израз општег интереса. До истог закључка се може доћи и "via negativa" – указујући на негативне друштвене исходе које су шире прихваћени утицаји атлантистичког модернизма оставили на српску социо-политичку климу међу којима је патолошко странчарење у вишепартијском систему западног типа и његова крајња небрига о „општем интересу“ најупадљивији пример. Са друге, пак, стране, доктринарна евроазијска „демотија“ - до сада непримењивана у реалној политичкој пракси, већ тек један теоријски концепт – делује зблиља као предлог проблематичног политичког експеримента са крајње непознатим, неизвесним учинцима, тим спорнији што се нуди као модел функционисања оним народима и просторима који су током претходног века, у процесима модернизације (тј. „алтернативне модернизације“) већ били изложени екстремним идеолошким експериментима и разним видовима социо-политичког инжињеринга а који се нису нимало, нарочито гедано на дужи рок, показали успешним.

(Пост)модерни утицаји на континенталистичке Србе и Русе

Из свих наведених разлога Срби и Србија се у духовно-цивилизацијском смислу третирали као изразито традиционалистичка, конзервативна и „недовољно прогресивна“ средина чији је базични импулс и идентитет, „немодеран“ или „предмодеран“. Међутим, то је само делимично тачно: током модерне епохе, још у временим уочи отпочињања националног ослобођења и стварања самосталне државе, Срби су прихватили и апсорбовали бројне модерне утицаје по чијим су образцима стварали своју уистину модерну, мада претежно конзервативну државу (слично као што су то чинили и Руси у периоду тзв. „Петровске Русије“). После су се - једнако као и Руси у 20. веку - окренули социјалистичком идеолошком експерименту као алтернативном модернистичком подухвату *par excellence*.¹⁷ У многим сегментима они су предњачили (гледајући у односу на сродне Русе) у модернистичким „новотаријама“ - у лакоћи усвајања домета западног грађанског друштва, у конституционализму, капиталистичком предузетништву итд.

Упадљиви спој конзервативног либерализма и егалитаризма присутан при стварању српске државе у модерној епохи нерадо је виђен и критикован и на Истоку и на Западу. Константин Леонтјев, руски религиозни мислилац окренут глорификацији руског самодржавља је у другој половини 19. века са негодовањем примећивао ове српске склоности, трвдећи како Срби „уопште узев, врло лако прелазе, када је реч о животу и најопштијим стварима, из епске једноставности у крајњу простоту савремене либералне грађанштине.“¹⁸ Оваква у задња два века чита неселективна отвореност (која има своје духовне, и

¹⁷ Пре и изнад свега зато што је покушавао да превлада стање модерности модерним, секуларним средствима зарад остварења утопистичких тежњи, што је и главна одлика модернизма.

¹⁸ Леонтјев Константин, *Византизам и словенство*, Логос ортодос, Београд, 1994, стр. 59.

социо-историјске узроке) ка западној модерни је створила још дубљи расцеп у социјалној стратификацији међу Србима него у случају Руса и довела до још израженије тзв. „културне псеудоморфозе“ односно „псеудоморфозе елита“¹⁹ - до снажног идеолошког позападњачења које са крајњом нетрпељивошћу гледа на сопствено културно наслеђе, на идентитет и колективне интересе, а са презиром се односи ка недовољно позападњаченим, „непросвећеним“ припадницима свог народа, као нижим, мање вредним и морално проблематичним. Овај духовно-културолошки феномен има и своје значајне геополитичке последице: усвојивши „кроз сопствено „позападњачење“ и интересну перспективу главних геополитичких носилаца Запада, ове отуђене, „компрадорске“ елите захваћене културном „псеудоморфозом“ (али и зарад очигледне личне користи служења овим интересима чиме се издижу из „ниске“, „заостале“ средине) спремне су да отворено спроводе западне политичке налоге на штету виталних, геополитичких интереса сопственог народа, при томе дубоко убеђене (и лично богато награђене) да раде „исправу ствар“ – да је издаја „цивилизацијски спорног колектива“ високоморални, храбри чин.

Управо на овим слојевима и духовно-психолошким основама почива утицај атлантиста међу Србима. Иако у огромној већини несклони „догмама“ позномодерног неолибералног атлантизма – екстремним видовима еманципаторског индивидуализма, људскоправашкој идеологији пренаглашеног антропоцентризма, слободнотржишном фундаментализму и суровом предузетништву, антиетатизму и стављању материјалног богаћења изнад свих других социјалних циљева (тј. његовим проглашавањем за једину праву меру социјалног успеха) – ова предубеђења доста су се укоренила у интересно везаним а социјално потпуно отуђеним припадницима „просвећених а покондирених“ виших слојева српских атлантизованих западњака.

Јак утицај евроатлантизма на друштвене, политичке и економске елите у савременој Србији није само последица континуираног вишевековног утицаја Запада и његових модерних идеја (у свим њиховим фазама и идеолошким изведбама); он је, пре свега, резултат његовог дугог, систематског, практичног деловања на терену, у готово свим сегментима друштва те значајног степена планског, стратешких усмереног новчаног улагања у ове подухвате. Овај утицај се креће у распону од класичних облика обавештајног рада – стварања мреже сарадника, агента утицаја, лобистичких група, преко културно-образовне размене (школовања стручних кадрова и њиховог излагања сопственом „идејном кључу“) те довођења сопствених кадрова пореклом са ових простора на важне друштвене позиције, затим преко креирања и издржавања читаве мреже невладиних организација, као и формирања група за притисак те највећег дела медијске структуре и њихових руководећих кадрова. Ту је и неизбежно корумпирање интелигенције и врха чиновничког апарата кроз пружања разних погодности типа пројеката, стручних обука, субвенција итд, као и кооптирање утицајних појединаца и група из света привреде којима спољни политички утицај

¹⁹ Видети Гајић Александар, „Псеудоморфоза елита“, Национални интерес vol 9, .3/2010, ИПС, Београд, 2010, стр. 11-50.

на процесе транзиционих реформи веома погодује због омогућавање учешћа у приватизационим пљачкама као виду „награде“ за политичку и сваку другу лојалност. Важно је учити једну правилност: атлантистички идеолошко-доктринарни дискурс, и онај виши, интелектулни, и онај нижи, мас-медијски, често служи као „лепак“ за задовољавање ниских, себичних страсти појединаца и мањих група којима се обећава њихово задовољавање и, штавише, „дигнитет“ за њихово испољавање, а што је у ранијим друштвеним условима било морално осуђивано, па и санкционисано. Острашћено прихватајући овај „идеолошки рам“ као штит за своје „слободно опредељење“ такви поједници и групе, у потрази за задовољењем сопствених страсти – од материјалног добитка до сујетног „дигнитета“ - добровољно хрле у атлантистичко наручје, најчешће и без директног упућивања и координације, тако да спонтано, „самоиницијативно“ чине управо оно што, тактички или стратешки, атлантистима иде у прилог.

На другој страни стоје стидљиви покушај руских континенталиста да буду присутни на српском простору - пре свега да постигну то да буду третирани као равноправни партнери у српској привредној утакмици, затим да одрже зарад њихових интереса потребан утицај на политички врх Србије везано за неке од важних видова међудржавне политичке сарадње, као и да сачувају - па и да поправе - понешто од присуства у традиционалној културној сарадњи. Све то се своди на нешто израженије присуство Руса у енергетском сектору, у дипломатској сарадњи (укључујући посете државних парламентарних, привредних и експертских делегација), те, тек од недавно, пословање руских банака на српском финансијском тржишту на коме у периоду после 5. октобра 2000. године дуго нису имали никакав приступ. Руски привредни субјекти теже да се повезују на интересним основама дајући добре понуде и перспективе за добит кооперантима, али при томе готово да уопште не успевају да јаче утичу на „преумелјење“ домаћих пословних слојева. Њихови су главни послови или на Западу или своје овдашње монополе остварују са „западним благословом“, па им ни на крај памет не пада да зарад сарадње са Русима ризикују и замерају се западним структурама од којих зависе и/или од којих стрепе.

У медијској и невладиној сфери те сфери озбиљног утицаја на домаће привреднике и овдашњи финансијски капитал, континенталистички утицај је крајње рудиментаран, а неретко и осујећен, „сасечен у корену“ од стране евроатлантиста и њихових домаћих заговорника. Постоји један број проруских, континенталистичких невладиних организација које су потпуно самостално, „на своју руку“ оформљене са српске стране, као и један број патриотских портала и других писаних медија. Они, међутим, нису успели да успоставе иоле значајнију сарадњу са руским континенталистима, нити су дошли до било каквих материјалних средстава да унапреде свој рад који махом почива на волонтерском ентузијазму и љубави ка „словенској сабраћи“.²⁰ Тек од недавно, на

²⁰ Дobar преглед ових група и удружења дат је код: Ђурковић Миша, „Савремена руска спољна политика и Србија на почетку 21. века“, Култура Полиса, бр. 17/2012 год. IX, Нови Сад, 2012, стр. 1-26.

српском медијском подручју почиње да ради неколико озбиљнијих писаних медија (односно, да сарађују са домаћим писаним медијима) те представништва већих руских медијских кућа. Но, у „атлантизованим“ српским медијима (посебно оним електронским) они су и даље на самој маргини и представљају инцидентну, готово поткултурну појаву.

Међу садашњим парламентарним странкама не постоји ни једна која се јавно залаже за континенталистички приступ - тек за, на речима, равноправну сарадњу „неутралне Србије“ са свима и на Истоку и на Западу. У пракси сви, што вољно што под притиском, нагињу „западним странама“. Насупрот већинским симпатијама унутар бирачког тела према „руској опцији“, странке које су заговарале овај приступ су систематски изнутра разбијене, маргинализоване те су спале (ако ту већ нису и раније биле) у ванпарламентарни статус, са никаквим или врло малим друштвеним утицајем. Истине ради, ни идеолошки јако „атлантизоване“ странке не стоје пуно боље. И њих су последњи парламентарни изборни резултати у великој мери избацили изван парламентарног живота, али не све: ослабљене, неколицина међу њима или су парламентарна опозиција „неутралцима“, или још увек држе неке од нижих нивоа власти (на локалу или у покрајини). Но, у стратешком смислу „неутралци“ настављају да одрађују све оно што је атлантистима битно, опслужујући и толеришући њихове раније инсталиране паралелне структуре, њихове везе са државним институцијама и фондовима, па чак и прихватајући (под сугестијом доминантог спољног фактора) многе од њихових кадрова на чело државних институција, а све на штету сопствене кадровске политике, односно страначких кадрова жељних институционалног намештења.

Институционални оквири геополитичке сарадње и „унутрашња“ сложеност евроазијца и евроатлантиста

Прерастање царинске уније Русије и неколицине бивших совјетских република у наднационални пројекат Евроазијске уније као зачетак крупног континенталног савеза, и у Србији и шире, на простору Балкана, па и у глобалним размерама, привукло је велику пажњу. У српском јавном мњењу овај процес се види као пројекат стварања новог надржавног пола моћи који ће бити веза између Европе и азијско-пацифичког подручја што има „дубоку геополитичку подлогу обједињавања централног простора Евроазије... чији циљ није само повезивање бившег совјетског простора већ и повезивање других делова Евроазије преко тог простора“²¹ и то као „алтернатива културној и политичкој моћи Запада.“²² Један значајан део стручних кругова у овом пројекту види ал-

²¹ Хорват Ален, „Геополитика Евроазијске уније или од црне рупе до везе међу световима“, Advance, преузето са <http://www.standard.rs/alen-horvat-geopolitika-evroazijske-unije-ili-od-crne-rupe-do-veze-medju-svetovima.html>, прегледано 11.09.2013.

²² Видети Томић Станислав. *Евроазијска унија као алтернатива културној и политичкој моћи запада*, <http://www.nspm.rs/kuda-ide-srbija/evroazijska-unija-kao-otpor-kulturnoj-i-politickoj-hegemoniji-zapada.html>, прегледано 12.09.2013, која је под великим утицајем идеја Николаја Данилевског.

тернативу америчком униполарном мондијализму који се формира у Хартланду, срцу копна, способном да га постепено истисне и са ободних подручја (Римланда) Старог света стварањем низа континенталних савезништава – осовина²³. Настајање Евроазијске уније сагледава се као почетак сабирања унутар неосвојиве телурократске тврђаве (обзиром да на њега, као простор у дубини континента, најудаљенијем од светских мора, поморске силе имају најмањи утицај), својеврсног „географског стожера историје“²⁴ који се фазно одвија истовремено са спољнополитичким усмерењима ка стварању континенталних савезништва на ободу евроазијског копна.

Перспектива настанка Евроазијске уније 2015. године перципирана у светлу реалних спољнополитичких и геоенергетских стратегија, додатно је појачавана свесно пласираним провокативним изјавама, попут оне Игора Панарина како би већ 2016. године Београд могао постати „четврти главни град Евроазијске уније.“²⁵ Темпо евроазијских интеграција постсовјетског процеса, дакако, одвија се знатно спорије и још увек је суочен са значајним дилемама и препрекама: без приступања Узбекистана у Централној Азији и, више од свих, Украјине, геоекономско и геополитичко обједињавање постсовјетског простора је зацело недовшено.²⁶ Без ова два геополитички значајна простора се не може озбиљно и у пуном обиму приступити ни ширим геополитичким интеграцијама и преоријентацијама изван руског „ближег суседства“, а поготово не стварању стратешких савезништава са мултиполарним центрима моћи у Старом свету посматраних у перспективи „великих простора“/панобласти.

Са друге стране, институционални облици евроазијских интеграција су јасни и транспарентни:²⁷ начин приступања, тела Евроазијске економске уније и њихови задаци - настали несумњивим угледањем на структуру ЕУ – креирани су да функционишу као регионална супранационална структура, додуше са више пирамидалним, хијерархијским устројством његова главна четири тела него што је то случај са ЕУ: „Скупштина евроазијске економске комисије“ – извршно тело у које за сада свака чланица делегира по три представника, „Савет евроазијске економске комисије“ кога чине заменици премијера држава чланица, еквивалентан ЕУ Савету; као и два „висока тела“ које чине премијери и председници држава чланица. Слична је ситуација у војно-безбедносном смислу: Организација договора о колективној безбедности (ОДКБ) у пуном

²³ Видети Степић Миломир, „Србија и евроазијској и неоевроазијској концепцији – упоредна геополитичка анализа“ Зборник „Русија и Балкан“ (ур. Зоран Милошевић) Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 40-41.

²⁴ Макиндер Халфорд, *Демократски идеали и стварност*, Метафизика, Београд, 2009

²⁵ Видети Панарин Игор: Желим да Београд већ 2016. године постане четврти главни град Евроазијске уније, <http://www.nspm.rs/hronika/igor-panarin-zelim-da-vec-2016-godine-beograd-postane-cetvrti-glavni-grad-evroazijske-unije.html>, приступљено 13.01.2015.

²⁶ Више о томе код: Barbashin Anton, Thoburn Hanna, *The Kremlin Collapsing Euroasian Sandcastle*, The National Interest, 12.09.2013, <http://nationalinterest.org/commentary/the-kremlins-collapsing-eurasian-sandcastle-9042>. у тексту који, премда врви од злонамерности, указује на неке неспобитне чињенице.

²⁷ О томе детаљније у: Popescu Nicu, “Euroasian Union: the real, Imaginery and likely, Charriot Paper, EU Institute for Security Studies, Paris, September 2014.

смислу представља војни савез евроазијских држава са својом структуром, телима (од Генералног секретара ОДКБ-а, Савета колективне безбедности, парламентарне Асамблеје ОДКБ и више координационих тела, као и низа Савета које чине министри иностраних дела чланица ОДКБ, Савети министра одбране, те Комитет секретаријата савета безбедности) и начином приступања – од статуса посматрача до пуноправне чланице са својим правима и обавезама²⁸ Међутим, иако су економско-политички и војно-безбедносни видови институционалног повезивања евроазијског, постсовјетског простора видљиви и јасни, њихова перспектива – то јест правац раста и динамика даљег продубљивања свих видова повезивања на евроазијском простору - још увек је недовољно изражена, нејасна и магловита. Ту су и актуелни геополитички и спољнополитички проблеми.

Државни преврат и ескалација грађанског рата која је отпочет у Украјини током 2014. године, а потом и санкције које су земље Запада увеле Руској федерацији, не само да успоравају већ у основи доводе у питање и евроазијски пројекат и целокупну руску, фазно усмерену геоекономску стратегију ка ободима копна – пре свега ону окренуту на запад, према Европи, то јест ЕУ, укључујући ту и у њу „неинтегрисане“ делове Балкана. Намера да се релативизује позиција „атлантизоване Европе, тј. ЕУ, успостављањем обострано корисних веза; у другој фази, жеља да помаже еманципација Европе/ЕУ од САД и њено прерастање у посебни пол моћи у мултиполарном свету; у трећој фази „везивање Европе/ЕУ („Европског великог простора“) за Русију на партнерским економским и геополитичким основама, четврта фаза: Европа/ЕУ у руској интересној сфери и потенцијално формирање Еврорусије као геоекономско-геополитичког–геостратегијског савеза.“²⁹ атлантистичким потпиривањем преврата и сукоба у Украјини до даљег је осујећена. Западни, европски део Старог континента је привучен назад, у прекоатлански „чврст стисак“, а везе са Русијом су углавном покидане или ослабљене. Планови о изградњи „геоенергетског трозупца“ као економског предуслова за постепено геополитичко преоријентисање земаља ЕУ до даљег су прекинути. Русија је стављена у делимичну изолацију, док се истовремено покушава вршити јак утицај на руске „западњаке“ са циљем да се ови инструментализују зарад изазивања „обојене револуције“ у самој Москви, која би у будућности са мапе света у потпуности избрисала континенталистичку Русију као геополитичку чињеницу.

Овакво изуђено стање приморало је Русију да своје амбиције о савезништву окрене од Европе на друге делове евроазијског Римланда – ка Кини, Индији, Ирану, па и Турској те да делимично успори динамику евроазијских интеграција у самом „Хартланду“, пре свега веома тактички се односећи према

²⁸ Детаљније: Ђукановић Драган, Гајић Дејан, „Евроазијске безбедносне интеграције и безбедност Благана и Србије Biblid 0025-8555, 64(2012) Vol. LXIV, br. 1, Београд, 2012, str. 53–66, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2012/0025-85551201053D.pdf> приступљено 15.04.2015.

²⁹ Степић Миломир, „Могућност симбиозе српских и руских геополитичких интереса на Балкану“, Национални интерес бр 1-2/2009, год V, vol 5, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 63-64.

тамошњој кључној централноазијској земљи – Узбекистану. Руско тражење и савезника и савезништава на ободу евроазијског копна надаље отвара бројна питања интересних перспектива ових других, потенцијално савезничких „евроазијстава“ са оријенталног Римланда, као питање везано за степен спремности Русије да им, у извесној мери и на извесне начине, прави уступке. За српску позицију у овом смислу од великог значаја су сложени односи између руског и турског „евроазијства“ које под Ердоганом постепено еволуира од верног регионалног НАТО савезника у све самосталнијег геополитичког играча - у регионалну силу које сагледава простор Балкана као сопствену интересну сферу на коју систематично пројектује своје утицаје.

Са друге стране – институционални видови и начини приступања евоатланским структурама, и оним супранационалним политичким (ЕУ) и војно-безбедносним (НАТО) изузетно су сложени, ступњевито разрађени и научно и практично добро познати – од процеса приступања ЕУ у свим његовим фазама (закључење ССП-а, добијање статуса кандидата, усаглашавања поглавља до добијања статуса чланице) до права и обавеза држава чланица у телима ЕУ, као и процес сарадње и приступања североатланском савезу (од „Партнерства за мир“ преко разних нивоа сарадње са нечланицама, до пуноправног чланства у НАТО-у). Но, ни евроатланске интеграције по питању перспективе које пружају у будућности нису без крупних непознаница: светска економска криза до најширих размера је радикализовала унутрашње противуречности ЕУ (у извесној мери и НАТО-а) које су нарасле заједно са њеним „замором од проширења“. Иза свих постојећих проблема ЕУ јасно одсликава две дубоко различите геополитичке концепције од којих је Унија историјски саздавана, а које су, кроз развој ове супранационалне творевине, биле у једном амбивалентном односу – у истовременом ривалству и савезу.³⁰ „Једну чини, након светских удеса опорављена, средњоевропска геополитичка осовина „телурократске“ Немачке и њених историјских савезника, а другу силе атлантистичке „таласократије“ англосаксонског типа која је створила и, у хладноратовском и постхладноратовском амбијенту, претежно доминирала настанком и развојем ЕУ још од времена ЕЕЗ. Остале земље, од оне најважније – Француске, преко земаља Скандинавије, Медитерана или, пак, оне некадашњег источног лагера, осцилирају у свом претежнијем приклањању једној од ове две опције.“³¹ Ове две концепције, које се потајно надмећу унутар „евроатланских структура“, имају два потпуно различита приступа према Србији и њеној „интеграцији“: немачки „средњоевропљани“ теже да пацификују цео балкански регион (махом на српску штету) и до даљег га држе суштински ван интеграционих процеса, користећи при томе постојећу саобраћајну инфраструктуру и ресурсе, док англосаксонски атлантисти одржавају висок степен нестабилности над контролисаним балканским простором и поступно га гурају даље у евроинтегра-

³⁰ О томе детаљније код Гајић Александар, „Геополитика кризе ЕУ“, Зборник *Криза ЕУ* (прир. Гајић А., Игрутиновић М.), Институт за европске студије, Београд, 2013, стр. 139-157.

³¹ Гајић Александар, „У геополитичком процепу: Србија између ЕУ и Евроазијске Уније“, Зборнике „Србија и евроазијски геополитички простор“ (ур. Сте., Ђурић Ж.), Институт за политичке студије, Београд, 2013, стр. 432.

ције, све како би тиме повећали нестабилности саме ЕУ над којом такође теже да арбитражују. У војном погледу, циљ Англоамериканаца је да потпуно вежу све државне структуре на овом простору за НАТО, прво на највишем нивоу које могу да имају нечланице, а потом и да их уведу у пуноправно чланство.

Укупно гледавши, српска позиција у датој геополитичкој констелацији изразито је неповољна: иако јој је историјски и геополитички гледано евроазијска опција неупоредиво ближа, поготово зато што је и она интересно окренута промени по Србију неповољног status quo-a – затечено стање и трасиране перспективе и даље је држе у атлантистичком „геополитичком процепу“, са тенденцијом да на дужи рок буде „прогутана“ и коришћена у унутрашњем надигравању евроатланских савезника. Једино што може да промени овај сценарио је озбиљније инволвирање евроазијских континенталиста на простору југоисточне Европе. Но, то захтева њихово политичко, војно, привредно и институционално јачање у наддржавном смислу, као и потпуно геополитичко овладавање „ближим суседством“, тј. постсовјетским „Хартландом“, које је, узимајући у обзир све дате околности, још увек далеко од извесног – мада, додуше, са вишем степеном вероватноће успешног остварења него са неуспехом, али тек на дужи, то јест дугогодишњи рок.

Литература:

1. Alekseev Nikolai , *Russkii narod i gosudarstvo*“. Agraf, Moskva, 1998
2. Barbashin Anton, Thoburn Hanna, *The Kremlin Collapsing Euroasian Sandcastle*, The National Interest, 12.09.2013, <http://nationalinterest.org/commentary/the-kremlins-collapsing-eurasian-sandcastle-9042>
3. Gajić Aleksandar, „Geopolitika krize EU“, *Zbornik Kriza EU* (prir. Gajić A., Igrutinović M.), Institut za evropske studije, Beograd, 2013
4. Gajić Aleksandar, „SAD i raspad Jugoslavije – pogled iz dvadesetogodišnje perspektive“, *Nacionalni interes* 2/2011, god VII, vol. 11, IPS, Beograd, 2011
5. Gajić Aleksandar, „Srbija i geostrateški interesi velikih sila 1914-2014“, *Zbornik „Srbija i politika velikih sila 1914-2014“*, IPS, Beograd, 2014,
6. Gajić Aleksandar, „U geopolitičkom procepu: Srbija između EU i Evroazijske Unije“, *Zbornike „Srbija i evroazijski geopolitički prostor“* (ur. Stepić M., Đurić Ž.), Institut za političke studije, Beograd, 2013
7. Gajić Aleksandar, „Mogućnost geopolitičke preorijentacije Srbije u savremenim međunarodnim prilikama“, *Nacionalni interes*, br. 1/2014, vol. 19, Institut za političke studije, Beograd, 2013
8. Gajić Aleksandar, „Perspektive srpsko-ruskih odnosa u kontekstu svetske krize“, *Nacionalni interes* br 2/2012, god VII vol. 14
9. Gajić Aleksandar, „Pseudomorfoza elita“, *Nacionalni interes* vol 9, .3/2010, IPS, Beograd, 2010
10. Dugin Aleksandar, *Osnovi Geopolitike*, Ekopres, Zrenjanin, 2004
11. Đukanović Dragan, Gajić Dejan, „Evroazijske bezbednosne integracije i bezbednost Blakana i Srbije“ *Bibliid* 0025-8555, 64(2012) Vol. LXIV, br. 1, Beograd, 2012

12. Đurković Miša, „Savremena ruska spoljna politika i Srbija na početku 21. veka“, Kultura Polisa, br. 17/2012 god. IX, Novi Sad, 2012
13. Leontjev Konstantin, *Vizantizam i slovenstvo*, Logos ortodos, Beograd, 1994
14. Makinder Halford, *Demokratski ideali i stvarnost*, Metafizika, Beograd, 2009
15. Panarin Igor: Želim da Beograd već 2016. godine postane četvrti glavni grad Evroazijske unije, <http://www.nspm.rs/hronika/igor-panarin-zelim-da-vec-2016-godine-beograd-postane-cetvrti-glavni-grad-evroazijske-unije.html>,
16. Petrović Piroćanac Zoran, „Američka strategija uklinjavanja na jugoistoku Evrope posle drugog svetskog rata (1)“, Srpska politička misao, br.4/2009, god. 16, vol. 26, IPS, Beograd, 2009
17. Popescu Nicu, “Euroasian Union: the real, Imaginery and likely, Charriot Paper, EU Institute for Security Studies, Paris, September 2014
18. Popović Vasilij. *Istočno pitanje*, Geca Kon, Beograd, 1928
19. Spykman Nicholas, *The Geography of Peace*, Harcourt, Brace&Co., New York, 1944
20. Stepić Milomir, „Srbija i evroazijskoj i neoevroazijskoj koncepciji – uporedna geopolitička analiza“ Zbornik „Rusija i Balkan“ (ur. Zoran Milošević) Institut za političke studije, Beograd, 2008, str. 40-41.
21. Stepić Milomir, „Mogućnost simbioze srpskih i ruskih geopolitičkih interesa na Balkanu“, Nacionalni interes br 1-2/2009, god V, vol 5, Institut za političke studije, Beograd, 2009
22. Stepić Milomir, *Geopolitika neoevroazijstva – pozicija srpskih zemalja*. Institut za političke studije, Beograd, 2013
23. Stepić Milomir, *U vrtlogu balkanizacije*, Službeni list SRJ, Beograd, 2001
24. Stepić Milomir, „Savremeni ekonomsko-geografski i geopolitičkii položaj Srbije“, *Srpsko pitanje – geopolitičko pitanje*, Jantar grupa, Beograd, 2004
25. Subotić Milan. *Put Rusije: evroazijsko stanovište*, Plato, Beograd, 2004
26. Tomić Stanislav. *Evroazijska unija kao alternativa kulturnoj i političkoj moći zapada*, <http://www.nspm.rs/kuda-ide-srbija/evroazijska-unija-kao-otpor-kulturnoj-i-politickoj-hegemoniji-zapada.html>,
27. Horvat Alen, „Geopolitika Evroazijske unije ili od crne rupe do veze među svetovima“, Advance, <http://www.standard.rs/alen-horvat-geopolitika-evroazijske-unije-ili-od-crne-rupe-do-veze-medju-svetovima.html>

BETWEEN EUROATLANTISM AND EURASIANISM - CONTEMPORARY SERBIA'S POSITION

Summary: This paper studies numerous levels of relations of contemporary Serbia toward two different, in many ways fundamentally opposed geopolitical concepts – Euroatlantism and Eurasianism with their institutional frameworks and integrational arrangements. Starting from “classical” geopolitical position of Serbia and Balkan, this work analyses contemporary geopolitical situation at the end of 20-th and the beginning of 21-st century. After that, Serbian spiritual and historical vertical line and its values – cultural and identity heritage - are being observed in the light of their correspondence with the contemporary Euroatlantic and Eurasian key ideas and geopolitical shemes. Work also tries to define how and why those geopolitical options are influential in the Serbian geopolitical space. At the end of the paper, possible institutional frameworks of geopolitical cooperation and internal complexity of both Eurasianism and Euroatlantism are being observed, with the conclusions pointed at the perspectives of the Balkan region given by both of them.

Key words: geopolitics, Balkan, Rimland, Atlantism, Eurasianism

HENRI DE GROSSOUVRE

УДК 327(497.11):327(4+470)

Оригиналан научни рад

Примљен: 25.05.2015

Одобен: 17.06.2015

ACTUALITÉ DE LA SERBIE ENTRE BRUXELLES ET MOSCOU NON ALIGNEMENT ET RÔLE DE LA SERBIE AU CŒUR DE LA NOUVELLE EUROPE

Les frontières historiques et culturelles de l'Europe traversent la Serbie : les empires d'Orient et d'Occident, l'Europe du Nord et l'Europe méridionale, l'Europe occidentale chrétienne et l'Europe occupée par l'empire Ottoman, l'empire austro-hongrois, et enfin aujourd'hui la frontière de l'UE dans laquelle sont entrés des pays de l'ex-Yougoslavie dont la Serbie était pourtant le centre de gravité. Vienne était certes la capitale de l'empire des Habsbourg mais elle en était plus le milieu que le centre et ne contrôlait par elle-même qu'un territoire limité. Belgrade est en revanche avec la Hongrie voisine un des centres de gravité de l'espace danubien et surtout le passage obligé des routes stratégiques, fluviales, militaires, aujourd'hui énergétiques. Etant un nœud stratégique, du moyen-âge à aujourd'hui, la Serbie a ainsi toujours été convoitée par les puissances du moment, «*la maison sur le chemin*» souvent cambriolée et occupée rappelle une expression en langue serbe. Dès 1804 l'insurrection serbe est la mère des libérations des peuples des Balkans, les Grecs ne suivront qu'en 1821, elle relève du même esprit que les révolutions françaises, américaines et italiennes. A la fin du XIXe siècle, le déclin ottoman permet aux Serbes aidés des Russes de recouvrer l'indépendance, comme leurs voisins Bulgares et Roumains. L'Etat des Croates des Slovènes et des Serbes et le Royaume des Serbes est créé en 1918 et la république populaire fédérative de Yougoslavie en 1946. La Yougoslavie de Tito s'était déjà constitué un statut spécial, elle échappait à l'embargo occidental sur les hautes technologies qui frappait l'URSS et a pu de ce fait servir de plaque tournante pour les échanges de matériel et de renseignement. Aujourd'hui à côté de la république de Serbie dont la capitale est Belgrade, le statut de la Bosnie-Herzégovine a été réglé en 1995 à Dayton par une partition entre la fédération croato-musulmane et la république serbe de Bosnie, dont la capitale est Banja Luka et le président Milorad Dodik. Le Kosovo est considéré par les Serbes comme une province occupée.

L'actuel premier ministre de Serbie, Alexandre Vučić et le président de la république, Tomislav Nikolić sont des anciens du parti radical serbe, parti nationaliste qu'ils ont quitté en 2008 pour créer le SNS qui a poursuivi le rapprochement avec l'Union Européenne. Le premier ministre Vučić et le président Nikolić mènent une politique très pro-occidentale mais en même temps ils ont organisé la visite officielle de Vladimir Poutine le 16 octobre dernier. Le premier ministre français s'est rendu en Serbie quelques semaines après le président russe pour deux jours de visite officielle pendant laquelle il a plusieurs fois rappelé que la présence économique française n'était pas à la hauteur de l'amitié entre les deux pays. Le 1er novembre a eu lieu à Belgrade la première réunion internationale de la Trilatérale dans ce pays. En décembre, le premier ministre chinois se rend à son tour en visite officielle dans une Serbie décidément très courtisée en peu de temps.

Depuis le XIIIe siècle la Serbie est le symbole du non alignement souverain et de la résistance aux empires

Au XIIIe siècle Saint Sava, fils du premier roi serbe Etienne Nemanja obtient que l'église de son pays soit la première église autocéphale, indépendante à la fois de Rome et de Byzance, cela avant que la troisième Rome russe ne devienne autocéphale avec des conséquences politiques similaires. La Serbie et l'idée serbe «nais-sent» quand Saint

Sava émigré au mont Athos obtient de Byzance que l'église serbe soit la première église autocéphale, avant l'église russe. De cette idée découlent une conception du pouvoir souverain et de la politique que feront leurs de plus grandes puissances européennes comme la France et la Russie. La France, longtemps «fille aînée de l'église», fut aussi toujours rétive aux empires, et la Russie où les pouvoirs politiques et religieux ont toujours été intimement liés. Au mont Athos, Etienne Nemanja rejoindra son fils Sava, à eux deux ils y révolutionneront la vie spirituelle et en organisant de riches donations construisent et réparent plusieurs monastères. Ils sont aussi à l'origine du monastère serbe du mont Athos, Hilandar, qui jouira rapidement de la pleine autonomie grâce à l'empereur Alexis III Ange (1195-1203) à l'instar des plus grands monastères de la Sainte Montagne. Par la suite, les Serbes joueront le rôle de gardiens des marches de la chrétienté face à l'empire ottoman. La tradition de partisans, de haïdouks, de rebelles aux empires épris de liberté et de souveraineté, élément important de l'identité serbe a été forgée au fil des siècles par la résistance à l'empire ottoman, puis à l'empire habsbourgeois. La chevalerie serbe ayant été décimée à la bataille de Kosovo Polje en 1389 et la Serbie ayant été largement occupée par les Ottomans, l'aristocratie héréditaire ne s'y est pas développée comme en Europe occidentale mais paradoxalement le peuple serbe, largement d'origine paysanne revendique l'héritage de la chevalerie serbe qui vit d'une certaine manière en lui. Il y a encore peu de temps la plupart des familles serbes connaissait par cœur leur généalogie sur sept à huit générations. Engels considérait ainsi que les Serbes étaient contre révolutionnaires et féodaux par leur position et leur histoire! La tradition serbe du serbe du non alignement, du XIIIe siècle à aujourd'hui en

passant par la première conférence des non alignés du 1er septembre 1961 à Belgrade, est ancienne, elle a des origines, religieuses, géographiques, et politiques, les trois étant intimement liées. Aujourd'hui la Serbie est aussi au cœur des routes et des enjeux énergétiques de l'Europe, nous y reviendrons. Cette tradition de non alignement, cette position stratégique, cette tradition de souveraineté politique sont la raison principale de l'acharnement des Etats-Unis à démanteler, au lendemain de la chute du mur de Berlin, la Yougoslavie dont le centre de gravité était serbe, puis la Serbie. L'orthodoxie, partie prenante de l'identité serbe est également aujourd'hui un facteur de résistance à la globalisation libérale, car contrairement au catholicisme post conciliaire et au protestantisme, l'orthodoxie n'est pas soluble dans le libéralisme.

16 octobre 2014 : visite officielle du président russe

Malgré des trombes d'eau, le président russe Vladimir Poutine a été acclamé par 200.000 Serbes. Les deux présidents ont assisté au premier défilé militaire serbe depuis 1918 et le premier en Serbie depuis 1985, alors que la Serbie était le cœur de la Yougoslavie. Ce défilé célébrait la victoire contre le fascisme et la libération grâce aux partisans serbes aidés par la Russie soviétique. Aux Mig russes dans le ciel de Belgrade faisaient écho les troupes serbes chantant la marche des résistants : «dans les forêts et les montagnes». Si le gouvernement est clairement pro-occidental et s'active pour l'entrée de la Serbie dans l'UE, la population est quant à elle opposée à cette entrée même si elle serait favorable à des accords commerciaux ne limitant pas la souveraineté serbe. Aujourd'hui la Serbie a le statut d'observateur au sein de l'organisation du traité de sécurité collective (OTSC en russe Организация Договора о коллективной безопасности), le pendant de l'OTAN mis en place par la Russie avec ses alliés. L'année prochaine, la Serbie prendra la présidence de l'OSCE, la seule organisation de sécurité qui rassemble la totalité des États du continent européen ainsi que les États-Unis. Une série d'accords économiques et stratégiques ont été signés durant la visite du président russe. Par exemple un accord de production de voitures de l'usine de l'ex Yougoslavie Zastava, alliée aujourd'hui à Fiat a aussi été signé entre la Serbie et la Russie. Les accords de libre échange entre la Russie et la Serbie sont également renforcés. Plus important, un accord dont la presse occidentale n'a quasiment pas parlé, a été conclu pour permettre aux employés du centre humanitaire de Nis, qui compte des ressortissants russes, de jouir de l'immunité diplomatique. Le centre d'aide humanitaire de Nis est situé dans une ville du Sud de la Serbie, à quelques kilomètres de la base militaire américaine de Bondsteel au Kosovo. Ce centre a été créé pour faciliter les interventions humanitaires dues aux catastrophes naturelles comme les inondations qui ont récemment ravagé des régions de Bosnie et de Serbie depuis juin dernier. Le 3 octobre, la visite du président russe avait été d'une certaine manière préparée par la cérémonie et le concert à Belgrade accompagnant la première mondiale de «Coup de soleil», le dernier film du cinéaste russe Nikita Mikhalkov («Le barbier de Sibérie», «Les yeux noirs»...), un artiste très médiatique et proche du pouvoir, fils d'un dignitaire soviétique et petit fils d'un aristocrate russe.

17 octobre 2014: colloque Paris Berlin Moscou Belgrade et naissance du réseau «Nouvelle Europe»

Le lendemain de la visite officielle du président russe, était organisé dans le centre de la capitale serbe un colloque international sur le thème «Paris Berlin Moscou Belgrade». Durant ce colloque plaidant pour une «plus grande Europe de la paix», a été lancée l'idée de créer un réseau d'associations et de fondations paneuropéennes qui prendrait le nom de «Nouvelle Europe». Un mois plus tard, le 25 novembre 2014, un manifeste¹ d'inspiration gaullienne a été signé à Paris, manifeste instaurant le réseau «Nouvelle Europe». A la signature du manifeste le 25 novembre 2015 à Paris étaient aussi notamment présents le député français Claude Goasguen, le président de la fondation Prométhéus Bernard Carayon, des chefs d'entreprises, des délégués hongrois, des journalistes comme le grand reporter du Figaro Renaud Girard, les dirigeants de l'association le dialogue franco-russe (co-présidée par le député Thierry Mariani et par Vladimir Yakounine le président des chemins de fers russes). Les premiers signataires sont l'organisation franco-allemande le Forum Carolus, laboratoires d'idées européen à Strasbourg présidé le baron Nikolaus von Gayling-Westphal, élu du FDP à Fribourg en Brisgau, l'association «Paris Berlin Moscou», présidée par moi-même, deux organisations italiennes : une association à vocation sociale «Modavi», de Naples, présidée par l'universitaire Alessandro Sansoni et l'ordre des journalistes d'Italie (Movimento Unitario Giornalisti) de Domenico Falco (ancien président national) et deux organisations serbes, «Alternative pour la Serbie», fédération de mouvements et la fondation Dostojanstvo (dignité). Cette fondation, avec le mouvement «troisième Serbie²» présidé par Miroslav Parović étaient les principaux organisateurs du colloque du 17 octobre. Miroslav Parović a rappelé en introduction pourquoi la Serbie avait toujours été convoitée, étant un nœud stratégique, il a aussi développé les enjeux énergétiques auxquels doivent faire face les pays du continent européen, enfin il a donné son analyse de la crise ukrainienne, révélatrice de l'urgence de trouver des solutions européennes à des problèmes européens. Parmi les nombreux intervenants venus de Russie, d'Allemagne, d'Autriche, d'Italie, de France, le professeur Nenad Krstić, de l'université de Novi Sad est intervenu sur le général de Gaulle et la Serbie et le franco-macédonien Goran Sekulovski, de l'Institut Saint Serge sur le rôle de l'orthodoxie pour l'axe de la paix Paris Berlin Moscou. Andrej Fajgelj, directeur de l'Institut Culturel Serbe de Novi Sad est intervenu dans un français parfait sur les liens historiques anciens unissant la France et la Serbie, dès le XIIIe siècle, avec notamment le rôle joué par la reine de Serbie et princesse française, Sainte Hélène d'Anjou. Viktor V. Kolbanovsky, représentant du vice-président de la Douma a insisté sur la nécessité de mettre en relation les organisations œuvrant pour la coopération et la paix sur le continent européen. L'ambassadeur russe Konouzine, très connu pour ses positions courageuses durant les bombardements de 1999 occupait une place d'honneur. Une édition traduite en serbe de mon livre «Paris Berlin Moscou³, la voie de l'indépendance et

¹ Version quadrilingue du manifeste sur:
<http://apres-le-non.forum-carolus.org/media/00/00/3861034995.pdf>

² <http://trecasrbija.rs/>

³ Sur «Paris Berlin Moscou», voir www.paris-berlin-moscou.org

de la paix», paru en 2002 a été présentée et distribuée pendant le colloque. Ce livre avait été préfacé, dans la première édition de 2002 par le général Pierre Marie Gallois, théoricien et artisan de la dissuasion nucléaire française auprès du général de Gaulle. Il avait été publié presque un an avant que les trois pays n'adoptent une position commune contre la guerre durant la crise iraquienne. J'ai rappelé le 17 octobre les thèses principales de ce livre et retracé l'histoire de «Paris Berlin Moscou», de la crise iraquienne à aujourd'hui. Depuis la seconde guerre mondiale, les pays Européens sont quasiment sortis de l'histoire, malgré la parenthèse gaullienne et malgré la relative émancipation de l'Allemagne réunifiée qui ne dispose pas et ne disposera sans doute pas de tous les attributs de la puissance politique et militaire traditionnelle. Malgré la pression des milieux économiques très puissants en Allemagne fédérale, la chancelière Merkel a dans les six derniers mois adopté la position radicale du bloc occidental vis-à-vis de la Russie dont la ligne est fixée par les Etats-Unis. Alors que dans les dernières années l'Allemagne avait plutôt modéré la position occidentale. Au sein du gouvernement allemand actuel, Steinmeier et son collaborateur Erler jouaient un rôle conciliant qu'ils ont brutalement abandonné. Ce retournement spectaculaire sera-t-il durable? Est-il le fruit de d'accords entre les Etats-Unis et l'Allemagne? Le résultat de la dégradation des relations personnelles entre la chancelière et le président russe? Le résultat de calculs économiques allemands en Europe centrale et orientale? Le président Hollande a effectué début décembre une visite surprise gardée secrète à Moscou où il s'est entretenu pendant une heure et demie avec le président russe. Cela est d'autant plus surprenant que ses positions avaient jusqu'à présent toujours été très proches de celles de nos alliés américains. Même si l'histoire s'accélère il faut garder à l'esprit les données géographiques et historiques et les tendances économiques à moyen et long terme. La France est la péninsule européenne, elle est une sorte de condensé de l'Europe, relevant à la fois culturellement de l'Europe du Nord, de l'Europe méditerranéenne et de l'Europe centrale par l'Alsace. Elle a à la fois une vocation méditerranéenne mais surtout une vocation rhénane, franco-germanique, illustrée par le commun empire de Charlemagne qu'évoquait régulièrement le général de Gaulle pour reconstruire la coopération franco-allemande. L'Allemagne joue un rôle clé au centre de l'Europe. La Russie est le lien entre l'Europe centrale et le monde pacifique en expansion. La France, l'Allemagne et la Russie de par leur position, leur histoire, leur masse critique ont la capacité de créer une dynamique vertueuse et source de paix et de prospérité sur le continent européen, c'est le principal message de mon livre et du colloque de Belgrade du 17 octobre. Mais le rôle clé de Belgrade prend tout son sens aujourd'hui car dès le début «Paris Berlin Moscou» a été pensé comme un moteur non exclusif destiné à être le catalyseur de la plus grande Europe.

La Serbie nouvelle plaque tournante entre l'UE et la Russie, la Voïvodine sa province clé

Depuis quelques années, la Serbie comme la Bosnie fait l'objet d'investissements importants de Russie, de Chine, d'Autriche ou d'Allemagne. Cela est particulièrement spectaculaire dans le secteur énergétique. Lukoil a racheté Ju-

gopetrol et la partie pétrolière de Gazprom détient 51% de NIS la société de distribution du pétrole en Serbie «en contrepartie Gazpromneft s'est engagée à investir dans la modernisation des raffineries serbes et dans la construction de centres de stockage de gaz naturel» (Alexis Troude⁴) En fait, dès 1997, après la découverte d'importants gisements d'hydrocarbures en mer caspienne, la Serbie est devenue le cœur des réseaux gaziers et pétroliers. Alexis Troude explique aussi que le Kosovo se trouve à l'intersection des corridors énergétiques européens IV, VIII et X. Par ailleurs les dernières années ont aussi révélées que la Serbie serait plus fiable que l'Ukraine pour acheminer gaz et pétrole vers l'Europe de l'Ouest. La Serbie aurait accueilli 450 km de South Stream, le plus grand tronçon, et aurait été un véritable hub de distribution vers les pays voisins et l'Europe occidentale. La plupart des organisateurs du colloque du 17 octobre à Belgrade étaient originaires de la province de Voïvodine, au Nord du pays. Ce n'est pas un hasard, les habitants de cette province clé sont sensibilisés à ces thèmes. South Stream et Nabucco passeraient par la Voïvodine. Début décembre, lassé par la pression de l'UE, la Russie a annoncé début décembre abandonner South Stream tandis que la construction de Nabucco est également remise en question depuis un certain temps. Les investisseurs étrangers, Autrichiens, Hongrois et Russes misent tout particulièrement sur la Voïvodine. La Voïvodine est le grenier à blé de la Serbie. La Voïvodine contrôle aussi tout le cours du Danube en Serbie qui la relie à l'axe fluvial européen Rhin-Main-Danube. Cette province qui fut austro-hongroise abrite une minorité hongroise et a une frontière commune avec ce pays de l'UE qui se rapproche aussi de la Russie pour des raisons stratégiques et énergétiques. Enfin cette province a une frontière commune avec la Roumanie et la Bulgarie, deux pays importants dans le jeu d'influences américano-russe.

Le gouvernement serbe négocie ainsi activement son entrée dans l'UE et en parallèle veut conserver des relations privilégiées avec la Russie. La Serbie pourrait jouer le rôle qu'avait obtenu l'Autriche dans les années soixante, une plaque tournante stratégique entre l'Est et l'Ouest. Il est dans l'intérêt des pays de l'ensemble du continent européen de raviver les liens culturels qui les unissent et de développer de nouvelles coopérations économiques et stratégiques. Le réseau Nouvelle Europe déjà constitué et en cours de développement apportera sa contribution à ce grand projet. Il ne s'agit pas d'un choix anodin, mais du choix de la paix contre la guerre, du choix de la liberté de définir nos enjeux vitaux par nous-mêmes et pour nous-mêmes, sans laisser un tiers les définir à notre place.

Henri de Grossouvre⁵

⁴ Alexis Troude: «La Serbie à la Croisée des chemins : corridors énergétiques, privatisations et guerre du gaz», Revue géographique de l'Est, volume 50, 2010.

⁵ Henri de Grossouvre est fondateur et délégué général du Forum Carolus, président de l'association Paris Berlin Moscou et directeur des affaires publiques d'une grande entreprise française.

ИВАН М. ЗАРИЋ*
Министарство одбране
Републике Србије**
Београд

УДК 321:913(4+7)
Оригиналан научни рад
Примљен: 18.06.2015
Одобрен: 30.06.2015

КЛАСИЧНЕ ЕВРОАТЛАНТСКЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ ТЕОРИЈЕ релевантност на почетку 21. века

Сажетак: Рад проучава утицај и значај класичних евроатлантских геополитичких теорија, заснованих на учењима Алфреда Мехена, Халфорда Макиндера и Николаса Спајкмана, на савремени европски простор и испитује њихову релевантност на почетку 21. века. Значај класичних геополитичких теорија све више се наглашава узимајући у обзир и чињеницу да је савремени свет изложен настојањима да се промени актуелни status quo. Указујући на деценијски сукоб две у основи супротне геополитичке концепције, евроатлантизма и евроазијства, у раду се наводи да је окончањем Хладног рата дошло до померања „фронта“ између ова два концепта даље ка истоку у корист евроатлантизма, те да процес и даље није завршен. Истовремено, на крају рада пружа се увид и у позицију Србије у оквиру таквих савремених стратешких промена, пре свега у домену утицаја како евроатлантизма, тако и евроазијства.

Кључне речи: геополитика, геостратегија, евроатлантизам, евроазијство, САД, НАТО, стратегија обуздавања

Евроатлантизам, као геополитичка концепција, базиран је превасходно на класичним теоријама англо-америчких теоретичара насталих у периоду од краја 19. века, преко Првог светског рата, па све до завршетка Другог светског рата. Идеје које су формиране у том периоду доживљавале су измене и унапређења, у складу са тренутним приликама, али су суштински остале само језгро наступа таласократских, атлантских сила и пружале основну идеју, као и водилу ка крајњем циљу – остваривању доминације над Евроазијом. Ипак, иако често формално пренебрегнуте приликом објављивања званичних политика, учења класичних теоретичара у највећој мери послужила су као камен темељац у поставци евроатлантске геополитичке мисли током целокупног 20.

* ivanzaric@yahoo.com

** Мишљења и ставови представљени у раду представљају личне ставове аутора и ни на који начин не одражавају став Министарства одбране Републике Србије.

века, али и на почетку 21. века. У том контексту посебно можемо да уочимо радове три научника: Алфреда Мехена (Alfred T. Mahan), Хелфорда Макиндера (Halford Mackinder) и Николаса Спајкмана (Nikolas Spykman).

Као што смо већ истакли, неретко су дела поменутих научника била формално потискивана у други план као идејна у доктринарним документима или приликом формулисања практичних политика, најчешће због уподобљавања тих идеја и политика јавној употреби и актуелним приликама, али су суштински представљала њихову златну нит. Потврду оваквом приступу дао је и један од најзначајнијих креатора (нео)евроазијског концепта у Руској Федерацији Александар Дугин, који је истакао да „основне линије стратегије НАТО, као и других блокова усмерених на обуздавање СССР ('концепција обуздавања' је истоветна стратешкој и геополитичкој концепцији 'анаконде') - ASEAN, ANZUS, CENTO – представљају директан развој основних теза адмирала Мехена који се на основу тога може назвати интелектуалним оцем читавог савременог атлантизма.“ (Дугин, 2004: 59) Дугин је, заједно са Мехеном, као другог „оца атлантизма“ сврстао и Спајкмана.

Класичне евроатлантске геополитичке теорије

Хронолошки посматрано, од три поменута геополитичка теоретичара евроатлантизма, Алфред Мехен и Хелфорд Макиндер стварали су готово истовремено, објављујући своја најзначајнија дела у периоду од 1890. године до 1919. године. Иако су били савременици, крећући од сличних полазних основа, дошли су до готово у потпуности супротних закључака. Тако је Мехен сматрао да кључ „контроле света“ лежи у поморској моћи, која одређује моћ држава, као и у могућностима које пружа поморска трговина, док је Макиндер оценио да, обзиром да поморска моћ не може да допре до затвореног *срца земље* (*Hartland*), развој железничког транспорта омогућује најбоље потенцијале Русији за остваривање доминације у Евроазији. Ипак, иако различитих закључака о томе који су потенцијали најпогоднији за остваривање глобалне премоћи, обојица су Русију дефинисали као кључног супарника таласократским силама. Дакле, теза постављена на размеђу 19. и 20. века о Русији као главном супарнику поморских сила, заузела је централно место не само у теоретским разматрањима евроатлантских научника, него и у практичним политикама њихових држава готово до данашњих дана.¹

Алфред Мехен, иако доминантно геостратег који се бавио поморском моћи², разматрајући проблеме Азије и њихов утицај на међународне политике

¹ Поред Русије, Мехен и Макиндер често у својим радовима истичу и значај Кине као могућег „изазивача“ таласократским државама, прво Великој Британији, а касније САД. Свакако, овакве тврдње непрестано се потврђују, у данашње време можда и више него икад пре.

² Најзначајнија Мехенова дела сврставају се у чувену трилогију *поморске моћи*: „Утицај поморске моћи на историју 1660-1783“ („*The Influence of Sea Power upon History 1660-1783*“), „Утицај поморске моћи на Француску револуцију и царство“ („*The Influence of Sea Power upon French Revolution and Empire*“) и „Поморска моћ и њене везе са ратом 1812“ („*Sea Power and its Relations to the War 1812*“).

у истоименом делу из 1900. године истакао је геополитичке карактеристике Русије. У том смислу он оцењује да је руско царство огромна целовита површина земље, која се без прекида протеже од најзападније тачке мале Азије до меридијана који се налази источније и од Јапана (Mahan, 1900: 24) и чија је основна геостратегијска карактеристика та да њено „*средиште не може бити сломљено*“ (Mahan, 1900: 26). Тако описујући Русију закључио је да јој, у односу на поморске силе, положај и географске карактеристике дају надмоћну позицију на евроазијском копну. Као и остали представници Запада, Мехен је био заокупљен руском опасношћу и експанзивношћу и закључио је да једна моћна поморска сила, у коалицији са осталим снажним поморским земљама, може успешно да сузбије ширење Русије и њен покушај да се домогне топлих мора.

Како би се спречио напредак телуократске Русије, Мехен је предлагао и формирање неформалног савезништва поморских сила заснованог на заједничким интересима, уз креирање маритимне стратегије усмерене ка обуздавању Русије. У том смислу је чак предлагао и формирање нове државе која би контролисала „излазе из простране територије у спољашњи свет“ и која би се налазила у области између Црног мора, Персијског залива, Црвеног мора и Леванта (Mahan, 1900: 72).

Ипак, један од Мехенових најзначајнијих геостратегијских приступа који се још увек примењује је „стратегија анаконде“. Наиме, Мехен је током Грађанског рата у САД уочио да примена блокаде непријатељских територија са мора доводи до стратешког исцрпљивања непријатеља, те је у складу са својим ставовима да

Карта 1 – Мехенова „стратегија анаконде“ (Дугин, 2004: 57)

је моћ државе дефинисана њеном поморском моћи, закључио да под контролом поморских сила морају да се налазе приобална подручја на сопственој територији уз покушај „откидања“ таквих територија од непријатељеве копнене масе. Комбинујући ова два елемента, Мехен је креирао „стратегију анаконде“ према Евроазији, оцењујући да би на тај начин таласократске силе најбоље могле да задовоље своје националне интересе. Како оцењује Дугин³, Мехен је, заступајући мишљење да би притиском на приобалне зоне Евроазије дошло до њиховог извлачења из области под контролом непријатеља (Русије), што би му онемогућило излаз на море и коришћење поморских ресурса, поставио основе хладноратовске стратегије обуздавања (видети карту 1). Циљ примене ове

³ Александар Дугин је закључио да је „стратегија анаконде“ примењивана: 1) током Првог светског рата у подршци Антанте тзв. белом покрету на периферији Европе који је служио као одговор на склапање мира бољшевичке Русије са Немачком, 2) у Другом светском рату на просторима Средње Европе, затим војно-поморским операцијама против Немачке, Италије и Јапана и 3) нарочито током Хладног рата сукобљавањем САД и СССР на глобалном нивоу.

стратегије био је да се повеже приобални појас који је играо кључну улогу, а да се затим такав појас шири ка областима које контролише супарник. (Зарић, 2009: 139)

Поред геостратешког и геоекономског нивоа евроатлантизма, Мехен је сматрао да би савезништво таласократских сила требало да буде засновано и на вишем нивоу од пуког војног савеза– на заједничким вредностима. Наиме, формулишући додатни везујући елемент као „савез срца и руку“ (*the union of harts and hands*) Мехен је поставио основу и за касније деловање елемента „меке моћи“ у наступу евроатлантских сила према Евроазији, а поготово према државама које ће, крајем Хладног рата, изаћи из сфере утицаја Русије / Евроазије.

Насупрот поменутом Мехену, Макиндер је теоретичар који је односе копна и мора посматрао са другачијег становишта. Ипак, он, такође као представник таласократске силе, разматра на који начин би евроатлантске силе могле да се супротставе великим руским, односно копненим потенцијалима за доминацију Евроазијом. У том контексту, његова основна теза је да се највећи изазов поморској моћи може десити ако једна држава или савез више држава интегрише читав простор и ресурсе Евроазије и усмери их ка изградњи велике океанске флоте. На тај начин би доминација евроатлантских сила над Евроазијом била доведена у питање, односно готово у потпуности онемогућена.

Као практични начин приступа оваквим стратешким питањима, Макиндер је предложио увезивање простора Источне Европе, укључујући и Србију, у циљу стварања ланца тампон држава (*buffer states*) између Немачке и Русије, како би се спречило могуће савезништво две велике копнене силе, експлицитно наводећи да је „изузетно важно да се направи 'кордон' састављен од независних држава које ће раздвајати Немачку и Русију.“ (Makinder, 2009: 31) Административном фрагментацијом Источне Европе, коју према Макиндеровом мишљењу треба подржавати, пресекао би се додир Русије и Немачке, пре свега стварањем низа врло зависних држава на подручју од Балтичког до Јадранског и Црног мора. Подељена Источна Европа, у том контексту, не би требало да улази ни у немачки ни у руски државни систем, већ да сама чини трећи самостални државни простор који би попуњавали Пољаци, Чеси, Словаци, Мађари, Срби, Хрвати, Словенци, Румуни, Бугари и Грци. Макиндер је оценио да „ови народи не могу самостално да играју значајнију улогу у новом послератном европском поретку, али повезани у један стратегијски низ (кордон) имали би пресудну улогу у обуздавању и контролисању копнене моћи на Великом континенту“. (Будимир, 2012: 233)

Карта 2 - Макиндерова „тампон зона“ (Будимир, 2012: 234)

Евидентно је да је Макиндрова идеја о уређењу Источне Европе после Првог светског рата имала значајан утицај на практичну политику дефинисану на Париској мировној конференцији (видети карту 2). Такође, британски научник је, у склопу исте идеје, предложио и територијалну прекомпозицију царске Русије,⁴ процењујући да се „Бели покрет“ и уз подршку савезничких земаља не може одупрети бољшевицима и да је због тога потребно направити ланац тампон држава (*buffer states*) око бољшевичког језгра, које се поклапало са *осовинским регионом*. У тај ланац тампон држава, по Макиндеру улазиле би следеће: Белорусија, Украјина, Грузија, Јерменија, Азербејџан. Овај концепт није прихватила британска влада, а у међувремену Совјети су преузели готово читаву територију царске Русије.

Додатни елемент у Макиндровом геополитичком опусу је у вези са формулисањем северног Атлантика, са зависним морима и речним басенима, као *Средишњег океана (Midland Ocean)*. Он Средишњи океан, односно северни Атлантук, дефинише као центар острвског и полуострвског крила западне цивилизације, који садржи три елемента, „мостобран у Француској, ушанчени аеродром у Британији и резерву обучене радне снаге, агрокултуре и индустрије у источном делу САД и Канаде“. (Будимир, 2012: 236) Појмом *Средишњег океана* он одређује оквире тзв. атлантске заједнице која ће бити окосница „амфибијске коалиције“ око које ће се формирати Северно-атлантски пакт (НАТО), као главни хладноратовски ривал СССР-а. У овој раду Макиндер као главног противника види Немачку, али је такође свестан огромне стратешке снаге СССР за којег каже „ако се Совјетски савез појави као освајач Немачке, мора се рангирати као највећа копнена сила на планети. Штавише, биће сила у стратешки најјачој одбрамбеној позицији. *Хартленд* је највећа природна тврђава на планети. Први пут у историји биће попуњен посадом довољном и по броју и по квалитету“. (Mackinder, 1943, 601) Била је ово потврда тезе изнете још 1904. године у чланку *Географска осовина историје*, у којој је Макиндер написао да је Русија предодређена да буде самостални економски свет, додајући да, „осим неколико производа, та земља је способна да произведе све што јој је потребно“. (Mackinder, 1943, 601)

Трећи великан англо-америчке геополитичке мисли, Николас Спајкман, није био плодотворан стваралац као претходна двојица, када је квантитет радова у питању.⁵ Иако невелик по обиму, његов научни рад у значајној мери је оставио трага на геополитичку теорију и праксу евроатлантских држава. Суштински, Спајкман је направио одређену врсту интеграције Мехеновог и Ма-

⁴ Макиндер је, поред научног рада, учествовао и у практичној политици. Тако је, за време грађанског рата од 1919 до 1920. године, боравио у Русији као високи савезнички изасланик, а боравио је и у мисији подршке Белом покрету као Високи комесар Велике Британије.

⁵ За област геополитике и уопште проблеме односа географије и међународне политике битни су Спајкманови радови „Географија и спољна политика“ („*Geography and Foreign Policy*“) из 1938. године и „Географски циљеви у спољној политици“ („*Geographic Objectives in Foreign Policy*“) из 1939. године. Ипак, његов најзначајнији део рада публикован је у две књиге: „Америчка стратегија у светској политици: Сједињене Државе и равнотежа снага“ („*America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*“) из 1942. године и „Географија мира“ (*The Geography of the Peace*) из 1944. године.

киндеровог учења. Дакле, он, уважавајући значај Хартленда који је наглашавао Макиндер са једне стране, као и Мехенов приступ поморској моћи са друге, надограђује њихова учења фокусирајући се на област света коју је препознао као најважнију у стратешком надметању за доминацију над Евроазијом. Ту област Спајкман је назвао ободном земљом, односно *Римлендом*, дефинишући је као велику концентричну тампон зону која се налази између центара евроазијске копнене масе и поморских праваца, а укључује „западну и источну Европу, земље заравни Блиског истока, Турску, Иран, Авганистан, Тибет, Кину, Источни Сибир и три полуострва Арабију, Индију и Бурму – Сијам.” (Вуковић, 2007: 102)

Уочавајући *Римленд* као кључну област света, Спајкман је разрадио оно што се, савременим речником, може назвати *концептом интегрисане моћи*, уочавајући да би глобална доминација могла бити остварена само уколико се примени принцип комбинованог приступа копненој и поморској моћи. У том контексту, он прихвата Мехенов постулат неопходности развоја прекоморских база и инсталација широм света како би се омогућило и логистички подржало извођење операција далеко од матичне државе. Другачије речено, САД морају да остваре своје присуство широм света инсталирањем „поморске и ваздухопловне моћи у стратегијски кључним тачкама света како би биле у могућности да гарантују стабилност у свету“ (Spukman, 1944: 57-58)

Дакле, на основу тих претпоставки, као и историјских доказа прикупљених током самог Другог светског рата, Спајкман је развио концепт интегрисане моћи, а мера успеха државе у модерном рату је у координацији између ваздухопловне моћи, ратне морнарице и копнене војске, уз велику зависност од фактора снабдевања. (Вуковић, 2007: 122)

Још једна важна одредница Спајкмановог геополитичког учења је свакако и додатно одређивање *Средишњег океана (Midland Ocean)* слично Макиндеру. Ова акваторија, по Спајкамановом схватању, обухвата Атлантски океан са околним морима и речним басенима, а његов значај током 20. века је сличан значају Средоземног мора у ранијој људској историји. У перспективи је тада Спајкман Средишњем океану дао улогу спајајућег чиниоца, односно, како га је он назвао, *унутрашњег мора*. Геополитички посматрано, *Средишњи океан* био је конципиран тако да представља поморску контра-тежу копненој Евроазији. Ту концепцију касније Дугин назива „атлантским континентом” у чијем се средишту, заправо, налази Атлантски океан. (Дугин, 2004: 65) Нарочито је Спајкман истицао улогу интелектуалног чиниоца у том „атлантском континенту”, где су Западна Европа и Источна обала Северне Америке (посебно Њујорк), постали мозак нове „атлантске заједнице.” (Дугин, 2004: 65-66)

Када је у питању утицај Спајкмановог учења на стратегијском нивоу, свакако се не може заобићи чињеница да и он заговара, као приоритет за евроатлантске силе предвођене САД, спречавање уједињења Евроазије у непријатељску силу наспрам САД. Практичан предлог у задовољењу тог стратешког интереса за Сједињене Државе Спајкман је видео у заузимању улоге „светског балансера“, што би за крајњи циљ требало да има обезбеђење неоспорног гло-

балног примата за САД. У том контексту, балансирање по Спајкману подразумева активну војну и дипломатску партиципација на рубовима Евроазије, стварање регионалних равнотежа снага и безбедносних аранжмана и војно-политичко фокусирање на зону Римленда. (Вуковић, 2007: 124)

Релевантност на почетку 21. века

Дакле, основе евроатлантске геополитике постављене су до краја Другог светског рата. Примена тих идеја у највећој мери експанзију је доживела одмах по завршетку највећег светског сукоба, а поготово током Хладног рата. Прави пример овакве политике представљала је теза Џорџа Кенана о „обуздавању“ (*containment policy*), формулисана у чувеном Дугом телеграму. Америчка доктрина „свеприсутности“, и „окруживања“, односно држања евроазијског копна и СССР/Русије као највеће силе унутар њега у својеврсном обручу потврђивала је, надграђивала и примењивала идеје и Мехена и Макиндера и Спајкмана.

На геополитичком и геостратегијском плану, можда и најзначајнији показатељ хладноратовске примене евроатлантских основа геополитике представљало је стварање и деловање неколико војних савеза, формираних у периоду од 1949. године до 1955. године, у времену тзв. *пактоманије*. Прво је формиран НАТО (1949.године), затим АНЗУС⁶ 1951. године, СЕАТО⁷ 1954. године и ЦЕНТО⁸ 1955. године. Свакако, од свих наведених савеза, најзначајнију улогу имао је НАТО, који данас и представља синоним евроатлантизма.

Потврде класичних геополитичких теорија биле су и јесу веома присутне у дискурсу евроатлантских, али и других научника. Примера оваквих потврда можемо наћи и пред сами крај Хладног рата, па је тако Колин Греј као најважнији амерички стратешки циљ истакао „спречавање доминације над евроазијском копненом масом било које непријатељске државе или групе држава.“ (Gray, 1990: 350) Сличну позицију заступа и један од највећих америчких савремених мислилаца Хенри Кисинџер, који је апострофирао значај спречавања остваривања доминације било које силе у Евроазији, наводећи да би то за САД, као острво које се налази, геополитички гледано, између обала Евроазије, било погубно. Кисинџер је у *Дипломатији* такву ситуацију одредио као стратешки опасну за Америку, која би могла да резултира угрожавањем САД у економском, а касније и у војном погледу. Анализирајући америчка стратешка документа, Џон Миршајмер такође истиче да је циљ САД „да спречимо поновну појаву новог ривала (...) који представља претњу поретку какву је раније представљао Совјетски Савез (...) Наша стратегија мора се сада поново управити ка онемогућавању појављивања глобалног конкурента.“ (Миршајмер,

⁶ ANZUS - *Australia, New Zealand, United States Security Treaty*.

⁷ SEATO - *Southeast Asia Treaty Organisation*. Чиниле су га САД, В. Британија, Француска, Нови Зеланд, Аустралија, Пакистан, Филипини, Тајланд и Бангладеш. Расформиран је 1977. године

⁸ CENTO - *Central Treaty Organization*. Чиниле су га Ирак, Иран, Пакистан, Турска, В. Британија. Расформиран је 1979. године.

2009: 463) Анализу тумачења циљева америчке геостратегије спровели су и Џорџ и Мередит Фридман који такође наглашавају да је амерички циљ одржање равнотеже моћи у Евроазији као целини и спречавање појављивања хомогене евроазијске силе. Као разлог за наведене оцене наводи се могућност појаве такве евроазијске силе способне да пројектује своју моћ преко мора, угрожавајући безбедност америчке трговине и саме америчке територије. Експлицитно, Фридманови истичу како је „фундаментални принцип америчке велике стратегије током прошлог века био руковођење евроазијском равнотежом ради спречавања појављивања било које хегемонске силе способне да упрегне огромне евроазијске ресурсе и изазове америчку поморску премоћ.“ (Friedman and Friedman, 1996: 97)

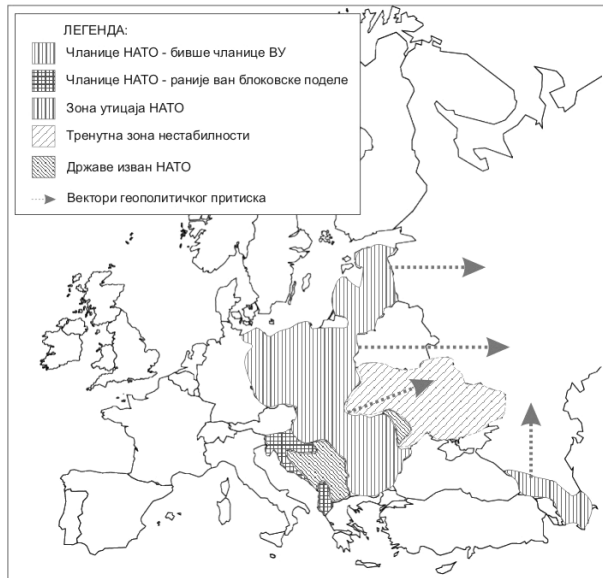
Поред трајања стратегијских настављања основних идеја Мехена, Макиндера и Спајкмана, њихов опус представљао је значајан чинилац и у формулисању одређивања трајнијих основа на којима почима сама идеја евроатлантизма. У том контексту пледира и Бжежински, који истиче да је Европа природни савезник Америке и констатује да оне „имају заједничке вредности; углавном, имају и заједничко религијско наслеђе, исту демократску политику; и то је крај одакле потиче највећи број Американаца...“ (Bžežinski, 2001: 57) Сличне оцене изнете су и у америчкој Стратегији националне безбедности из 2006. године, где је наглашено да су „америчка најближа савезништва и пријатељства са земљама са којима делимо заједничке вредности и принципе.“ (The Withe House, 2006: 7)

„Атлантски пакт уводи амерички политички утицај и војну моћ непосредно на евроазијско копно. На овом ступњу америчко-европских односа, када су савезничке европске земље још увек у великој зависности од заштите Сједињених Држава, било какво ширење у простор Европе постаје аутоматски и ширење у простор под непосредним америчким утицајем. Обрнуто, без чврстих трансатлантских веза, амерички примат у Евроазији брзо би се изгубио. Америчка контрола Атлантског океана и способност спровођења утицаја и моћи дубље у евроазијско копно биле би оштро ограничене.“ (Bžežinski, 2001: 57-59) Ови наводи у значајној мери потврђују класичне теорије англо-америчке геополитике постављене у делима Мехена, Макиндера и Спајкмана. На основу оваквог континуитета стратешког мишљења и стратешке културе, формулисана је практична евроатлантска политика, спровођена од краја Хладног рата па све до данашњих дана.

Поред (гео)стратегијског сагледавања утицаја класичних евроатлантских геополитичких теорија, научници из англо-америчког ареала разматрали су и друге аспекте утицаја на Евроазију. Тако је учење Самјуела Хантингтон, Александар Дугин окарактерисао као неоатлантизам, који је базиран на томе да атлантисти требају „свестрано да јачају стратешке позиције своје сопствене цивилизације, да се припремају за сучељавање, консолидују стратешке напоре, обуздавају анти-атлантистичка стремљења у другим геополитичким творевинама, осујећују обједињавање у по Запад опасну континенталну алијансу.“ (Дугин, 2004: 109) Закључујући своја разматрања о неоатлантизму, Дугин наводи да је са геополитичког становишта неоатлантизам и Хантингтоново учење

„прецизно придржавање принципа Мехена и Спајкмана“ (Дугин, 2004: 109) уз истицање културних и цивилизацијских чинилаца својствених органицистичкој философији.

У сваком погледу, идеје „очева“ атлантизма наставиле су да се развијају и у теоријама истакнутих англо-америчких научника. Истовремено, практична политика је у великој мери пратила њихову основну срж. Примере оваквог поступања можемо да нађемо у деловању поморских сила у Авганистану, Ираку, свакако у Европи, али и у односима према савременој Кини.

Карта 2 - „Померање 'разграничења' између евроатлантизма и евроазијства након Хладног рата“ (ауторска израда)

Победом у Хладном рату, таласократске силе су предузеле низ потеза који су водили ка једном од основних циљева свих ратова, укључујући и „хладни“ – проширењу територија под својом контролом. У складу са већ изнетим теоријама, одмах по нестанку бившег СССР покренути су процеси трајнијег везивања земаља Источне Европе, односно Макиндрове „тампон зоне“ за евроатлантске силе. У три „таласа“ проширења, у НАТО су ушле Пољска, Чешка и Мађарска (1999), затим Естонија, Летонија, Литванија, Словачка, Словенија, Румунија и Бугарска (2004), да би се процес, у овој фази, завршио пријемом Хрватске и Албаније (2009). Последица оваквог деловања била је да се „линија раздвајања“ између евроатлантизма и Русије/Евроазије померила даље ка истоку у корист евроатлантских сила. Наведено померање може се уочити на *карти 3* и оно обухвата појас који се протезао од западне границе некадашње ДР Немачке, Чешке, Мађарске, Румуније и Бугарске, до актуелне „линије фронта“ која се протеже, правцем север-југ, источним границама Естоније, Литваније, Летоније, Пољске, Словачке, Мађарске и црноморских обала Румуније и Бугарске. Тако је под контролу евроатлантизма стављена територија целокупне Источне Европе (означено плавом бојом на *карти*).

Уколико употребимо чувену синтагму Збигњева Бжежинског о Европи као „америчком мостобрану“, можемо да закључимо да је „мостобран“ снажно утврђен и померен ка *стратегујској дубини* „непријатељске територије“. Процес повезивања појаса који је стављен под контролу евроатлантизма трајао је готово две деценије. Када је тај процес завршен, Мехенова доктрина упућује да се даље крене у његово ширење. Управо тај процес можемо да сагледамо у актуелним дешавањима у Украјини, као тренутној „зони нестабилности“.

Класици евроатлантске геополитике указивали су и да је у Источној Европи потребно извршити административну фрагментацију територија, а затим је повезати у стратегијски низ који ће одговарати интересима таласократских сила. Свакако да је од краја Хладног рата „терен“ детаљно припремљен за стратегијско повезивање фрагментацијом држава у Источној Европи, попут бивше СФРЈ, бивше Чехословачке, па чак и самог СССР. Када је фрагментација завршена, стратегијско повезивање се одвијало у етапама, при чему је било кључно учлањење држава у НАТО. На примеру држава Источне Европе могао се видети значај војне интеграције, обзиром да је улазак у НАТО представљао (не)формални услов за приступање ЕУ.

Стратешки значај оваквог развоја догађаја у корист евроатлантизма најбоље се може уочити на примеру балтичких република, бивших чланица СССР. Наиме, њиховим уласком у НАТО, Алијанса се Москви приближила на само око 600 километара. Фактички, стављањем Источне Европе под своју контролу, атлантизам је у потпуности испунио први део Макиндеровог троделног слогана посвећеног глобалној доминацији: „*Ко влада Источном Европом доминира Хартлендом, ко влада Хартлендом доминира Светским Острвом, ко влада Светским Острвом доминира светом*“ (Makinder, 2009: 155)

Дакле, конзистентним примењивањем „стратегује анаконде“, евроатлантизам је потиснуо руску сферу утицаја и директну контролу територија дубље ка срцу Евроазије. У југоисточној Европи из глобалног *Римленда* преузете су готово све државе које су се налазиле у сфери идеолошког утицаја бившег СССР/Русије, при чему је са српског становишта посебно био значајан улазак Бугарске и Румуније у НАТО.⁹ Овај догађај је значао да је Русија изгубила и директну контролу западне обале Црног мора, чиме је њена стратешка позиција још више била изложена притисцима глобалне таласократије.

Наплатом победе у Хладном рату кроз територије, евроатлантизам није добио само нову и већу површину коју контролише, него је под свој утицај ставио геополитички веома „квалитетну“ територију. Сличне закључке изнео је и Бжежински у свом чувеном делу „Велика шаховска табла“, оцењујући да је распадом СССР Русија директно изгубила поједине територије, као и контролу над великим територијама које су дуги низ година биле под њеном сфером утицаја, описујући је као „црну рупу“. (Bžežinski, 2001: 85-92)

Како је на неколико места у овом раду било истицано да су класичне теорије имале утицаја и на практичне евроатлантске политике, неопходно је ука-

⁹ Бугарска и Румуније примљене су и у Европску Унију 2007. године, али је након уласка у НАТО овај корак са геополитичке тачке гледишта представљао последицу, а не узрок.

зати и на тај сегмент. Тако можемо да уочимо да се нпр. „нова Европа“, према дефиницији некадашњег америчког секретара одбране Доналда Расмфелда у периоду одређивања европских држава према акцијама САД у Ираку (Bialasiewicz and Minca, 2005: 366), у значајној мери подударала са Макиндеровом „тампон зоном“, која је такође била својеврсна „нова Европа“ успостављена након Првог светског рата. У тренутку када значајан део „мостобрана“ није показивао превелике амбиције да учествује у новом америчком подухвату у Ираку, Расмфелдова „нова Европа“ је ту помоћ исказала даље се везујући за поморске силе.

Истовремено, практичне политике базиране на класичним теоријама могу се уочити и на примерима држава које је Макиндер издвојио као важне у идеји да подржи бошљевички покрет (Белорусија, Украјина, Грузија, Јерменија, Азербејџан). Крајем 20. века већина ових држава била је организована у склопу ГУАМ¹⁰ групе, с циљем трајнијег везивања за евроатлантизам. Основне стратешке идеје о стварању нових веза су постигнуте, поготову када је у питању Грузија у периоду после сукоба у Јужној Осетији и Абхазији 2008. године. Тако се готово пред сваки Самит НАТО расправља о питању да ли ће Грузија бити позвана да се придружи Алијанси. Слична ситуација сада може да се уочи и са Украјином, чије су власти од избијања актуелне кризе изразиле снажно евроатлантско одређење и отворену намеру да се учлане у НАТО, без обзира на противљење Русије, али и значајног дела свог становништва. Украјински сукоб и све његове пратеће манифестације увелико погодују дуготрајнијем нарушавању стратешке равнотеже са Русијом, извлачењу из „руске сфере утицаја“ и јачању односа са евроатлантским силама.

Новија иницијатива која готово у потпуности коинцидира са поменутом је и стварање „Источног партнерства“, као програма који је усмерен на даље учвршћивање односа превасходно са Украјином, Молдавијом, Грузијом, Азербејџаном, као и Белорусијом и Јерменијом. Поновним погледом на *карту 3* можемо да уочимо да све ове земље представљају одличну основицу за даље геополитичко деловање ка већ сажетом *Хартленду*, што свакако мора бити узимано у обзир приликом сваке анализе. Већ самим погледом на карту важност Украјине у сукобљавању евроатлантизма и Русије само се по себи намеће. Раније оцене Бжежинског да без контроле Украјине Русија може да се сматра само регионалном силом, у потпуности поткрепљују значај стратешког сукоба који се тренутно води у овој земљи. Истовремено, позиција Украјине у великој мери може да утиче и на сутрашњу позицију Белорусије. Уколико би цела Украјина потпала под западни утицај, Белорусија би представљала својеврсни „клин“ у евроатлантском простору и сасвим сигурно би могла да се посматра као следећа „зона нестабилности“ у којој би ширење појаса под контролом евроатлантских сила могло да се очекује. Хипотетички посматрано, контролом Украјине и Белорусије, евроатлантизам би готово у потпуности свео Русију на регионалну силу, чак доводећи у питање и њен евроазијски карактер.

¹⁰ Грузија, Украјина, Азербејџан, Молдавија. У једном периоду група је фигурирала као ГУУАМ, при чему је додатни члан био Узбекистан.

Поред Европе, класичне евроатлантске теорије нашле су веома плодно тле и у данашњој Кини, где се надограђују и примењују. Иако Кина није предмет овог рада, неопходно је истаћи да се Мехенова доктрина поморске моћи, као и Спајкманово учење, већ годинама на кинеском таласократском геополитичком правцу прихватају и примењују. На другом, копненом правцу, геополитичка иницијатива НР Кине, дефинисана као „Економски појас пута свиле“ значајно потврђује Макиндрове наводе о значају и револуцији у транспортним технологијама које могу да промене глобалну равнотежу снага.

Већ смо истакли да је, са српског становишта, једна од најзначајнијих геополитичких промена, у контексту сукобљавања евроатлантизма и евроазијства, настала уласком Румуније и Бугарске у НАТО, 2004. године. Наиме, потпуним сврставањем тих држава у сферу евроатлантског утицаја, балкански геополитички чвор (Степић, 2001: 100) је *развезан* значајним губитком присуства телурократије у корист евроатлантизма. Фактички, тим потезом је укинут међународни поредак о подели интересних сфера на Балкану из Јалте, које је трајао више од шест деценија. Ипак, простор бивше СФР Југославије и Албаније остао је, у том моменту „непопуњен“ и створио је могућност за какву-такву реакцију (нео)евроазијске опције.¹¹ Применом геоекономског инструментаријума, ограниченог капацитета, евроазијство је појачало своје присуство на Балкану, превасходно у тадашњој Државној заједници Србија и Црна Гора. Међутим, утицај евроазијства у региону, укључујући и Србију, није порастао у довољној мери да би се сузбило деловање евроатлантске опције. Тако је даља административна фрагментација српских земаља настављена, прво издвајањем Црне Горе из природног савеза са Србијом, а затим и једностраним проглашењем „независног Косова“.

Србија је, током последње деценије деведесетих година 20. века, такође била предмет спровођења класичних евроатлантских геополитичких концепција. На овом месту може се уочити да су Србија и српске земље представљале „балкански *Хартленд*“, иако се налазе у глобалном *Римленду*. Дакле, на регионалном плану примењене су глобалне теорије којима је српски етнички простор, одређен као *Хартленд* Балкана, односно као *секундарни Хартленд*, прво изолован, затим фрагментисан (Степић, 2001: 102-108) и потом вођен ка стању регионалне „равнотеже снага“. Међутим, евроатлантска практична политика даје значајне назнаке да регионални односи снага на Балкану још увек нису доведени у „потребан баланс“, те да је у том контексту однос балканских држава према Русији и даље један од битних чинилаца одређивања праваца у којем ће се даље „уравнотежавање“ реализовати. Тако је амерички државни секретар Џон Кери већ назначио да се Србија налази на „линији ватре“¹² из-

¹¹ Основни начин деловања Русије/Евроазије према Балкану, у геополитичком смислу, био је у вези са енергетиком и гасоводима који су се планирали и око којих је био заснован суштински геополитички сукоб два концепта читаву деценију. Обустављањем пројекта „Јужни ток“ још једном се показало да је трајније везивање Бугарске, али и Румуније иако не директно повезане са поменути гасоводом, у евроатлантску опцију имало далекосежне стратешке импликације. Суштински, прикључењем Румуније и Бугарске, евроатлантизам је прешао *Рубикон* и остварио значајне претпоставке за трајнију доминацију над Балканом.

¹² Кери је у „линију ватре“ сврстао и Молдавију, Грузију, Црну Гору и Македонију.

међу САД и Русије. Посматрањем одредница „линија ватре“ у геополитичком контексту, може се закључити да се оваква формулација односи на оне државе које, за сада, нису укључене у потпуности у евроатлантски ареал, и у којима постоји простор за даље геополитичко деловање Русије (види карту 3).

Закључак

Класичне евроатлантске теорије, иако креиране у периоду од пре Првог до краја Другог светског рата, и даље представљају само језгро геополитичког англо-америчког деловања у савременом свету. Модификације и унапређења којима су биле изложене нису промениле њихову суштину, чинећи их и данас релевантним за сваку озбиљну геополитичку анализу. Базични ставови Мехена, Макиндера и Спајкмана бележе континуитет како унутар академских кругова, тако и у практичној политици. Примену тих теорија можемо да учимо у различитим сферама геополитичког деловања, било класичне геополитике, геоекономије¹³, безбедности или чак и ван Земље.¹⁴ Свеукупним присуством тих теорија у савременој науци и пракси потврђује се њихова релевантност, уз истицање да сада и други *играчи* настоје да их прилагоде себи и примене, пре свих Кина. У складу са тим, можемо да констатујемо да ће се класичне теорије примењивати и у временима испред нас, уз очекивање да неће искључиво евроатлантске силе бити те које ће на њиховим основама креирати своје политике.

Можда најочитији примери коришћења суштинских идеја изнетих у класичним евроатлантским теоријама могу да се пронађу на „западној линији раздвајања евроатлантизма и евроазијства“, у Источној Европи. Извлачење територија из сфере утицаја Русије траје од краја Хладног рата, при чему је у појединим периодима, попут времена када је Русија била веома слаба, тај процес био енергичнији и бржи него у другим. Последње померање „линије фронта“ у корист евроатлантизма поново је потврдило стратешки значаја Источне Европе, управо због тога што тај простор не ретко бива у ситуацији да, у историјски кратким епохама, припада различитим ареалима утицаја.

Позиција Србије у одмеравању снага евроазијства и евроатлантизма је таква да и даље не припада ни једној од ове две геополитичке опције у доминантној мери. Притисци обе стране јачају, а ситуација се може окарактерисати као „lose-lose“ варијанта по српске националне интересе, обзиром да евроатлантистичка опција може да настави са даљим фрагментисањем српског ет-

¹³ Одличан показатељ геоекономских инструмената деловања евроатлантизма може да представља и „Трансатлантско трговинско и инвестиционо партнерство“ (ТТИП) на европском, као и „Транспацифичко партнерство“ (ТПП) на пацифичком правцу. Обе геоекономске иницијативе намењене су за учвршћивање стратешких веза са државама од примарног геополитичког интереса за САД, било у „европском мостобрану“, било на „далекоисточном сидру“.

¹⁴ Амерички научник Еверет Долман (Everett Dolman) применио је Мехенову теорију у космосу, у чувеној књизи о *Астрополитици*, разматрајући где ће се сабирати будући војни и комерцијални подухвати.

ничког простора, или у најмању руку да тражи потврду „реалног стања на терену“, док евроазијска опција доживљава слабљење свог утицаја губљењем основних инструмената (гасовод „Јужни ток“¹⁵). Истовремено, укључењем Бугарске и Румуније у НАТО, Србија се нашла „иза лимеса“, што у великој мери отежава опирање са евроазијством, без обзира што је српски геополитички код телурократске природе.

Литература:

1. Bžežinski, Zbignjev (2001): *Velika šahovska tabla*, Podgorica, Banja Luka, CID, Romanov.
2. Bialasiewicz, Luiza, and Claudio Minca (2005): Old Europe, new Europe: for a geopolitics of translation, *Area*, 37(4), Royal Geographical Society, Blackwell Publishing Ltd., Oxford: 365-372.
3. Budimir, Željko M. (2012): Makroregionalnu geopolitičko strukturisanje sveta: aktuelnost Makinderove Hartlend koncepcije, *Nacionalni interes*, 14(2), Institut za političke studije, Beograd: 223-246.
4. Vuković, Nebojša (2007): *Logika imperije - Nikolas Spajkman i savremena američka geopolitika*, Beograd, Konras.
5. Gray, Collin (1990): *War, Peace and Victory: strategy and statecraft for the next century*, New York, Simon & Schuster.
6. Dolman, Everett C. (2002): *Astropolitik: Classical Geopolitics in the Space Age*, London, Frank Cass Publishers.
7. Dugin, Aleksandar (2004): *Osnovi geopolitike – geopolitička budućnost Rusije*, Beograd, Ekopres.
8. Zarić, Ivan (2009): "Moć mora" u geopolitici i geostrategiji SAD, *Nacionalni interes*, 6(3), Institut za političke studije, Beograd, 131-149.
9. Kisindžer, Henri (2008): *Diplomatija*, Beograd, Klub Plus.
10. Mackinder, Halford (1904): *The Geographical Pivot of History*, The Geographical Journal 23(4): 421-437.
11. Mackinder, Halford (1943): The Round World and the Winning of the Peace, *Foreign Affairs*, 21(4), Council on Foreign Relations, New York: 595-605
12. Mahan, Alfred T. (1894): Possibilities of Anglo - American Reunion, *The North American Review*, 159(456), University of Northern Iowa: 551-563.
13. Mahan, Alfred T. (1900): *The Problem of Asia and Its Effect upon International Policies*, Boston, Little, Brown, and Company.
14. Makinder, H. Dž. (2009): *Demokratski ideali i stvarnost: Studija politike obnove*, Beograd, Metaphysica.
15. Miršajmer, Džon (2009): *Tragedija politike velikih sila*, Beograd, Udruženje za studije SAD u Srbiji.
16. Spykman, Nicholas (1944): *The Geography of the Peace*, New York, Harcourt, Brace.
17. Spykman, Nicolas (1942): *America's Strategy in World Politics, The United States and the Balance of Power*, New York, Harcourt, Brace.

¹⁵ Иако најављен као алтернатива „Јужном току“, гасовод „Турски ток“ такође може да доживи исту судбину. Чак и да се изгради, он за Србију свакако не би имао такав стратешки значај као „Јужни ток“.

18. Stepić, Milomir (2001): *U vrtlogu balkanizacije: političko-geografski položaj i fragmentiranost srpskih zemalja*, Beograd, Službeni list SRJ, Institut za geopolitičke studije.
19. Friedman, George, and Friedman, Meredith (1996): *The Future of War: Power, Technology and American World Dominance in the 21 st Century*, New York, Crown Publishers.
20. The Withe House (March 2006): *The National Security Strategy of the United States of America*, dostupno na <http://www.comw.org/qdr/fulltext/nss2006.pdf> (accessed April 16, 2015).

CLASSICAL EURO-ATLANTIC GEOPOLITICAL THEORIES

relevancy at the beginning of the 21st century

Summary: This paper studies the influence and significance of classical Euro-Atlantic geopolitical theories, based on Alfred Mahan's, Halford Mackinder's and Nicholas Spykman's works, on contemporary Europe and also examines their relevancy at the beginning of the 21st century. The importance of the classical geopolitical theories is more and more emphasized, having in mind fact that contemporary world is exposed to a current status quo changes. Showing that two opposed geopolitical concepts are in conflict for decades, in this paper it is stated that the "front line" between them is moved toward East, in favor of euroatlantism, as well as that abovementioned process is not finished yet. At the same time, final remarks of this paper providing insight into a Serbia geopolitical position, in line with contemporary strategic changes, related to Euro-Atlantic and Eurasian concepts influences above all.

Key words: geopolitics, geostrategy, Euroatlantism, Eurasianism, USA, NATO, containment policy

НЕБОЈША ВУКОВИЋ*

Гимназија „Светозар Милетић“
Србобран

УДК 321(497.11+497):321(4+7)

Оригиналан научни рад

Примљен: 05.05.2015

Одобен: 22.05.2015

СРБИЈА И БАЛКАН У НЕОЕВРОАЗИЈСКОЈ ГЕОПОЛИТИЧКОЈ КОНЦЕПЦИЈИ

Сажетак: У раду се описује и објашњава перцепција Србије и Балкана у неоевроазијској геополитичкој концепцији. Помоћу методе анализе садржаја, аутор рада је приказао поимање Србије и балканског простора у делима Александра Дугина, Николаја и Владимира Нартова, Аркадија Малера, Леонида Савина и Валерија Коровина. Проучавајући њихове ставове, писац рада је дошао до закључка да ови аутори Србију и Балкан у целини, посматрају као важно геополитичко подручје, које је за Руску Федерацију од изузетног геостратегијског значаја. Такође су описане и коментарисане њихове позиције у погледу могућих евроазијских интеграција Балкана (Србије) и Руске Федерације. Указано је на недостатке у њиховим ставовима који се односе на слабу операционализацију интеграционих идеја, недовољно промишљање модела сарадње, као и на малу могућност остварљивости појединих њихових замисли и пројеката.

Кључне речи: Србија, Русија, Балкан, геополитика, Евроазија

Увод

Савремено евроазијство или неоевроазијство, јавља се и добија интелектуални замах у првим годинама постојања Руске Федерације. Пошто је социјално-економска трансформација Русије, по моделима који су сугерисани са Запада, била врло неуспешна, а улазак у западни цивилизацијски ареал изразио спор, несигуран, и успут компензован знатним геополитичким и геостратешким концесијама у корист САД и водећих западноевропских земаља, међу руским интелектуалцима су већ раних 1990-тих година, осмишљаване алтернативне социокултурне и геочивилизацијске платформе. Једна од таквих платформи јесте неоевроазијство, (гео)политичка теорија и пракса (политички покрети, скупови, манифестације), која у савременом руском друштву заузима видно место у лепези различитих интелектуалних и политичких струјања.

* vukovic@neobee.net

Неоевроазијство се мисаоно наслања, мада не у потпуности и дословно, на класично евроазијско учење које је настало почетком 1920-тих година. Вероватно најзначајнији савремени евроазијски аутор Александар Дугин, каже, како су Николај Трубецкој (1890-1938) и Петар Савицки (1895-1968), евроазијски Маркс и Енгелс, имајући у виду њихов пионирски рад у утемељивању евроазијске теорије. Трубецкој, иначе лингвиста, утемељивач је евроазијства, ауторитет који је поставио главне концепцијске оријентире овог учења. Ипак, ни опус Петра Савицког, по струци економисте, није ништа мање важан, посебно ако се има у виду чињеница, да је он понајвише од свих осталих истомишљеника, теоријски уобличавао евроазијску концепцију са географског, односно геополитичког аспекта. Оба аутора дефинишу Русију као културно, историјски и географски особену целину – Евроазију – која се разликује како од остатка Европе, тако и од „аутентичне“ Азије. Значајан допринос развоју неоевроазијства дала су истраживања географа, етнолога и историчара Лава Гумиљова (1912-1992), који је тврдио да великоруски етнос није ексклузивно словенски, већ се развио из мешања Словена, Угара, Алана и Туркијаца. Другим речима, Руси су посебан и специфичан евроазијски народ, дакле различит и од европских и од азијских етноса.

Ове идеје посебности руске географије, културе и етногенезе, накнадно су разрађивали, и донекле модификовали савремени руски евроазијци. Ирина Орлова је синтетисала резултате истраживања класичних евроазијаца, и крајем 1990-тих публиковала књигу са насловом „Евроазијска цивилизација“ (Евразийская цивилизация). По њеном схватању, ова цивилизација се дефинише као један од културно-историјских система, који се формирао током више од хиљадугодишњег искуства интеракције народâ, који су насељавали средишњи континент (који лежи између Кине, планинских ланаца Тибета и западног полуострва Европе), и који су у процесу властитог деловања формирали просторне, временске и социјално-психолошке везе (И. Орлова, 1998: 109). Сличне ставове заступао је и публициста Вадим Кожинов, такође током 1990-тих година, док је са геополитичког аспекта, у то време, неоевроазијску идеју највише уобличио Александар Дугин. Евроазијске тезе присутне су и многобројним радовима филозофа и политиколога Александра Панарина, који их је тумачио у културолошком, филозофско-историјском и социолошком кључу. Последњих година, Дугинове идеје следе и разрађују млађи аутори, попут Леонида Савина или Валерија Коровина. И поред међусобних разлика, могуће је пронаћи за све ове ауторе „црвену нит“ која их повезује, а коју чини неколико базичних ставова.

Различите струје руског неоевроазијства, како запажа Марлен Ларуел, деле исти скуп убеђења – тврдњу о културном јединству и заједничкој историјској судбини Руса и неруских народа у Русији; идеју да централна географска позиција овог простора у центру Старог континента неминовно повлачи за собом империјалну форму политичке организације; веровање у постојање културних константи које објашњавају дубљи смисао савремених политичких догађаја; реторички култ националне различитости са укидањем реалне аутономије за мањине; и одбацивање Европе (Запада) и капитализма кроз критику

атлантистичке доминације (M. Laruelle, 2008: 203-204). Иако ова констатација, услед ауторкине необјективности, пати од извесних симплификација, може се, уз делимичну резерву, прихватити као веродостојна.

У делима неоевроазијских аутора, Србија и Балкан су присутни спорадично и неравномерно. Ипак, то не треба да наводи на помисао да су ови наши простори за неоевроазијце периферни и небитни. Једноставно, значајнија се пажња поклањала већим државама на које неоевроазијци рачунају као на могуће руске стратешке партнере, као и на оне државе које биле део СССР-а или су уз границу садашње Русије. Неоевроазијски аутори солидно познају политичке прилике на Балкану и Србији, разумеју тежње српског народа и често се недвосмислено изјашњавају у њихову корист.

Србија и Балкан у ставовима Александра Дугина

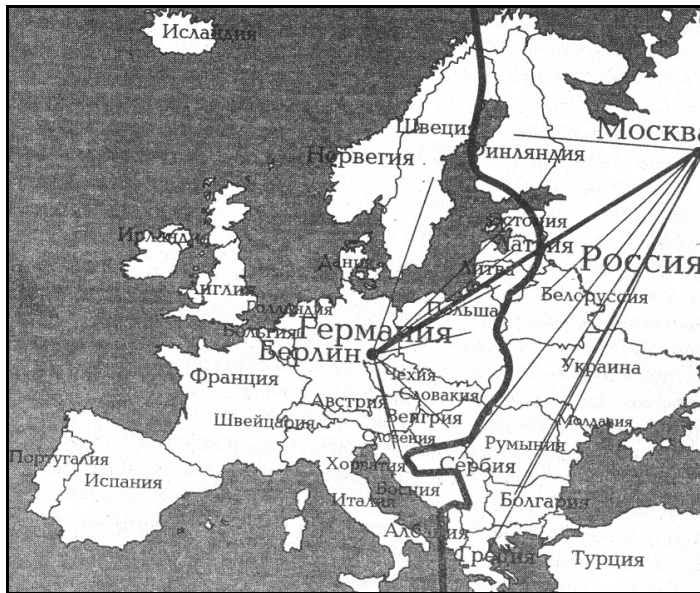
У савременој Русији, један од најпознатијих (гео)политиколога средње генерације и свакако најпознатији неоевроазијски теоретичар јесте свакако Александар Дугин (1962). Његова најзначајнија и најпознатија геополитичка студија, у којој је разрадио своје идеје, зове се „Основи геополитике“ (Основи геополитики).

Дугин сматра, да је темељна карактеристика светске историје, антагонизам (дуализам) два типа цивилизације – телурократије (копнене моћи), и таласократије (поморске моћи). Треба нагласити, да теорија копнено-поморског ривалитета није нова, нити оригинално Дугинова (њу је рецимо, посебно елаборирао немачки конзервативни политиколог Карл Шмит). По Дугиновом схватању, у главним историјским епохама, могу јасно да се препознају обрасци ове глобалне дихотомије (најкласичнији примери су супарништва Спарте и Атине, Рима и Картагине, и у новије доба, СССР-а и САД). Након краха биполаризма и распада СССР-а, светску политику обележава несумњива и мултидимензионална доминација Сједињених Држава – главног репрезента поморске моћи или маритимне цивилизације. За Дугина, као теоретичара крајње телурократског опредељења, глобална превласт САД потпуно је неприхватљива, и његово целокупно научно и публицистичко прегнуће, усмерено је ка осмишљавању стратегије обарања америчке надмоћи у свету. У том смислу, Дугин предлаже стварање евроазијске (кон)федерације од бивших република СССР-а, а потом, и формирање великог континенталног стратешког савеза, чије би тачке ослонца или главни промотери били Берлин (Немачка), Москва (Русија), Техеран (Иран) и Токио (Јапан).

Овако геополитички дизајнирана Евроазија, због својих популационих, материјалних, технолошких и интелектуалних капацитета, али и због значајне духовне баштине, била би достојан такмац Сједињеним Државама за глобални примат. Конкретно, Дугин замишља, да стратегијско обједињавање континента „обезбеди контролу над морским границама Евроазије“, потом „економску, индустријску и ресурсну аутаркију“, и коначно, „централизовано управљање

евроазијским оружаним снагама” (Дугин, 2000: 219). Сви остали аспекти уређења евроазијског континента – политички, административни, социоекономски, културни и духовни – могу се обликовати на еластичним принципима, *ad hoc*, од случаја до случаја.

У Европи, главни руски партнер у стварању континенталног блока, према његовом мишљењу, требала би да буде Немачка, која је стожер ширег геополитичког простора, који се најчешће именује као „Средња Европа”. Иако је Средња Европа етнички и културно разнородна, Дугин сматра, да „Немачка и Немци поседују све неопходне квалитете за ефикасну интеграцију тог геополитичког региона – историјску вољу, веома развијену економију, привилегован географски положај, етничку једнородност, свест о својој цивилизацијској мисији” (Дугин, 2000: 220). Са интеграцијом тог региона и елиминацијом америчког утицаја у њему, стварају се неопходни предуслови за немачко-руско партнерство у пројекту формирања континенталног (евроазијског) геостратегијског савеза. Стварање осе Берлин – Москва, у његовој визији, подразумева такође и прерасподелу „зона утицаја” у Источној Европи, при чему би се немачка и руска сфера интереса непосредно додиривале, без постојања било каквих геополитичких баријера, типа „санитарног кордона”.

Слика 1: Линија разграничења
Извор: (А. Дугин, 2000: 227)

На овој мапи, Дугин је повукао линију разграничења између две интересне сфере у Европи – немачке и руске. Делимично, ова линија подсећа на границу коју је у свом делу „Сукоб цивилизација“, повукао Семјуел Хантингтон, између западне и православне цивилизације. Ипак, у односу на Хантингтонову мапу, Дугинова пројекција има неколико другачијих детаља. Најконтроверзнија је линија која је провучена по Балканском полуострву. Код Хантингтона,

Војводина и Хрватска улазе у западни културно-географски ареал, док је Дугинова картографска „креација“ неспретан покушај да се што више српских земаља укључи у руску интересну сферу, па је тако читава Славонија припала Србији, док је Република Српска остала у оквиру немачке интересне сфере (а замишљено је вероватно обрнуто). У сваком случају, преовлађујући део српских земаља на овој Дугиновој мапи, укључен је у руску интересну сферу. На први поглед, рекло би се, да су у глобалној геополитичкој комбинаторици, овог пута од стране једног руског аутора, српске земље поново подељене, фрагментирание и међусобно супротстављене. И заиста, први утисак је такав. Ипак, треба да се нагласи, да су Русија и Немачка, суштински, у Дугиновој концепцији, савезничке земље, а границе интересних сфера само интерне линије које обележавају опсег одговорности и лидерства ове две земље. Геополитичка партиција Источне Европе на зоне утицаја, не значи апсолутну доминацију Немачке или Русије у властитим интересним сферама. Дугин предлаже, да руско-украјински или руско-прибалтички односи, треба да постану тространи са учешћем Немачке, и *vice versa* – односи Немачке са источноевропским државама, требало би да носе трилатерални карактер, са обавезном партиципацијом Русије (Дугин, 2000: 226).

Када је реч о преосталим земљама Балкана, и њиховој политичкој судбини, Дугинова мапа пројектује улазак Румуније, Грчке, Бугарске и Албаније у руску интересну сферу, док би Хрватска партиципирала у немачкој привредно-политичкој орбити. Интересантно је, и истовремено тешко разумљиво, његово сврставање Албаније уз словенско-православне (Србију и Бугарску) и православне земље (Грчку и Румунију), упркос чињеници да се у самој албанској популацији, већ деценијама развија антируски, антисловенски (па можда чак и антиправославни) менталитет и поглед на свет. Такође, и поред заједничке вероисповести и духовних корена, јаки и већ подуже укоренењени антируски сентименти постоје у Румунији, у којој и елите и обичне масе свој цивилизацијски узор препознају у западноевропским земљама, а не у Русији.

Када је Александар Дугин писао ово своје капитално дело, Руска Федерација се суочавала са мноштвом политичких, економских и безбедносних проблема и изазова. Краће речено, борила се за пуки опстанак као функционална целина. Стога се може разумети изостављање детаљније операционализације пројекта стварања руске зоне утицаја на Балкану. Таква операционализација подразумевала би опис методологије руског присуства на полуострву – у економском, финансијском, културном и медијском смислу.

Што се тиче функције и положаја српских земаља у балканском контексту, Дугин признаје, да би у оквиру општег континенталног блока, идеално решење било стварање јужнословенске федерације од Србије, Бугарске, Македоније, Црне Горе и Републике Српске (односно, како каже Дугин – Српске Босне). Ипак, пошто је скоро целокупан пројекат стварања континенталног савеза заснован на меридијанској интеграцији (по правцу север-југ), Дугин даје предност формирању осовина Београд – Атина, и Софија – Атина. За Дугина, геополитички минимум, када су у питању интереси континенталног савеза, јесте стварање неправилног ромба (Дугин мисли на савезничке осовине,

прим. Н.В.) Софија – Москва – Београд – Атина (и опет Софија) (Дугин, 2000: 347). Имплицитно, улогу коју Русија има у Евроазији, Србија би требало да игра на Балкану, пошто Срби, и делимично Бугари, како каже Дугин, иступају као носиоци идеје хартленда (Дугин, 2000: 347).

Доцније, Дугин је делимично модификовао своје првобитне замисли. У коаутроству са Владимиром Добрењковим, он је пре неколико година изнео идеју о распрострањању зоне непосредног руског утицаја на територију Источне Европе, и посебно на православне државе (Румунију, Бугарску, Македонију, Србију, Грчку) (Дугин, Добрењков, 2010: 15). Иако се овде прецизније не наводи, шта се тачно мисли под синтагмом „непосредни утицај”, може да се претпостави, да је реч о односима који квалитативно превазилазе обичне билатералне везе. И овде је изостала операционализација синтагме „непосредни утицај” што с обзиром на консолидовану руску економску и политичку позицију у поређењу са 1990-тим годинама, није оправдано и целом пројекту даје тек један хипотетички и апстрактни карактер. Коначно, у својој новијој књизи „Геополитика“, Дугин је у кратким цртама изложио пројекат *Велике Источне Европе*. Реч је о интеграцији бивших социјалистичких земаља централне, јужне (са Грчком) и источне Европе, у један, како Дугин каже, „велики простор“, који би био самосталан у оквиру јединствене Европе (Дугин, 2011: 480). У питању је геополитички ентитет који је етнички, религиозно, културно и лингвистички полихроман и хетероген, без јасно назначених компетенција, степена политичког субјективитета и препознатљивог идентитета. Уосталом, Дугин не крије, да је ова платформа осмишљена на прагматичној бази, пре свега као одговор на америчко присуство у неким земљама централне и источне Европе, које су постале геостратегијска авангарда НАТО-а према Истоку, и као реплика на Мекиндерову идеју кордона између Немачке и Русије. Замишљена *Велика Источна Европа*, била би пријатељски настројена према Русији-Евроазији, као и према остатку Европе, а англо-амерички војно-политички утицај био би у њој сасвим елиминисан. Међутим, с обзиром на већ споменути етнички и културни диверзитет, старе историјске антагонизме и ривалитете, попут оног између Срба и Хрвата, опречне интересе и дивергентне амбиције појединих држава, тешко је прихватити претпоставку, да би *Велика Источна Европа* могла да ефикасно функционише.

Дугинова перцепција Балкана у његовој неоевроазијској концепцији полази од чињенице да њега насељавају духовно и политички Русији блиски народи који треба да буду у најтешњим партнерским и савезничким односима са њом. Међутим, у његовим опсервацијама, даља и детаљнија разрада ове кључне тезе изостаје. Нема јасне визије квалитета и интензитета међусобних односа, а целокупна концепција углавном се састоји од општих места и констатација декларативног карактера. Понекад, његове тврдње пате од извесне дозе утопизма, као на пример у случају концепта већ спомињане *Велике Источне Европе*. Дугинова концепција постала би још респектабилнија геополитичка платформа уколико би је пратиле неопходне назнаке у погледу методологије нормиране евроазијске интеграције.

Србија и Балкан у перцепцији Николаја и Владимира Нартова

У Руској Федерацији, од слома СССР-а, више политиколога, историчара и социолога се огледало у писању универзитетског уџбеника из геополитике. Николај и Владимир Николајевич Нартов (могуће је да су у питању отац и син) аутори су уџбеника који је доживео више издања и завидне тираже. Писцу овог рада било је доступно четврто издање из 2007. године, у тиражу, како се наводи на крају књиге, од чак 30 000 примерака. Пошто је у питању уџбеник за студенте, разумљиво је да његови писци нису могли да буду сасвим отворени када је реч о њиховом светоназору. Ипак, већ наслови појединих делова у књизи, указују на геополитичко опредељење Нартових. Тако, на крају пете главе која се бави мисаоним наслеђем Лава Гумиљова, један одељак носи назив „евроазијски контраглобализам – будућност Русије“. У осмој глави, која је посвећена геополитици Русије у XXI веку, наслов седмог поглавља гласи „будућност Русије: евроазијска држава или колонија?“. Ипак, треба нагласити, да Николај и Владимир Нартов не развијају, попут Александра Дугина, целовиту теорију неоевроазијства у својој књизи, пошто она, како је већ споменуто, има посебну образовну намену. С друге стране, та околност ипак не спутава ауторе да местимично износе ставове који су политички и вредносно врло обожени.

У неким аспектима, тезе Нартових су веома блиске ставовима Александра Дугина. Рецимо, њихова перцепција политике Сједињених Држава је скоро идентична Дугиновој. Пишући о месту Русије у глобалним плановима САД, Нартови констатују, како последњих двадесет година, Вашингтон решава за себе главни проблем – како поделити Русију на минимум три републике (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 343). Према њиховом мишљењу, САД теже глобалној доминацији, односно потчињавању не само малих, већ и свих маркантнијих геополитичких субјеката, и њиховом уклапању у светски поредак према властитим плановима. С друге стране, Николај и Владимир Нартов су веома уздржани када је реч о стварању неке чврсте стратегијске евроазијске заједнице. Насупрот Дугину који се залагао за успостављање осовина са Берлином, Токијом и Техераном, Нартови су по том питању врло скептични. Док према Немачкој, а посебно Јапану, имају низ недоумица и знатну подозреност, само Иран у њиховој геополитичкој анализи заслужује пуно руско поверење и због низа својих особености квалификован је за поузданог и присног стратешког партнера Руске Федерације.

Као и Александар Дугин, Нартови сматрају, да интегрисана Европа, са језгром у уједињеној Немачкој, „може негативно да утиче на планове Американаца“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 352). Оно што Русија може да понуди Немачкој као стратегијском партнеру, јесу, наводе Нартови, велике резерве нафте и гаса, много корисних метала, и значајан постотак популације са високим образовањем. Другим речима, кажу они, „само Русија може да обезбеди Европи стратегијску и политичку независност, и ресурсни ослонац“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 297). Иако сматрају, да оса Москва – Берлин може бити

обострано веома корисна, Нартови су врло опрезни када говоре о стварању могућег политичког блока ове две државе, указујући на бројне противречности у њиховим интересима. Као главни проблем, Нартови наводе стремљење Немачке ка политичкој хегемонији у Европи (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 293). У том смислу, Немачка је чинила многе кораке које Нартови, имајући у виду руске геополитичке интересе, оцењују крајње негативно. Када је реч о Балкану и Србији, они запажају, да се Немачка свесно определила за грађански рат на Балкану зарад постизања властитих геополитичких циљева. Како примећују, Немачка је „посебно агресивну позицију заузела у односу на православну Србију. Изузетно активно дејствују Немци, забијајући клин између Србије и Црне Горе, подржавају сепаратизам у Војводини, активно помажу Албанцима на Косову“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 295).

Када је реч о Балкану, Нартови сматрају, да он представља један од најважнијих геополитичких и стратегијских приоритета Русије (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 308). На оперативном нивоу, по њиховом схватању, Русија има неколико циљева. Пре свега, спречавање дипломатске изолације Москве у Београду, Сарајеву и Софији. Потом, обуздавање апетита Запада, који се меша у политику словенских народа. Затим, обезбеђивање водеће улоге Русије у балканској „игри“, што нарочито подразумева ометање атлантиста да наметну Србима и Бугарима, решење за њихову безбедност, које би искључило присуство Москве. И коначно, постићи то да судбину словенских народа одређује Савет безбедности УН, а не САД, Немачка или Енглеска (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 308-309). Реализација свих ових циљева, усмерена је ка главном циљу, како то Нартови схватају, а реч је о „спречавању потенцијалних борбених дејстава на Балкану“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 309).

Треба нагласити, да у тезама Нартових, трезвено расуђивање о појединим геополитичким проблемима често бива обезвређено нереалним опсервацијама или сугестијама. Поставља се питање, на пример, како би то Руска Федерација могла да остане у „игри“ (да има значајан политички утицај) у Бугарској, која је од 2004. године, пуноправан члан НАТО-а, и стога је дужна да у потпуности следи опште стратегијске циљеве атлантског пакта. Очигледно је, да у најмању руку на ближи рок, Руска Федерација не може да рачуна на ову балканску земљу уколико би покушала да реализује неке од циљева које су истакли Владимир и Николај Нартов.

Руски аутори познају финесе сложених односа унутар Балкана, посебно када је реч о Македонији и проблему Косова и Метохије. У сваком случају, они признају, да „Балкан представља посебно важан, са геополитичког гледишта, регион“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 309). Овај значај Нартови препознају у могућности да се преко Балкана, држе под геостратегијском контролом све комуникације на Средоземљу, као и ваздушно пространство изнад њега (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 309).

Нартови сматрају, да са геополитичког становишта, највећи смисао за Русију има „подршка Србији, пошто то даје могућност присуства на Балкану и играња тамо водеће улоге“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 310). Јака Србија, нас-

тављају руски аутори, служила би као противтежа нарастајућем утицају Турске на Црном мору, у Бугарској и на Балкану уопште. Осим са Србијом, Нартови сугеришу јачање односа са Бугарском и Грчком, односно како закључују, Москва ће највеће геополитичке користи да стекне „учвршћујући свестране контакте са Бугарском, Србијом и Грчком“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 311). И у овом предлогу, могуће је ишчитати „рукопис“ Александра Дугина из његовог капиталног дела „Основи геополитике“, у којем је, како смо видели раније, познати руски теоретичар разрађивао векторе стратегијске сарадње управо између ове три балканске православне земље и Руске Федерације. Нартови, као и уосталом ни сам Дугин, не осмишљавају целовит оперативан систем сарадње и чвршћег повезивања споменутих земаља и Русије. И код ових руских аутора, осим општих места о потреби Русије да буде присутнија на Балкану и декларативне подршке Србији, нема јасније и комплексније представе о модусу тог присуства, интензитету и његовим ширим геоекономским и геостратегијским импликацијама. Ову констатацију јасно потврђује концепција уџбеника Николаја и Владимира Нартова. У поглављима која су посвећена земљама које они перципирају као веома важне за Руску Федерацију, попут Ирана, присутно је мноштво података, аналитичких запажања, предлога и сугестија могуће економске или дипломатске сарадње. У одељку о Балкану, изузев запажања о великим резервама угља на КиМ – чињеници која нема никакве директне везе са руским потенцијалним ангажманом на овим просторима, нема таквих садржаја.

Поглед на Балкан и Србију у концепцијама Аркадија Малера, Леонида Савина и Валерија Коровина

Аркадиј Малер (1979) представља аутора млађе генерације, који је почетком прошле деценије такође припадао неоевроазијском покрету. У међувремену, он се дистанцирао од покрета, дефинишући себе као присталицу јединства хришћанске европске цивилизације и православне мисије Русије. Његова књига из 2005. године – „Духовна мисија трећег Рима“ (Духовная миссия Третьего Рима) представља, како сам аутор тврди, систематско излагање филозофије неовизантизма, али су у њој присутни јаки и препознатљиви трагови учења Александра Дугина. Иако је Малер одступио од неоевроазијске теоријске парадигме, као и од неовизантизма, за овај рад је свакако занимљиво да се анализира и спозна, како се у „укрштању“ ова два концепцијска правца схватају Србија и Балкан.

За Малера, Русија (Москва) је представљала наследника културне и богословске заоставштине Византије, а у геополитичкој димензији, такође и баштиника скитско-монголске империјалне мисије уједињења евроазијског континента. По његовом схватању, крајњи циљ пројекта (нео)византизма, јесте „подизање велике православне евроазијске империје“. Евроазијске због тога, што Евроазија, како је сматрао Малер, јесте „природан геополитички простор у којем се налази трећи Рим, и према томе, свака права империја коју може да

подигне трећи Рим, биће у првом реду, управо евроазијска“ (А. Малер, 2005: 160). У дугиновском стилу, Малер је историју тумачио као низ суочавања копнене и поморске моћи/цивилизације – првобитни Рим и Картагину, наслеђују други Рим (Византија) и друга Картагина (западна Римска империја од 800. године), и коначно, у ово доба свет види ново одмеравање између трећег Рима (Русије) и треће Картагине (англоамеричке или атлантистичке цивилизације). Дакле, у тадашњој Малеровој концепцији, САД представљају принципијалног супарника Русије.

Малер је сматрао, да се појам „Евроазија“ може схватити тројако. У првом поимању, Евроазија је сва територија чију основу чини Велика евроазијска степа, од Манџурије до Балкана (концепт Лава Гумиљова). У другом схватању, под термином „Евроазија“, може да се разуме свеукупност културâ и цивилизација, које се не могу у потпуности сврстати, нити у европске, нити у азијске. Такве су културе Балкана, Источног Медитерана и Кавказа, као и култура саме Русије. У трећој концепцији, Евроазија је сав простор континенталне литосфере (А. Малер, 2005: 166). Ове дистинкције су важне, с обзиром да је Малер издвајао два стратешка циља тзв. геополитике византизма. За крајњи циљ ове геополитике – „планетарну експанзију православља“ – релевантно је треће поимање Евроазије. С друге стране, реалнији задатак у будућем времену – „сједињавање целог православног света, свих православних држава и народа у јединствену Империју“ – тиче се Евроазије у њеном другом значењу, као територије специфичних евроазијских култура (А. Малер, 2005: 166). Стварање јединствене православне империје подразумева два битна корака. Први корак јесте реинтеграција у састав Русије свих православно-руских територија: Украјине, Белорусије и Казахстана. Друга етапа подразумева сједињавање свих православних (источнохришћанских) територија Евроазије, које су тренутно раздвојене на три макрорегиона (изузимајући саму Русију).

Први макрорегион православља јесте Балкан, којег раздиру католички уплив са Запада (преко Хрватске), и исламски утицај са Југа (преко Албаније), а чији је „геополитички стожер“, по Малеру, Србија. По Малеровом запажању, „Москва може преко Београда да контролише сав балкански простор“, и стога, „руско-српском савезу треба да се прикључе све православне државе Балканског полуострва“ (А. Малер, 2005: 167). Други православни макрорегион јесте ареал Источног Медитерана, где православље има снажне историјске корене. Геополитички центар ове зоне јесте Грчка, чији крајњи циљ може да буде „повратак целе источносредоземне екумене у православно-византијску традицију“, што подразумева и „ослобађање Константинопоља“. Русија, као и у случају Србије, треба да сарађује са Атином, припремајући тај регион за интеграцију у будући империјални простор (А. Малер, 2005: 168). Трећи макрорегион православља репрезентује Кавказ са две државе источнохришћанске традиције – Грузијом и Јерменијом. Без обзира на монофизитску јерес Јерменске цркве, Малер је у улози руског геополитичког ослонаца на Кавказу, пре видео Јерменију, него Грузију. Јерменија је, како он примећује, сабијена између три исламске државе, па је Јереван „природно оријентисан на деисламизацију Кавказа и целог Закавказја“ што га чини преданијим и лојалнијим савезником Мо-

скве, од Тбилисија (А. Малер, 2005: 168). Друга етапа неовизантистичке стратегије, требало би да буде финализирана стварањем стратешке осе православно-евроазијске (византијске) интеграције по линији: Москва – Београд – Атина – Јереван. Трећа етапа, након уобличавања „православне евроазијске империје”, подразумева корекцију граница, проширење империје оним територијама које нису аутохтоно православне (попут земаља Прибалтика), али које могу бити употребљене као „плацдарми антиправославних и антируских снага”. Осим тога, по Малеру, важно је да се на остатку континента конституишу, сличних димензија, геополитички ентитети са којима би се „православна империја” разграничила и маркирала сфере утицаја. Сасвим у духу Дугинових „раних радова”, Малер је писао, да би стратешки партнер „империје” на Западу требало да буде Немачка, на Југу Иран, а на Истоку Јапан (А. Малер, 2005: 169).

Иако је Малер у међувремену променио своја схватања, његова књига остаје занимљиво сведочанство и документ о покушају да се начини синтеза два теоријска правца – неоевроазијства и неовизантизма – и конституише нова геополитичка и геокултурна платформа. Може се приметити, да се попут претходно анализираних аутора, ни Малер не упушта у детаљније образлагање империјалног интеграцијског пројекта. Истини за вољу, треба нагласити да његова књига и није имала такве претензије – њени садржаји су више начелног карактера, без задржавања на „детаљима”.

Нијансама савремене геополитичке ситуације у свету, далеко се више бави руски теоретичар средње генерације Леонид Савин (1974), аутор неколико књига које су посвећене међународним односима, геополитици и тзв. мрежном ратовању. Савин је уредник портала „Geopolitica.ru“ и комесар Евроазијског омладинског савеза. Сматра се присталицом Дугинових геополитичких концепција. У овом раду, пажња ће бити посвећена његовим прилозима у књизи „Ка геополитици“ (К геополитике). Савин је у то дело уврстио два своја текста који се директно тичу Србије, односно њене јужне покрајине.

Савин у тексту „Косовска карта“ истиче, како тзв. проглашење независности Косова нема упориште у међународном праву, и да је оно учињено насупрот основним нормама међународног права и уставу Републике Србије. Он даље наводи, како су западне земље и овај пут примениле двојне стандарде, поштујући међународно право само онда када њима то иде у прилог. Када је реч о геополитичким последицама овог проглашења, Савин мисли, пре свега, на могућу дестабилизацију Македоније у којој живи албанска мањина, концентрисана дуж границе са КиМ. У другом тексту – „Геополитички приоритети на Балкану“, он на почетку лоцира Балкан у зону римленда – ободне области Евроазије – констатујући да је Балкан повезујућа карика Европе, Азије и Африке (Л.Савин, 2011: 235). Што се тиче Југославије, Савин сматра, да је у федеративно устројство Југославије постављена капсула дестабилизације још 1963. године, када је Косово добило аутономију (Л.Савин, 2011: 236). Ипак, захваљујући положају између два војно-политичка блока – НАТО-а и Варшавског уговора – који су представљали обуздавајуће силе, Југославија је опстајала. Говорећи о геополитичкој ситуацији 2000-тих, он констатује, како се већина бив-

ших социјалистичких држава определила за улазак у НАТО, укључујући Хрватску и Босну са простора бивше Југославије, док је Србија дала предност Русији (Ј.Савин, 2011: 237).

Није сасвим јасно, како је Савин дошао до оваквог закључка у погледу геостратегијске оријентације Србије, с обзиром да су односи Србије са НАТО далеко интензивнији од оних са Руском Федерацијом, и знатно више нормирани кроз мноштво докумената који су у међувремену потписани са обе стране.

Говорећи о интересима Руске Федерације на Балкану, Савин на почетку свог рада констатује, како се Русија током првог и другог балканског конфликта, током 1990-тих, налазила у веома тешком положају и да није могла да преузме на себе улогу активног играча на Балкану (Ј.Савин, 2011: 239). Пошто се Руска Федерација у међувремену економски и друштвено консолидовала, Савин сматра, да она свакако мора бранити своје интересе у југоисточној Европи. На војно-политичком плану, Савин сугерише неколико мера. На првом месту, зарад подршке стабилности Србије, он предлаже враћање мировњачког континента на Косово, чије би присуство смањило ризик избијања етничког насиља. Други корак било би успостављање руских војних база на територијама Србије и Црне Горе, са образложењем да њихово отварање одговара задацима оружаних снага РФ – обезбеђивању безбедности грађана Руске Федерације у зонама оружаних конфликта, политичке или неке друге нестабилности; остваривању мировних операција под мандатом ОУН; реализацији операција у регионима који су од животне економске или политичке важности за РФ (Ј.Савин, 2011: 240). Мимо ових мера, Савин има још у виду и сарадњу на културно-духовном и социјалном пољу, што тражи, како запажа, сарадњу мрежа свих нивоа – дипломатских, културних, научних, војних и економских. Савинове препоруке су у операционалном смислу разрађеније у поређењу са претходним ауторима чије смо опусе анализирали. С обзиром да је реч о врло плодном аутору средњих година, за очекивати је да ће се Савин још оглашавати по питању Србије и Балкана са проициљивим опаскама и сугестијама.

Валериј Коровин (1977), такође спада у ред неоевроазијских теоретичара средњих година, који поред научне делатности, активно суделује и у политичком животу као заменик руководиоца Међународног евроазијског покрета. Осим тога, Коровин је и главни уредник информативно-аналитичког портала „Eurasia.org“ и близак Дугинов следбеник. Он је аутор више књига које се баве врло разноликом тематиком – од тзв. мрежних ратова, преко геополитике, до проблема миграција на Кавказу. Књигу чији ће садржај у овом раду бити предмет анализе – „Удар на Русију: геополитика и предосећај рата“ (Удар по Русији. Геополитика и предчувствие войны) – Коровин је издао 2014. године.

Попут Савина, и Валериј Коровин разматра различите аспекте агресије на СРЈ 1999. године, проглашење тзв. независности Косова, и геополитичке последице тог чина, како у самој Европи, тако и на планетарном нивоу. Говорећи о 24. марту 1999. године, Коровин запажа, како је то „дан почетка глобалног рата Америке за самостално владање, за једнополарни, америкоцентрични свет“ (В. Коровин, 2014: 94). Поред тога, то је, наставља Коровин, дан

почетка краја епохе националних држава, дан њиховог укидања, као и завршетка света националних држава. За њега, Сједињене Државе само су се корисно послужиле тзв. косовским случајем, како би наметнуле властити геополитички модел свету који подразумева стварање мноштва марионетских држава неспособних да се супротставе глобалном хегемону. Коровин констатује, да је независна држава Косово проглашена управо за то да би се САД коначно позиционирале као једини светски арбитар (В. Коровин, 2014: 96). За самог Коровина нема дилема у погледу статуса наше јужне покрајине – заправо постоји, како каже, једна географски, историјски, геополитички и правно утемељена истина – Косово или Стара Србија јесте управо српска историјска територија (Коровин, 2014: 98-99).

Коровин, као и Савин, констатује постојање албанског експанзионизма, запажајући да је приступ који је већина европских земаља заузела у случају проглашења тзв. косовске независности разоран по саму Европску Унију. Разматрајући шире импликације косовског случаја, он сматра, да је узалудно ослањање Руске Федерације на међународно право и да она мора у случају стварања нових држава да заузме прагматичан (геополитички) став, управо по узору на САД. Тамо где то одговара руским националним интересима, он предлаже потпомагање локалних сепаратистичких покрета, као нпр. у Грузији (Абхазија и Јужна Осетија) или Молдавији (Придњестровље), док у другим случајевима, када то штети њеним интересима, као на КиМ-у или Северном Кавказу, она треба да брани принцип територијалног интегритета и суверенитета. Другим речима, сваки случај сепаратизма требало би разматрати посебно – да ли он служи циљевима евроазијске, континенталне геополитике или је користан америчкој глобалној стратегији. Коровин закључује, да је сепаратизам „инструмент који ће нас или спасити, или ако се будемо непрописно њиме служили, без ослонаца на јасан геополитички програм – убити“ (Коровин, 2014: 107).

Као што се може приметити, Коровин се залаже за офанзивну, прагматичну и проактивну руску спољнополитичку стратегију, која овако скицирана, веома много одудара од званичне спољнополитичке доктрине и праксе Руске Федерације. Да ова констатација има смисла, најбоље потврђује одговор Коровина на питање које сам себи поставља у његовој књизи – како, после проглашења тзв. независности Косова, Русија сада да поступа? Коровин сматра, да Русији као једино решење остаје примање Србије у њен састав (sic!) (Коровин, 2014: 108). Прелазну етапу у овом процесу, по схватању Коровина, представљало би улажење Србије у Евроазијски савез. Оваква солуција, радикална по својој природи (један субјект међународног права утапа се у други), свакако да није остварљива у неком догледнијем периоду. Њена ексцентричност, чини се, крије концепцијске недостатке, који су раније примећени и код других аутора. Без разраде конкретних поступака у јасно осмишљеном процесу евентуалне интеграције Србије у Евроазијски савез, Коровину је једино преостало да понуди опцију која је истовремено, и врло атрактивна и скоро неостварљива.

Закључак

Неоевроазијска геополитичка концепција, која у савременој Русији постоји преко две деценије, није сасвим затворен и кохерентан корпус идеја, теорија и сугестија, већ се он непрекидно дограђује, модификује и прилагођава владајућим политичким приликама у свету. С друге стране, у оквиру неоевроазијске геополитичке парадигме, може се препознати једно стабилно теоријско језгро, које чине одређени принципи, веровања и постулати. Пре свега, реч је о тези која тврди да постоји глобални антагонизам између копнене и поморске силе, односно острвских (САД и Британија) и евроазијских нација (пре свега, Русије). Поред тога, неоевроазијци промовишу стварање континенталног блока у различитим моделима и аранжманима. У оквиру тог „језгра“, своје место има и један беневољентан однос према Србији, као и још неким државама на Балкану, попут Бугарске и Грчке. Србију, као и ове две балканске православне државе, неоевроазијски аутори перципирају као важне руске партнере, и пожељне учеснике ширег континенталног пројекта стварања великог аутархичног евроазијског стратегијског простора.

Главни недостатак тиче се слабе операционализације целокупног неоевроазијског пројекта, па стога и оног његовог дела који се односи на потенцијално учешће Србије. Као што се може приметити из анализираних дела, руски аутори углавном се задржавају на декларативном нивоу када се поведе реч о односима и потенцијалним интеграцијама Србије и Руске Федерације, без детаљнијег залажења у правне, економске, политичке и стратегијске аспекте тих интеграција. Такође, модели остваривања постављених циљева ретко када се озбиљније промишљају или скицирају. Неоевроазијски аутори перципирају Србију као братску и савезничку земљу, саосећају се са српским тешкоћама, и као што се могло видети, предлажу чак и укључивање Србије у Руску Федерацију! Међутим, како показује искуство ЕУ, интеграција више земаља у нов ентитет је веома захтеван, компликован, слојевит, сложен и вишестран процес. Без осмишљавања различитих стратегија – економске, информативне, културне, правне – сви искази о стварању „великих самосталних простора“ или „континенталних блокова“ остају тек маштовите идеје и интересантни пројекти. Слични закључци могу се извести и када је реч о ширем простору Балкана. Иако су се западне економске и војне структуре (ЕУ и НАТО) већ дубоко укореиле у југоисточној Европи, неоевроазијски аутори и даље рачунају на рецимо Бугарску или Грчку као руске партнере у изградњи новог евроазијског поретка. При томе, као главни адути за такву перцепцију наводе се или се подразумевају историјско наслеђе и православље, иако је и без подробнијег разматрања јасно, да ови елементи нису довољни сами по себи да обезбеде стратегијску преоријентацију споменутих земаља ка евроазијском геополитичком пројекту.

Са проширујућом институционалном кризом ЕУ, и продуженим демографским, духовним и војним опадањем Запада, неоевроазијске идеје ће постајати све атрактивније и интересантније за ширу јавност и политичке кругове у

различитим земљама. Међутим, да би биле кредибилне и остварљиве, биће потребна њихова даља конкретизација и разрада у различитим димензијама. У садашњем облику, неоевроазијска геополитичка парадигма поседује тек велики мисаони потенцијал и чврсто утемељену концептуалну платформу. До заокруженог и солидно структурираног теоријског и доктринарног система треба још прећи значајан пут.

Литература:

1. Дугин, Александр (2000): Основы геополитики. Геополитическое будущее России, Арктогея, Москва
2. Дугин, Александр, Добренков, Владимир (2010): К внешнеполитической стратегии России в XXI веке, Русское время, No.2.
3. Дугин, Александр (2011): Геополитика, Гаудеамус, Академический проект, Москва
4. Малер, Аркадий (2005): Духовная миссия Третьего Рима, Вече, Москва
5. Савин, Леонид (2011): К геополитике, Университетская книга, Сумы
6. Коровин, Валерий (2014): Удар по России. Геополитика и предчувствие войны, Питер, Москва
7. Орлова, Ирина (1998): Евразийская цивилизация, Издательство Норма, Москва
8. Laguelle, Marlene (2008): Russian Eurasianism: an ideology of empire, Woodrow Wilson Center Press, Washington D.C.,
9. Нартов Николай, Нартов Владимир (2007): Геополитика, Юнити-дана, Москва

SERBIA AND THE BALKANS IN NEO-EURASIAN GEOPOLITICAL CONCEPTION

Summary: This work explains the perception of Serbia and the Balkans within the neo-Eurasian geopolitical conception. Through the method of subject matter analysis, the author of this work has shown how Serbia and the Balkan region is understood in the works of Alexander Dugin, Nikolay and Vladimir Nartov, Arkady Maler, Leonid Savin and Valery Korovin. Analyzing their attitudes, the author of this work has reached a conclusion that the previously mentioned authors observe Serbia and the Balkans as a whole as an important geopolitical area, which is of exceptional geostrategic importance for the Russian Federation. In addition, their position in terms of Eurasian integrations of the Balkans (Serbia) with the Russian Federation is described and commented. It is pointed out that there are shortcomings in the authors' attitudes regarding weak implementation of integrational ideas, insufficient consideration on the cooperation models, as well as small possibilities of realizing certain ideas and projects.

Key words: Serbia, Russia, Balkan, geopolitics, Eurasia

ДУШАН ПРОРОКОВИЋ*
Факултет за дипломатију и
безбедност
Београд

УДК 321(4-013):321(497)
Оригиналан научни рад
Примљен: 15.05.2015
Одобен: 27.05.2015

СРЕДЊОЕВРОПСКИ КОНТИНЕНТАЛИЗАМ И ЧЕТИРИ МОГУЋА СЦЕНАРИЈА ЗА БАЛКАН

Сажетак: Средњоевропски континентализам је геополитичка концепција коју карактеришу две ствари: „средњоевропска одређеност“ и изразита телурократска, континентална димензија. Немачка је и носећи стуб срењоевропског континентализма, али на ову концепцију итекако утичу и средњоевропски немачки фактори. Средњоевропски геополитички вектор на Балкану јача, посебно захваљујући процесу евроинтеграција, али он није и једини. Традиционално су на овом присутни и други геополитички играчи. Балкан је за Средњу Европу важан из пет разлога: због свог географског положаја; због енергетске безбедности; због геоекономске повезаности; због питања безбедности; и као могући транзитни простор за масовне миграције са „глобалног југа“. У разрази закључака о томе какво може бити постављање средњоевропског континентализма у будућности ка Балкану, назире се четири могућа сценарија: (1) Балкан као гранични појас Средње Европе; (2) Балкан као извангранични појас Средње Европе; (3) Балкан као зона поделе; (4) Балкан као ослонац продора.

Кључне речи: Средња Европа, геополитика, средњоевропски континентализам, Балкан.

Геополитичке концепције представљају „дугорочне пројекције геополитичких субјеката, усмерене на ширење сопственог утицаја и осигуравање сопственог положаја у одређеном простору“ (Пророковић, 2012: 109). Оне се временом обликују, постају део континуалних тежњи појединих држава или народа и њихова улога је да „активно учествују“ у осигуравању државне безбедности, друштвеног развоја и економске стабилности једне државе.¹ Срђа Три-

* prorokovic@yahoo.co.uk

¹ Циљеви геополитичких концепција се овде представљају у складу са дефиницијом аутора који геополитику посматра као системски приступ. Проширена верзија дефиниције геополитике као системског приступа могла би да гласи: „Геополитика представља синтетичко-аналитички приступ којим се идентификују друштвено-географски и природно-географски фактори који утичу на политику и положај државе, утврђују и оцењују односи између тих фактора, као и карактеристике окружења посматране државе, у циљу предузимања неопходних мера зарад очувања безбедности државне територије, становништва, имовине и поретка, обезбеђивања укупног напретка

фковић напомиње како се дешава да геополитичке концепције „егзистирају независно чак и од воље својих протагониста и креатора, оне постоје чак и онда када протагонисти нису свесни начина на који се оне испољавају и делују“.² Захваљујући њима, утврђују се одређене геополитичке константе и установљава геополитички поредак.³ Средњоевропски континентализам представља телурократску геополитичку концепцију, која се обликовала у засебном историјском региону и културном окриљу. На њено формирање су, у различитим историјским периодима, утицали и (евро)атлантски, и евроазијски, и отоманско-исламски импулси. Границу Средње Европе је знатно лакше одредити у односу на исток, југ и север. Петер Каценштајн (Peter Katzenstein) наводи како се средњоевропски идентитет везује за питање цивилизацијске поделе између римско-католичког и источно-православног корпуса (Katzenstein, 1997: 4), док Ришард Капушћински (Ryszard Kapuściński) описује како је то граница између латиничног и ћириличног писма (Todorova, 1998: 270). Источна граница Средње Европе је њена међа ка Русији, односно, прецизније написано, линија која означава руску зону геополитичке контроле (у данашњим околностима то није граница Русије, већ у једном делу граница Белорусије, а у другом делу граница простора који насељава руско и „рускојезично“ становништво у Украјини). На југу, средњоевропски политичко-културни простор је раздвајала вишевековна граница према Отоманском царству, која се после 1718. године учврстила на Сави и Дунаву. На северу, за границу Средње Европе је „проглашено“ Балтичко море, које је делило од северног дела континента.⁴

Међутим, прави изазов је покушај утврђивања западне границе Средње Европе. Поготово у данашњим условима, када је постојање ЕУ релативизовало значај државних граница и културно-језичких особености појединих региона. Ото Урбан (Otto Urban) инсистира на томе да се средњоевропски простор не само разликовао у односу на Русију и Отоманску царевину, већ и у односу на западноевропски политичко-културни простор. Према њему, Средња Европа је подручје релативног политичког конзервативизма, у дугом временском континуитету изложена огромног утицају цркве и са конзервативним монарсима на

друштва који задовољава потребе огромне већине појединаца – чланова друштва, истовремено обезбеђујући равнотежу између различитих међузависних целина које представљају саставне делове целовитог друштвеног система и избегавање прекомерних флукуација у државној економији, утврђивањем зона контроле, утицаја и занимања.“ (Пророковић, 2012: 31)

² Срђа Трифковић, у уводном излагању на промоцији монографије Душана Пророковића „Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века“ одржаној 23.11.2012. у организацији Дома културе Студентски град, а које је потом у целини емитовано у емисији „Агора“ 01.12.2012. године на другом програму Радио Београда.

³ Геополитичка константа је дубок и широк појам, који обухвата „знање из историје једног народа и једне земље, њене идеје (геополитичке пре свега), културу“. То је далеко шири појам од територијалне прекомпозиције“ (Петровић, 2007: 11). Геополитички поредак представља „препознатљив образац дистрибуције моћи у простору, који резервише свакој земљи место које јој по том основу припада у односу на друге“ (Килибарда, Мијалковски, 2006: 20).

⁴ Током Бечког мировног конгреса (одржан од 1. септембра 1814-9. јуна 1815) је први пут употребљен појам „Europa Intermediare“, чиме је захваљујући „Метерниховом схватању равнотеже моћи“ означен засебан „геополитички ентитет“ (Hroch, 2000: 23), који је обухватао простор данашње Немачке и Бенелукса и није се ширио северно, ка било којој од скандинавских држава.

челу, насупротив Француској и Великој Британији-подручјима политичког либерализма (Urban, 1994: 227-231). Ову тезу заступа и Масимо Качари (Massimo Sacciarì) који напомиње да постоје две европске историјске и геополитичке осовине: медитеранска и средњоевропска франко-каролиншка (Качари, 2010: 7). Маћеј Јановски (Maciej Janowski), објашњава да је Средња Европа, без обзира на полемике у односу на то, у којим границама се може сагледавати-историјски регион-„Geschichtsregion“ (Janowski, 1999: 93). Посебан печат средњоевропском континентализму дају две ствари. Са једне стране то је, како на примеру Немачке објашњава Халфорд Макиндер-„Kultur“ и „стратегијски менталитет“ (Makinder, 2009: 144), са својим посебним друштвеним вредностима и традицијом које су утицале на народотворне процесе средњоевропских нација. „Kultur“ је и узрок и последица „релативног политичког конзервативизма“ Средње Европе. Са друге стране то је посебан модел геоекономског ширења, који се темељио на протекционизму према споља и својеврсном корпоративизму на унутрашњем плану, што је водило укрупњавању капитала и стварању моћних привредно-индустријских система (током четири таласа немачког привредног развоја).⁵

Постоје три (главне) школе мишљења о томе, шта се може подразумевати под Средњом Европом. „За прву школу мишљења средњоевропско је само хабсбуршко, па се због тога у Средњу Европу, чија престоница је без икакве сумње Беч, не убраја и Немачка; у другу школу мишљења спадају аутори који у Средњу Европу, поред територија које је некада обухватала Хабсбуршка монархија, убрајају и Немачку; док се у трећој групи налазе сви они који Средњу Европу изједначавају са централном Европом, те је за њих ово географски простор од Балтика и Северног мора на северу, до Јадрана, Егејског и Црног мора на југу. У овом раду под Средњом Европом се подразумева друга наведена категорија, уз пуно уважавање става Оскара Халецког, који средњоевропски простор дели на два дела: западноцентралну и источноцентралну Европу. Ипак, центрифугални карактер економске, културне и политичке међузависности земаља из западноцентралне и источноцентралне Европе, много је јачи од центрипетално оријентисаних специфичности које постоје у ова два дела Средње Европе“ (Пророковић, 2014а: 7).

⁵ Тражећи нови простор за своје економско ширење, Немачка се у другој половини XIX века окреће ка југоистоку (стратегија економске експанзије-Ergänzungswirtschaft), покушавајући да постане суверени господар Средње Европе. „Немачка, са своје стране, није намеравала да средње-источну Европу укључи у светску економију, већ је у питању било нешто сасвим друго; Немачка је желела да ово подручје веже за себе и тако формира велику аутаркичну макроекономију (Grossraumwirtschaft) која ће допуњавати и олакшавати њено војно и политичко освајање Европе“ (Rothschild, 1974: 23). „Колико су остале западне силе-САД, Велика Британија и Француска-заирале од немачке геоекономије, показује и пример из година после Другог светског рата, када су савезничке снаге поставиле пред себе четири принципа (такозвана „4 Д“) на којима ће градити ново немачко послератно друштво: денацификација, демилитаризација, демократизација и деклијентелизација. Успешан модел развоја немачке привреде, заснован на сталном повећању унутрашњег обима размене и сарадње и јединственом спољном наступу био је, од стране сила-победница у Другом светском рату, означен као клијентелизам, опасан по њихове интересе једнако као и нацистичка идеологија, друштвени милитаризам и политички тоталитаризам“ (Пророковић, 2012: 154-155).

Немачки Стални комитет за географска имена (Ständigen Ausschuss für geographische Namen-StAGN) дефинисао је Средњу Европу и као посебан културни простор и као политички регион (Hosbawn, 1989: 17-19). Аустријски истраживач Петер Јордан (Peter Jordan), који разликује две зоне Средње Европе: 1) централни део који сачињавају подручја у средњоевропској политичкој орбити и културној сфери; 2) периферна подручја која припадају средњоевропској културној сфери (Jordan, 2005: 162-173). Према овој класификацији централни политичко-културни део Средње Европе сачињавају целокупне територије Немачке, Пољске, Аустрије, Швајцарске, Лихтенштајна, Чешке, Словачке, Мађарске и Словеније.⁶

Током хладноратовског периода Средња Европа је била трагично подељена, па је самим тим било тешко говорити и о циљевима средњоевропског континентализма. До обнављања средњоевропске идеје поново долази падом „гвоздене завесе“ и са почетком интеграције источноевропских држава у ЕУ. Томе помаже и оживљавање „духа средњоевропејства“ почетком деведесетих година, што представља и доказ о виталности средњоевропског „Kultur“-а, а чему посебно доприносе Чеслав Милош, Ђерђ Конрад (Konrad György), Ришард Капушћински и Милан Кундера. Простор за нови наступ средњоевропског континентализма се нагло отвара почетком деведесетих година XX века, што препознаје Немачка, у сваком погледу најзначајнија земља Средње Европе.⁷

Користећи инструменте економског везивања, помоћу којих привредне системе средњоевропских земаља доводи у стање потпуне зависности, затим јачања културних упуцавања и на крају регионалне политике ЕУ (за Балтик, Подунавље и Јадран) као пројекте субконтиненталних интеграција, Немачка постаје геополитички господар Средње Европе. Ипак, треба подвући да је средњоевропско, иако посебно и самосвојно, интегрисано у паневропско, што је донело одређене користи. Корист се пре свега огледа у амортизовању „страха од Немачке“ који показује део средњоевропских земаља (Пољска и Чешка пре свих).

⁶ У периферне „геокултурне зоне“ спадају Луксембург, Литванија, Летонија и Естонија, као и региони: Алзас-Лорен у Француској; Јужни Тирол и Фријули-Венеција-Ћулија у Италији; Истра, Славонија, Загора и Барања у Хрватској; Војводина у Србији; Трансилванија у Румунији; Галиција у Украјини; и Калињградска област у Русији (Пророковић, 2014а: 45).

⁷ Ипак, треба упозорити да „када се говори о средњоевропском континентализму и геополитичком поретку, може се видети да постоје две различите димензије: унутрашња и спољашња. Унутрашња димензија се тиче односа Немачке и осталих средњоевропских држава, које су преко економије и културе органски повезане са Немачком. Међутим, за потпуно уређивање овог *унутрашњег геополитичког поретка* неопходно је и да постоји политичко органско везивање. За сада, до политичког органског везивања долази кроз институције ЕУ и захваљујући механизмима евроинтеграција. Спољна димензија представља позиционирање Средње Европе на глобалној геополитичкој мапи, са Немачком као водећом земљом и (макро)регионалном силом. За сада је такође евидентно да Немачка користи ЕУ како би поправила сопствену позицију у глобалном геополитичком поретку, док се преостале средњоевропске земље не појављују као важнији и фактори у глобалној геополитици. У одређеној мери, само још Пољска може одиграти важнију улогу у регионалним, средњоевропским оквирима“ (Пророковић, 2014а: 239-240).

Велики број аутора упозорава да се суверене државе налазе у фази „организационог и вредносног повлачења“ и да ће играти све мању улогу у међународној и унутрашњој политици⁸. Трансформација структуре светског политичког система од „вестфалског“ ка „нововестфалском“ слаби досадашњу позицију држава, а нови геополитички играчи постају регионални савези, транснационалне корпорације и међународне организације. Због тога се и често наводи како је судбина свих европских земаља укључивање у ЕУ.

Ипак, са оваквим оценама треба бити опрезан, посебно када се има у виду историја настанка данашње ЕУ. Јер, „на обликовање европске интеграције много више утицаја имао је таласократски атлантизам, па је НАТО коришћен и као средство за одржавање европских земаља у атлантистичкој геополитичкој орбити током друге половине XX века. ЕУ је имала сопствени развој, што је узроковало стварање међународне организације каква никада у историји није постојала. ЕУ је посебна у сваком погледу, због своје унутрашње организације, начина одлучивања, права и обавеза чланица... Међутим, кључни допринос настанку, развоју и очувању европске интеграције дале су САД. Без америчких војних снага вероватно је да никакве интеграције не би биле могуће после Другог светског рата. Европске државе нису биле способне да се супротставе Совјетском савезу и политичка карта Европе би изгледала сасвим другачије да су се САД одлучиле за нови период *самоизолације*. /.../ Победом САД у Хладном рату, атлантистичка геополитичка концепција је остварила продор ка европском истоку као никада у историји. Таласократска Европа под контролом САД се проширила до западних граница Русије, Белорусије, Украјине и Молдавије и западне обале Црног мора“ (Пророковић, 2013: 73-74).

Данашња ЕУ је проводник таласократских, атлантистичких интереса у источном појасу евроатлантског геополитичког простора, она не представља самосталног геополитичког играча. Све док су кључни геополитички циљеви континенталних европских држава били подударни са циљевима атлантизма, а што је био случај током трајања Хладног рата, овакво стање је могло да се одржава. Међутим, променом околности на глобалној (гео)политичкој мапи, мења се и положај европских држава, у првом реду Немачке. „Немачка ће показивати жељу да самосталније наступа у међународној политици убудуће, али Немачка тренутно пре свега покушава да користи механизме ЕУ како би ојачала сопствену позицију /.../ Јачањем немачког утицаја, јача и франко-

⁸ Мартин ван Кревелд предвиђа да ће се државе у будућности борити за своје место у систему међународних односа са другим корпорацијама и наводи: „организације које ће у будућности вршити функције власти биће фрагментираније и међусобно интегрисаније од организација на које смо навикли током последњих 300 година. За разлику од држава, које су барем у теорији једнаке, оне ће, такође, тежити да међусобно успоставе хијерархијске везе. Понекад ће суверенитет бити подељен, као што је тренутно случај у Северној Ирској и као што се на крају може догодити у Светој земљи. Хијерархијска структура у којој су неки политички ентитети у већој мери једнаки од других, такође, подразумева и да ће ти ентитети деловати на већој или мањој дистанци од свог становништва. Стога ће бити у опасности да буду мање репрезентативне и мање демократске од већине модерних држава, баш као што већ сада представнике држава ЕУ и генералног секретара УН-а постављају и бирају владе, уместо да за њих гласају грађани Европске уније, у првом, и света, у другом случају.“ (Van Kreveld, 2012: 405)

каролиншка, средњоевропско-континенталистичка осовина, што се осећа у целој Европи, па се остале европске земље овоме морају прилагођавати. Да ли ће то бити довољно за супротстављање атлантизму остаје да се види. Посматрано из данашњег угла, све веће неподударање атлантистичких и средњоевропско-континенталистичких циљева је извесно и што више водеће земље континенталне Европе-пре свих Немачка, али и Француска, буду желеле да играју самостално у међународној политичкој арили, то ће њихов сукоб са атлантистичким центрима моћи бити све извеснији“ (Пророковић, 2013: 72). Масимо Качари због тога наводи како Европа у последње време функционише по погубном моделу, јер се њена медитеранска димензија сасвим занемарује, она је „постала пуки *limes*, нешто од чега се треба бранити или користити за одбрану.“ (Качари, 2010: 7).

Ово је врло важно, можда чак и пресудно по судбину Средње Европе. „Дух Средње Европе је обликовао средњоевропски континентализам, а после болних искустава из два светска рата, као и трагичне подељености Средње Европе током пола века биполарности, судбина савременог средњоевропског континентализма у великој мери је одређена и могућностима проналажења германско-словенске равнотеже и уопште односима између Немачке и Аустрије са једне, и Чешке, Пољске, Словачке, Словеније и Хрватске са друге стране. У целу ову рачуницу треба додати и Мађарску, која није словенска, али јесте средњоевропска земља.“ (Пророковић, 2014а: 8).

Остаје да се види, како ће се наставити геополитичко заокруживање геополитичких циљева средњоевропског континентализма, у ситуацији када ЕУ-механизми постају све слабији канал за јачање немачких утицаја у осталим средњоевропским земљама. Пуно зависи и од постављања Немачке према осталим средњоевропским земљама, али и од расположења осталих средњоевропских народа. Уколико успе да привуче у своју орбиту и остале средњоевропске народе, а то ће се десити само ако и остали народи буду убеђени да у савезу са Немачком могу остварити сопствене геополитичке циљеве, Немачка позиција ће бити јача и стабилнија.

Какав ће даљи развојни пут средњоевропског континентализма бити зависи пуно и од јачине импулса евроатлантизма и евроазијства у Средњој Европи. Уколико би дошло до преплитања интереса и геополитичких циљева са евроазијством, атлантизам би био потиснут ка западу, а таласократски део Европе би могао да се прикључи новој континенталној целини (Европа од Лисабона до Владивостока). Уколико би, пак, дошло до новог „потопа“ континенталне Европе од стране (евро)атлантизма, средњоевропски континентализам би могао да се испољи тек као ужи, регионални концепт, потпуно усклађен са главним таласократским током. Овакво усклађивање је својствено субимперијалним силама, регионалним геополитичким играчима у различитим деловима света, којима САД омогућавају да делимично задовољавају своје интересе у непосредном окружењу, али под условом да ти интереси буду усклађени са циљевима глобално оријентисане таласократије. Недоумица у којој се наша Немачка поготово је била видљива током 2014. године у Украјини.

Сличне недоумице се јављају и на Балкану. Балкан није део Средње Европе, али је од велике важности за Средњу Европу. Преко Балканског полуострва води пут ка спајању Средње Европе са Блиским истоком, централноазијским подручјем и кавкаско-каспијским ареалом. Важно је напоменути и да је „после завршетка канала Рајна-Мајна-Дунав, успостављен је пловни пут између Црног мора на истоку и Северног мора на западу. Дунавски макрорегион је источни крак континенталне геополитичке хоризонтале која се пружа правцем Рајна-Мајна-Дунав и која може представљати геоекономску *жилу куцавицу* Европе. Дунавски рагион је важна копча, транзитно подручје за даље трансферисање западноервопских и средњоевропских економских, културних и војни интереса и утицаја ка средњоазијском и блискоисточном региону“ (Пророковић, 2014б: 9-27).

Поред тога што је важан због свог географског положаја, Балкан је од значаја за средњу Европу и због геоекономске везаности, енергетске безбедности и питања безбедносних претњи, а међу којима се посебно истиче могућност коришћења Балкана као транзитног коридора за масовне миграције са „глобалног југа“ ка Средњој Европи (Пророковић, 2014а: 264-286). Још током средине прве деценије XXI века на „глобалном југу“ живело је 4,4 пута више становника, а овај однос ће се још више мењати у наредним деценијама и до 2050. године може износити 6,5 пута. Процењује се да ће удео броја становника „глобалног севера“ опасти у укупном броју становника планете са тренутних 18,55%, на 15,80% до 2025, односно 13,64% до 2050. године (Ћоровић, 2005: 142-143).

Када се ради о геоекономској повезаности, балканске земље су најближа могућа тржишта за средњоевропске, пре свега немачке и аустријске произвођаче, а представљају и погодан простор за пласман и брз обрт капитала. Уз то, Балкан је и потенцијални извозник квалификоване јефтине радне снаге, која се лако адаптира (асимилије !?) у средњоевропском простору, што је у условима већ израженог демографског пада код европских народа врло важно. Питање енергетске безбедности постаје све актуелније, пошто су средњоевропске земље велики увозници сирове нафте и земног гаса. Са једне стране, географски положај предодређује Балкан као транзитну зону за транспорт руског и иранског гаса у средњу европу. Без обзира на најављено отказивање пројекта „Јужни ток“, тешко је очекивати да се гас из Русије ка Средњој Европи може транспортовати неким другим правцем, посебно ако се има у виду да ће транзит преко Украјине бити обустављен од 01.01.2018. године.

Када је реч о безбедносним претњама, посебно треба упозорити на терористичке ћелије исламских фундаменталиста које су нашле добар амбијент за несметано функционисање у појединим деловима Балкана, али и на трговину наркотицима, пошто је Балкан један од главних транзитних праваца.

Према томе какви све интереси опредељују да средњоевропски континентализам континуално испољава заинтересованост за Балкан, као и од заинтересованости осталих геополитичких концепција за овај простор, а пре свега атлантизма и евроазијства, назире се и четири могућа сценарија (Пророковић,

2014а: 287-301). Прво, Балкан може постати *гранични појас* Средње Европе. То би се збило уколико би дошло до поклапања одређених интереса и циљева средњоевропског континентализма и евроазијства. Овакав развој је могућ уколико би се почело са процесом ближег економског повезивања између европске и евроазијске интеграционе целине.

Друга могућност је да Балкан остане *извангранични појас* Средње Европе. До оваког закључка се може доћи даљом разрадом наведене тезе о важности Балкана за Средњу Европу као транзитне зоне за мигранте са „глобалног југа“. У случају да експоненцијални демографски раст на „глобалном југу“ узрокује велике миграционе таласе према „глобалном северу“ Балкан може постати транзитна зона или крајње одредиште миграната. За Средњу Европу, Балкан би, као и некада, представљао својеврсну „војну границу“, тампон зону помоћу које би било онемогућено неконтролисано преливање миграната ка континенталној унутрашњости.

Трећа могућност јесте да Балкан буде *зона поделе*! Трансформација светског политичког система од једнополарног ка мултиполарном, довешће и до одређених потреса и раслојавања у међународној политици. Један од могућих сценарија јесте и да дође до новог територијалног заокруживања интересних зона регионалних сила. Средња Европа као геополитичка целина, са Немачком као регионалном силом, несумњиво би при таквом развоју ситуације штитила своје интересе на Балкану чак и употребом војне силе! Утврђивање граница интересних зона ретко протиче мирно и без оружаног конфликта.

На крају, четврта могућност јесте да Балкан послужи као *ослонац процора* Немачке ка касписко-кавказском, средњоазијском и блискоисточном региону. До таквог расплета би могло доћи уколико би Немачка постала најважнији геополитички чинилац у целој централној Европи. Балкан, као саставни део централне Европе, постао би и део немачке интересне сфере, подручје одакле би се изводиле акције даљег геоекономског позиционирања у ширем региону Евроазије и Блиског истока. Овакав сценарио би био могућ уколико би дошло до наглог повлачења атлантизма из источне Европе или уколико би се, као што постоје историјски примери, направио стратешки споразум на релацији средњоевропски континентализам-евроазијство, или средњоевропски континентализам-исламски фактор о дугорочној подели интересних сфера.

Литература:

1. Van Kreveld, Martin (2012): *Uspon i propadanje države*, Albatros plus: Fakultet bezbednosti, Beograd.
2. Janowski, Maciej (1999): „Pitfalls and Opportunities. The Concept of East Central Europe as a Tool of Historical Analysis“, *East European Review of History*, VI, I/1999, str. 91-100.
3. Jordan, Peter (2005): „Großgliederung Europas nach kulturräumlichen Kriterien“, *Europa Regional*, Heft 4, 13. Jahrgang, Leibniz-Institut für Länderkunde, Leipzig, str. 162-173.

4. Katzenstein, Peter (1997): *Mitteleuropa: Between Europe and Germany*, Berghahn Books, New York.
5. Kačari, Masimo (2010): *Geofilozofija Evrope*, Plato, Beograd.
6. Kilibarda, Zoran, Mijalkovski, Milan (2006): *Geopolitika i terorizam*, Naučna knjiga, Akademija za diplomatiju i bezbednost, Beograd.
7. Makinder, Halford Dž. (2009): *Demokratski ideali i stvarnost*, Metaphysica, Beograd.
8. Petrović, dr. Dragan (2007): *Rusija na početku XXI veka: geopolitička analiza*, Institut za političke studije Beograd, Novi Sad.
9. Proroković, Dušan (2012): *Geopolitika Srbije: položaj i perspektive na početku XXI veka*, Službeni glasnik, Geopolitika, Beograd.
10. Proroković, Dušan (2013): „Zašto je EU (geo)politički nesamostalna“, *Nacionalni interes*, 16 (IX), br. 1/2013, str. 63-78.
11. Proroković, Dušan (2014a): *Nemačka geopolitika i Balkan: o ciljevima srednjoevropskog kontinentalizma*, Catena Mundi, Beograd.
12. Proroković, Dušan (2014b): „Geopolitička dimenzija makroregionalnih strategija EU“, *Nacionalni interes*, 19 (H), 1/2014, str. 9-27.
13. Rothschild, Joseph (1974): *East Central Europe Between The Two Wars*, University of Washington Press, Seattle.
14. Todorova, Marija (1998): *Imaginarni Balkan*, Čigoja, Beograd.
15. Čorović, Radoslav (2005): „Podjeljeni svet: globalni sjever i globalni jug“, *Globus*, br. 30 (HHH), str. 141-148.
16. Urban, Otto (1994): „Evropanství a střední Evropa v historické retrospektivě“, *Historický obzor*, 5 (10), str. 227-231.
17. Hosbawn, Eric (1989): „Mitteleuropa. Politik und Kultur. Heimweh nach Kakanien und die vergessene Gegenwart“, *Wiener Tagebuch*, Nr. 11, str. 17-19.
18. Hroch, Miroslav (2000): „Central Europe: The Rise and Fall of an Historical Region“, u: *Central Europe. Core or Periphery?*, Copenhagen Business School Press, Copenhagen, str. 21-34.

Central European kontinentalizam vier mögliche Szenarien für den Balkan

Resümee: Der mitteleuropäische Kontinentalismus ist ein geopolitisches Konzept, das von zwei Dingen gekennzeichnet ist: der „mitteleuropäischen Bestimmtheit“ und einer ausserordentlichen kontinentale Dimension. Deutschland ist ebenso die tragende Säule des mitteleuropäischen Kontinentalismus, obwohl dieses Konzept auch vom mitteleuropäischen nichtdeutschen Faktoren beeinflusst wird. Der mitteleuropäische geopolitische Vektor auf dem Balkan ist immer stärker, vor allem dank dem Prozess der Europaintegration, doch er ist nicht der einzige. Traditionell sind auch andere geopolitische Faktoren präsent. Der Balkan ist für Mitteleuropa von Bedeutung aus fünf Gründen: wegen seiner geographischen Lage, der energetischen Sicherheit, der geoökonomischen Verbindung, wegen der Frage der Sicherheit und als mögliches Transitgebiet für Massenmigrationen aus dem „globalen Süden“. In der Erörterung der Schlußfolgerungen darüber wie sich der mitteleuropäische Kontinentalismus in Zukunft gegenüber dem Balkan aufstellen würde, sind vier mögliche Szenarien

Душан Пророковић, Средњоевропски континентализам и четири могућа сценарија ...

offensichtlich: (1) der Balkan als das Grenzgebiet Mitteleuropas; (2) der Balkan als das Gebiet ausserhalb der Grenzen Mitteleuropas; (3) der Balkan als die Aufteilungszone; (4) der Balkan als der Stützpunkt der Durchdringung.

Schlüsselwörter: Mitteleuropa, Geopolitik, mitteleuropäischer Kontinentalismus, der Balkan

ЉУБИША ДЕСПОТОВИЋ*
Институт за политичке студије
Београд

УДК 315.334.3:327(4+497.11)
Оригиналан научни рад
Примљен: 06.05.2015
Одобрен: 20.05.2015

ГЕОПОЛИТИКА ДЕСТРУКЦИЈЕ И „НОВА ЕВРОПА” постоји ли геополитичка алтернатива за Србију?

Сажетак: У раду ће бити разматрана геополитичка позиција Србије и српских земаља у геополитичком окружењу евроатлантизма и анализа могуће геополитичке перспективе Србије у односу на евроазијску геополитичку парадигму. У раду ће бити посебно наглашени аналитички моменти који фокусирају разарајуће ефекте деловања концепта геополитике деструкције на државни, национални, безбедоносни и идентитетски корпус српске нације. Настојаћемо да посебно истражимо предности политике тзв. Нове Европе, као могућег концептулошког оквира еманципације европских нација из деструктивног заглаја атланског хегемонизма.

Кључне речи: Србија, Балкан, Европа, геополитика, идентитет, деструкција, хегемонизам

Актуелни геополитички положаја Србије и српских земаља може се окарактерисати као сложен, тежак, окружујући и на изглед безперспективан. Процеси снажне геополитичке прекомопозиције Балканског полуострва који су интензивирани рушењем Берлинског зида, убрзани су процесима разбијања СФРЈ и споља генерисаним грађанским ратовима деведесетих година на њеним развалинама. Брутално геополитичко наступање евроатлантизма предвођено Вашингтоном и реализовано гвозденом песницом НАТО пакта, имало је за циљ потпуно овладавање ширим простором Балкана, и бивше Југославије, ефикасно користећи чињеницу распада СССР-а и Варшавског војног савеза. Ту тенденцију убрзавале су скоро потпуна политичка, економска, војна и национална конфузија у коју је гурнута Руска Федерација, (забављена сопственим проблемима државног опстанка и заглављена у блату транзиције), она се повукла са ових простора, препуштајући га интересима свог геополитичког архитекта.

Ова својеврсна геополитичка трансгресија САД и НАТО пакта, од тог времена постала је на Балкану, нажалост, дубоко укоревљена геополитичка

* ljubisa@kpolisa.com

константа. Атланска геополитичка структура потпуно је овладала ширим ареалом ових простора контролишући не само средњеевропско залеђе Балкана (Аустрија, Мађарска, Чешка, Словачка) већ и његову политичко-географску екстензију која се преко Турске државне структуре простира према Блиском истоку, а контролом Грчке и на цео простор Медитерана. Без опаљеног метка, и скоро без потрошеног долара, САД су загосподариле државним просторима Румуније, и Бугарске и тако створили чврст оквир контроле дела црноморског а од раније и егејско - јонског и јадранског акваторија. Са друге стране ефикасном манипулацијом Хрватске, Словеније, БиХ, Албаније, Црне Горе, Македоније и КиМ, евроатлантисти су ставили у потпуно окружујући (острвски) положај Републику Србију, и српски народ у целини. Градећи бројне НАТО базе око Србије али и на њеној сопственој територији (база Бонстил, на КиМ-у), *Вашингтон је паралелно подизао државне и војне капацитете српских суседа, не тако ретко намерно их антагонизујућу против Србије и Срба у покушају да преко њиховог територијалног и идентитетског дестабиловања, награди своје нове савезнике у региону за служење интересима НАТО-а.* Правећи тако још чвршћу омчу око Србије и чинећи њен геополитички и међународни положај све тежим и безизлазним, наводио је српске политичке псеудоелите да правац своје државне политике безалтернативно усмере ка евроатланским интеграцијама.

Геополитика деструкције европе и геополитичке конекције са Русијом

Да бисмо што боље описали и разјаснили укупан геополитички, геокономски и геоенергетски контекст и положај Србије у геополитичком окружењу Евроатлантизма, неопходно је да нашу контекстуалну анализу проширимо на место и улогу европских нација (организованих у геополитичком концепту ЕУ) и Руске Федерације у односу на геополитичке интересе и планове Вашингтона и НАТО пакта. Ризикујући да ћемо у предстојећој експликацији морати поновити и нека општа места о деловању САД и НАТО пакта према ЕУ и Руској Федерацији, сматрамо такав ризик прихватљивим с обзиром на намеру да у кратким аналитичким корацима назначимо што свеобухватнији оквир деловања ове геополитичке парадигме. За остварење такве интенције послужићемо се - као помоћним експликативним средством - предавањем које је оснивач приватне обавештајно-аналитичке агенције Стратфор (основане 1996 године) Џорџ Фридман одржао на Чикашком Савету почетком пролећа ове године. Изложене поенте предавања могу се по нашем суду сматрати кондезованим видом америчке геополитике према Европи и Русији, не само у последњих неколико деценија већ готово читав век уназад. Тачније од момента када је политичка елита Америке по савету својих познатих геополитичара (прво А. Мехена и Н. Спајкмена а касније, З. Бжежинског, Х. Кисинџера и др.) формулисала државну стратегију велике геополитичке експанзије САД на глобалном плану, у покушају да на брз, ефикасан и неповратан начин наплате изборену позицију највећег империјалног хегемона модерне епохе.

Актуелност, прецизност али и недвосмислена директност Фридманових порука, помажу нам не само у појашњавању позиције Вашингтона у актуелним геополитичким процесима, већ на јасан и врло експлицитан начин наглашавају ексклузивност интереса САД и њихову енергичност да на бруталан начин ако треба, реализују своје примарне геополитичке циљеве. Овде је реч о својеврсној практично-политичкој експликацији **идеологије политичке изузетности** прожетом псеудомесијанским осећањем америчке елите о праву на светско вођство и остваривања доминације над другим нацијама. „Америчка политичка класа данас, као и пуно деценија за нама, пати од конгениталне националистичке болести, која се генерацијама преноси - а назива је идејом изузетности.”¹ Сажета у глобалистичком концепту **геополитике деструкције**, она би се могла одредити као добро планиран идеолошко-политички концепт (кондезован у тријади појмова: *глобализам, глобализација, нови светски поредак*) потчињавања света интересима САД-а и атлантистичке геополитичке парадигме, реализован кроз процесе делимичне или потпуне девастације државних, националних, идентитетских, институционалних, економских, културних, научних, образовних, војних, религијско-конфесионалних и територијалних капацитета нација које су означене као мета њиховог разорног деловања. Понекад су читави региони или пан простори били изложени свирепом дејству концепта геополитике деструкције. Овакав докринарно-идеолошки концепт наметао се прво у форми прикривеног облика „пријатељске глобализације” и утеривања у стандарде неолибералне форме економске размене (пљачке), а у случају његовог одбијања или пружања превеликог отпора, државе-субјекти оспоравања таквих „правила игре”, егземпларно су кажњаване агресивним облицима политичких и економских санкција а на крају и мерама бруталне војне одмазде. И сам З. Бежежински сасвим недвосмислено истиче идеолошко - политичку релацију између глобализације и хегемонизма, оцењујући је природном. „У том светлу глобализација представља идеалну, природну доктрину за глобалну хегемонију (...) Било како било, за Сједињене Државе у њиховој новој улози доминантне светске силе глобализација као доктрина представља корисне референтне оквири како за дефинисање савременог света, тако и америчког односа према њему.”²

Главне поенте овог геополитичког концепта САД интерпретиране од стране Џорџа Фридмана могле би се сажети у следећих неколико одредница:

- САД су цео планетарни систем земље означили као поље остваривања својих глобалних циљева . У ту сврху није довољно само истицати већ постигнуту контролу океана или тзв. светског мора већ и космичко окружење планете које се има сматрати легитимним простором за наметање хегемоније и реализацију интереса Вашингтона.
- САД настоје да ефикасно контролишу геополитичке и спољнополитичке интересе својих европских савезника са једне стране али и да ставе Русију у потпуну изолацију, имобилишући њене државне, економске, енергетске, војне и свеукупне националне капацитете за одбрану и развој.

¹ Петровић З. Пироћанац, (2013) Вашингтерна и Срби, ИПС, Београд, стр.23.

² З. Бежежински, (2004) Амерички избор, Цид, Подгорица, стр.101-102

- Садашња Европа је простор за манипулацију којом ће Вашингтон решавати своје приоритетне геополитичке задатке. „Стога „једнака правила за све” престају вредети оног тренутка кад су угрожени амерички интереси. Осим тога, Америка - за разлику од свога европског економског пандана - поседује огромне војне могућности, па комбинација економске и војне снаге генерише незабележену могућност политичког утицаја.”³
- Назначени геополитички циљеви Вашингтона имају се остварити тако што ће се извршити додатна конфронтација и девастација Европе и Русије на свим пољима, а особито на простору њихове енергетске, економске, технолошке и политичке сарадње.
- За САД је најважнији задатак да не дозволе да се „немачки капитал и технологија споје са руским привредним ресурсима и радном снагом у непобедиву комбинацију. САД на томе раде већ цео век.”
- У ту сврху неопходно је фрагментизовати европски простор, и држати га у сталној позицији међусобне благе конфронтације. Фридман дословце каже: „Пољаци, Мађари, Румуни живе у сасвим другом свемиру у односу на Немце, а Немци у апсолутно другој реалности у односу на Шпанце”...
- Фридман нескривено поручује да ће **„Европљани умирати у ратовима”** који ће бити генерисани у блиској будућности. О томе сведочи и генерал пуковник Леонид Ивашов председник Академије за геополитичке проблеме: „Американци веома желе да започну рат на европском континенту. То Европљани морају да схвате. Са њима о томе треба разговарати на свим нивоима. Американци ће са задовољством помагати да рат потраје да би смо ми - Европљани и Руси - што дуже међусобно ратовали, уништавали своје економије и инфраструктуре, а Американци владали и над њима и над нама. То је амерички сан.”⁴
- У том циљу по сведочењу Фридмана, САД убрзано наоружавају Пољску, Бугарску и прибалтичке земље. Али такође и Украјину. „САД делују у Украјини демонстративно мимо НАТО. Нама се пљуцка на НАТО, када буде потребно да ратују рећи ћемо им. За сада ми само припремамо рат.”
- Украјина је важна за САД као офанзивно-одбрамбени бедем који ће војни потенцијал САД и НАТО-а примаћи на само 400. до 500 км од руске престонице Москве.
- Циљ САД је изолација Русије, и стварање тзв. међуморја (*интермаријума*) између Балтика и Црног мора, стратегије коју је осмислио Пилсудски. „Постављање препреке између два мора је за Вашингтон много важније од борбе са исламским екстремизмом” истиче Ц. Фридман.
- Стварањем тзв. санитарног кордона у међуморју лежи намера Вашингтона да се на „кратком ужету могу држати и Немачка и цела ЕУ” у што ефикаснијем блоку изолованости и конфронтације према Руској Федерацији и Евроазији.⁵
- Са истом намером САД спроведе политику „завади па владај” и у простору Евроазије. Признајући да тако велике панобласти немогу ефикасно контролисати у целини, они прибегавају политици стратешког конфронтације нација и држава подређујући на тактичком нивоу стара непријатељства или генеришући нова. Ми нисмо у стању да целу Евроазију контролишемо, „али смо у стању да подржавамо стране које су у непријатељству. Да обезбедимо да се концентришу једни на друге, а не против нас.”⁶

³ исто, стр104.

⁴ види Правда, 7.7.2015. интернет издање.

⁵ види Петров В. (2009) Очерки руској геополитики, Троица, Москва, стр.77.

⁶ Вечерње Новости, 8. 4. 2015., интернет издање.

- Изложени ставови Џ. Фидмана представљају један јасан и кондезован програм геополитике деструкције, који у наглашено критичком тону Е. Влајки означава појмом *америчког терора*. „Све у свему, ова велика земља се игра светског полицајца обарајући се непрестано на сиромашне, проузрокујући унутрашње кржаве сукобе, организујући кампање демонизације против непожељних, рушећи владе, организујући политичка убиства и подржавајући најцрње диктатуре; укратко Америка проводи терор по читавом свету и инкарнација је терора.”⁷

Дакле, да реинтерпретирамо укратко наведене ставове:

- Европске нације организоване су од стране Атлантиста у супранационални геополитички пројекат звани „Европска Унија”.
- По већ давно дефинисаном пројектном задатку окупљене су као блок будућег конфронтирања са евроазијском геополитичком структуром предвођене Русијом.
- Највећи део европског континента је под атлантистичком окупацијом већ више од седам деценија, и њен крај се из ове перспективе посматрања још задуго не да назрети. „Земље европске уније напуштају свој суверенитет у корист институције без тежине према спољњем свету, институције чији се завршни облик нити циљеви не познају.”⁸
- Комплетна евро - структура на челу са СР Немачком стављена је у функцију остварења примарних и највитаљнијих интереса САД-а, а особито оних који треба да изврше трајну изолацију и девастацију Руске Федерације и спрече спајање и симбиозу њених геополитичких интереса са интересима европских нација. „Циљ Американаца није дакле био да окончају рат већ да дефинишу послератни светски поредак. Израз „New World Order” појавио се сваки пут када су Сједињене државе сматрале да су близу потпуне доминације над светом: после Другог светског рата, на крају хладног рата и сада.”⁹ О томе више него експлицитно сведочи и Торстен Хајзе немачки посланик и вођа НДПН када каже: „Немачка је окупирана земља од стране Американаца и Енглеза. Имамо 150.000. окупационих војника и даље је на снази мировни споразум из Другог светског рата. Ми смо колонија САД и понашамо се као верни пас који извршава команде свога газде. Наши политичари не могу да саставе владу док им то не дозволе Американци.”¹⁰
- У ту сврху САД и НАТО пакт чинили су разна антиевропска и антируска непочинства и користили сва расположива средства укључујући и генерисање нових конфликта ниског интензитета на европском континенту као што су процеси разбијања (СФРЈ, СССР, Кипарске кризе, Украјинске кризе и сл). У том контексту „Франсоа Митеран је изјавио: **Француска то не зна, али ми смо у рату против Америке. Да, у сталном рату, виталном рату, рату без мртвих. Наизглед (...) Да, Американци су веома тврди, они су пројдрљиви, они хоће неподељену власт над светом. Непознати рат, стални рат, наизглед без мртвих, па ипак рат до смрти.**”¹¹
- Стога с правом француски политичар Жан - Пејр Шевенман још 2000 године на конгресу о „либералној модернизацији” изјављује: „Нема независне Европе у све-

⁷ Влајки Е. (2006) Амерички терор, Бесједа, Бања Лука, стр.77.

⁸ Гросувр де А. (2014) Париз, Берлин, Москва, Пут независности и мира, Фонд достојанство, Н. Сад, стр56.

⁹ исто. стр. 51.

¹⁰ види: Курир, 26. април. 2015. интернет издање.

¹¹ Гросувр А. стр.47.

ту какав јесте ако се не успостави осовина **Париз - Берлин - Москва** која је осовина европске независности.”¹²

- То такође потврђује и француски геополитичар средње генерације Анри де Гросувр истичући да „**Независност Европе није луксуз нити таштина већ витални услов. Или је једна заједница господар својих виталних интереса, или их она поверава трећој страни за коју они нису витални.**”¹³
- О томе на прилично драматичан начин сведочи и бивши амбасадор Француске Албер Шамбон дефинишући суштину америчке и британске спољне политике коју је формулисао на једној трибини објављеној у листу Le Figaro: улогу Краљевског института за међународне односе (Royal Institute of International Affairs) а посебно ЦФР-а (Council of Foreign Relations) у Амстердамском споразуму (18. јануар 1999.) окарактерисао је као погубну: „Према америчкој Европи, Амстердам је завршетак хегемонијске политике чији је циљ *нестанак европских нација*”.¹⁴

У чему се дакле огледају биланси **геополитике деструкције** која је на делу већ неколико деценија уназад а усмерена је у правцу девастације европских нација и покоравања Русије. Ево само неких од њених маркантних обележја која илуструју деструктивне резултате државног и националног растројства европских држава и народа:

- Као прво, **демографски слом** европских нација, и Русије: „Западна Европа и Русија више необнављају своје становништво. Немачка на пример већ сада има дефицит од 100.000 особа годишње. Процес растакања и преокретања пирамида животног доба је увелико почело на европском континенту и водиће у велике економске и друштвене кризе ако енергична политика опоравка наталитета не буде брзо предузета.”¹⁵
- **Политичке последице:** У оквиру патриотски настројених политичких и интелектуалних кругова ЕУ све се чешће постављају следећа питања: „Који је крајњи циљ Европске уније, у чију корист ми вршимо трансфере суверенитета, за коју спољну политику, са којим партнерима?”¹⁶ Последице су савим видљиве и јасне. Реч је о комплетној институционалној девастацији модерне националне државе у Европи, која више неће бити способна да решава ниједно витално питање својих нација, укључујући и она основна питања њене унутрашње и спољне безбедности.
- **Економске последице:** „Зар Европа треба да буде само велико тржиште које нуди прилике за продају америчких производа, војнике за њихове ратове...”¹⁷ Реч је о својеврсној политици *глобализације сиромаштва* које се није могла сачувати ни Европа, особито оних земаља које се налазе у зони њених ободних ареала. Тзв. европска полупериферија. „Такође, уместо да након приступања ЕУ опада број сиромашних у ново примљеним земљама дешава се супротно. У Бугарској, у протеклих 10 година значајно расте број сиромашних грађана. Популација испод граница сиромаштва у Бугарској пре ступања у ЕУ је 2002. године износио је 13,4 % а 2008. године након ступања у Европску унију 21 %. Посебно је забрињавајући

¹² Гросувр де А. (2014) Париз, Берлин, Москва, Пут независности и мира, Фонд достојанство, Н. Сад, стр. 7.

¹³ исто, стр.35.

¹⁴ исто, стр. 54.

¹⁵ Гросувр А. нав. дело. стр.118.

¹⁶ исто, стр.34.

¹⁷ исто. стр. 34.

податак о паду броја становника Бугарске у протеклој деценији. Тачније, у деценији када је Бугарска добила кандидатуру за чланство, у ЕУ, и отпочела преговоре о чланству и коначно до момента, када је постала чланица ЕУ, изгубила је око 700.000 становника (или око 10% укупног становништва). Наравно, велики пад броја становника у периоду од 10 година се може објаснити и емиграцијом Бугара на Запад (где раде слабо плаћене послове, пре свега у Италији и Шпанији), али, и негативном стопом наталитета и лошим друштвеним и економским условима након уласка Бугарске у ЕУ. Прецизније, податак о губљењу скоро 10% становништва само у једној деценији, показује и да би стопа незапослености (која је такође скоро двоцифрена) била још веће да нема исељавања из Бугарске. Тачније, неколико стотина хиљада Бугара ради у Италији, Шпанији и другим земљама ЕУ. (Углавном се ради о грађевинским радницима и болничарима за негу старијих особа признају и извори блиски ЕУ). Такође, у тој истој („европској“) деценији у периоду од 2001-2011, за неколико пута је порастао спољни дуг Бугарске. Године 2000. он је био приближан дугу Србије. Међутим, већ 2011. године је био већи од спољног дуга Србије. Раст спољног дуга Бугарске пре и после ступања у ЕУ; 2000. година 10,4 милијарду долара, а 2011. година 46,8 милијарду долара.¹⁸

Али ни центар Европе није поштеђен политике економског изнуривања и потчињавања. „Економски и трговачки рат бесни између Европске Уније (32% светског БДП-а) и Сједињених Држава (28% светског БДП-а) (...) Америка дерегулације и слободе светске трговине на може очигледно да поднесе конкурента који не би прихватио правила игре која је она наметнула и које она непримењује на себи.“¹⁹ Последице таквог економског сатирања економија земаља чланица ЕУ видљиве су и из следећих података: „Просечни БДП по глави становника земаља ЕУ нижи је од БДП-а свих држава Сједињених Америчких Држава, осим четири најсиромашније: Арканзаса, Монтане, Западне Вирџиније и Мисисипија. Кад би припадале САД-у, БДП свих земаља ЕУ (осим Луксенбурга) био би међу најнижима. То је чињеница коју не желе чути, Ширак, Шредер и Берлускони.“²⁰

Принудно уведене сакције Руској Федерацији поводом украјинске кризе, економски не штете само руској економији. Сведоци смо да се готово на дневном нивоу чују гласови оправданог протеста европских привредника који трпе огромне штете, које се сада већ мере стотинама милијарди евра, у покушају да натерају своје вазалне владе на ракидање ових за европске државе погубних мера и директно конфротирање са политиком економске деструкције коју из разлога себичних интереса форсира прекоокеански левијатан.

- Наведени девастациони концепт посебно малигно се остварује кроз стратегију *тзв. геополитике сиромаштва*. Економске политике својеврсног навођења и присиљавања читавих региона и земаља да се „специјализују“ за сиромаштво у процесима планске пауперизације, деиндустријализације и успорене модернизације, део су пројектованог исхода *елита које глобализују* у

¹⁸ Гађиновић Р. (2015) СПРЕЧИТИ ПОТАПАЊЕ СРБИЈЕ У "АТЛАНТИКУ", Култура полиса, посебно издање, Н. Сад

¹⁹ Гросувр А. нав. дело, стр.48.

²⁰ Полшек Д. (2007) Свјетско царство и његови непријатељи, Јасенски и Турк, Загреб, стр.133.

настојању да за себе сачувају привилегован економски положај. Оне теже да обезбеде несметано и неправедно присвајање туђег рада и ресурса, једном речју да очувају и ојачају властити монополски положај у глобализованој структури финансијске, економске, медијске, војне, и геополитичке моћи. На делу је на име једна својеврсна **геополитика сиромаштва** - плански концепт контроле економских токова пропадања оних региона и нација које су *геополитички опоненти моћних геополитичких сила* и њихових савезника, и обрнуто, значајно економско уздизање и убрзан економски развој региона и држава означених као *пивот државе* или *државе стожери*, чији је задатак регионално очување и унапређење постојећег геополитичког поретка моћи у свету.²¹

- Изузетно је занимљив и углавном прећуткиван проблем злоупотребе **наркотика** у сврху финансирања разних државних и парламентарних институција светске империје број један. „Континентална осовина би могла да делимично контролише дивовске финансијске токове од трговине дрогом. Процењује се да од осамдесетих година наовамо трансакције везане за дрогу износе петсто милијарди долара годишње. *Реч је дакле о кључном геополитичком улогу који се узгред ретко помиње.*”²² Разлози за то су сасвим јасни, Европа је преплављена наркотицима, у порасту су сви облици криминалитета и социјалне патологије која је генерисана и повезана са тржиштем дроге. Јавна је тајна да се хапсе и правно процесуирају само они нарко-босови који су ван система империјалне контроле. Размере деструкције које су последица конзумације дрога су немерљиве особито на млађу популацију у Европи, чиме се додатно подстичу процеси депопулације становништва.

- **Исламизација Европе**, такође је узела маха. Засекла је дубоко у национално и идентитетско ткиво европских нација и прети да се претвори у њихову неповратну разградњу и нестанк у наредних неколико деценија.²³ Те процесе разним средствима и начинима подстиче Империја, тако што генерише и усмерава акције исламских радикалиста вођена потребом да ефикасно контролише своје наводне европске савезнике (на пример недавни шокантни терористички удар на лист Шарли Ебдо) или пак да деструише своје традиционалне геополитичке противнике (Сирија, Иран, Руска Федерација, и др.)

Ево неколико занимљивих статистичких показатеља који указују на погубне тенденције исламизације Европе. Гледано кроз историју, ниједна култура се није спасла након што јој је стопа наталитета пала на 1,9. Тридесет једна земља у Европи има стопу наталитета у просеку 1,38. Од укупног популационог раста Европе од 1990 године, 90% је чини исламска имиграција. Чак 30% становника испод 20. година у Француској су муслимани. У последњих 30 година број муслимана у Великој Британији нарастао је преко 30 пута. У Холандији преко 50% новорођенчади су муслимани. У Русији има 23. милиона муслимана, сваки пети становник Русије је муслиман. У Белгији 25 % ново-

²¹ Деспотовић Љ. Ђурић Ж. (2014) Геополитика сиромаштва, Култура полуса, бр. 23 Нови Сад.

²² Гросувр А. нав. дело. стр. 52.

²³ види Милошевић З. (2012) Идентитет Европе- будућност муслимана у ЕУ, ИПС, Београд стр.24.

рођених су муслимани...²⁴ „Ислам улази у срце Европе”, наслов је једног новинског чланка који говори да ће се 2050 године по први пут у историји човечанства изједначити број хришћанских и муслиманских верника. Западни свет добро познаје ове чињенице али не предузима ништа озбиљно и систематски да заустави наведене негативне трендове.²⁵

Та неактивност претворила се у дириговану и за европске нације самодеструктивну политику која подржава даљу радикалнију исламизацију Европе.²⁶ „Резултати тајних планова ЦИА и арапско-америчке политике нафте, последица американизације Европе, или остварење хладне намере дестабилизације Старог континента. Напредак ислама и исламизма у свету је нераскидиво везан за културно, политичко-економско и геостратешко деловање Сједињених Држава од почетка 20 века.”²⁷

- Последице на пољу *геоенергетике* су чини ми се највидљивије. Уочљива је велика структурална зависност Европе од енергената угљоводоника, особито нафте и гаса, која је упућује на сарадњу са Русијом. Упорно блокирање те сарадње од стране Вашингтона јасно указује на покушај маргинализације и енергетске зависности Европе коју је тако лакше контролисати. САД такође дестимулишу и европски нуклеарни програм намењен мирнодопским пројектима производње електричне енергије неби ли и на том важном пољу сачували монопол над нуклеарном технологијом. **На помолу је дакле - драматична енергетска зависност европских земаља у наредној деценији уколико се не деблокирају постојећи политички оквири наметнути од стране САД.**

Основни простор за еманципацију европских нација из леталног загрљаја Вашингтона и њихову сарадњу са Евроазијом лежи пре свега у пољу тзв. геоенергетског партнерства. Показало се тако да је *геоенергетски фактор кључан за процесе геополитичке редефиниције нових односа на релацији Европа - Русија*. Стога је С. Ђукић потпуно у праву када тврди да је притисак „САД које теже својим геополитичким интересима - изолација Русије и држању под контролом европских савезника. Из тога тешко Европа и Русија могу имати користи, али имају у најмању руку подозрења и политичко-економске штете које спречавају интеграцију Европе од Атлантика до Урала и Евроазије на заједничком континенту. Европским народима, а то значи и руском, одговара једино такав пројекат будућности.” *Будућа уједињена Европа, ако буде било довољно политичке мудрости и интереса да се она створи, биће свакако Ев-*

²⁴ види Лучић Д. (2012) Исламска република Немачка 3. Лагуна, Београд

²⁵ види. Вечерње Новости, 19. април, 2015. год. интернет издање.

²⁶ „Обама води самоубилачку политику за Запад и санкције су његова велика грешка. Треба укинути санкције Русији и вратити се партнерству са Москвом. Русија може да помогне да се спречи ширење исламског фундаментализма и тероризма који злоупотребљава ислам. У том смислу, Путин је за нас оличење слободе и безбедности. Русија је пријатељска земља, треба одустати од тих апсурдних санкција”, закључио Маурицио Гаспари, потпредседник италијанског Сената . Вечерње Новости, 17.6.2015.

²⁷ Дел Вал А. (1998) Исламизам и САД, алијанса против Европе, Службени лист СРЈ, Београд, стр.274.

*ропа која ће примарно почивати на овој геоенергетској осовини, чија ће геополитичка екстензија свакако далеко надмашивати постојеће европске континенталне границе.*²⁸

Геополитика деструкције - случај Србије

Деструктивни процеси којима је плански у последњих неколико деценија био изложен српски народ исказивали су своје негативне билансе на више поља: разградња националног идентитета, растакање државног оквира, демографска девастација, детериторијализација, десуверенизација, деиндустријализација, деинституционализација, дедемократизација и сл.

Српска држава и нација се након деловања корозивних сила геополитике деструкције могу у актуелној ситуацији третирати као својеврсна разваљена заједница, чији су државни, војни, економски, образовни, научни, културни, институционални и други подсегменти друштва и политичког поретка у великој мери девастирани и дисфункционални. Разлози за тако тешко стање поред *коауторског доприноса домаће олош елите*, налазе се пре свега, у наметнутом геополитичком оквиру деструкције. Систематизовани у неколико кључних поља они изгледају овако:

- Државно разједињен, економски девестиран и демографски десеткован простор на коме Срби данас живе, као последица трагичних биланса ратова из деведесетих година прошлог века и НАТО агресије 1999 год.
- Територијална, демографска, и идентитетска деструкција Срба и Србије као матичне државе српског народа - са све израженијим захтевима за даљим територијалним сакаћењем државе, на пример: Топлички крај, Тимочка Крајина, Рашка области, АП Војводина, Прешевска долина и слична претећа *геополитичка жарошница*, чији су актери сепарације подржани и подстрекивани од разних међународних фактора.²⁹
- Окупација српске државе у политичком и економском смислу на целом простору њене државне територије, а војна окупација додатно на Косову и Метохији.
- У пољу државне политике доминација *вазалних псеудоелита* које земљу листом и безпоговорно гурају у раље евроатлантизма. Губитак елементарне суверености државе, која није у позицији да самостално одлучује више ни о једном виталном интересу нације, па чак ни о неким готово ефемерним државним питањима. Она делује искључиво као *вазална трансмисија*, јер суштинским токовима и „политичким процесима у земљи не управљају национални кадрови већ представници других земаља, који организују промену влада, спроводе специјалне операције у циљу промене политичког система, усмеравања политичких странака, разбијања неподобних опозиционих странака и оснивања нових странака.”³⁰

²⁸ Деспотовић Љ. (2014) Геоенергетика и геополитика: гасовод Јужни ток, Политика националне безбедности бр.1. ИПС, Београд, стр.37.

²⁹ види Кнежевић М. (2014) Призма геополитике, ИПС, Београд, стр.332.

³⁰ Гускова Ј. (2010) Савремени геополитички положај Србије, као резултат активности спољног фактора у условима глобализације, у зборнику Србија у савременом геостратешком окружењу, Медија центар Одбрана, Београд, стр.23.

- Последица таквог стања је и неопстојање националне стратегије и програма развоја, која би дефинисала не само политику одбране земље, већ и питања њеног привредног, културног, образовног и технолошког развоја. Таквим вођењем земље оспорена је њена декларисана војна неутралност, а активном сарадњом и потписивањем више војних споразума са НАТО пактом земља је тихо гурнута у дубљу атлантистичку интеграцију, са негативним последицама у случају могуће конфронтације НАТО-а и Руске Федерације која се наслућује у блиској будућности. Оваква политика гура Србију даље у безалтернативно потчињавање приоритетним интересима Западне војне алијансе.
- Војска је „рефомисана” по НАТО стандардима, понижена, разоружана, надзирана и анестезирана да се не одупире актуелном тренду окупације земље. Учинцима тзв. „хашке правде” додатно је деморалисана, а егземпларним осудама српских официра обесмишљена је и свака помисао на отпор и одбрану земље од покушаја спољне и унутрашње агресије. „Државно роководство и даље одржава код Срба осећај кривице, извињавајући се за оно за шта Срби немају никакве кривице и активно сарађује са Хашким трибуналом”³¹ Србија је у својеврсном симулакруму. Упорна настојања да прихватимо сопствену кривицу део су пропагандног рата који траје и данас. „У логици Милосрђа садржана је специфична раздеоба права и дужности. На пример: Немате права да водите рат - чак и када сте нападнута страна. Немате право да имате идентитет и достојанство - чак и ако сте стара европска нација; ни да будете аутономни - у процесима сопствене будућности. Немате, чак ни најмање права да будете жртва - иако сте жртвовани. Једино имате право да се предате, да погнете главу и да пузите.”³²
- Потпуна привредна деструкција земље, остварена кроз малигне процесе деиндустријализације, пљачкашке приватизације, пауперизације широких слојева грађана, фаворизовања страног капитала, неразумног отварања српског тржишта предаторском капиталу, растакање пољопривреде, распродаја земље странцима, економско и демографско уништавање српског села и читавог низа сличних мера.
- Образовање и наука су срозани на најнижи провинцијални ниво, са порастом стопе тзв. функционалне неписмености. На делу је симулација реформе високог образовања смештеног у оквиру „болоњске декларације”, **чија је основна намена да упросечи и обори квалитет образовања намењеног полупериферним друштвима Европе, какво је нажалост и српско.** Образовни систем је преоптерећен скандалима, плагијатима и сличним коруптивним радњама. Присутан је тренд сталног одлива најквалитетнијег образовног и научног кадра, који потпуно је извесно Србију доводи на крајњу периферију научно-технолошког развоја гурајући је додатно у технолошку зависност и социјално сиромаштво.³³

У таквим околностима посвемашне девастације, сумарно узевши, могло би се закључити, да су битне карактеристике геополитичког положаја Србије и српских земаља произведене деловањем деструктивних сила балканизације следеће:

- *територијална некомпатибилност* и атомизираност српских земаља, српског етничког простора и српске државне територије.

³¹ исто. стр.23.

³² Брдар М. (2007) Српска транзициона илијада, Стилос, Н. Сад, стр.89.

³³ види, Митровић Љ. (2014) Геополитичка транзиција Балкана, Прометеј, Н. Сад, стр.81.

- *расцепканост и укљученост* српских земаља у туђинске политичко-територијалне јединице (целине).
- *фрагментираност њених граница* различитих хијерархијских нивоа и степена баријерности, било да су историјске или актуелне.
- константна *геополитичка регресија*, и узмицање српског фактора на Балкану. (Степић М. 2001.)

Као резултату њиховог укупног деструктивног деловања (геополитика деструкције и процеси балканизације) данас за последицу имамо:

- *Битно нарушен квалитет* међународног, државног и геополитичког положаја Србије. „У политичком смислу, Србија се спољнополитички и стратешки оријентисала ка чврстом везивању за западне земље (пре свега преко ЕУ), иако су јој оба западна геополитичка концепта - атлантизам и континентализам - ненаклоњени. (...) Циљ атлантизма никада није био давање подршке стварању јаке српске државе, већ напротив, утапање Србије у већу регионалну интеграцију помоћу које би могао да се контролише однос Србије са Русијом.”³⁴
- Традиционални и нови суседи, *агресивних државно-територијалних* и националних аспирација. „На тај начин се спроводи процес даљег фазног сажимања и окружења Срба и Србије, којој је намењена улога сабирног, гетоизираниг простора намењеног даљој, постепеној фрагментацији.”³⁵
- *Експанзионистички настројени ванбалкански и регионални фактори*, трајно усмерени као овом простору. Пре свега, САД, СР Немачка, Велика Британија, Турска, Ватикан и др.³⁶

„Нова Европа” - нова шанса ?

После свега изложеног поставља се логично питање, постоји ли било каква реална геополитичка контекст који би у догледно време дао шансу да Србија покуша претемељење садашњег погубног потчињавања атлантистичким и континенталним геополитичким структурама моћи? Не тако ретка искрена залагања појединих интелектуалних и патриотских кругова отворено усмерена ка заокрету који би подразумевао чвршће, директније и трајније везивање Србије за евроазијску геополитичку парадигму и ОДКБ безбедоносну структуру предвођену Руском Федерацијом, најчешће су руковођена емотивним разлозима и без јасно дефинисаних одговора на који би се начин та алтернатива учинила реалном. Мањкавост овако дефинисане геополитичке алтернативе лежи у чињеници да се пре свега ни сама Руска Федерација није изборила са важнијим проблемима у покушају да изгради респектабилне капацитете моћи. Она је још увек заглављена у намери да деблокира и реинтегрише зону својих примарних геополитичких интереса, а то је простор који је некада обједињавао совјетски државни оквир.

Притиснута великим проблемима које континирано и агресивно генеришу САД намеравајући да тај простор запрече и изолују, они Русији намећу логику нове економски исцрпљујуће трке у наоружавању, подстицању кризних

³⁴ Пророковић Д. (2012) Геополитика Србије, С. гласник, Београд, стр. 725.

³⁵ Гајић А. (2015) У вртлогу транзиције, ИЕС, Београд, стр. 241.

³⁶ Деспотовић Љ. (2012) Српска геополитичка парадигма, Каирос, Сремски Карловци, стр. 132.

жаришта, отварања НАТО база у окружењу, антагонизовању дела суседних земаља особито оних које су везане за облике деловања радикалног ислама и сл. *Због ових и сличних проблема Русија на жалост нема довољно капацитета да се одлучније врати на Балкан и ту потражи политичке снаге склоне подршци за њену нову геополитичку трансгресију у региону.* Досадашњи стидљиви покушаји били су везани ислучиво за поље геоенергетске инфилтрације у регион, али су и они ефикасно блокирани деструктивним деловањем Вашингтона, као на примеру спречавање изградње већ договорене трасе Јужног тока гасовода. И тај пример потпуно јасно показује да Русија није изградила чврсту платформу за свој повратак у регион, а демонстративно одустајање од градње гасовода Јужни ток, манифестација је њене геополитичке немоћи али и препуштања малих балканских земаља на милост и немилост енергетске зависности од САД и њених партнера. Зато с правом колега А. Гајић истиче следећу чињеницу: „Лапидарно стављање земаља БРИК-а у раван „спољнополитичких приоритета” са ЕУ и САД и начелна спремност за сарадњу не значи готово ништа без увиђања шта сарадња са којом земљом значи у сваком смислу, укључујући ту и геополитички и геоекономски, уз претходну процену колики су могући домети утицаја ових сила на Балкану, који су њихови интереси, шта они реално могу да донесу на ове просторе а шта не.”³⁷

Морају се нажалост констатовати и не тако ретка геополитичка лутања и доктринарне конфузије код значајних теоретичара неоевроазијске провенијенције, када је у питању простор Балкана, а на њему и проблем геополитичке позиције Србије.³⁸ Србија није јасно препозната као важна земља за ново геополитичко позиционирање Русије у региону. Пре би се могло рећи, да је по среди доктринарно магловит положај у погледу на Србију, чији најекстремнији пример можемо видети у ставу А. Дугина који је следећи логику руског виђења евроазијских приоритета, жртвовао националне интересе Срба и Србије гурајући их у окриље тзв. велике Турске. „Дугин, на пример, развија идеју о великој Турској од Јакутије до Сарајева”³⁹ Иако је често мењао и дорађивао своја становишта па и ово цитирано, А. Дугин је ипак показао како је на доктринарном плану лако препустити интересе Србије већим регионалним геополитичким играчима зарад њиховог превођења у табор евроазијства. Дефинишући тзв. панобласти и велике просторе, наведена геополитичка доктрина се просто поигравала позицијом Србије као последицом недовољно кристалисаног става не само око Србије, већ често и читавог региона. „Зашто су српске земље и Србе, које Запад историјски константно перципира као „балканске Русе” или „руску предстражу на Балкану и коњоводце руских козака до топлих мора”, позиционирали са друге, западне стране „геополитичког раседа”, - у Евро-Афричкој пан области и Европском великом простору.”⁴⁰ У таквим околности потпуно је јасно зашто је и руска званична спољна политика исказала

³⁷ Гајић А. нав. дело, стр. 247.

³⁸ види Степић М. (2013) Геополитика неоевроазијства, ИПС, Београд.

³⁹ Халед Ф. Алам (2012) Глобални ислам, Службени гласник, Београд, стр.53.

⁴⁰ Степић М. Ђурић Ж. (2013) Србија и евроазијски геополитички простор, зборник радова, ИПС, Београд, стр.302.

прилично висок степен реалности када је дефинишући своје геополитичке приоритете простору Балкана дала важан али ипак секундаран третман и значај.

Узимајући у обзир наведене чињенице и околности, које на готово трагичан начин утичу на квалитет геополитичког положаја Србије и српског народа, сматрамо да се перспективнија маневарска позиција за поправљање српског положаја мора тражити у простору геополитичког концепта тзв. **Нове Европе**. Тај концепт истине ради, није још потпуно довршен и конституисан. Он је пре свега садржан у иницијативи патриотски оријентисаних интелектуалних и политичких кругова европских нација, који потпуно отржењени од „атлантистичког пијанства” траже реалнију геополитичку алтернативу за еманципацију својих држава али и целог европског континета из леталног загрљаја атлантизма. Као политичка алтернатива она се профилише и у Европском парламенту где јачају снаге евроскептицизма, потпуно транспарентно градећи свој политички идентитет.⁴¹ „Културна американизација и материјализам могу да наиђу само на две препреке у Европи: прва је обнова европске свести о властитој духовности и идентитету. Друга је коначна победа исламизма на европском тлу. То није немогуће...”⁴²

„Нова Европа” као геополитичка иницијатива, почива на идеји ревитализације старе деголистичке идеје о изградњи велике геополитичке екстензије ПАРИЗ - БЕРЛИН - МОСКВА као једино реалне и ослобађајуће опције за све нације и државе које су позициониране у географском простору њеног простирања. „Једино мултиполарни свет и Европа која води сопствену политику били би у стању да спрече последице америчке ратоборне политике. Та Европа, саграђена око идеалне осовине Париз - Берлин - Москва била би фактор мира и економског просперитета.”⁴³ У таквој *европи нација* интегрисаној на партнерским и равноправним односима са евроазијском геополитичком структуром, у којој ће доминирати реализација међусобно хармонизованих и компатибилних интереса заинтересованих страна и званични БЕОГРАД треба да тражи своју шансу.

Јасно је из ове преспективе, да је геополитички концепт *Нове Европе* дубоко интегрисане са *Евроазијом* добра цивилизацијска алтернатива *глобалном, корпоративном и предаторском капиталу*, који у крајњој инстанци а за своје себичне интересе, управља неслућено моћним капацитетима велике светске Империје. На то оптимистички али засновано на реалним економским показатељима указује и познати немачки банкар Фолкер Хелмајер. „Осовина Мос-

⁴¹ „Европом нација и слобода” копредседаваће Марин ле Пен и Холанђанин Марсел де Граф. Биће то осма група у ЕП, с најмање чланова, укупно 36. Од евроскептика, делују још и европски конзервативци и реформисти са 73 посланика, као трећа по реду политичка снага, и „Европа слободе и директне демократије” окупљена око Ферицове странке и италијанског покрета „Пет звезда”, са 45 посланика. Све заједно, дакле, у ЕП ће, у три одвојене групе, међу 751 послаником, заседати 154 оних који би што пре да виде леђа европском заједништву. Вечерње Новости, 17.6. 2015.

⁴² ДелВал А (1998) нав. дело, стр. 274.

⁴³ Гросувр де А. (2014) Париз, Берлин, Москва, Фондација Достојанство, Н. Сад, стр.201.

ква-Пекинг- Брикс је победила. Западу је доста. Током 1990-их ове земље су чиниле приближно 25 одсто светског аутопута. Сада чине 56 одсто светског аутопута и 85 одсто светске популације. Контролишу приближно 70 одсто светских девизних резерви. Оне на годишњем нивоу расту у просеку 4-5 одсто. Пошто САД нису биле спремне да своју моћ деле са светом, нити да изграде сектор за развој тржишта базиран на сопственом систему, изгубиле су битку. Управо зато САД тренутно покушавају да увуку ЕУ у конфликт, који би могао бити фаталан за Европу”, рекао је Хелмајер о будућности.

„Чињеница је да ове државе покушавају да се отргну контроли САД. То се види по стварању конкурентне институције АИИБ и нове Развојне банке БРИКС-а. Све то не одговара САД, а незадовољство се огледа у силним међународним конфликтима који се воде под изговором увођења „демократије” и „слободе”. Довољно је осврнути се на неуспехе тог циља да би се утврдило да је све само шарена лажа”, каже Хелмајер.⁴⁴

Нешто слично трвди и З. Бежежински озбиљно забринут над судбином америчког глобалног вођства. „**Глобално политичко буђење је историјски антиимперијалистичко, политички антизападно и емоционално изразито антиамеричко.** У том процесу, стављају се у покрет снаге које битно модификују и померају глобални гравитациони центар. То, за узврат, мења глобалну расподелу моћи, што има велике импликације по карактер америчке улоге у свету(...) Од суштинског значаја је да Америка своју другу шансу после 2008. успешно искористи, јер треће шансе неће бити. Америка хитно мора да обликује истинску постхладноратовку глобалистичку спољну политику.⁴⁵ Не треба сумњати да се у крилу старе, уморне, опљачкане и окупиране Европе полако али сигурно јавља свест о потреби конституисања алтернативне геополитичке концепције као доктринарне експликације њене свеукупне еманципације. Свесни смо чињенице да ће процеси *конструкције* реалне алтернативе владајућој *геополитици деструкције*, ићи споро, ометано, често са застојима и преиспитивањем, али убеђени да ће она једнога дана бити конституисана као нова реалност. Уосталом ма како то на крају патетично звучало, или ће **Нова Европа** бити изграђена или је по већ наведеном сведочењу истакнутих европљана у опште неће бити.

Литература:

1. Aleksis T. (2007) Geopolitka Srbije, Službeni glasnik, Beograd
2. Aleksis-Žil T. (2013) Razaranje Balkana, Metella, Beograd
3. Brdar M. (2007) Srpska tranziciona ilijada, Stilos, N. Sad
4. Bžežinski Z. (2004) Američki izbor, Cid, Podgorica
5. Bžežinski Z. (2009) Druga šansa Amerike, Službeni glasnik, Beograd
6. Vlajki E. (2006) Američki teror, Besjeda, Banja Luka

⁴⁴ види: Вечерње Новости, 7.7.2015. интернет издање

⁴⁵ Бежежински З. (2009) Друга шанса Америке, С. гласник, Београд, стр.117.-123.

7. Grosu de A. (2014) Pariz, Berlin, Moskva, Put nezavisnosti i mira, Fond Dostoјanstvo, N. Sad
8. Guskova J. (2010) Savremeni geopolitički položaj Srbije, kao rezultat aktivnosti spoljnog faktora u uslovima globalizacije, u zborniku Srbija u savremenom geostrateškom okruženju, Medija centar Odbrana
9. Gajić A. (2015) U vrtlogu tranzicije, IES, Beograd
10. Gaćinović R. (2015) Sprečiti potapanje Srbije u "Atlantiku", Kultura polisa, posebno izdanje, N. Sad
11. Del Val A. (1998) Islamizam i Sjedinjene Države, alijansa protiv Evrope, Službeni list SRJ, Beograd
12. Despotović Lj. (2012) Srpska geopolitička paradigma, Kairos, Sremski Karlovci
13. Despotović Lj. (2014) Konstrukcija i dekonstrukcija identiteta, FEPPS, N. Sad
14. Despotović Lj. Đurić Ž. (2014) Geopolitika siromaštva, Kultura polisa, br. 23 Novi Sad,
15. Knežević M. (2014) Prizma geopolitike, IPS, Beograd
16. Polšek D. (2007) Svjetsko carstvo i njegovi neprijatelji, Jasenski i Turk, Zagreb
17. Stepić M. (2001) U vrtlogu balkanizacije, Službeni list, Beograd
18. Stepić M. (2004) Srpsko pitanje geopolitičko pitanje, Jantar, Beograd
19. Stepić M. (2013) Geopolitika neoervoazijstva, IPS, Beograd
20. Stepić M. Đurić Ž. (2013) Srbija i evroazijski geopolitički prostor, zbornik radova, IPS, Beograd
21. Milošević Z. (2012) Identitet Evrope - budućnost muslimana u EU, IPS, Beograd
22. Milošević Z. Đurić Ž. (2014) (Dez)integracija država i identitet, zbornik radova, IPS, Beograd
23. Mitrović R. M. (2014) Geopolitička tranzicija Balkana, Prometej, N. Sad
24. Petrov V. (2009) Očerki ruskoj geopolitiki, Troica, Moskva
25. Proroković D. (2012) Geopolitika Srbije, Službeni glasnik, Beograd
26. Petrović Z. Piročanac (2013) Vašingtona i Srbi, IPS, Beograd
27. Petrović D. (2012) Geopolitika sredozemlja, IMPP, Beograd
28. Haled F. A. (2012) Globalni islam, Službeni glasnik, Beograd

GEOPOLITICS OF DESTRUCTION

Summary: This paper will focus on the geopolitical position of Serbia and Serbian countries in geopolitic environment of Euroatlantism and analysis of possible perspectives of geopolitics in Serbia, in relation to the Eurasian geopolitics paradigm. Analytical moments will be particularly emphasized, those which focus on devastating effects of the operation of the concept of geopolitics destruction at the state, national, security and identity of Serbian nation Corps. We will specifically try to examine the benefits of so-called New Europe, as a possible framework of conceptual emancipation of European nations from destructive embrace of Atlantic hegemony.

Key words: Serbia, Balkans, geopolitics, identity, destruction

РАДОСЛАВ ГАЋИНОВИЋ
Институт за политичке студије
Београд

УДК 327(4):327(497.11)
Оригиналан научни рад
Примљен: 19.05.2015
Одобен: 17.06.2015

СПРЕЧИТИ ПОТАПАЊЕ СРБИЈЕ У „АТЛАНТИКУ” (Економске интеграције и војна неутралност национални је интерес Србије)

Сажетак: Србија је током XX била изложена највећем нивоу насиља од стране западних држава, а при крају XX века од стране некадашњих савезника у светским ратовима. Због тога се њена будућност мора градити врло смишљено, политички мудро и са аспекта безбедности професионално. Овај рад је покушај аутора да подсети научну јавност на неопходност подизања свеукупне безбедности грађана Србије, на уређење политичког и економског система по угледу на скандинавске земље и војну организацију Србије по угледу на Немачку и друге развијене уземље у свету, да врати регрутни систем, развијајући код младих људи љубав према отаџбини и осећај одговорности према њеном функционисању и безбедности својих грађана. У том смислу Србија као политички и економски уређена држава на нај већем професионалном нивоу мора своју будућност градити на принципима војне неутралности и економских интеграција на глобалном нивоу. Ако Србија постане економски уређена и политички стабилна држава, економске интеграције на глобалном нивоу ће бити веома извесне., извесније него код већине земаља Европске уније. Исто тако, војна неутралност и јачање сопствених оружаних снага до нивоа потребног за успешно спровођење стратегије одвраћања и узвраћања будућност је Србије. Дакле, Србија би уласком НАТО пакт или било који други савез на Истоку погазила своју историјску традицију и дефинитивно изгубила своју неутралност, а постепено и национални идентитет.

Кључне речи: Србија, Европска унија, НАТО пакт, корупција, самосталност, неутралност, интеграције, евроскептицизам

Према мишљењу већине политичких елита у Србији на почетку XXI века, пријем Србије у Европску унију представља прворазредни интерес. Међутим, грађани Србије тако не мисле. Грађани Србије су из године у годину све мање заинтересовани за улазак у Европску унију. То показују подаци истраживања Центра за слободне изборе и демократију 2012. године према коме чланство Србије у ЕУ подржава мање од половине грађана - односно њих 47

одсто,¹ а на почетку 2015. године преко 70 одсто грађана Србије не жели чланство у Европској унији. Дакле, Европска унија није идеал, она има пуно проблема, а за то је доказ и најновији пример повлачења кандидатуре Исланда за чланство у Европској унији.

Посматрано са геополитичког аспекта тежња Немачке је да Европска унија постане супер држава - империја, којом ће управљати велике европске државе. Мале државе би биле занемарене у сваком смислу. Због таквих планова је чланство малих и неразвијених држава у Европској унији врло ризично. Због разних проблема у функционисању Европске уније, по мишљењу аутора овог текста све мање ће се испољавати интерес држава за чланство у Унији, а и многе чланице Европске уније ће дубински размишљати о својој будућности. Има за то више разлога. Први разлог за одбацивање ЕУ је стварање једне наднационалне супер државе, односно Европске империје којој садашњи европски пројекат тежи. Тада би настао велики проблем у будућности свих малих нација у супер држави, јер је империја у могућности да се у њој силом или милом утопе и изгубе свој национални и сваки други идентитет. За националне државе је неприхватљива бирократизација и управљање из Брисела - непотизам елите. Европска унија доноси са собом меркантилизам и трговачу логику. За српску државу и народ је неприхватљиво паганистичко духовно раслојавање које се ствара у Европској унији. Дакле, духовно устројство глобалне елите је паганизам, односно веровање у све што се вернику допада. То људе у реалном животу, који немају правилно верско усмерење води да верују у низ бесмислица. Епилог је процват секти, бизарности, насиља и девијација као и мешања религија. Европска унија ће економски подржавати и искључиво улагати у инфраструктуру богатих региона да би били још богатији, а сиромашни ће остати на ивици беде, места за одлагање отпада, узимање сировина, изложени експлоатацији и даљем сиромашењу, што одговара концепту неолибералног институционализма. Убрзано наметање неразвијеним државама уређеног европског система и европских стандарда живота, обични грађани то неће моћи финансијски издржати. Стандарде из богатих европских земљама у којима је висок животни стандард, пренти без предходне припреме и уређења економског и политичког система је, економски неодрживо. У светлу историје, предвиђања неких стручњака су, да је дугорочно, будућност Европске уније неизвесна.

Корени настанка Европске уније и њена будућност

Идеја о уједињеној Европи потиче из периода Римског царства. После његовог распада било је више покушаја уједињења Европе на принципима националне државе (Свето римско царство, Франачка држава, Пољско-литварски комонвелт, Прво француско царство и Нацистичка Немачка).

¹ Милан Нешић, Евроскептицизам у порасту: Млади се највише противе ЕУ, Радио слободна Европа, 17. 10. 2012.

Међутим, сви ти покушаји су пропали јер су били заснивани на принудном уједињењу држава, а не на њиховој међусобној сарадњи. По завршетку Првог светског рата, решене да не дозволе да се ужаси рата икада понове, многе земље почеле су да размишљају о политички уједињеној Европи. Аустријски гроф Рихард Коуденхове-Калерги (*Richard Coudenhove-Kalergi*) основао је Паневропски покрет 1923. године и 1926. на првом Паневропском конгресу, окупио је бројне политичаре. Између осталог, том приликом је рекао: „Европа као политички концепт не постоји. Овај део света обухвата народе и државе који се налазе у хаосу, на бурету барута интернационалних сукоба, на пољу унапред припремљеном за будуће конфликте. Суштина европског питања је међусобна мржња Европљана која трује атмосферу То европско питање биће решено само путем уједињења свих европских народа. Највећа препрека стварању Сједињених Европских Држава су 1000 година ривалитета између двеју најбројнијих нација Европе – Немаца и Француза...”² На седници Друштва народа, 1929. године, француски премијер Аристид Бријан (*Aristide Briand*) предложио је формирање федерације европских држава ради економског напретка и политичко-друштвене сарадње. Велики број политичара и економиста прихватили су са пажњом Бријанов предлог, тако да му је Друштво народа дало задатак да напише меморандум са конкретним пројектом.³

Пре почетка Великог рата зачета је идеја о оснивању Европске уније, као важног чиниоца у спречавању сталних опасности од нових ратова. А зачетник и покретач ове идеје био је један од угледних припадника Младе Босне Димитрије Митриновић. Он је 1913. отишао у Минхен да ради на докторској тези о модерној уметности код Ханрика Велфлина (*Heinrich Wölfflin*). Међутим, осим уметности, он је био преокупиран опште друштвеним приликама. На основу сачуваних докумената, види се да од пролећа 1914. до своје смрти 1953. стално се залагао и борио за изградњу европске свести о заједништву. То се види и у платформи „Аријска Европа”,⁴ коју је написао у то време и послао једном кругу угледних европских интелектуалаца. Њене главне идеје су најава онога што ће у разрађенијем облику бити записано 1931. године у платформи групе Нова Европа. Идеје уједињене Европе јављају се у време Митриновићевог боравка у Минхену, где се повезао са уметничком групом „Плави јахачи” (посебно Кан-

² Јозеф Хелцл, Европска политика безбедности и одбране у функцији јачања Европске уније, Војно дело бр. 4/2009, Београд, 2009, стр. 9

³ Исто,

⁴ Кад је реч о термину „аријска Европа” и „аријство” Митриновић је између 1913. и 1920. тај термин употребљавао као ознаку за оно што је најбоље у Европи, а не у расистичком значењу, како ће овај термин бити коришћен у нацизму. То се види и по његовим текстовима које је објављивао 1920-1921. где осуђује расистичку политику колонијализма, која је дошла до изражаја и пре успона нацизма. Митриновић је 1931. иницирао стварање групе Нова Европа (*New Europe Group*), која ће – са прекидима – постојати до 1957. када је одржан њен последњи састанак. Први председник је био Петрик Гедис (*Sir Patrick Geddes*), кога је Митриновић упознао још 1915. у кући једне Енглескиње, која је код Митриновића у то време учила српски, јер је хтела да оде у Србију, као ратна болничарка. У којој мери је ту преовлађивала једна реалистична далековидност – види се и по томе што се говори о проблемима који су и на почетку XXI века актуелни у Европској унији (Душан Пајин, Стогодишњица идеје о Европској унији, 1914-2014, Политика, Београд, 7. март, 2014. године)

динским) и групом европских интелектуалаца, посебно Ерихом Гуткиндом (*Erich Gutkind*) и Фредерихом ван Еденом (*Frederik Willem van Eeden*). Митриновић је у пролеће 1914. израдио платформу, чије су основне идеје следеће: Будућност човечанства не може се стварати слепим историјским и судбинским инстинктима, кроз светске ратове који су у припреми на свим странама...; Истинско решење културних проблема човечанства није могуће док Европа не обустави свој суицид, кроз међусобне борбе и сталну опасност од рата; народи Европе требало би да створе заједничко братство са западним и јужним Словенима, као и Русима...са Мађарима, Финцима и Јеврејима; ново човечанство само ће себе креирати кроз Унију европских република.⁵ Он је 1930. године представио документ „Меморандум о организацији система Европске федералне уније”, али је тада почетак Велике економске кризе гурнуо у страну идеју о уједињеној Европи. Бријанов сународник, политичар Едуард Ерио (*Edouard Herriot*), објавио је 1931. године књигу Сједињене Европске Државе, како би пажњу јавности поново усмерио ка идеји европског уједињења. Међутим, успоном нацизма у Немачкој, који је довео до почетка Другог светског рата, даљи развој те идеје потпуно је прекинут.⁶ Ово су биле идеалистичке идеје чувеног припадника Младе Босне, који тада није узимао у обзир многе будуће антагонизме између етничких група, развијених и неразвијених, малих и великих и зато је тај Митриновићев идеал још увек теорија о којој многи сањају и желе да се примени у пракси, јер је Европа веома комплексна. Њена комплексност – велика разноврсност начина живота које она обухвата – јесте, такорећи, њена највећа вредност. Они који су суочени са проблемом њене интеграције не смеју бити схематски утописти, који теже јединству путем поништавања свих разлика у оквиру готове конструкције.⁷

Стварање наднационалне организације, по завршетку Другог светског рата, било је потребно из политичких и економских разлога. Постојало је мишљење да је то једини начин да се спрече даљи ратови између европских народа. У Хагу је 1948. године одржана конференција на којој су присуствовали бројни представници влада и политичари, али и представници разних грађанских удружења. Циљ конференције било је оснивање Савета Европе, те је урађен Статут Савета Европе, који је 5. маја 1949. у Лондону потписало 10 европских земаља – Белгија, Данска, Француска, Ирска, Италија, Луксембург, Холандија, Норвешка, Шведска и Уједињено Краљевство. Тим догађајем, који је познатији као Лондонски споразум, основан је Савет Европе. Основна функција Савета сводила се на јачање демократије и поштовање људских права. Многи Европљани сматрали су да се западно Немачка привреда пребрзо опорављала од последица рата, те да се на неки начин мора контролисати. Тадашњи француски министар спољних послова Роберт Шуман (*Robert Schuman*), на основу плана свог сународника, економисте Жана Монеа (*Jean Monnet*), пред-

⁵ Исто,

⁶ Јозеф Хелцл, Европска политика безбедности и одбране у функцији јачања Европске уније, Војно дело бр. 4/2009, Београд, 2009, стр. 10,

⁷ Душан Пајин, Стогодишњица идеје о Европској унији, 1914-2014, Политика, Београд, 7. матр, 2014. године

ложио је уједињење француске и западнонемачке индустрије угља и челика, а позвао је и друге земље да им се придруже, како би испунио вољу народа. Шуманова декларација (Шуманов план) представљена је 9. маја 1950. године и тада су почели преговори о оснивању Европске заједнице за угљ и челик (ЕЗУЧ), који су успешно окончани. Р. Шуман о томе каже: "Европа неће бити створена одједном, или према неком јединственом плану. Она ће настати као последица конкретних достигнућа којима се прво остварује солидарност у пракси"⁸ На основу Шуманове декларације израђен је Париски уговор, који је представљен 18. априла 1951, и његовим ступањем на снагу, 23. јула следеће године, дошло је до уједињења индустрија угља и челика шест западноевропских земаља – Француске, Западне Немачке, Италије, Белгије, Холандије и Луксембурга. Све царине у трговини гвожђем, угљем и челиком су укинуте, уведена је заједничка тарифа према земљама ван Заједнице, а почела је и строжа контрола производње и продаје тих сировина. Као руководеће тело ЕЗУЧ основана је Висока власт, за чијег је првог председника изабран Жан Моне, идејни творац Заједнице, а за привремено седиште изабран је Луксембург, Заједничка скупштина, која је имала само саветодавну улогу, основана је 10. септембра исте године и за њеног председника изабран је Пол Анри Спак (*Paul Henri Spaak*). Основан је и Савет министара, чији је циљ била заштита интереса земаља чланица. Четврта институција основана Париским уговором јесте Европски суд правде, и то са циљем да решава неспоразуме који би могли да настану унутар Заједнице. На Спаков предлог, у Месини је 15. јуна 1955. почела конференција земаља чланица Европске заједнице за угљ и челик. Циљ конференције био је припрема нацрта споразума који би омогућио формирање Европске економске заједнице (ЕЕЗ). Нацрт споразума представљен је земљама чланицама у мају 1956. и, после годину дана преговарања, у Риму су 25. марта 1957. потписани Римски уговори. Споразум је ступио на снагу 1. јануара 1958. године. Његово споровођење омогућило је слободно кретање роба, а кретање људи, финансијских средстава и услуга је олакшано. Висина трговинских царина између земаља чланица значајно је смањена, монопол је забрањен и усвојене су одређене одредбе везане за транспорт, као и комерцијалне привилегије за колоније земаља чланица. Једна од одредби Уговора онемогућила је једнострано прекидање споразума, и његов прекид би, као и свака друга одлука унутар Заједнице, могао да буде усвојен једино већинским изгласавањем. За председника комисије Заједнице изабран је немачки политичар Валтер Халштајн (*Walter Hallstein*).⁹ Идеал стварања „Сједињених Држава Европе” постојао је више од пола XX века. Међутим, почетак XXI века обележили су економска криза, корупција, разни облици насиља, диктат САД-а и многи други проблеми су отупили оштрицу тога идеала.

Такође, уместо да након приступања ЕУ опада број сиромашних у ново примљеним земљама дешава се супротно. У Бугарској, у протеклих 10 година

⁸ Степанов Р. Деспотовић Љ. (2002) Европска унија, Стилос, Н. Сад, стр.25.

⁹ Јозеф Хелцл, Европска политика безбедности и одбране у функцији јачања Европске уније, Војно дело бр. 4/2009, Београд, 2009, стр. 9-11.

значајно расте број сиромашних грађана. Популација испод граница сиромаштва у Бугарској пре ступања у ЕУ је 2002. године износио је 13,4 % а 2008. године након ступања у Европску унију 21 %. Посебно је забрињавајући податак о паду броја становника Бугарске у протеклој деценији. Тачније, у деценији када је Бугарска добила кандидатуру за чланство, у ЕУ, и отпочела преговоре о чланству и коначно до момента, када је постала чланица ЕУ, изгубила је око 700.000 становника (или око 10% укупног становништва). Наравно, велики пад броја становника у периоду од 10 година се може објаснити и емиграцијом Бугара на Запад (где раде слабо плаћене послове, пре свега у Италији и Шпанији), али, и негативном стопом наталитета и лошим друштвеним и економским условима након уласка Бугарске у ЕУ. Прецизније, податак о губљењу скоро 10% становништва само у једној деценији, показује и да би стопа незапослености (која је такође скоро двоцифрена) била још веће да нема иселјавања из Бугарске. Тачније, неколико стотина хиљада Бугара ради у Италији, Шпанији и другим земљама ЕУ. (Углавном се ради о грађевинским радницима и болничарима за негу старијих особа признају и извори блиски ЕУ). Такође, у тој истој („европској”) деценији у периоду од 2001-2011, за неколико пута је порастао спољни дуг Бугарске. Године 2000. он је био приближан дугу Србије. Међутим, већ 2011. године је био већи од спољног дуга Србије. Раст спољног дуга Бугарске пре и после ступања у ЕУ; 2000. година 10,4 милијарду долара, а 2011. година 46,8 милијарду долара.¹⁰

Упоредни подаци из нових источноевропских чланица ЕУ показују шта чека Републику Србију на такозваном „европском” путу. Улазак у ЕУ је довео до вртоглавог раста спољног дуга нових чланица, попут Мађарске, Бугарске, Румуније, Словеније (али и других земаља). Или, мађарски спољни дуг је порастао за невероватних 100 милијарди долара након уласка у ЕУ. Такође, пољски спољни дуг је порастао за преко 200 милијарди долара у истом периоду. Слична ситуација је и другим источноевропским чланицама ЕУ.

Задуживање/у милијардама долара;¹¹

	Пре уласка у ЕУ 2003. г.	После уласка у ЕУ 2011.
Мађарска	42	146
Пољска	86	306
Чешка	28	101
Словенија	11	61
Словачка	14	72
Румунија	18	136
Бугарска	12	39

¹⁰ Дејан Мирковић, Шта је ЕУ донела Бугарској, Нова српска политичка мисао (www.nspm.rs,) 31. октобар, 2012

¹¹ Дејан Мирковић, Четири економска аргумента против ЕУ, Нова српска политичка мисао (www.nspm.rs,), 16. јун 2012.

Раст незапосленост:¹²

Година уласка у ЕУ 2004.	После уласка у ЕЗ 2011.	
Мађарска	5,9%	10,9%
Словенија	6,4%	10,8%
Литванија	8%	15,6%
Летонија	8,8%	13%
Естонија	9,6%	12,1%

Румунија је уласком у ЕУ 2007 имала 4,5 % незапослених, а после уласка у ЕУ, тј. 2011 незапосленост је порасла на 7 %.

Ипак, упоредни подаци из источноевропских држава чланица ЕУ који највише забрињавају су свакако они који се тичу раста популације која живи испод граница сиромаштва. На пример, улазак у ЕУ је довео до повећања броја људи који живе испод границе сиромаштва у Мађарској, Румунији, Словенији и другим државама које су после 2004. године постале чланице ЕУ.

Раст сиромаштва/популација испод границе сиромаштва,¹³

	Пре уласка у ЕУ	После уласка у ЕУ
Румунија	14,1% (2003.)	21,1% (2011.)
Мађарска	8,6% (1993.)	13,9% (2010.)
Бугарска	14,1% (2003.)	21,8% (2008.)
Естонија	5% (2003.)	17,5% (2010.)

Када се претходни подаци о расту сиромаштва у новим источноевропским државама чланицама ЕУ имају у виду, онда је више него јасно зашто су 2012. године избили велики социјални нереди у Румунији (повод је био укидања права из области здравствене заштите). Или, зашто се број становника Бугарске на „европском путу” између два пописа становништва смањило (у периоду од 2001. до 2011. године) за преко 560.000. Такође, према подацима Еуростата, у Румунији је 48% младих изложено ризику од сиромаштва, а у Бугарској 44%. Овоме треба додати и да је у Србији након пописивања ССП-а 2008. године стопа апсолутног сиромаштва повећана са 6,9 одсто у 2009. на 9,2 одсто у 2010. години.¹⁴ Дакле, ЕУ (у реалности) за источну Европу и њене грађане, значи повећање сиромаштва (и све веће социјалне разлике), а у реалности, „ЕУ пут” за Србију доноси ново задуживање, сиромаштво, незапосленост и урушавање пољопривреде.

¹² Исто,

¹³ Исто,

¹⁴ www.b92.net, 16.1.2012. године

Румунија је 1993. године потписала Споразум о придруживању (Европски споразум или *Europe Agreement*) са ЕУ. Године 1995. је поднела кандидатуру за чланство у ЕУ. Првог јануара 2007. године Румунија је постала чланица ЕУ. У периоду (1993-2012.) Румунија није напредовала у већини економских и друштвених показатеља, напротив. Године 1993. године Румунија је имала 23 милиона становника, а 2011 два милиона мање, тј. 21 милион. Да се не ради само о емиграцији становништва у западну Европу, показују и подаци о просечном животном веку мушкарца у Румунији. Животни век је у 1993. години износио 71, а у 2012. години (након скоро 6 година чланства) је опао у односу на 1993. Такозвани европски пут Румуније је донео и раст спољног дуга након потписивања Споразума о придруживању. Тачније, од 1993. до 2005. спољни дуг ове државе је порастао за неколико пута. Године 1993. спољни дуг је износио само четири милијарде долара, а две године пре уласка у ЕУ дуг је (2005. године) достигао скоро 10 пута већу суму од око 35 милијарди долара. Раст спољног дуга Румуније у милијардама долара након потписивања Споразума о стабилизацији и добијања кандидатуре за ЕУ и почетка преговора о чланству, у периоду 1993-2005. године је следећи: година 1993. 4 милијарди долара, а 2005. године 35 милијарди долара. Спољни дуг Румуније је наставио да расте и након ступања ове земље у ЕУ. Тачније, уочи ступања у ЕУ, 31. децембра 2006. године је износио 42 милијарде долара. Пет година касније (у децембру 2011.) спољни дуг Румуније достигао је 3 пута већу суму, од 127 милијарди долара. Тешку ситуацију у Румунији осликавају и најновији резултати истраживања Европског статистичког завода (Евростат) објављени 11. октобра 2012. године.¹⁵ (Истраживање Европског статистичког завода је обухватило 280 региона Европе). Према нивоу БДП-а региони јужне Србије и источне Србије су при дну листе са око 23% европског просека. Али и тако девастирани и сиромашна јужна Србија је пласирана на овој (свеобухватној) европској листи боље од два бугарска, два македонска и једног румунског региона. Или, чак три региона у суседним државама чланицама ЕУ (Бугарској и Румунији) су сиромашнија од најсиромашнијих српских региона. Ипак, као и за Бугаре, за Румуне не важе одредбе Лисабонског уговора које гарантују слободно запошљавање радника. Тачније, Немачка, Француска, Британија, Аустрија, Холандија, Луксембург, Белгија, Ирска и Малта захтевају од румунских радника да имају радне дозволе. Дакле, за Румуне (као и за Бугаре) у овим земљама не важе познате и деценијама глорификоване „четири велике слободе” ЕУ.¹⁶ тачније, за Румуне не важи члан 45 став 1-2 Уговора о функционисању ЕУ (други део Лисабонског уговора) у којем се наводи: „Слободно кретање радника је осигурано унутар Уније... Оно обухвата укидање сваке дискриминације, засноване на држављанству, између радника држава чланица у погледу запошљавања, награђивања и других услова рада”.¹⁷ Након ових чињеница

¹⁵ М. Ристић, „Југ Србије на дну Европе,” Привредни преглед, 26.11.2012. године,

¹⁶ Бранко Ракић, „Четири велике слободе у праву Европске уније,” у Зборнику радова, Право Европске уније, приредили Д. Митровић и Д.Ракић, Службени гласник, Београд, 1996, стр. 17-45

¹⁷ М. Јањевић, „Консолидовани Уговор о Европској унији и Уговор о функционисању Европске уније(2008/С 115/01) са Повељом о основним правима Европске уније,” Службени гласник,

мора се поставити и разматрати питање: Какав ће бити однос великих европских држава према грађанима Србије након уласка у Европску унију.?

Поред низа проблема, корупција је у ЕУ у успону и учинила да се томом последње три године штета са 120 милијарди повећа на 328 милијарди евра. Истраживање Анти корупцијске агенције Европске уније, као и директората правде ЕУ, садржи и податке из полиције и тужилаштва Уније да је „због злоупотребе положаја и корупције” 2013. године поднесено 67 800 пријава. То је рекордан број у историји ЕУ. Шеф генералног директората правде у структури Европске комисије Ф. Ле Бај (*Françoise Le Bail*) уверена је да се у тим процесима ради о милијардама евра.¹⁸ Без обзира на евроскептицизам, чланство у Евроској унији има и низ позитивних елемената. Зато руководство Републике Србије улаже велике напоре за увођење државе у Европску унију. Међутим, по мишљењу аутора овог рада улазак Србије у Европску унију је веома неизвесан због појављивања у континуитету нових и нових услова, услова које Србија никада не може испунити, као на пример, главног услова кључних чланица Европске уније признавање Косова као независне државе.

Евроскептицизам

Маргарет Тачер (*Margaret Thatcher*) је сматрала да је читав европски политички пројекат представљао супротно становиште политичком пројекту који је укореењен у нео либерални англоамерички национализам. Европске интеграције се поново конструишу као „друго” у односу на британски политички поредак. Ово је директно утицало на поделу унутар саме Конзервативне партије, на радикалне тачеријанце и реформисте. Критика другог таласа интеграција у Унију од стране Тачерове, поставила је темеље за успостављање евро скептицизма унутар националистичког енглеског дискурса. Иако критикована од стране великог броја припадника владајуће елите, што је касније довело до њеног пада, идеје које је прокламовала имале су значајан утицај на даљи процес британских европских интеграција. Јака опозиција европским интеграцијама која је постојала још од педесетих година XX века, а на почетку XXI века је добила поновну потврду у широко прихваћеном идеолошком дискурсу.¹⁹ Стратегија је била да се обезбеди сигурна подршка у јавном мњењу и на тај начин да се направи раскид са британским европејством, а да се заговорници даљих интеграција маргинализују, што потврђују дебате између Тачерове и Жака Делора (*Jacques Delors*).²⁰

Београд, 2009. године; С., Станеску, „Армија имиграната гради Британију,” Политика, 3.12. 2012. године

¹⁸ Зоран Милошевић, Корупција у Европској унији, Српска политичка мисао бр. 1/2014, стр. 29,
¹⁹ Usherwood, Simon: "Bruges as a Lodestone of British Opposition to the European Union," Collegium, College of Europe, Bruges, 2004, стр. 7

²⁰ Жак Делор, француски економиста и политичар, био је председник Европске комисије у три мандата, од јануара 1985, до децембра 1994. године. (Стефан А. Ефтимовски, Евроскептицизам у државама Европске уније, Национални интерес, број 3/2013, Београд, 2013, стр. 85)

Европу све више заплъскује талас разочарења и револта према Европској унији и њеној политици, што се нај убедљивије потврђује у процентима Европљана који су дали подршку овој институцији. На пример у 2007. години, чак 52 одсто становништва Старог континента дало је подршку ЕУ, док је на почетку 2015. године тај проценат пао на 35 одсто.²¹ Догађаји у Грчкој, где је Сириза, партија евроскептика и антикапиталиста победила на парламентарним изборима представља прекретницу која би могла да озбиљно поремети стабилност ЕУ и њену политику. Многи аналитичари верују да је револт Грка услед губитка економског суверенитета и диктирања из Брисела само почетак. У Великој Британији, Холандији, Шведској, Данској главни разлог за одбојност према ЕУ је имиграциона политика. Чак су се и у Немачкој главном заговорнику јачања Уније, појавили одређени знаци отпора према ЕУ, додуше знатно мање него на остатку континента. Наравно, превише је рано и неозбиљно предвиђати крај ЕУ, али тренутна ситуација у којој се налази Унија коју је Винстон Черчил својевремено називао „Сједињене Државе Европе” никада није била турбулентнија. Већина испитаника је и даље у дилеми да ли је чланство у Европској унији најбољи избор. У Шпанији је прво 37 одсто испитаника сматрало да је чланство у Европској унији лоша ствар, док је такав одговор дало 26 одсто њих у јуну 2012. године.²² У Француској је 38 одсто било незадовољно чланством у ЕУ који живе јужније, а само 31 одсто Немаца мисли да би њихова нација могла да се суочи са проблемима у економији какве има Грчка, која се годинама бори са рецесијом. Међутим, у Француској тај проценат износи 54, у Шпанији 56 и у Италији 58 одсто грађана. Ово су резултати на случајном узорку од по 10000 испитаника у Немачкој, Француској, Шпанији и Италији.²³

У Аустрији, чак 48 одсто испитаника сматра да нема користи од чланства у евро-зони, а свега 37 одсто их сматра да од Европске уније ипак има „неке користи”. Истраживање је спроведено пред планирано усвајање повећања средстава Аустрије за фонд ЕУ за спасавање земаља које су у кризи. Око 75 одсто Аустријанаца подржава појачану сарадњу земаља чланица у суочавању са глобалним изазовима као што су економска криза, тероризам, имиграција и елементарне непогоде. На другој страни чак 50 одсто је против „Сједињених Држава Европе,” а 30 одсто нема ништа против таквог развоја Уније.²⁴ У Европској унији је на снази принцип децентрализације, који значи да о ономе што може да се уради на нижем нивоу власти треба да се одлучује на националном нивоу. Сагласно овом принципу у европској унији постоји око 300 регија, те се често о ЕУ говори као о Европи региона.

²¹ В. Филиповић, The Telegraph, 26.1. 2015. године

²² ТАЊУГ, 17.9. 2013. године,

²³ Blic online 17.9. 2013, у 08, 59 h

²⁴ Blic online 30.9. 2011, у 09, 19 h

Спречити потапање Србије у „Атлантику”

Стандарди које је НАТО пакт прописао као сталну обавезу кроз ткз. ПЕЛТ - Програм оспособљавања у области енглеског језика (*PELT - Partnership Project for English Language Training*) су предуслови и полазна основа укључивања Србије у евро-атлантске интеграције. Без тог услова није могуће бити евро-атлантски савезник, нема „интер операбилности”, ништа од „оперативних и функционалних способности”. По налогу НАТО пакта, термин „*борбена готовост*” у Србији је избачен из употребе и забрањен, али још увек нема дефанзивног става шефова НАТО пакта по питању уласка Србије у НАТО пакт ? Разлог за то није само то што је већинска српска јавност против уласка, већ пре свега што по мишљењу НАТО пакта са територијалном разградњом Србије није завршено. НАТО не прима у пуноправно чланство оне који су још увек његов објект, односно жртва. С друге стране, „партнерски” однос са НАТО пактом је сасвим довољан за потпуни утицај, руковођење и нескривено омеђивање евро атлантског простора. Званична посета америчког генерала Марка Фергусона, команданта здружених снага НАТО у Напуљу (ткз. Јужно крило Алијансе), је имало циљ непосредни увид у стање „партнера” и припрема српских министара за пут у Брисел. Дакле, командант који је директно одговоран у име западног војног савеза за овај део света, а који има на располагању „Војну концепцију НАТО(МЛО)” инсталирану у српском Министарству одбране. Подсећања ради, Команда у Напуљу била је носилац не само оружане агресије 1999. године на СРЈ, већ је учествовала у припреми „ОВК” за оружану побуну против своје државе, почев од обуке, опремања, преко логистике до стварања услова за илегално убацивање преко државне границе на територији Србије уз помоћ НАТО авијације. Руководиоци НАТО пакта систематски су припремали методологију учвршћивања свог утицаја у главним државним структурама Србије након завршетка агресије на СРЈ.²⁵

²⁵ Први сусрети са врхом НАТО-а одржани су већ у новембру 2000-те године и то у Бриселу (Човић и Свилановић) када је договорено и својеврсно аболирање за нелегалну оружану агресију. На званичном скупу, јуна 2001. године у војном објекту „Моровић” одабраног дела државног и војног врха СРЈ и врха Алијансе, прелиминарно је прихваћен (наложен) програм „Партнерство за мир” и евроатлантска орјентација земље. Тада је донесена Одлука ВСО а затим и Одлука савезне владе тј. 25. априла 2002. године о усвојању Инфромација о приступању програму „Партнерство за мир”, а затим успостављена Интерресорна група за координацију припремних активности за приступање СР Југославије програму „Партнерство за мир”, августа 2002. године. Истовремено је договорен почетак школовања и курсирања војног кадра у НАТО центрима и други видови интензивне међуармијске сарадње са НАТО пактом и појединачним члановима савеза. Тада је договорено гашење армија као најважнијих стратегијских групација, кидање кичме војске и радикално смањење људства мирнодопских и ратних јединица и борбене технике. Тада наступа брутално „чишћење” ратног кадра од 2001 до 2004. године као континуирани, повезани процес према налозима НАТО-а, који се у целини завршава до почетка 2008. године. Од 2003. године уводи се противзаконита измена организацијске шеме МО и Војске, претпочињавањем Генералштаба министарству одбране и одузимање командних надлежности начелнику ГШ, чиме је Штаб Врховне команде трајно постао помоћно тело удаљено од врховног команданта војске. Постављањем високих официра НАТО, предвођених генералом Џон Мур-Биком, на формално саветничка места у врху Министарства одбране, легализован је својеврсни мини -штаб НАТО-а у Београду. Преформатирање организације војске 2004. године (гашење

Међутим, Срби никада нису били у војним блоковима, за разлику од других Европских народа па им ни учлањивање у НАТО пакт није циљ. Такође, Срби никада у историји нису имали турске и надређене осим када су били привремено окупирани, али и тада су окупаторима задавали велике проблеме и уверење да никада неће дозволити да буду покорени. Након агресије НАТО пакта на Србију, бесмислено је од грађана Србије тражити учлањење у тај војни савез, јер се никада не могу заборавити људске жртве и разарања које је починио НАТО пакт током ничим изазване агресије на Србију, као ни речи америчког генерала Мајкла Шорта (*Michael Short*) главнокомандујућег ваздухопловним операцијама над СРЈ током агресије: „*Не може се добити рат ако не уништите могућности нормалног живота за већину становништва. Морамо им одузети воду, струју, храну, па чак и здрав ваздух.*”²⁶ Последице тог неразумног и злочиначког чина се тек почињу осећати кад је у питању здравље људи. Дакле, за Србију би улазак у НАТО пакт било „потапање” у Атлантику. Након агресије НАТО на Србију, грађани Србије или већина њих више нису мазохисти. Нажалост, НАТО има своје лобисте и у институцијама државе, који уз помоћ неких невладиних организација у последње време својим понашањем узнемиравају већину грађана Србије. Никада озбиљна држава која има намеру да има добре односе са свима и која не жели да води ратове, не ступа у такав уговорни однос као што је чланство у западној војној алијанси, јер Америка и НАТО пакт су званично прихватили доктрину превентивних ратова, што значи да би и Србија мимо своје воље морала учествовати у ратовима које поведе Америка или НАТО, можда и против својих најискренијих пријатеља. Сваки уговорни однос подразумева и узајамно поштовање у том односу, па се поставља питање, да ли НАТО поштује или би поштовао Србију као евентуалног партнера? На пример, командант јужне здружене команде НАТО у Напуљу амерички генерал Марк Фицџералд (*Mark Fitzgerald*) каже да су паралелне структуре српске власти на северу Косова и Метохије претња безбедности у региону и да нису у складу са рез. 1244. Поставља се питање како то да у једној варијанти амерички генерал помиње рез. 1244, а његова „легалистичка” и „демократска” влада не признаје ту резолуцију признавајући Косово и Метохију као независну државу.

корпуса) и прелазак на „оперативно функционалну” организацију, којом је значајно(и одлучујуће) редуковано бројно стање људства и борбене технике потпуно је измењена физиономија и намена оружане силе. Финална фаза „реформе” спроводи се током 2005, 2006 и 2007. године, када су угашени последњи састави оперативног нивоа и успостављен ткз. бригадни систем, чиме је оружана сила земље сведена на декор и пројектовану полугу НАТО-а у овом делу Балкана, са мање од 29 000 припадника у миру и не више од 70 000 у рату. У периоду 2007-2009. године израда и усвајање закона о одбрани и закона о војсци, а затим Стратегије националне безбедности, Стратегије одбране, као и организацијска, формацијска, логистичка и укупна одбрамбена и војна поставка система у целини уподобљене су стандардима НАТО пакта, и на крају укидање обавезног служења војног рока(Пуковник Горан Јевтовић, Директно су повезани ИРАР, Бриселским споразумом и потчињавање Србије њеним непријатељима, Фонд стратешке културе, Београд, 2015),

²⁶ Новица Андрић и Станиша Крсмановић, Убијање као „коллатерална штета”, Нови гласник бр. 5/2000, Војно издавачки завод, Београд, 2000, стр. 127.

У Србији постоји поред осталих и један емоционални али веома рационални разлог због кога се Србија не треба учланити у војни савез - НАТО пакт, а то је - НАТО је првенствено *анти руски савез*. Историја потврђује да је Русија највећи српски пријатељ. Историчари и многи други научници знају да је Романов ушао у рат са Немцима управо због Србије. Такође, нико не може заборавити улогу Црвене армије у ослобађању делова Србије у Другом светском рату. Има за ову тврдњу још много примера. И поред ових чињеница грађани Србије из оправданих разлога не желе ни војне интеграције са Русијом. Желе трајно пријатељство са Русијом, како је то током историје и било, а не никакво политичко или војно потчињавање. Србија треба да учествује у европском концепту безбедности, али не као чланица НАТО пакта. Србији не прети опасност ни од које државе која није чланица НАТО пакта да би морала под њихов(НАТО) „кишобран”, што значи да нема рационалног разлога за улазак Србије у НАТО пакт. Србији прети опасност од сепаратистичког тероризма са којим се Србија може и сама обрачунати ако опет НАТО пакт не постане ваздухопловна или нека друга подршка албанском тероризму на Балкану. У контексту анализе евро атлантских интеграција важно је истаћи да ће се и концепција НАТО пакта вероватно мењати. Одлуке неће доносити консензусом, већ већином гласова. Неће имати исти број гласова све државе – чланице НАТО пакта, већ ће се број гласова одређивати према броју становника сваке државе чланице НАТО пакта, што значи да мале земље неће имати никакву улогу у процесу одлучивања у НАТО пакту. Треба истаћи и да НАТО пакт због своје стратегије улази у проблеме због великих људских губитака у ратовима које води и зато је заинтересован за нове послушне чланице у својим редовима, како би имао довољан број војника за евентуалне копнене операције а да они нису из великих држава чланица западне војне алијансе. Ако је НАТО безбедносна организација, и ако се бори за мир у свету, онда Србија нема никаквих проблема ни потребе да се учлањује у НАТО, јер је са скоро свих страна окружују чланице НАТО пакта. С друге стране, ако је НАТО истински борац против међународног тероризма, а запосео је све суседне земље Србије, онда по тој логици Србији не прети опасност ни од тероризма. Међутим, стварност је нажалост другачија. НАТО и даље примењује двоструке стандарде по питању дефинисања савременог тероризма зависно од интереса Америке и њених савезника, па ће тероризам бити и даље велики проблем не само Србије већ и многих земаља света, које су економски и војно моћније.

Свака чланица НАТО пакта плаћа котизацију за чланство. Државе морају изградити НАТО стандарде у систему руковођења и командовања Оружаним снагама, што значи да се морају увести нови савремени телекомуникациони системи, војна опрема и наоружање. Све то кошта, али у овим приликама новац (иако га Србија нема довољно), не представља главну препреку њеном учлањењу у НАТО пакт. Челници НАТО пакта Србији су наметнули и професионализацију војске и укидање регрутног система, што је први корак у одвајању Србије од своје вековне традиције.

Србија би евентуалним уласком у НАТО пакт морала да промени комплетну безбедносну структуру. Национална безбедност Србије би се укинула –

утопила би се у безбедност НАТО пакта. Држава би изгубила суверенитет, а народ би постепено губио национални и сваки други идентитет. Дакле, Србија не би могла да одлучује о стратешким националним интересима као ни о сопственој безбедности. Евентуалним приступањем Србије западној војној алијанси, многе би се активности одвијале на територији Србије без знања и контроле њених грађана, нпр. чување атомског наоружања или пак складиштење разних врста опасног отпада на територији Србије. Но, постоји резолуција коју је донео Српски парламент о војној неутралности Србије коју грађани Србије морају поштовати. Србија као војно неутрална држава у крајњем случају може бити и чланица Европске Уније, као нпр. Кипар, Аустрија, Финска, Ирска, Шведска и Малта. Србија наравно, може сарађивати и са НАТО пактом у неким одређеним ситуацијама, као нпр. борба против међународног тероризма, организованог криминала, спречавање последица елементарних непогода. На економском плану сарадња је могућа и веома пожељна, нпр. продаја војне опреме и наоружања произведених у Србији, као и куповина одређених средстава од чланица НАТО пакта. Србија је приступањем 14.12. 2006. године програму „Партнерство за мир”, као неутрална земља изразила жељу за сарадњу и са НАТО пактом.

Дакле, Србија са природним потенцијалима и стручњацима, са изузетним геополитичким положајем, са врло бременитом и славном историјом, мора дефинисати витални национални интерес, водити разумну спољну политику, а на унутрашњем плану улагати максималне напоре за изградњу савременог система безбедности. На тим премисама мора се изграђивати систем општег функционисања државе. Одлуку о евентуалном приступу НАТО пакту морају донети грађани Србије на референдуму, јер и челници западне војне алијансе желе да знају каква је воља грађана Србије по том питању. Познато је да Америка и НАТО никада не остају тамо где их не воле, осим кад примењују силу у војним или политичким акцијама, у Србији је то очигледно, јер је подршка чланству у НАТО пакт пала на испод 14 одсто.²⁷

Неопходност ревизије штетних уговора за Србију потписаних са НАТО пактом

На основу СОФА споразума који је потписао 7. септембра 2006. у Вашингтону тадашњи министар спољних послова Републике Србије, а ратификован од стране владе Републике Србије, 29. маја 2009. године. СОФА је „Споразум између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о заштити статуса и приступу и коришћењу војне инфраструктуре у Републици Србији”, којим Србија омогућује САД „приступ и коришћење оних објеката” који су САД потребни, и то „без накнаде”. Особље САД, наравно, „има право на слободу кретања у Републици Србији”, и „да носи оружје док је на дужнос-

²⁷ Милан Нешић, Евроскептицизам у порасту: Млади се највише противе ЕУ, Радио слободна Европа, 17. 10. 2012.

ти уколико је на то овлашћено сопственим наредбама”, и ослобођени су плаћања пореза и осталих дажбина, а могу да „увозе, извозе и користе у Републици Србији” све што пожелеле („опрему, залихе, материјале, технологије...”) и при том су „изузети од поступака инспекције, дозвола, других ограничења...”. Дакле, припадници америчке војске имају право да слободно улазе и излазе из Србије и да се по њој слободно крећу под оружјем, уживају имунитет а и уговори које у Србији склапају са трећим странама подлежу америчким а не српским законима. По том споразуму НАТО врши безбедносне процене и утврђује лојалност и поузданост припадника војних и државних органа Србије. НАТО има своју канцеларију у Српском министарству одбране, спроводи реформу војске Србије и државе у складу са својим интересима. Влада Републике Србије „прихвата обавезу да сви њени држављани” који могу да дођу у додир са осетљивим НАТО материјалом „буду подвргнути одговарајућој безбедносној провери.” Штавише, „поступци безбедносне провере биће осмишљени тако да се утврди да ли појединац, узимајући у обзир његову лојалност и поузданост, може имати приступ поверљивој информацији без опасности по њену безбедност.”²⁸ Србија се, очигледно налази под великим притисцима и утицајем Америке у циљу приступања НАТО пакту, што се по мишљењу аутора овог рада што пре мора мењати. Посебно се морају мењати штетни уговори и споразуми са НАТО пактом по националну безбедност Србије. Реципрочна обавеза за САД, да се Србији у Америци дозволи оно што је Америци дозвољено у Србији, не постоји. Па се онда поставља питање: Да ли је то партнерски, или неки други однос? Србија се чланом 9 споразума одрекла права да „подноси захтеве у вези са штетом, губитком или уништењем имовине”, док ће захтеве трећих лица, дакле грађана Србије, у вези са евентуалном штетом насталом на територији Србије, „решавати Сједињене Државе у складу са законима и прописима Сједињених Држава.”²⁹ Логично се намеће питање: Ко то, и, у име кога, може потписати такав споразум са било којом државом у свету ?

Дакле, већ дуже време је на делу политика да се Србија методом корак по крак укључи у чланство НАТО пакта. На једној страни, формално, и даље је на снази Декларација Скупштине Србије према којој Србија води политику војне неутралности, што свакако искључује везивање, поготову, придруживање или чланство у било какве војне савезе. На другој страни, закључују се уговори, договори, планови и аранжмани којима се потпуно обесмишљава тзв. статус војне неутралности утврђен актом Народне скупштине. Наоружавање и друга војна техника, инфраструктура, војна индустрија прихватају стандарде НАТО. Војницима НАТО одобрава се слободан транзит и коришћење инфраструктуре Србије, без наплате или обештећења, а припадницима НАТО гарантује се дипломатски статус и изузеће од административне, кривичне или грађанско-правне одговорности, кад год се, по било ком основу, нађу на територији Србије. Старешине и војници НАТО тако на територији Србије добијају права далеко већа него што их у Србији имају старешине или војници Војске

²⁸ Никола Брзић, Хроника тихе окупације, ПЕЧАТ, бр. 361 од 20 марта 2015, стр. 3 и 9,

²⁹ Исто, стр. 8.

Србије. Уз обилну финансијску подршку НАТО структура и центара, у Србији је развијен читав систем тзв. цивилног сектора који врши систематску пропаганду у прилог чланства Србије у НАТО. Средствима српских пореских обвезника такође се, преко републичког буџета, финансира статусно неутрална про-НАТО пропаганда. То што је више од 70% грађана Србије против чланства у НАТО као да никог не занима. Све је видљивије да је војна неутралност, као званична државна политика, угрожена и да се припрема терен за њено и формално напуштање. Србија је, у сарадњи са НАТО, припремила обиман документ под називом „Индивидуални план акционог партнерства Србије и НАТО” (ИПАП) који доводи у питање војну неутралност државе. Њиме се, поред осталог, предвиђа обавеза Србије да потпише СОФА споразуме са свим чланцима НАТО савеза. И војницима свих других чланица НАТО биће загарантована екстериторијалност и дипломатски статус кад год се, било којим поводом, нађу на територији Србије. Србија ће и њима гарантовати изузеће од одговорности за било каква дела, укључујући кривична, за било каква кршења закона Србије или изазивање материјалне штете. Индивидуалним акционим планом партнерства, предвиђа се потпуно усаглашавање стандарда оружја, друге војне технике и целокупне војне инфраструктуре у Србији са стандардима НАТО. Није објављено, нити у тексту документа пише, колико ће све то коштати Србију и колико ће се Србија још задужити да би све те обавезе испунила. У неутралној Аустрији, притисци да се учлани у НАТО, одбијени су са образложењем да Аустрија не може да поднесе велике издатке које чланство у НАТО са собом носи.³⁰ У документу најављен као „највиши степен сарадње Србије и НАТО,” који су у Бриселу потписали министар спољних послова и министар одбране Републике Србије има много других обавеза које тек треба анализирати, чак и са становишта њихове (не)уставности.

Литература:

1. Antonić, S., *Viteška Srbija*, Čigoja štampa, Beograd, 2011,
2. Goluer, E., *Nacija i nacionalizam*, Matica srpska, Novi Sad, 1997,
3. Jevtović, G. *Direktno su povezani IPAP, Briselskim sporazumom i potčinjavanje Srbije njenim neprijateljima*, Fond strateške kulture, Beograd, 2015,
4. Janjević, M. „Konsolidovani Ugovor o Evropskoj uniji i Ugovor o funkcionisanju Evropske unije(2008/S 115/01) sa Poveljom o osnovnim pravima Evropske unije,” Službeni glasnik, Beograd, 2009.
5. Mirović, D. *Šta je EU donela Bugarskoj*, Nova srpska politička misao (www.nspm.rs) 16. jun 2012 i 31. oktobar, 2012
6. Nešić, M. *Evroskeptičizam u porastu: Mladi se najviše protive EU*, Radio slobodna Evropa, 17. 10. 2012
7. Pajin, D. *Stogodišnjica ideje o Evropskoj uniji, 1914-2014*, Politika, Beograd, 7. mart, 2014.
8. Ristić, M. „Jug Srbije na dnu Evrope,” Privredni pregled, 26.11.2012.
9. Radovan Radinović, *Srbija u NATO zagrljaju*, Večernje novosti, 23. mart, 2015

³⁰ Проф. др Радован Радиновић, Србија у НАТО загрљају, Вечерње новости, 23. март, 2015, стр. 16.

10. Rakić, B. „Četiri velike slobode u pravu Evropske unije,” u Zborniku radova, *Pravo Evropske unije*, priredili D. Mitrović i D. Račić, Službeni glasnik, Beograd, 1996,
11. Stanesku, S. „Armija imigranata gradi Britaniju,” *Politika*, 3.12. 2012.
12. Stefan A. Eftimovski, *Evroskepticizam u državama Evropske unije*, Nacionalni interes, broj 3/2013, Beograd, 2013,
13. Stepanov R. Despotović Lj. (2002) *Evropska unija, nastanak, institucije, pravo, NATO*, Stilos, Novi Sad
14. Usherwood, S. „*Bruges as a Lodestone of British Opposition to the European Union*,” Collegium, College of Europe, Bruges, 2004,
15. Helcl, J. *Evropska politika bezbednosti i odbrane u funkciji jačanja Evropske unije*, Vojno delo br. 4/2009, Beograd, 2009,
16. www.b92.net, 16.1.2012.
17. Blic online 17.9. 2013, u 08, 59 h
18. Blic online 30.9. 2011, u 09, 19 h

TO PREVENT THE DROWNING OF SERBIA IN THE ATLANTIC (Economic integrations and military neutrality as a national interest of Serbia)

Summary: As years go by, citizens of Serbia are less interested in joining the European Union. This fact is clearly demonstrated by the research conducted by Center for Free Elections and Democracy (CESID) in 2012, according to which Serbia's EU membership is supported by the less than a half of its citizens. In the early 2015, more than 70 percent of Serbian citizens said they do not want their country to join the EU. European Union is obviously not a political ideal, but an organization burdened with a number of problems, which is proved by the latest withdrawal of Icelandic membership candidature. From a geopolitical point of view, there is a German tendency to transform EU into a super-state, an empire, which will be directed by several European powers. Small countries would be ignored in every sense. The sole membership of small and underdeveloped countries is becoming risky due to these tendencies. EU will economically support rich regions, while the poor will remain poor, as waste disposal sites, places for exploitation of raw materials – which corresponds the concept of neoliberal institutionalism. Moreover, the membership in NATO or any other military alliance is not acceptable for Serbia. Unlike other European nations, Serbs have never been involved in military blocks. Never in their history did Serbs have tutors and superiors, except when they were occupied, and even then they inflicted serious problems to the invaders, proving that they will never be conquered. Serbia never accepted ultimatums, especially the one from 1914, so they will probably not accept the current “Recognize Kosovo” ultimatum. After the NATO aggression on Serbia in 1999, it became meaningless to seek the membership in that military alliance. Citizens of Serbia can never forget the human toll and destruction done by NATO. Consequences of that irrational and criminal aggression are impossible to count. Serbia was devastated, with thousands of dead and wounded, and a number of cases of malignant diseases has been dramatically increased as a result of use of ammunition with depleted uranium. Hence, for Serbia, the accession in NATO would be equal to the “drowning in the Atlantic”. A serious country with the intention to establish fair relations with everyone and to avoid future wars, would not engage itself in such military

alliance. USA and NATO have officially accepted the doctrine of preventive wars, so Serbs could unwillingly take part in the future wars led by United States and NATO, maybe even against Serbia's friends

Key words: Serbia, European Union, NATO, corruption, independence, neutrality, integrations, euroscepticism

ЗОРАН ПЕТРОВИЋ ПИРОЋАНАЦ
Институт за политичке студије
Београд

УДК 316.334.3(4+497.11)
Оригиналан научни рад
Примљен: 02.06.2015
Одобен: 23.06.2015

НАРОДНЕ КЛАСЕ ЕВРОПЕ, ЗАБРИЊАВАЈУЋИ СВЕТ И ШТА ЋЕ ЧИНТИ МАЛЕНА СРБИЈА

Сажетак: Следи девастирајући споразум ЕУ са САД о слободној трговини. ЕУ доживљава економске потресе и социјална врења која је суштински слабе, док 28 чланица не успева да пронађе самосвојан пут развоја, без дириговања из САД. БРИКС напредује и озбиљно најављује да ће одменити ММФ и Светску банку и донети праведније финансијско пословање на планети.

Србија притом неће бити примљена у ЕУ барем пет и више година, али има довољно времена да темељно припрема планове против намера да буде територијално, политички, војно, геополитички, за дуги историјски период и иререверзибилно; осакаћена.

БРИКС у том рекомпоновању српске стратегије може свакако да игра реалну и исцељујућу функцију. Ова планетарно делотворна и у блиској будућности итекако перспективна економско - политичка формација, финансијски је све моћнија, а политички искрено несврстана. БРИКС би маленој Србији могла значајно да помогне у обновитељском предстојећем периоду. Актуелна политичка класа на власти, предвођена Вучићем, „само“ треба да смогне стратегијске храбрости за коперникански исцељујући обрт - да промени стратегијску парадигму.

Кључне речи: Економски НАТО, народне класе, алтермондијалисти, БРИКС, Вашингтерна, безбедносна архитектури и геометрија Југоисточне Европе, енергетски ратови, Трансатлантско трговинско и инвестиционо партнерство (ТТИП)

Централнобалканска Србија и ЕУ растућих противречности

У претходној деценији многи геополитички и геоекономски стучњаци сматрали су како је дошло време када Сједињене америчке државе све више губе интересовање за европску регију, као и за Евроатлантски савез. Тврдило се да се САД окрећу Пацифичком басену и Далеком истоку, другој светској сили Кини као ривалу, али и економском и финансијском партнеру. ЕУ се, виђено из Америке, уочљиво окретала ка својим источним и јужним суседима. У прилог томе говорила је и чињеница да се у последњој америчкој предизборној

кампањи ЕУ готово није помињала, осим у контексту „непожељног примера, који по сваку цену треба избећи.“

У нашој анализи незаобилазна је констатација да, иако је прошло време њене неспорне хегемоније из деведесетих прошлог столећа, САД и 2015, и наредних година, остају водећа светска сила. Геоекономска стабилност, више него двовековни континуитет, као и транспарентност њених институција, чине да њена валута остаје и даље практично једина монета планетарних финансија, привредне размене и инвестиција.¹

Суочена са чињеницом да више није стратегијски приоритет САД, ЕУ је постала свесна потребе за преузимање дипломатске иницијативе у правцу истока и југа, као и за самостално јачање сопствене безбедности. На југоистоку Европе, где се састају та два суседна простора као најважније зоне контакта, остаје под знаком питања будућност једне од најосетљивијих регија за стабилност Европе и Медитерана.

Бављење балканском проблематиком је тешко одвојити од истраживања глобалних противуречности. Највише стога што је европски југоисток пречесто био показатељ, али и пројектовани даљински, глобалних турбуленција. Професор Кидо, са Универзитета Нагоја, није олако говорио да његова мотивација за разумевање друштвених и историјских процеса на Балкану долази из потребе да схвати шта се може очекивати и у самом Јапану.² „Међународна заједница је у процепу између балканизације и глобализације,“ тврди одавно француски економиста и аналитичар Жак Атали.³

Као и толико пута до сада, одговорност водећих светских чинилаца (*prime movers*) је сразмерна последицама расплета у балканским заплетима. Глобална рецесија и криза поверења у политичке лидере данашњиц, чије су импликације још увек претежне непознанице, као да одају утисак већ виђеног на најспорнијим просторима Европе.

Ако је Немачкој три пута репрограман дуг у XX веку (1924, 1929 и 1953), како је могуће да јужни и други делови Европе прихвате да буду све више условљавани постдемократским дисциплинским поступком. Дужничка омча је била покретачка полука деструктурирације на Југоистоку Балкана, а та узрочно - последична веза све више се потврђује у сеевропској димензији.⁴

¹ притом не губи из вида индикативне пукотине у социјалном ткиву овог економског и војног цина. Оне су значајне већ после избијања економске кризе 2008, разних социјалних самониклих покрета, попут „99%“, али и поновног израњања својеврсног друштвеног „чира“ - расне сегрегације. Она није нестала, како се у САД увек говорило, већ је само „склоњена под тепих“, док није поново дошло до ерупције расних сукоба, са локалним властима чак, у неколико америчких држава 2014, и 2015.

² Цитирано у: В. Војовић, *Balkans - an Indicator of Contradictions and Anticipation of Euro - Atlantic Integrations*, Paris, 18 October 2012th.

³ Видети: Jacques Attali, *L'Express* blog, 14. 02. 2013.

⁴ Инклинацију ка могућим великим социјалним експлозијама, управо због огромних дугова држава и наметања становништвима неподношљивих мера штедње, осећају се не само у Грчкој, већ и у Шпанији, Португалу, Италији, па и Француској. Можемо већ, као могућу опцију развоја догађаја у Европи; да узмемо у аналитичко разматрање и паневропски пожар сукоба између банкарско – политичко - финансијских сектора с једне, и народа читаве Европе, с друге стране.

Перспективе сарадње ЕУ и Кине

Кина и ЕУ имају јасно стратегијско партнерство и обећавајућу перспективу. Као све јача међународна снага и утицајна земља, Кина је привлачна за економску сарадњу и ЕУ, која је највећи блок развијених земаља на свету. Кинески експерти, попут бившег вице - министра за спољне послове у ЦК, и председника *СССWS*, др Ју Хонгџуна, виде своје односе са ЕУ из стратегијске перспективе и са визијом развоја.⁵

Кина жели да ради са ЕУ у мапирању даљег развоја односа, као и да направи постојеће стратегијско партнерство са ЕУ до више разине. ЕУ и Кина добијају све веће стратегијско глобално значење, па су њихови билатерални односи значајно одмакли. ЕУ је кинески највећи трговински партнер у свету и две стране немају значајни судар интереса у географском, или стратегијском смислу, уз кинеско непрестано подржавање европског интегративног процеса. Бејџинг развија пријатељство и сарадњу са ЕУ као део чврсто успостављеног принципа кинеске спољне политике. Међутим, има кругова по Европи који са зебњом гледају на Кину, повезујући финансијску кризу из 2009. са кинеским постојаним растом, брзим развојем и ојачаном улогом у регионалним и међународним пословима. Ти Европљани нису срећни што су тако дуготрајни социјални систем Европе и њихова културна супериорност тиме изазвани.⁶

Кина пажљиво анализује промене америчке „стратегije меке моћи“ у односима са Европом. Стучњаци неретко говоре да су САД „слушале“ Европу знатно пажљивије последњих година. То је виђено не само у Авганистану, у питањима климатских промена, већ и у Либији и Сирији.⁷ Али, Американци дискретно и даље шаљу своје савезнике у нове енергетске ратове, снабдевајући их својим авионским ракетама (најчешће са осиромашеним уранијумом). Један од елемената америчке стратегије у Северној Африци и Блиском Истоку је мењање положаја руског и кинеског присуства и тим регионима.

Посебно застрашујуће за Вашингтерну делује кинеско присуство, њихова кредитна способност и њихово трагање за фер партнерствима са регионалним нацијама које поседују ресурсе, а недостају им финансијске средства. Овом аутору уочљиво је учешће европских нација, у последњих неколико година, у стратегији Вашингтерне да се проузрокује, војним средствима (директно интервенишући у Либији, а у почетку сиријског грађанског рата дискретно помажући Ал Каиди у Сирији), заустављање Кинеза и Руса, који су опасно затворени за регионалне гасне и нафтне резерве. ЕУ настоји да неутралише Кину и Русију кад год то од њих затражи Вашингтерна.

⁵ Видети: Yu Hongjun, „China-US- Europe Relations in a Global Perspective”, in: *Yearbook of Contemporary World Studies* 2011/ 2012, pp.111-113.

⁶ Међу ретке критичке духове истинске Европе спадао је француски генерал Галоа. Нико није био тако оштроуман у анализама западног света, ЕУ и америчке геополитике, као Галоа. Аутор је разговарао са њим 2004, када је овај мудри деголовац напунио 94 године. Он је већ тада видео ЕУ као формацију која је наметнула *Мастритски уговор*, а касније *Амстердамски уговор*, *Пакт стабилности*, *Уговор Десторице*, све заједно са огромном ценом и готово немогуће за примењивање. Последица је да је Европа претворена у једно велико тржиште, да није више скуп суверених нација у коме свака држава осигурава заштиту својих грађана.

⁷ Аутор ово, пак сматра лукавим стратегијским потезом Вашингтерне, одлуком да неко други уместо вас води и ратове, на пример.

У овом контексту, Србија је добар пример за то како се неке велике силе у савремено доба боре за хегемонију над путевима енергије и транспорта. Када су већ Србе чак и територијално масакрирали, могу данас згодно да их употребе као илустрацију (као екс - Југославију, додуше) за разне параболе и компарације, попут једне објављене у Холандији, на рачун евро - зоне: „*Са суфици- том на северу и дефицитарним југом, еврозона данас одјекује међусобним оптужбама, као покојна мултиетничка Југославија пре 25 година. Европски властодрици би требало да то имају у виду*”.⁸

Савремена Кошутова Петефијева Мађарска и савети генерала Галоа

У 2014. и 2015, Мађарска је међу земљама које се супротстављају неким негативним тенденцијама еврократије у Бриселу, и није спремна да на олтар ЕУ положи основне принципе своје суверености и државотворности. Притом није важно је ли у Мађарској на власти десница премијера Орбана, или нека лева влада. У питању је доња црвена линија сваке нације у домену поимања суверенитета, што релативизује и онако релативне данашње девалвиране политичке појмове десница и левица. Орбан и отворено каже: „Борба за суверенитет је непрестана, слобода и национална независност су звезде водиле и крвна линија мађарске историје.“ У мартовском говору 2015, у Будимпешти, пред својим гласачима је, поред осталог, изговорио: „Мађарску ми сами треба да уредимо онако као нам одговара, треба да је организујемо тако да служи нама, на језику који само ми разумемо и с културом коју само ми можемо да дамо свету. Устав, закони, парламент, влада, академије, национална економија, све то служи том циљу...*Европа је данас пуна питања, а Мађарска је пуна одговора...Кошутова (Лајош) и Петефијева (Шандор, вође револуције) нација се само смешка када неко покушава да нас учи слободи и демократији.*”⁹

С друге стране, закони тржишта данас, у синергији са интересима САД, побеђују све, тј. САД шире своје законе широм Европе.¹⁰ Француски генерал Галоа је о томе размишљао и више од две деценије пре осталих на Западу. Под „*атлантском етапом изнад Европе*“ Галоа је подразумевао да су, све до скоријих времена, Сједињене државе у нашим очима изгледале као земља модел демократије, моћи, научних, техничких, трговинских, финансијских снага. И многи су сањали да у Европи начине Сједињене државе Европе, аналогне САД - у. А онда је, највећим делом због енергетских проблема, једина супер - сила, која је то постала сломом Совјетског савеза, схватила како не може да зависи од спољног света за своје енергетске ресурсе, и да у суштини треба себи да обезбеди сигурна снабдевања.¹¹

⁸ Видети: „Југословенски синдром кружи Европом”, О. Tempelman, *De Volkskrant*, Amsterdam, 15. 10. 2012.

⁹ Видети: *Политика*, 17.03. 2015.

¹⁰ Велика расправа се води о опасностима од договора ЕУ са Америком, баш око ове сарадње.

¹¹ Видети: З. Петровић Пироћанац, Интервју: Генерал Пјер - Мари ГАЛОА, *Европа*, бр. 41, Београд, 20. 01. 2005.

САД, пак, играју на контролу енергије, како би се покушало са одлагањем развоја сила које би могле да постану ривалске, као што су Русија, Кина, Индија. Одатле и ангажовање и Сједињених држава у ратовима и њихов имиџ грандиозног народа, релативног добротинитеља који је Европи помогао 1917 (пред сам крај Великог рата - sic!), који је Европу спасао и 1944 (пред сам крај Другог светског рата - sic!). Та слика је потамнела и САД су попримиле изглед државе - *грабљивице*, са својим злосретним интервенцијама на Балкану, са првим Заливским ратом, који је захтевао окупацију Саудијске Арабије значајним експедиционистичким корпусом, који је проузроковао Хантингтонов „судар цивилизација“.¹²

Истовремено је и окупација Авганистана имала намеру да се заузме положај у срцу Азије, тако да се изгради позиција силе која прети да опколи удаљеног ривала, који ће природно бити Кина. Све то је за последицу имало да се Запад осрамотио. Исто као што се Европа разорила својим ратовима, Атлантски свет се управо осрамотио овим ратовима. И тако је у анти - западни табор заљуљано готово милијарду и по муслимана, који су некада на западној страни имали функцију послушних испоручилаца, увек на услузи Западу.

Резултат је то да се сада води позициони рат између САД и Запада, с једне стране, те Кине и њених нових савезница, с друге стране. Кина вешто поступа, што изгледа фрапантно, мада би данас требало да то мање чуди савемени свет. Сједињене државе воде рат покушавајући да сачувају своју јединствену суперсилу, и своје енергетске могућности, а истовремено што се тиче средстава да спрече да енергије одлазе тамо где оне не би желеле да „цуре“.¹³ САД сада воде енергетски рат, док Кина савладава степене успона до суперсиле, миротворно и искључиво својим радом.

Постоји, дакле, темељно преокретање односа у свету, уз дубоко смрквање западног света. Како је генерал Галоа говорио, Атлантски свет подразумева Сједињене америчке државе, читаву Америку, а Европа је њена савезница. С друге стране је зона Далеког Истока, са народима који броје три милијарде људских живота, и који ће представљати ускоро, између Индије и Кине до 1 и по милијарду активних радника. Свеукупно, то одговара теоријском капацитету да они сами задовољавају све потребе света. И то јефтино - у маси и у квалитету.¹⁴

¹² Саудијско становништво је лоше прихватило западне обичаје у то време. То се подастрло под *Усаму бен Ладена* и Американци су увидели како, верни саудијски савезник још од 1945, на крају није био поуздан. И да се у суштини решење садржавало у томе да сами експлоатишу енергетске изворе који су им били потребни. И Ирак који су они разорили 1991., у коме су побили стотине хиљада људи, који су изгладњивали и уништили двогодишњом блокадом, био је унапред означена жртва. Одатле и Други заливски рат.

¹³ Видети: Др Зоран Петровић Пироћанац, *Геополитика енергије. Битна развојна компонента друштва у XXI столећу*, Институт за политичке студије, Центар „Југоисток“, Београд, 2010.

¹⁴ Видети: З. Петровић Пироћанац, Интервју: Генерал Пјер-Мари ГАЛОА, *Европа*, бр. 41, Београд, 20. 01. 2005.

Трансатлантско трговинско и инвестиционо партнерство (ТТИР)

Расправа о пројекту трансатлантског трговинског споразума између САД и ЕУ, води се уз реакције бројних жестоких противника у Европи, који долазе претежно из антиглобалистичких покрета. Но, и умерене десне политичке опције Европе, суверенистичке, као и оне из главног тока европске политике, које немају ништа потив даљег развоја капитализма, као и већинско јавно мњење, нису мирно дочекали почетне намере владајућих политичких класа и лобија у вези са овим великим будућим проблемом.

Аналитичари овог проблема, попут економисте Пјера Дефрења, извршног директора *Фондације Мадаријага - Колеџа Европе*, илуструју као пример нео - либералног догматског дискурса, ставове заговорника следе послушности према Вашингтерни. Пример оваквог интелектуалног европског профила, против кога су Дефрењ и његове колеге из *Мадаријаге* јесте Александер Стуб (Stubb), фински министар за европске послове, за кога се сматра да је „јак кандидат“ за положај европског комесара за трговину. Управо Стуб тврди да су противници Трансатлантског тржишта и противници капитализма, слободне размене, мондијализовања, чак и САД - а и Атлантског савеза. Дефрењ Стубу супротставља аутентично европско мишљење: „*Ја сам, пре свега, страшно и тврдоглаво Европљанин. Видим Европу окупљену око једног амбициозног социјалног модела, који има заједничку одбрану, услов своје стратегијске аутономије у окриљу НАТО. Подржавам став да Трансатлантско трговинско и инвестиционо партнерство (ТТИР) скреће Европу са њене трајекторије и места у неку орбиту другоразредне силе, најпре стога што она тера Европу да одустане од свог социјалног модела, ознаке њеног идентитета, подјармљујући је у гравитациону силу америчког модела, који је легитиман, али различит и удаљен од наших властитих вредности*“.¹⁵

Европски протести јавности су, сва је прилика, у јасно инфериорном положају према нелегитимним чиновима европских политичких класа у саучесништву са америчком политичком класом и њеним диктатом. Уочљив је све већи јаз Европе и грађана. Готово је опште мишљење експерата како ће тај јаз бити још увећан пројектом трансатлантског уговора. Дефрењ тачно уочава да живимо у добу када више није толико јасна тема консензуса у приближавању европских земаља, већ то постаје знак контрадикције. Два су разлога за то, каже Дефрењ. „*Изнутра, Еврозона се суочава са растом близу нуле, високом структуралном незапослености, растом неједнакости и повратком сиромаштва. Евро је привремено спасен, али инсталирањем владавине која шеврда ка дефлацији. Споља, ЕУ се скида са своје трајекторије моћног пењања ка статусу светског актера: њен утицај опада у мултилатералним инстанцама (ММФ, СТО, клима); она обелодањује своју немоћ у стабилизацији сопственог суседства, јер није видела долазак Арапског пролећа, окренула је поглед од сиријске трагедије и није умела да заштити Украјину од Путина; она се, нај-*

¹⁵ Видети: Pierre Defraigne, „Marché transatlantique ou identité européenne?“, *Madariaga Paper - Vol. 7, No. 5* Fondation Madariaga - Collège d'Europe (May 2014)

зад, дели, својим меркантилистичким националним рефлексима, спрам Кине и Русије, и остала је ђутљива пред прислушкивањима NSA. Дакле, једна ослабљена и дефанзивна Европа чини да се пропела стара морска змија: трансатлантски споразум о слободној размени (ТТИР), који би дошао да удвоји НАТО. Каква конфузија врста! Европа, истина је, пати од изворне схизофреније. Рођена из Хладног рата, она је поверила своју безбедност НАТО - у и завукла се у економију. Та конгенитална дихотомија забрањује рођење истинског европског идентитета, што је услов истинске грађанске демократије. Како ће Европљани раскинути са овом дуалношћу? Путем више Европе, расподељујући на разини Европе контролу заједничке одбране, или разблаживањем у један атлантски простор који би, осим стратегије, обухватио и економију.¹⁶

По европским тинк танковима све учесталије одзвања дилема: европски идентитет, или атлантска припадност? Избор је: ТТИР, или Европа. Европска Комисија преговара са Вашингтоном у име 28 чланица Уније. Европски Парламент, изабран 2014, треба да га у блиској будућности ратификује. Током своје посете Вашингтону, Франсоа Оланд је, фебруара 2014, предложио: „Ми ћемо сви добити ако идемо брзо. Иначе, добро знамо да ће бити гомилања страхова, претњи, нестпљивости.“¹⁷ У мају 2014, САД и ЕУ су званично „испливале“ из пустошеће финансијске кризе 2007 - 2008. Њихови економисти су махом сматрали да су „солидарно одговорни“ за кризу, јер је баш њихов заједнички избор финансијске дерегулације одвео у „изгубљену деценију за раст и запослење.“ Још више него њих саме, ова криза је погодила земље у успону, пробуђеним младим економијама планете. Она је такође дискредитовала и западно интелектуално учење.

САД форсирају трговинску интеграцију због логичног краја „компетитивне либерализације,“ коју је смислио Вашингтон 2003, ради заобилажења блокада у окриљу самог СТО. То је чинио серијом билатералних споразума, чему се придружила ЕУ 2006, поново безпоговорно пратећи САД. Овога пута је све много озбиљније. Пристајањем уз ТТИР, ЕУ би крунисала, закључак је многих економиста, серију неуспелих споразума, које је још 1995. Започео сер Леон Британ.¹⁸ Преко заједничке студије, 2012, на крају је дошло до одлуке јединственог принципа Европског Савета. То је довело до додељивања мандата за преговоре Комисији Савета министара ЕУ, уз подршку велике већине Европског Парламента (једино су екологисти били против).¹⁹

¹⁶ Видети: Ibid.

¹⁷ Но преговори су настављени и током 2014, и ушли у 2015. Осма рунда преговора одржана је у Бриселу, од 2. до 6. фебруара 2015, а девета је заказана за април 2015, у Вашингтону, после завршетка овог рада.

¹⁸ Некадашњи значајни европски угледник, творац *New Transatlantic Market Place* -1998.

¹⁹ Патрик Л' Иарик (Le Hyaric), европски посланик Унитарне европске левице (GUE), обнародовао је интегрални текст мандата за преговоре са САД у својој књизи *Dracula contre les peuples*, Editions de L'Humanité, Saint - Denis, 2013.

Зашто су многи Европљани забринути?

Предмет забринутости бројних посланика Европског Парламента јесте недемократска непрозирност могућности праћења тајанствених преговора Вашингтона и Брисела. Недавно је телевизија *Deutsche Welle* покушала да прати евро - посланика, Немца Албрехта, у неприступачне и додатним безбедносним мерама чуване просторије у којима се налазе документи о овим преговорима са САД. Иако посланик припада парламентарном Одбору који ове преговоре треба детаљније да прати и извештава о томе ЕП, за службенике који чувају документе то није била довољна пропусница. Уместо објављивања непознатих детаља око тока преговора, немачка телевизијска емисија успела је једино да емитује изјаву бившег америчког секретара трговине, Микија Кантора „да ЕУ треба да пристане на америчка правила у банкарству“. Па ко разуме - разуме.²⁰

У Фондацији Мадаријага сажели су односе Комисије ЕУ и Вашингтона, који забрињавајуће тумаче положај Европе наспрам америчке привреде, као и приличну извесност да ће еврократија изгласати споразум *TTIP*.

1. Комисија очајнички тражи у извозу мотор алтернативног раста буџетској оштој штедњи и унутрашњој девалвацији, у којима већ дуже вегетира еврозона.
2. Савезници су јој Уједињено краљевство (које има „специјални однос“ са САД, уз притисак Ситија), као и Немачка и суседи (Холандија, Аустрија, Финска), који имају добру економску специјализацију, и улогу реморкера еврозоне, преко ван - европских извоза. Како Немци имају статус спасиоца евра, њени партнери готово да никад не дижу глас. Периферне земље и Француска само климају главом, јер немају алтернативу у сопственом евентуалном расту;
3. Лобији (пословни кругови, консултанци, адвокатске канцеларије) у Америци и Европи су добро организовани. Европска страна подразумева велике америчке интересе локализоване у Европи. Каткад су им саветници бивши Комесари и други високи чиновници Брисела;
4. Стратегијска забринутост ЕУ је такође видљива пред оријентацијом САД према Далеком истоку (зона раста, али и потенцијалне стратегијске нестабилности);
5. САД желе да омету Кину у наредном периоду, па и *TTIP* има делимичну функцију остављања Кине изван тих планова. Америчка политика жели да настави свој планетарни диктат Кини, уз ЕУ (питању је заједничких 43% светског БНД и 31% трговине робама).²¹

Крајња намера САД је да силом свог диктата на крају продре у кинеско унутрашње тежиште, што је Бејџинг успешно спречавао годинама. Другим речима, Вашингтон ће настојати свим силама да Кини „скреше економске рокове“, да јој заустави успон као економске планетарне силе. Уочава се и да ЕУ заправо нема јасни став по питању америчке стратегије према Кини, у шта Вашингтон намерава да умеша. Зато и можемо да закључимо како је наметање *TTIP* Европи, чисто инструментализовање ЕУ и „увођење у амерички тор“.

²⁰ Видети: Global 3000, *Deutsche Welle*, 26. 03, 2015.

²¹ Видети: Pierre Defraigne, „Marché transatlantique ou identité européenne?“, *Madariaga Paper - Vol. 7, No. 5* Fondation Madariaga - Collège d'Europe (May 2014)

ЕУ- 28 је велика економија, која није заробљена својим извозима (13, 4% БНД). Преговори САД - ЕУ су асиметрични, јер су Американци интегрисани, јединствен и моћан систем, а ЕУ - 28 је хетероген систем, лишен механизма унутрашње редистрибуције профита, као и цена либерализације између држава - чланица. Нарочито је видљиво недовршено унутрашње тржиште у критичним секторима, попут услуга: енергији, телекомуникацијама, нумеричком, финансијским услугама, индустријама одбране.

Такозвана *реглементарна конвергенција*, бит је будућег споразума *ТТIP*. То је заправо проблем, најпре због норми и различитих стандарда. Пре но што су препреке разменама, они су алатке заштите за потрошаче, раднике, штедише, итд. Нормализација - финансијска, санитарна, социјална, еколошка и у области заштите приватних података и слобода, одговара заправо дубоким социјеталним и културним вредностима, које у европским друштвима иду знатно даље од пуких разматрања економије на разини компанија. Тешко је замислити да би и склапање овог споразума прошло без великих социјалних турбуленција, зато што би то био нови доказ повлачења демократских принципа пред саможивим интересима незајажљивих капиталиста.

Читајући анализе стручњака *Мадариаге*, стиче се уверење да ће се овако намеравана *трансатлантска реглементарна конвергенција* неминовно сударити са основним социјалним тековинама и принципима европских друштава, јер су она знатно наклоњенија колективним модусима живљења од оних у Америци. На пример, разлике су непремостиве по принципу санитарних и еколошких правила (ГМО, хормони, хлорисана живина), као и у односу на степен склоности ка принципима једнакости и солидарности, који из тога проистичу.

Европски правници имају, са своје стране, велику замерку на намеру да се успостави *приватна међународна арбитража*, аргументујући разумно да и САД и ЕУ већ поседују квалитетне правне системе и независне судске власти. У јуну 2014. већ је било регистровано више од 500 случајева у свету да су мултинационалне мрцвариле државе пред судовима, не би ли наметнули свој закон и јавно потврдило своја „права“. ²² Поставља се и питање како ће се уз овом случају измирити лојална трговинска конкуренција и ривалитет долара и евра (долар подвргнут планираној депресијацији, а евро осуђен да се прилагођава).

Брине и обезбеђивање исте лојалне конкуренције у секторима високог енергетског интензитета (челик, алуминијум, хемија, транспорт) међу партнерима, чије се енергетске и климатске политике фундаментално разликују, посебно по питању гаса из шкриљаца.

Када је реч о остатку света, примедбе су још веће. Најпре је ту чеони судар *ТТIP- СТО*. Ако до овога дође, потпуно ће се урушити принцип мултилатерализма, за које су гаранти и стубови у прошлости били пре свега САД и ЕУ. Аналитичари подсећају на члан XXIV ГАТТ - а, који омогућује изузетак од принципа не - дискриминације међу чланицама за зоне слободне размене. Међутим, члан није написан за некакво стварање „коалиције реглементарне

²² Видети: **Benoît Bréville et Martine Bulard**, „Des tribunaux pour détrousser les Etats,“ *Le Monde Diplomatique*, juin 2014.

конвергенције“ двеју највећих трговинских сила (које су у опадању, додуше) да оне диктирају сопствене норме другим чланицама.

Такође је очито да ће САД, једини пивот транспацифичког и трансатлантског споразума, себи обезбедити доминантну позицију у изради стандарда и норми које ће бити плури, или мултилатералне. Притом нема трагова озбиљном промишљању да највероватније може да дође до кинеског одговора, који би уништио сценарио „корнеризовања“ Кине овим новим савезом. Кина ће се, највероватније, све више окретати свом унутрашњем тржишту, како би наставила свој технолошки успон, како би се извукла из „замке за земљу са средњим приходом“. Подсетимо и да су САД и ЕУ, 2001, приморале Кину да драстично спусти своје царинске тарифе на робе, на име улазнице у СТО. Економисти се питају да ли се стварно на Западу верује како ће Кина да се лиши своје дуге линије одбране, посебно у индустријама и услугама високе технологије - у нумеричком ? Кина је свакако кадра да и сама организује контра-коалицију овим правилима, уз своје суседе, испоручиоце и клијенте. Из свега, закључујемо, може да проистекне глобални судар трговинских блокова.

Егземпларна америчка, немачка и холандска мишљења о ТТИП - у

Најпре, ТТИП не може да се своди на пуку зону слободне размене. Карел Де Гухт (De Gucht), Комесар за трговину ЕУ, дефинише га као „трансатлантско унутрашње тржиште“. У њему се најпре укидају готово све постојеће царинске тарифе.²³ Предвиђа се потом да ТТИП снизи за 25% не тарифне препреке за размене, посебно у области услуга, инвестиција, приступа јавним тржиштима федералних држава и градова. Међу забрињавајућим новинама је поменуто увођење арбитрарне приватне инстанце (предузећа ће моћи да суде државама и модификују њихова законодавства, да намирују штете и интересе).

Хилари Клинтон је овај уговор чак дефинисала као „економски НАТО“.²⁴ То је алтернатива политичком јединству Европе, потекла, наравно, из мрачних буцака америчке политичке класе, која робује малобројној незајажљивој касти богатих.

Енглески аутор Тимоти Гартон Еш се такође укључио у јавно размишљање о будућем споразуму у ауторском тексту у лондонском дневнику *Гардијан*: „Један начин размишљања о ТТИП и ТРП јесте да се они виде као *Widest West Web* (Најшира Западна Мрежа), мада је дефиниција запада (која укључује Јапан, Перу, Брунеј и Вијетнам) заиста широка. Други начин да се он опише јесте *ЕВС: Everyone But China* (Сви Осим Кине). Данашња геополитичка формула због тога наликује овоме: $ТТИП + ТРП = ЕВС$.“²⁵

²³ У просеку су данас царинске тарифе између 2 и 2,5%, али и даље садрже такозване „одвраћајуће тарифне пикове“.

²⁴ Видети: Peter van Ham „The Geopolitics of ТТИП“, Clingendael Policy Brief No. 23, Clingendael Institute, October 2013.

²⁵ Видети: Timothy Garton Ash, „Welcome to the Geopolitics of Trade, Where Dr Pangloss Meets Machiavelli“, *Guardian*, 10 July 2013.

У есеју „Геополитика ТТIP”, холандског истраживача, др Петера ван Хама, из Клигендела (Clingendael) холандског тинк танка, Института за међународне односе, који је уједно и дипломатска академија, такође се промишља проблем будућих трговинских односа ЕУ - САД. Ван Хам сматра да су обе стране данас ближе реалистичнијем погледу на проблем.²⁶ Он подсећа на тврдње Збигњева Бжежинског да „ТТIP може да усклади нову равнотежу између океанских региона Пацифика и Атлантика, док истовремено генерише на Западу нову виталност, више безбедности и већу кохезију.“²⁷ Што значи да је „логика ТТIP снажно заснована на клинтоновском виђењу једног израњајућег економског НАТО - а.“²⁸ Ван Хам такође указује на мишљење европског пандана, које најелоквентније изражава Габор Штајнгарт (Steingart), који предвиђа „светски рат за богатство“, уз учешће два табора: Европе и САД с једне стране, и Азије на другој. То је „анти - Махбубани свет, заснован на такмичењу, пре него на конвергенцији.“²⁹

Ван Хам се, у ствари, декларише као присталица америчког економског пута, те додаје: „Мада ЕУ и САД званичници генерално користе дипломатски коректан језик 'конвергенције', ТТIP логика је снажно заснована на клинтоновском погледу о израњајућем економском НАТО - у, који се надмеће - пре но што ковергира - са израњајућом Азијом. Реалистични пут значи да се ТТIP суспреже од ружичастих сценарија и залаже за стратегију оптимизовања националних (или у овом случају регионалних) интереса у анархичном свету.“³⁰

Холандски истраживач, као искрени заговорник будућег споразума ЕУ - САД, подсећа и на војно - политичке предрадне НАТО пакта, на путу за уклањивање и економије у дисциплинованију конструкцију Запада наспрам Кине, Русије и БРИКС - а свеукупно. „После Партнерства за мир са Централном Европом, из 1994, НАТО је ушао у Медитерански дијалог, који је, комбинован са Истамбулском иницијативом за сарадњу, довео до данашње привилеговане везе са туцетом 'језгарских' трећих земаља, које су 'недавно дале посебне политичке, оперативне и финансијске доприносе НАТО предвођеним операцијама“³¹

²⁶ Предлоге у предстојећем споразуму ЕУ - САД нуди нико други, до ли Збигњев Бжежински. Овај проноснирани ултрадесни амерички стратег пред крај живота исказује помиљивије ставове према свету, у чијем је подјармљивању и енергетском пљачкању здушно помагао америчкој политичкој класи деценијама.

²⁷ Цитирано из: А. Rettman, „Brzezinski: EU - US Trade Pact Can Halt West's Decline“, *EUObserver*, 19 April 2013.

²⁸ Ibid.

²⁹ Цитирано из: Gabor Steingart, „An Argument For a TransAtlantic Free -Trade Zone“, *Spiegel Online*, 20 October 2006. Видети: Kishore Mahbubani, *The Great Convergence: Asia the West, and the Logic of One World*, PublicAffairs, New York, 2013. Махбубани је сингапурски дипломата и професор универзитета (1948), запажен на Западу још из времена полемика са ставовима професора Хантингтона.

³⁰ Видети: Peter van Ham „The Geopolitics of TTIP“, *Clingendael Policy Brief No. 23*, *Clingendael Institute*, October 2013.

³¹ Видети: *NATO, Chicago Summit Declaration*, 20 May 2012.

Мане ЕУ изнутра, по Т. Пикетију и С. Алимију

Професор *Школе високих студија друштвених наука* (EHESS) у Паризу, Тома Пикети је нова светска звезда економске критике неједнакости савемених друштава. Његова књига „Капитал у XXI веку“ је глобални издавачки хит (енглески медији су је крстили: VIB - very important book),³² са већ преко милион продатих примерака.³³ Пикети у свом ауторском тексту у париском дневнику *Libération* показује и еволуцију друштва у Европи последњих деценија. Он најпре пита зашто се „народне класе (*les classes populaires*) помало свуда окрећу од партија влада, а посебно од партија левице центра који претендују да их бране?“ И одговара: „Једноставно зато што их ови последњи већ одавно више не бране. У току последњих деценија, народне класе су претрпеле еквивалент двоструке казне, најпре економске, потом политичке. Економске еволуције биле су мало наклоњене најугроженијим социјалним групама развијених земаља: крај изузетног раста Тридесет Славних (послератне деценије бум - развоја Француске - прим. З.П.), дезиндустријализација, моћни успон израњајућих земаља, разарање радних места, мало или средње квалификованих на Северу. Земље које су биле најснабдевеније финансијским и културним капиталом, могле су, на против, да потпуно искористе мондијализацију.“³⁴

Пикети је уочио да је, од осамдесетих година прошлог столећа, прогресивност фискалних система била снажно редукована. Опорезивање највиших прихода знатно је снижено, док су индиректни порези који погађају најскромније биле постепено повећавани. Европске институције, окренуте су тада у потпуности конкуренцији, без заједничког пореског и социјалног ослонаца. „Види се то сасвим чисто за порез на добити предузећа: његова стопа је упала смањена у Европи, почев од осамдесетих. Треба још прецизирати да највећа предузећа измичу често официјалној стопи, како је то открио скорашњи скандал *LuxLeaks*. У пракси, мала и средња предузећа морају да плаћају знатно више стопе од оних којима су подвргнуте велике групе, са седиштима у главним градовима. Више пореза, мање јавних услуга: није чудо што се популације којих се ово тиче осећају напуштено, а то осећање потхрањује гласање за екстремну десницу и успон трипартизма, уосталом како унутра, тако и ван еврозоне (као у Шведској).“³⁵

Пред тако економски моделисаном Европом, која се пажљивом радиографијом чини знатно мање примамљивом потенцијалним новим чланицама, па тако и Србији, Пикети саветује да се најпре призна како ће, „без друштвеног и радикално демократског преудешавања, европска изградња све више постајати неодбрањива у очима народних класа. Читање извештаја који је недавно, од 'четири председника' (Комисија, Европска централна банка, Савет, Еврогрупа) посвећен будућности евро зоне је, са те тачке гледишта, по-

³² Видети: „We need permanent revolution: how Thomas Piketty became 2014's most influential thinker,“ *The Guardian*, 22 December 2014;

³³ Видети: Thomas Piketty, *Le Capital au XXIe siècle*, éditions du Seuil, 2013,

³⁴ Видети: Thomas Piketty, „La double peine des classes populaires,“ *Libération*, 23. 03. 2015.

³⁵ *Ibid.*

себно депримирајуће. Генерална идеја је да познајемо „структуралне реформе“ (мање ригидности на тржишту рада и добара) које омогућују да све решимо, те да је довољно да се пронађу средства да се оне наметну. Дијагноза је апсурдна: ако је незапосленост нагло скочила ових последњих година, док је падала у САД, то је најпре стога што су САД умеле да искажу више буџетске гипкости, како би машину поново покренуле.“³⁶

Европу, по Пикетију, блокирају антидемократски окови: ригидност буџетских критеријума, правило једногласности о фискалним питањима. А највише, одсуство инвестирања у будућност. „Симболичан пример: програм Erasmus је ниско стипендиран (2 милијарде евра годишње, наспрам 200 милијарди евра намењених интересима за дуг), док би Европа требало да масивно инвестира у иновацију, у младе и своје универзитете. Ако се никакав компромис не изнађе за преудешавање Европе, онда су ризици експлозије реални. Што се тиче Грчке, очито је да извесни руководиоци настоје да воде земљу ка излазу: сви веома добро знају да су споразуми из 2012 неприменљиви (Грчка неће поново платити 4% БНД у примарном прекорачењу већ деценијама), док, међутим, одбијају да их поново преговарају. О свим овим питањима, тотално одсуство француског предлога постаје заглушујуће. Не могу се чекати скривених руку регионални избори у децембру и долазак на власт екстремне деснице у француским регионима.“³⁷

Пикетијев захтев за знатно демократичнију уједињену Европу очито директно удара у зид еврократије у Бриселу, која континент води у супротном правцу - путем даљег алавог богаћена уског слоја богатих Европљана, те у даље попадање средње класе и још више најсиромашнијих.³⁸

Пикети је и у интервјуу немачкој званичној станици *Дојче веле*, у коме Пикети Говорио о својим виђењима побољшања економског система Европе, како би радници поново могли да зарађују више, помињући најпре улагања у образовање, које сматра моћним инструментом смањења неједнакости. „Један од главних европских проблема је да улажемо више новца у смањење нашег националног дуга него у универзитетско образовање. То не слуги доброј будућности. Морамо више да улажемо у универзитете.“³⁹

За Пикетија је прогресивно опорезивање високих плата и прихода од капитала важно инсистирање у сваком јавном наступу у свету у последњих годину дана. Он се залаже за „порески систем који мање опорезује оне који живе од својих плата и почињу свој живот без капитала и богатства... Мултинационалне корпорације већ сада плаћају релативно мали порез, у односу на мала или средња предузећа. Немачка, Француска и Италија се такмиче да привуку инвеститоре. То великим корпорацијама омогућује да се играју раз-

³⁶ Ibid.

³⁷ Видети: Thomas Piketty, „La double peine des classes populaires,“ *Libération*, 23. 03. 2015.

³⁸ О овим есенцијалним елементима европске ситуације у Београду политичка класа Србије никада не расправља јавно, нити жели да интересе Србије заштити од многих забрињавајућих антисоцијалних тенденција актуелне Европске уније.

³⁹ Видети: T. Piketty: Europe needs 'common tax policy' to beat inequality, *Deutsche Welle*, 07. 10. 2014.

*личитим пореским системима и да на крају успевају да плате релативно ниске порезе. То није само лоше за једнакост третмана предузећа, већ и за економски раст и ефикасност привреде...*⁴⁰

За привредни раст и за функционисање демократије Пикети сматра да је „*потребна јака средња класа. Европа је егалитараније структуисана него пре сто година, и још егалитарнија од САД - а. Али, у Сједињеним Државама је концентрација прихода и богатства толико јака, да многи верују да би то могло да утиче на демократију. Поједине групе би могле да доминирају политиком. У САД - у постоји неограничени приватни новац у политици, то је стварно проблем.*“⁴¹

Професор Пикети такође истиче да у Паризу и еврозони привреда стагнира, стопа раста је око нуле, као и инфлација. Незапосленост расте. „*Оно што ме посебно растужује: наши почетни јавни дуг није био драматичнији него у САД - у, Великој Британији или Јапану. Али, овде смо допустили да велика дужничка криза доведе до кризе поверења. То је наши главни проблем. У неким европским земљама, четвртина младе генерације је незапослена. Велика опасност у Европи је да све више људи стиче утисак да су губитници глобализације, или да су власници капитала непропорционално велики добитници. То опасно подстиче екстремистичке покрете.*“⁴²

Из табора алтермондијалиста, чије је родно место редакција париског интелектуалног месечника *Le Monde Diplomatique*, непрестано се јавности и политичкој класи Европе указује на прећутане опасности оваквог споразума са САД, који ће се тицати 800 милиона становника са обе стране Атлантика, са јаком куповном моћи и готово половином светског богатства.⁴³

Угледни Серж Алими (Halimi), у свом уводнику указује како је важно „*да се зауставе машине за либерализовање и за индустријске лобије (америчке, али и европске) који их надахњују. То је неопходније утолико што су термини мандата преговарања повереног комесарима из Брисела били скривени од парламентарца Старог континента, док трговинска стратегија Уније (ако и постоји нека, изван рецитована бревијара *laisser - faire*) није више представљала никакву тајну за велике америчке уши и Националну безбедносну агенцију (NSA).*“⁴⁴ Алими упозорава да таква брига за прикривање многих важних детаља будућег споразума никако не доноси нешто добро. „*Заправо, скок напред слободне размене и атлантизма ризикује да обавезе Европљане да увозе месо са хормонима, генетски модификован кукуруз, пилиће опране у хлору. И да забрањују Американцима фаворизовање њихових локалних производа (Buy American Act), када ангажују јавне трошкове ради борбе против незапослености*“⁴⁵

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Видети: Lori M. Wallach, “Le traité transatlantique, un typhon qui menace les Européens“, *Le Monde diplomatique*, novembre 2013.

⁴⁴ Видети: Serge Halimi, „Un piège transatlantique,“ *Le Monde Diplomatique* mars 2014

⁴⁵ Ibid.

Претекст за овај споразум нађен је у повећању запослености, што је у ЕУ велики проблем већ од 2009. Али, значајни аутор светског алтермондијализма, Серж Алими, подсећа нас на дискурс економисте Жан - Лик Греоа (Gréau), који већ четврт века опомиње да је сваки нови либерални пробој - јединствено тржиште, јединствена монета, трансатлантско тржиште - било брањено наводном намером смањења незапослености.⁴⁶

Тако је већ један извештај из 1988, насловљен „Изазов 1992“, громко најављивао: „*Ми би требало да добијемо пет, или шест милиона радних места, захваљујући јединственом тржишту. Ипак, у тренутку када је ово установљено, Европа, жртва рецесије, је изгубила између три и четири милиона радних места*“.⁴⁷

Европа прилази Кини?

У марту 2015 дошло је, попут грома из ведро неба, до историјског симболичног економско - политичког чина: Кина је официјализовала своју већу улогу „у обликовању глобалног економског управљања, на уштрб Сједињених држава и међународних финансијских институција којима су САД доминирале још од Другог светског рата.“⁴⁸ Владе Француске и Немачке су изненадиле свет, а најпре САД, када су најавиле да ће се придружити Инфраструктурној инвестиционој банци у Азији, коју предводи Кина. Потез је чак био шокантан, јер је у многим елементима, пре свега у поменутим војним учешћима уз САД, и даље јасно да су ове земље једни од стубова Вашингтернине глобалне доктрине енергетских ратова. То су, затим, потврдили као намеру и Уједињено краљевство, Италија, Аустрија, Швајцарска, Луксембург. Сигурно је да ће и већина других чланица ЕУ то учинити до краја 2015, када би ова банка требало да буде у функцији, ма како политика САД остала непромењена - да настоје да чврсто држе Кину дизгинима.

Европске владе су се одлучиле на овај за њих, чинило се, незамислив стратегијски потез - да без консултовања са „газдом“, САД (да ли ?), као чланице Вашингтерниног блока, приђу Кинезима и њиховој идеји пред остварењем, *Азијској инфраструктурној инвестиционој банци (АИВ)*. Министар финансија Уједињеног краљевства, најближег савезника САД, Џорџ Осборн, рекао је у свом говору у британском Парламенту: „*Ми смо одлучили да поставимо прва велика западна нација која ће бити чланица оснивач нове Азијске инфраструктурне инвестиционе банке, јер мислимо да треба да се буде присутан приликом стварања ових нових финансијских институција*“!⁴⁹

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Видети : Jean-Luc Gréau, „Le projet de marché transatlantique“, actes du colloque de la Fondation Res Publica, Paris, septembre 2013. И: **Raoul Marc Jennar**, „Cinquante Etats négocient en secret la libéralisation des services“, *Le Monde Diplomatique* septembre 2014.

⁴⁸ Видети: France and Germany to join UK on Chinese-led investment bank, *EUObserver*, 18. MAR 2015.

⁴⁹ Видети: Paul Taylor and William James, *Reuters*, March 22, 2015.

Неочекивани потези европских држава имаће извесне наставке, а међу њима су и амерички потези - промене стратегијске парадигме у блиској будућности, тј. Нове допуне америчке *grand strategy*. Не заборавимо да САД, са својом импресивном образовном мрежом од преко 1650 универзитета, имају и неупоредиву снагу *планирања сценарија (scenario planning)*, па је извесно да ће ненадмашна снага свакако произвести и сценарија будућности који треба да спрече Кину и свет у развоју да се потпуно отму америчким незајажљивим финансијско - банкарским добрано криминализованим круговима.

Да аутор не претерује у овој квалификацији, доказује пажљивије анализирање америчке и светске финансијске кризе. Ова катастрофа, која и даље потреса већину човечанства, проузрокована је криминалним радњама великих америчких финансијских институција, банака и сумњивих фондова. Уместо да их америчка влада због тога, све до последње одговорне личности из овог, новцем незаситог света, похапси, Обамина администрација их је буквално спасла фантастичним доларским ињекцијама, што потврђује мишљења да је и америчка администрација тек извршилац политике моћних финансијских кругова. Коментатор „Њујорк тајмса“ је то и потврдио: „...Банкарски систем је ускрснуо са 700 милијади долара спасоносне помоћи, коју је започео Буш (што је чињеница непозната већини Американаца), а окончао Обама, уз помоћ из Федералне Резерве.“⁵⁰

Опрезно промишљање нове дате светске геополитике и нових рађајућих узуса токова глобалних финансија налаже, међутим, да у перспективи морамо да уочимо и вероватно предстојеће обрачунавање Кине и БРИКС - а са ММФ - ом, Светском банком, а још касније и Федералном резервом Америке. Проблем са мартовским шокантним финансијским вестима из ЕУ је судар тих најављених намера са често драматичним недостатком суверености и независности делања ЕУ у односу на Вашингтерну. ЕУ готово никад није смогла снаге да се супротстави хладноратовској концепцији врхунског играча светске геополитичке сцене (*prime mover*), САД.⁵¹ Аутор је и даље уверен да се овим ЕУ не ослобађа стега САД, како би могло брзоплето да се закључује, већ да је пре у питању дугорочна стратегија, у којој ће ЕУ „мекше“ да сарађује с Кином од САД, а да све остане уз контролну конзолу Вашингтерне, тј. САД. Кина, наравно, прозрева и овакву варијанту, али је то земља која размишља о својим интересима и по неколико генерација у будућност, те нема страха од тога да ЕУ представнике прими и уз овакву њихову евентуалну функцију.

Кинеска транспарентност свакако рачуна на то да ће на крају вероватно и саме САД у једном историјском моменту најзад одлучити да је готово са политиком коју су водиле стотинак година, а која је човечанству донела толике патње, смрт и сваколика страдања. Кину, Русију, БРИКС, Вашингтерна неће

⁵⁰ Видети: Timothy Egan, “How Obama Saved Capitalism and Lost the Midterms”, *The New York Times*, November 2, 2010.

⁵¹ Довољан је пример подмуклог бомбардовања Србије 1999. осиромашеним уранијумом, без дозволе Савета безбедности УН, уз срамни мук, готово без и једног протеста чланица ЕУ и НАТО.

моћи да сломи и уништи, па ће им се, вероватно у будућности придружити да се остатак планете спаси, ако човечанство још може да успе у томе.⁵²

Нужни коперникански обрт српске политичке класе

У тренутку окончавања овог есеја, априла 2015, убеђени смо, на основу дуготрајних геополитичких истраживања, да ће конфедерација 28 држава ЕУ и даље у догледној будућности, најчешће на међународној сцени делати као помоћна снага САД, тј. како САД нареде, као чврста компонента НАТО, кад год то затреба плановима Вашингтона (баш као што учествује у пропагандном рату против Русије, што је још једна кратковида, опасна и непотребна активност европске породице). Јер, Вашингтерна највише и зазира од Кине и Русије, од њихове глобалне иницијативе зване БРИКС, светског блока који је велика нада малим и непрестано (од Вашингтерне) нападаним, експлоатисаним нацијама планете, у које свакако спада и малена Србија.

У таквој констелацији односа, мала Србија је, нема сумње, у незавидном положају. С друге стране - а када она то није била у опасном, компликованом положају, у својој историји (ако анализујемо бар последња два и по века.) У најновијој историји, у време радова на докрајчивању Југославије, француски министар Ролан Дима, рекао је у једном тренутку, 1991: *"Југославија је лабораторија будућих европских тешкоћа"*. Наравно да је у питању био намерни еуфемизам завршнице Вашингтерних радова на безбедносној архитектури и геометрији Југоистока Европе, а пре свега на стратегијском сакаћењу Србије и њених дугорочних националних интереса.

Србија је малена, немоћна, неуређена и даље, са нејасном улогом државе и надирањем новокапиталиста изнутра, и мултинационалки споља, наша држава је у свакој опцији тек небрањена ловина. Ако европске грађане, већ је извесно, очекују велики економски, па тиме и социјални потреси, можемо слободно да већ сада, 2015, стекнемо верну слику мултипликованих проблема мале Србије, неизвесног кандидата за ЕУ пред великим изазовима.

Српској политичкој класи већ извесни споразум ЕУ - САД намеће нужност израде макро - стратегије, која би у највећој мери наш малени српски брод спасла од чеоних удара великог новог цунамија званог *TTIP*. Србија се припрема за улазак у ЕУ, али су јој многе нове препреке на том путу. Постављене су јој тек када су невероватно лако у ЕУ воз убачене мале бивше комунистичке државе: Бугарска, Румунија, Словачка, Чешка. Једино су Србији ЕУ комесари наметнули, у бројним тачкама - предусловима за чланство, невероватан и недопустив услов - одрицање од сопствене историјске територије. То је, међутим, услов за чије испуњење нико од руководилаца Србије није добио мандат, нити ће га добити. Свака таква евентуална одлука српске владе у бу-

⁵² САД могу да преузму улогу позоришни јунака Вилотића из комада српског црнокомедиографа Душана Ковачевића, „Радован Трећи“. Могу да се придруже свету, а да им се нико не смеје у светском театру, већ да их поздраве громогласно, јер би се тако коначно вратили на пут Очева Оснивача САД, од којих се политичка класа САД одавно одметнула.

дућности, биће ништавна, јер није подвргнута непогрешивој универзалној провери демократског света - референдуму.

Комесари ЕУ (неодољиво подсећајући на некадашње комесаре Коминтерне), настављају да ломе српско руководство, да га изнурују. Чак повремено настоје да га психотизују, па потом примењују технике похваљивања српских лидера за наводну задивљујућу храброст, кад год осете да њихова техника „миц - по - миц,“ даје резултате. О томе сведочи и супердискретно формирање суштински паралелне Канцеларије за КиМ (важније од оне са Марком Ђурићем), на другом спрату Владе Србије у Београду, где не раде само Срби, већ и разни, српској јавности потпуно незнани, саветници и други стручњаци за што „мекшу“ истинску ампутацију КиМ и признавање друге албанске државе на Балкану.

Никако не сматрамо да је позиција српске владе лака, напротив. Али, прва дужност оних који воде наш народ јесте да издрже увек и неиздрживо. Погрешно је у тајности делати са снагама ЕУ на очиту ирреверзибилну штету Србије, јер је извесно да би актуелна власт, на челу са Александром Вучићем, чим би ошамућени, заплашени, безразложно импресионирани тим, у суштини интелектуално осредњим, службеницима Вашингтерне, били испраћени у ропотарницу историје убрзо по потписвању толико очекиваног документа о признавању наказне творевине *Косове*. Уз то не треба нико из власти да заборавља историјске поуке и српску статистику последица велеиздаје Државе и издаје сопственог народа.

Има још времена да се српска политика врати на пут самосвести, државотворности, истрајања на свом територијалном интегритету и да одбрани свој идентитет. На све набројано српско неумољиво се и упорно и даље атакује са свих бриселско - вашингтерновских страна. И то није од јуче - Вашингтерна је своју ловину Југославију (а све због Србије и српског народа) одабрала и прогони је од почетка деведесетих, па чак и од осамдесетих, у време Регана и Тачерове. Ми смо се(поново) нашли на путу прекомпоновања геополитичких целина савременог света, тј. у *завршним радовима на безбедносној архитектури и геометрији Југоисточне Европе*.

Политичка класа Србије овом процесу дугог трајања није поклањала дужну пажњу, нити је стратегијски припремала ефикасну одбрану и геополитичке изборе за будућност. Примедба је слична и за Милошевићев тим, као и за све потоње, до данашњег Вучићевог. Српска држава деценијама није имала, нити има данас, квалитетне стратегијске тимове наспрам оваквих колосалних, темељно сценаристички обрађених планова, јер су се у некакве надри - стручне стратегијске просторе одбране државе, увек укрцавали, деценијама, и до данас, нестручни људи, блиски лидерима.

Ни Вучић нема такав системски уређен сегмент статегијских снага државе, па зато и ова влада бива тако лако импресионирана стручњацима из света, у које се уздају као у најрођеније. Било која озбиљно утемељена држава, никада не би ни помислила, а камо ли ангажовала, личности попут Ентонија Блера, ратног злочинца кога је требало ухапсити први пут кад је крочио на

српско тло, због принципа незастаревања ратних злочина. Премијер Вучић има још времена, гледано из перспективе априла 2015, да пуно тога поправи и „наоружа се“ снагама и стручњацима који још увек нису уз њега. То ће му повратити самопоуздање, одвртити од њега разне магове и стручњаке за политички маркетинг (углавном продавце политичке магле, који се шетају по заосталом свету и зарађују лаке паре).

Суштинска помоћ за стратегијско оријентисање у будућности у оваквој, историјски тешкој ситуацији, свакако ће нашој влади бити догађаји које смо анализовали у овом раду. Следи девестирајући споразум ЕУ са САД о слободној трговини, БРИКС напредује и озбиљно најављује да ће одменити ММФ и Светску банку и донети праведније финансијско пословање на планети. А Србија, чак и да за саветнике има све највеће (додуше бивше) политичке величине, неће бити примљена у ЕУ барем пет и више наредних година. То је довољно време да Србија темељно припрема планове Б, В, Г, можда и Д, јер овај бриселски комесарски наметнути план А има само један циљ - да територијално, политички, војно, гополитички, за дуги историјски период, иреверзибилно осакати Србију.

БРИКС у том рекомпоновању српске стратегије може свакако да игра врло реалну и исцељујућу функцију. Ова планетарно делотворна и у блиској будућности итекако перспективна економско - политичка формација, финансијски све моћнија, а политички искрено несврстана, могла би да маленој Србији лако помогне у обновитељском предстојећем периоду. Актуелна политичка класа на власти, предвођена Вучићем, „само“ треба да смогне стратегијске видовитости за коперникански исцељујући обрт - да промени стратегијску парадигму. Косово и Метохија не сме, ни под којим условима да се преда Шиптарима - Албанцима, чиме би и захуктали план Велике Албаније (такође у завршници безбедносних радова на новој архитектури и геометрији Балкана) био коначно заустављен, а витални природни ресурси Србије на југу и у будућности помагали српском развоју.

Наших 60% ресурса је на српском Југу, а Вучић и његов тим упорно избегавају ову тему, мада је то предуслов српског одрживог развоја у XXI столећу. Српска власт мора да се пробуди, да не дозволи да се невидљиви енергетски рат против Србије води без икаквог нашег одговора. Вучићева влада у чињеници непомињаног енергетског рата на Југу мора да коначно увиди вишедеценијска стратегијска тумарања српске политичке класе и да у овом детаљу спозна сопствену историјску одговорност, која је њој запала данас. У овој стратегијској тачки је фокусиран можда најважнији део, од српског народа, и свих који у Србији живе, очекивано коперникански обрт. По себи се разуме да се од политичке класе која води Србију то очекује и да се подразумева. Уосталом, ово је вечити политички принцип човечанства, од Грка, до данас - са штитом, или на њему!

Литература:

1. ATTALI, Jacques, Dictionnaire du xxie siècle, Fayard, 1998; Une brève histoire de l'avenir, Fayard, 2009; Demain, qui gouvernera le monde ?, Fayard, 2011; Histoire de la modernité: Comment l'humanité pense son avenir, Robert Laffont, 2013; *Avec nous, après nous*, avec Shimon Peres, Fayard, 2013.
2. CHERENTI, Ricard et PONCELET, Bruno, *Le grand marché transatlantique. Les multinationales contre la démocratie*, Editions Bruno Leprince, 2014.
3. FAVARO, Danièle, *Europe - États - Unis : les enjeux de l'accord de libre-échange*, Yves Michel, Paris, 2014.
4. Le HYARIC, Patrick, *Dracula contre les peuples. Qu'est-ce que le "marché transatlantique"?*, Editions L'Humanité, 2013.
5. HILLARD, Pierre, *La marche irrésistible du nouvel ordre mondial : L'échec de la tour de Babel n'est pas fatal*, Editions François - Xavier de Guibert, 2013.
6. JENNAR, Raoul Marc, *Le grand marché transatlantique. La menace sur les peuples d'Europe* Editions Cap Béar, 2014.
7. PETROVIĆ PIROĆANAC, Zoran, *Geopolitika energije* (Bitna razvojna komponenta društva u HHI stoleću), Institut za političke studije, Centar „Jugoistok“, Beograd, 2010.

Документи

1. The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) TTIP explained, European Commission, 19/03/2015.
2. REPORT OF THE EIGHTH ROUND OF NEGOTIATIONS FOR THE TRANSATLANTIC TRADE AND INVESTMENT PARTNERSHIP (Brussels, 2 - 6 February 2015)
3. „China - US - Europe Relations in a Global Perspective”, Yearbook of Contemporary World Studies 2011/ 2012, CCCWS, Beijing, 2013.

LES CLASSES POPULAIRES DE L'EUROPE, ALARMER LE MONDE ET CE QU'IL VA FAIRE LA PETITE SERBIE

Résumé: Nous sommes près d'un accord dévastant entre UE et les Etats - Unis, l'accord de libre -échange qui devrait créer un grand marché transatlantique qui, depuis quelques années, fait peur aux citoyens européens. En même temps, l'UE vit des secousses sociales, même des effervescences (Grèce) qui la font décliner, tandis que les 28 pays membres n'arrivent pas à trouver un chemin intrinsèque du développement, sans être dirigée par les Etats - Unis.

En même temps, le BRICS avance et annonce sérieusement qu'elle remplacera le FMI et la Banque Mondiale, et offrira une activité financière plus juste au monde.

Quant'à la Serbie, il est certain qu'elle ne sera pas acceptée dans la Communauté au moins avant 2020. Elle dispose, donc, de suffisamment du temps pour se préparer solidement contre les intentions du Washington de l'estropier irréversiblement: territorialement, militairement, politiquement, géopolitiquement, pour une longue période historique.

BRICS pourrait jouer, dans cette recomposition de la stratégie serbe, un rôle réel et de guérisseur. Cette formation économique- politique planétaire a une puissante perspective. Elle pourrait aider à la petite Serbie de manière significative dans sa période de reconstruction.

La classe politique serbe, menée par le gouvernement Vučić, ne devrait “que“ retrouver de l’audace stratégique pour une tournure des événements Copernicienne - le changement de paradigme stratégique.

Mots - clés: Marché transatlantique, classes populaires, OTAN économique, Washington, architecture et géométrie sécuritaire du Sud - Est européen, guerres des énergies, Partenariat transatlantique de commerce et d'investissement, altermondialistes

ГОРАН НИКОЛИЋ*
Институт за европске студије
Београд
ВЛАДАН ИВАНОВИЋ**
Економски факултет
Крагујевац

УДК 339.9:323(497.11+497.6)
Оригиналан научни рад
Примљен: 11.06.2015
Одобрен: 29.06.2015

РЕГИОНАЛНА САРАДЊА НА БАЛКАНУ ПОД УТИЦАЈЕМ ЕВРОАТЛАНТИЗМА И ЕВРОАЗИЈСТВА: ПАРАДОКСАЛАН УТИЦАЈ 'ЕВРОАТЛАНТСКОГ' ПРОЈЕКТА ЦЕФТА НА ЈАЧАЊЕ ВЕЗА СРБИЈЕ И РС***

Резиме: Донекле је парадокс да процес европских интеграција, укључујући и зону слободне трговине на тзв. Западном Балкану (ЦЕФТА) ублажава дезинтеграцију српског народа. Наиме, уз активну подршку западне међународне заједнице, која је то, поред осталог, видела као начин за пацификацију региона, легитимизовано је и легализовано економско повезивање земаља региона, поред осталог и Србије и РС (БИХ). Када ставимо у однос податке о броју становника ЕУ28 (506 милиона), Србије и РС (7,1, односно 1,2 милиона становника) долазимо до закључка да постоји врло висок интензитет робне размене Србије и РС.

С извесном резервом се може се извести тврдња да је економска сарадња земаља Западног Балкана, чија је окосница ЦЕФТА, стратешки интерес Србије и РС. Економску сарадњу прати и обнављање културних веза, које доста добро иде, пре свега, захваљујући фактички заједничком језику и сличној културолошкој матрици, која је легат бивше Југославије (мада је постојала и пре њеног настанка).

ЦЕФТА је у ствари и пример како се интереси Србије, РС и осталих земаља региона као и међународне заједнице могу подударити. Наиме, јасно је да је ЦЕФТА пре свега, политички пројекат ЕУ (и део геополитичког усмерења "евроатлантских земаља"), са циљем пацификације региона и његове припреме за чланство у ЕУ. Поред тога, ЦЕФТА је и у складу са националним интересом Србије и РС да се економски што више повежу.

У наредним годинама Србија и РС ће све више обнављати институционалне економске (и у мањој мери политичке) везе које су постојале у СФРЈ (јединствени стандарди и царина, неки елементи фискалне политике а касније и заједничка валута), што ће просто бити последица европских интеграција, укључујући и ЦЕФТА. Вероватни улазак ових република у ЕУ током треће деценије 21. века додатно ће појачати

* goranvnikolic@gmail.com

** vivanovic@kg.ac.rs

*** Рад је део пројекта Србија у процесима европских интеграција: глобални контекст, институције и идентитет који под бројем 179014 финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

економско-политичке везе Србије и РС. Поред тога, улазак БИХ у ЕУ би, поред осталог, демократизовао и практично цементирао ентитетски вето, што би РС дало могућности да у већој мери креира политику БИХ, поред осталог и у домену односа са Србима у региону.

Кључне речи: евроатлантске интеграције, ЦЕФТА, Србија, Република Српска, царинска унија, заједничка валута, Срби.

Уводна разматрања

Уз активну подршку западне међународне заједнице, која је то, поред осталог, видела као начин за пацификацију региона, легитимизовано је и легализовано економско повезивање земаља региона, поред осталог и Србије и Републике Српске (РС), односно БиХ. Имајући у виду да ће земље Западног Балкана, односно ЦЕФТА, током наредне деценије 21. века вероватно ући у ЕУ (изузимајући Молдавију), јасно је да ће се интензитет економских веза између тих земаља додатно повећати.¹ Када ставимо у однос податке о броју становника ЕУ28 (506 милиона), Србије и РС (7,1 плус 1,2 милиона становника) долазимо до закључка да постоји врло висок интензитет робне размене Србије и РС. Наиме, робна размена по становнику између ове две републике далеко надмашује размену са било којом другом земљом (изузетак је једино извоз Србије у Црну Гору, где као немањински живи српски народ, који је у пер цапита изразу, такође, врло висок). Иначе, емпиријски је доказано постојање снажне везе између заједничке границе земаља и вишеструко веће трговине у односу на трговину између земаља које се не граниче. У случају Србије и РС (и Црне Горе) додатне факторе представљају и то што са обе стране границе живи исти народ, заједнички језик, менталитет и навике. Тако долазимо до наочиглед парадокса да процес европских интеграција, укључујући и зону слободне трговине на тзв. Западном Балкану (ЦЕФТА), ублажава дезинтеграцију српског народа.

Индикативно је да су пре распада СФРЈ њене федералне јединице имале вишеструко већу вредност пласмана у друге републике него у иностранство (Србија двоструко). Стога је и ефекат санкција на економије и Србије и РС био слабијег интензитета од кидања производно-трговинских односа са другим републикама, односно ФБИХ.

Главни економски индикатори РС (и Србије): компаративан увид

Бруто домаћи производ (БДП, енглески: *GDP*), односно привредна активност (укупна производња), Републике Српске 2014. износила је 8832 милиона КМ или 4518 милиона евра, што је било трећина, тачније 33,7%, БДП БИХ те

¹ На ЕУ и ЦЕФТА заједно отпада преко девет десетина извоза и око три четвртине увоза Србије. ЕУ је најзначајније извозно тржиште и за РС, на којем је реализовано 57,4% извоза и 36,4% робног увоза (без Хрватске). Додатних 37,1% извоза отпада на ЦЕФТА, као и 24,1% увоза 2012. (www.rzs.rs.ba/front/article/332/?left_mi=None&add=None)

године.² Под условом да РС има 1,2 милиона реално присутних становника³, то би износило 3765 евра по становнику.⁴ И претходних година био је слично учешће БДП РС у БДП БИХ.⁵

Са БДП од 3765 ЕУР по становнику 2014. РС има за скоро петину мањи БДП по становнику него Србија 2014. (4638 евра; број становника Србије процењен је на 7,128 млн. лица).⁶ И ранијих година БДП Србије по становнику је био за сличан износ виши од оног у РС.⁷ Иначе, БДП РС растао је 0,2% у 2014, док је повећање током 2013. било 1,9%, после пада од 1,1% у 2012.⁸

И расподела прихода од индиректних пореза указује на трећински удео РС у укупном БДП и вероватно популацији БИХ (ако, основано, претпоставимо, да је ниво дохотка по становнику идентичан, односно сличан). Наиме, од почетка 2005. сви приходи које скупља Управа за индиректно опорезивање прикупљају се на Јединствени рачун отворен у Централној банци БиХ. Законом о уплатама на јединствени рачун и расподели прихода одређено је да се приходи свакодневно распоређују према коефицијентима које утврђује Управни одбор Управе за индиректно опорезивање. Коефицијенти које је Управни одбор УИО утврдио за прва четири месеца 2015. су: ФБиХ: 64,3%, РС: 32,1%, Брчко Дистрикт: 3,5%.⁹ Важећи коефицијенти које је Управни одбор УИО утврдио 22. марта 2013. били су слични: ФБиХ: 63,8%, РС: 32,6%, Брчко Дистрикт: 3,5%.¹⁰ Будући да је удео Дистрикта прецењен за око један процентни поен онда се благим подизањем удела РС (и ФБИХ) опет долази до трећинског удела мањег ентитета у укупном промету робе, а индиректно и у БДП.¹¹

На удео РС у популацији БИХ од 33% до 34% указују у резултати Анкета о радној снази¹², где је поред осталог, процењена и укупна популација БИХ

² BDP BiH je iznosio 26243 miliona KM, računajući rast BDP od 0,7% i prosečnu deflaciju od 0,9% u 2014. http://www.cbbh.ba/files/mep/2015/mep_feb_2015_bs.pdf, <http://www.rzs.rs.ba/front/category/79/>

³ Попис 2013. прелиминарно указује на чак 1327 хиљада становника, што је последица обухвата и популације која не живи у РС. Слично је и са ФБиХ, где прелиминарно живи чак 2372 хиљаде становника, а у Брчко Дистрикту чак 93 хиљаде лица. http://www.bhas.ba/obavjestenja/Preliminarni_rezultati_bos.pdf

⁴ На основу врло ниских стопа наталитета и морталитета у РС реално је да је број присутне популације у РС додатно мањи за око десетину, што би подигло за толико ниво БДП по становнику у РС, те умањило заостајање за Србијом по том показатељу.

⁵ БДП РС 2013. износио је 8761 милион КМ, што је било 33,3% БДП БИХ 2013. БДП РС 2012. износио је 8585 милиона КМ, што је чинило 33,4% БДП БИХ (који је износио 25734 КМ).

БДП РС 2011. износио је 8669 милион КМ 2011 или 4432 млн ЕУР (http://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/godisnjak/2012/po_poglavljima/08pot_2012.pdf) што је 33,8% БДП БИХ. БДП РС 2010. износио је 8318 милиона КМ 2010 (33,6% БДП БИХ). Процена за БДП Дистрикта Брчко је око 2,0%-2,3% БДП БИХ (Дистрикт има реално око 70 хиљада становника). <http://www.rzs.rs.ba/front/category/79/>

⁶ <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=7161>

⁷ ГДП Србије 2011. износио 31 470 млн ЕУР или 4335 пц, а 2012. 29 933 млн ЕУР или 41334 ЕУР пц. <http://mfp.gov.rs/pages/article.php?id=7161>

⁸ http://www.irbrs.org/azuro/uploads/Ekonomski_monitor_15.pdf

⁹ www.avaz.ba/clanak/176247/prihodi-od-indirektnih-poreza-u-prva-cetiri-mjeseca-milijardu-i-964-miliona-km

¹⁰ www.uino.gov.ba/b/Poslovne_usluge/Jedinstveni_racun.html

¹¹ И коефицијенти, које је Управни одбор УИО утврђивао на ранијим седницима указују на слична удео РС (око 32,5%).

¹² www.bhas.ba/tematskibilteni/lfs_bh.pdf str: 25-26.

и ентитета.¹³ Треба рећи да су прелиминарни резултати пописа из 2013. за РС и ФБИХ (по којима РС има преко 1,3 млн. становника, а БИХ преко 3,7 млн. ст.) извесно нереални, јер би, поред осталог, указивали на невероватно низак наталитет (нпр. само 7 промила у РС. Наиме, ови подаци обухватају знатан део популације које не живи стално у БИХ.

РС се, као и скоро све земље источне Европе, налази у дубокој демографској кризи, а последица је старења становништва, високе стопе незапослености, ниског наталитета и одсељавања. Негативни природни прираштај 2014. износио је око 4,5 промила (8927 живорођених и 14409 умрлих у тој години).¹⁴

Током 2014. бележена је практична стагнација индустрије, односно раст од 0,7% (охрабрује тенденција прерађивачке индустрије која је расла 2014. за 5,9%, 2013. за 6,5%, док је 2012. имала пад од 4,5%¹⁵). Број запослених у индустрији у 2014. повећан је за 1,7%. У 2013. индустријска активност у РС повећана је за 3,7%, после пада од 4,1% у 2012. У односу на 2008. индустрија РС је 2012. била за већа за четвртину, а прерађивачка чак за 40%. То је последица продаје рафинерије нафте, која је повећала производњу 15 пута. Тај податак указује на значај доласка још неког великог инвеститора у производњу прерађивачке индустрије. Истина, висок степен секторске концентрације индустријске производње карактеристичан за РС носи не мале ризике.

Календарски прилагођена индустријска производња већа је за 2,3%, док је број запослених у индустрији виши 1,3% у парилу 2015 у односу на исти месец лане.¹⁶ У односу на 2010. раст индустријске активности износи око 8% у првом кварталу 2015, а тренд скоро константног раста траје од средине 2012. Индустријска производња РС је у 2013, након десет година, грубо удвостручена у односу на 2003.

Учешће индустрије (прерађивачке, енергетике и делатности вађења руда и камена) у БДП РС 2014. износило је 16,7% (више него 2002, када је било 15% и 2012. када је износило 15,5%), док је удео аграра у БДП РС износио 9,8% (што је снажан и константан пад учешћа са 16,5% БДП 2002.). Истовремено, у Србији је учешће аграра практично идентично, док је удео индустрије благо

¹³Процене доста варирају, али не и омер између ентитета, с тим што се констатно смањује процењени број становника и БИХ и РС. Процена из 2010 полази од тога да РС има 1 064 000 лица (и подразумева да је број становника испод 15 година 164 000, што имајући у виду да располажемо статистиком о наталитету у скоро целом посматраном периоду, није далеко од реалности). Процена од 1 155 000 становника РС из 2007, где је број млађих од 15 година од 186 000, се такође, може уклопити са демографским подацима о живорођенима.

Процена за 2011 је 1 052 000, а за 2012 само 1021 000 лица, али број лица млађих од 15 годна од само 139 000 драматично одступа, односно знатно је нижи од броја живорођених од 1998. (www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/anketa_o_radnoj_snazi/AnketaORadnojSnazi_5.pdf).

Индикативно је да се сваке године драстично смањује процена о популацији РС (И БИХ) на основу анкете о радној снази, што извесно не одговара реалности на терену и поред емиграције и негативног природног прираштаја после 2002, а у ФБИХ од 2013.

(http://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/anketa_o_radnoj_snazi/AnketaORadnojSnazi1.pdf).

¹⁴ www.rzs.rs.ba/front/article/1517/?left_mi=None&add=None

¹⁵ www.rzs.rs.ba/front/category/79/

¹⁶ <http://www.rzs.rs.ba/front/article/1541/>

већи. У ФБИХ скоро је двоструко мањи удео аграра у БДП, док је удео индустрије нешто већи (19% 2011).¹⁷ Удео грађевинарства износи 4,5% БДП РС (падна са 5,6% пре 12 година).

Осталих преко 70% БДП РС чине терцијалне, односно услужне, делатности (услужни сектор је 2002. чинио 63% БДП РС). Од почетка тзв. транзиције снажно је растао удео финансијског посредовања, саобраћаја, односно телекомуникација, те административног сектора, што је карактеристично и за Србију, али и остале земље региона.¹⁸

Просечна нето плата у РС априла 2015. била је 427 евра, и у односу на април 2014. реално је већа за 2,7%. Истовремено, у Србији је нето зарада износила 378 евра (чак за 12% мања). Просечна нето зарада у РС износила је 422 евра у 2014. а деценију раније тек 216 евра. По методологији Међународне организације рада стопа незапослености била је 25,7% 2014, док је код службе за запошљавање РС били пријављено 146 хиљада лица.¹⁹ Стопа незапослености по Анкети о радној снази у Србији је доста нижа: 19,2% у првом кварталу 2015.²⁰

Иначе, просечни приход од плата по становнику месечно у РС био је 74,3 евра у 2013, што је битно више него у пред-кризним годинама (49,8 евра у 2006. и 58,2 евра у 2007), али мало испод износа у периоду 2008-2012.²¹

Просечна пензија у РС износила је 170 евра у 2014, години у којој је остварен раст од 4,7%. Деценију раније просечна пензија била је двоструко нижа (85 евра). Број пензионера у РС марта 2015. износио је 246 643. Пензионерска популација у РС наставља дугогодишњи тренд раста. Нпр. крајем марта 2013. у РС је било 239 479 пензионера, док је просечна пензија износила 161 еврo. У јануару 2012. било је 232 хиљаде корисника пензија у РС.²² Број пензионера у Србији износи 1742 хиљаде фебруара 2015, док је просечна пензија виша од оне у РС и износи 192 евра.²³

У децембру 2014. било је 395 хиљада корисника пензија у ФБИХ, док је просечна пензија била 187 евра, а нето плата 426 евра.²⁴ Незапосленост у ФБИХ износила је 392 хиљаде (27,5%), а запослених је било 446 хиљада лица (фебруар 2015).²⁵

Месечна инфлација (*CPI*-потрошачке цене) у априлу 2015. била је минус 1,1%, док је међугодишња инфлација износила -0,9%.²⁶

У септембру 2014. укупан број запослених у РС износио је 243 хиљаде лица, што је међугодишњи раст за 1,2%. То је мање од максимума 2008. од 259

¹⁷ <http://www.makroekonomija.org/wp-content/uploads/bdp-bih-2011.png>

¹⁸ www.makroekonomija.org/republika-srpska/tabela-bdp-republike-srpske-u-tekucim-cenama-2001-2012/

¹⁹ <http://www.irbrs.net/statistika/IndikatorI.aspx?tab=2&lang=cir>

²⁰ <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/PublicationView.aspx?pKey=41&pLevel=1&pubType=2&pubKey=2992>

²¹ <http://www.makroekonomija.org/wp-content/uploads/rs-2013-zapos-zarade-fond-zarada.png>

²² Statistički bilten Fonda PIO RS, mart 2015.

²³ <http://pio.rs/images/dokumenta/statistike/2015/MESECNI%20BILTEN%20-%20FEBRUAR%202015-LAT.pdf>

²⁴ <http://www.fzs.ba/Bilten0415.pdf>

²⁵ <http://www.fzs.ba/Bilten0415.pdf>

²⁶ <http://www.rzs.rs.ba/front/article/1541/>

хиљада запослених, али и за 3% више од 236 хиљада лица 2004, од када је бележен благ раст до почетка светске кризе. Иначе, број запослених лица у РС смањен је за нешто преко 20 хиљада од септембра 2008. до септембра 2012, и то, као и у Србији²⁷ и већини земаља погођених економском кризом, највише је смањен број запослених у предузетничком сектору, а затим у прерађивачкој индустрији (број запослених у правним лицима у РС 2012. износио је 238 хиљада).

Од почетка 21. века само је 2004. и 2007. дошло до значајнијих прилива страних директних инвестиција у РС, а оне су углавном дошле кроз процес приватизације државних предузећа и у секторе телекомуникација, трговине, финансија, а недовољно у производњу и гринфилд пројекте. Доминантан тржишни положај и приступ ресурсима били су основни мотиви за долазак страних инвеститора. Наиме, 2004. и 2007. су забележене две велике аквизиције кроз процес приватизације - Творница глинице "Бирач" (465,6 милиона КМ) и "Телеком РС" (1,26 милијарди КМ). Генерално, страни инвеститори су тако прво "освојили" финансијске посреднике и заузели "контролну" позицију у сектору трговине (касније и телекомуникација), што им је омогућило истискивање конкуренције и остварење високих профита у кратком периоду. Приступ сировинама и њиховој преради у РС такође је потврђен као чест разлог доласка страних инвеститора²⁸, ако узмемо у обзир аквизиције рудника гвожђа ("Arcelor Mittal" у Приједору), рудника угља ("EFT Group" у Станарима) и нафтну индустрију (Рафинерија уља Модрича и Рафинерија у Броду).²⁹ По подацима Народне банке Србије нето одлив СДИ у БИХ 2005-2012. износио је 711 милиона евра, те је БИХ земља у коју је Србија највише инвестирала.

Динамика размене Србије и РС

Након поновног 'отварања' према свету на почетку 21. века српска економија је, посебно до 2008, бележила брз раст укупне робне размене, што је било, пре свега, последица ниске базе. Просечна стопа раста робног извоза Србије 2001-14, рачунато у еврима, износила је 14,6%, а увоза 9,5%, док је кумулативан пораст извоза био 5,9, а увоза 3,3 пута за тих 13 година (стопа раста извоза 2000-14. била је 14,5% просечно, а увоза 11%, уз кумулативан пораст извоза од 6,6, и увоза од 4,3 пута за посматраних 14 година).³⁰ У прва

²⁷ У Србији је број запослених у правним лицима опао за 87 хиљада, на 1341 хиљада, што је пад од 6,1% (makroekonomija.org/zaposlenost-nezaposlenost-zarade-fond-zarada/tabela-rzs-a-o-broju-zaposlenih-u-pravnim-licima-od-2001-do-2012-po-sektorima-i-oblastima). Истовремено, због снажног пада запослених у предузетничком сектору, укупан број запослених се смањило за чак 270 хиљада лица.

²⁸ Индикативно је да су најважнији природни потенцијали РС: пољопривредно земљиште, шума, хидроенергетски услови и рудни и минерални ресурси. Око 31% територије РС чине плодне аграрне површине. Знатне резерве руда метала и неметала око Љубије, угља око Станара, Угљевика и Гацка, омогућују развој металургије и енергетике.

²⁹ <http://www.swot.ba/pdf/monitor11/monitor11.pdf>

³⁰ Уз процењени пад од 0,5% у 2015. просечна стопа раста БДП Србије у првих 15 година 21. века износиће скромних 2,5% (2000-14. била је 2,7%).

четири месеца 2015. бележи се раст извоза од 4,2% и увоза од 6,2%, изражено у еврима.³¹

И РС је од 2001. бележила брз раст укупне робне размене. Просечна стопа раста робног извоза 2001-14. износила је 12,3%, а увоза 8,6%. Кумулативан пораст извоза износи 4,5 пута за 13 година, док је робни увоз у истом периоду увећан за 2,9 пута. Оно што охрабрује је то да расте покривеност увоза извозом, са скромних 35% 2001, на 54,5% 2014. Знатно бржи раст извоза од увоза последица је веома ниске извозне базе повезане са тешким опоравком од рата. На почетку 2015. бележи се пад робне размене РС (извоз је у прва четири месеца 2015. смањен за 7,4%, а увоз за 8,3%), али и раст покривености увоза извозом на скоро три петине (59,6%).³²

Робни извоз РС, који је износио 1377 милиона евра еврима у 2014, повећан је за 3,5%, док је увоз од 3906 милиона евра, порастао за 8,5% у односу на 2013. Покривеност увоза извозом била је 54,5% (2013. покривеност је била 57,1%, а 2009. тек 46,9%).³³ Најважнији производи у извозу РС су: алуминијев оксид, електрична енергија, остала нафтна уља, црногорица, неагломерисане руде и концентрати гвожђа, делови за израду обуће, буква, покућство од дрвета, папирна конфекција, остале затворене цеви од гвожђа или нелегираног челика, храст, остала обућа, железни и челични материјали за скеле, оплате и подупирање, спортска обућа, огревно дрво, млеко и павлака, остала тапацирана седишта, лака нафтна уља, остали делови железних и челичних конструкција, железне и челичне решетке, мреже и ограда.

Удео РС у светском робном извозу је 2013. износио 0,009%. Међутим, душло мањи удео у светској трговини у односу на удео у светском становништву (0,018%) последица је и тога што у њену спољну реализацију није урачунат пласман робе у ФБиХ и у Дистрикт Брчко. Поред тога, попис 2013. је знатно преценио број становника.

Здравковић (2014) идентификује неке производе код којих извоз расте великом брзином, и који могу да утичу да се РС производно и извозно преоријентише од ресурсно-интензивног извозника ка извознику производа нижих и средњих технологија. Извозна понуда РС је високо сконцентрисана на мали број производа, те је довољно 16 група производа четвороцифрене царинске класификације да се објасни половина извоза, а 30 да се објасни две трећине укупног извоза. Ова карактеристика је логична, када се узме у обзир да се ради о малој економској јединици, али она истовремено утиче да промене у динамици једног или пар производа утичу на укупан годишњи резултат. Узмимо за пример пад укупне вредности извоза у 2012. и његов опоравак у 2013, и утицај динамике извоза нафтних уља и електричне енергије. Укупан извоз је смањен са 1309 милиона евра у 2011. на 1214 милиона у 2012, да би био повећан на

³¹<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/PublicationView.aspx?pKey=41&pLevel=1&pubType=2&pubKey=2950>

³² <http://www.rzs.rs.ba/front/article/1538/>

³³www2.rzs.rs.ba/static/uploads/saopstenja/spoljna_trgovina/mesecna_saopstenja/2014/evri/Spoljna_dec_2014_EUR.pdfhttp://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/spoljna_trgovina/Bilten_SpoljneTrgovine_br_8.pdf

1323 милиона у 2013. Извоз нафтних уља смањен је са 193 милиона на 147 у 2012. и на 124 у 2013, док је извоз електричне енергије смањен са 85 на 24 па повећан на 88 милиона евра. Када се искључе ове две групе производа остатак извоза је повећан за скоро десетину од 2011 до 2013. Осим ове две групе производа, већу вредност извоза од 10 милиона евра РС имала је још код 34 групе производа, између милион и десет милиона код 97 група производа, између сто хиљада и милион евра код 168 група производа, и мање од 100 хиљада евра код 402 групе производа. РС се није појављивала у извозу код 556 група производа четвороцифрене царинске класификације.

Удео РС у укупном светском извозу је већи од 1% код три групе производа: осталих соли, непромочиве обуће са спољним ђоновима и згуснутим дрветом у блоковима. Код 42 групе производа удео РС у светском извозу био је већи од 0,1%, што је десет пута више од њеног укупног удела, а ове групе производа заједно објашњавају половину укупног извоза РС. Услед високог удела РС у светском извозу основних сировина, збирни удео ових група производа се стабилно креће око 50% у укупном извозу РС. То значи да су сировински производи основ стабилности укупне вредности извоза, али не и његовог динамичног раста.

Као што је напред поменуто, вредност робног извоза РС у 2014. износила је 1378, а увоза 2529 милиона евра. Ако претпоставимо да РС има реално присутних 1,2 милиона становника, онда је то по становнику 1148 евра, а код увоза 2108 евра. Индикативно је да Србија има нешто виши ниво датих показатеља за 2014. (1560, односно 2171 евра). Овде, ипак треба нагласити да је РС део БИХ, те да са ФБИХ остварује врло интензивну размену, док и Србија има одређен ниво трговине са КиМ (близу 3% извоза и маргиналан део увоза: око 0,1%).

Карактеристика извоза Србије је веома изражен спољнотрговински суфицит са РС и Црном Гором (услед значајне присутности и препознатљивости српских производа у овим два републикама).

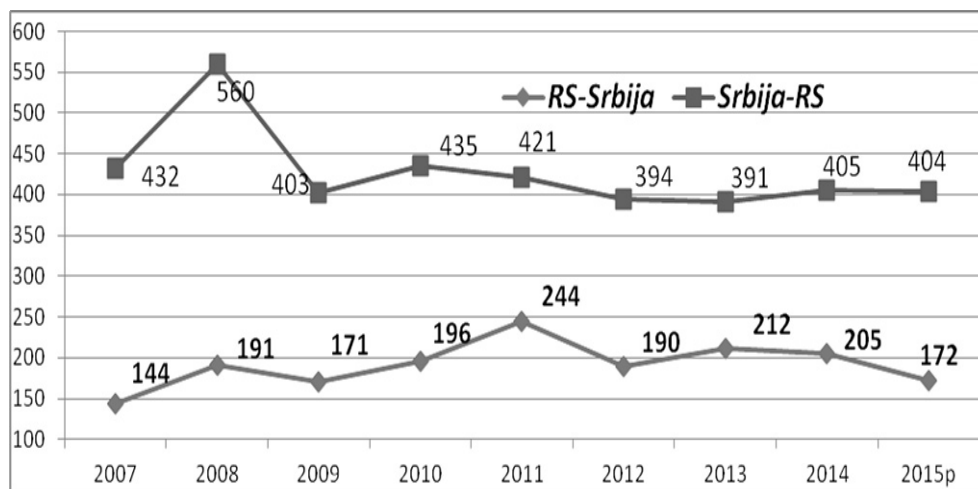
Када је у питању размена са БИХ Србија је од 2000. бележила нешто спорији раст робне размене, што је последица више базе услед интензивне размене током друге половине деведесетих са РС. Просечна стопа раста робног извоза Србије у БИХ 2000-14. износила је 11,1%, а увоза 6,9%, што је знатно испод стопа раста укупне робне размене Србије (кумулативан пораст извоза у БИХ износио је 4,3 пута, а увоза од 2,5 пута у тих 14 година). Најинтензивнији раст размене Србије са БИХ, као и укупне, остварен је у периоду од 2000. до 2008. (просечна стопа раста извоза била је скоро идентична просечној стопи раста укупног извоза Србије: 19,3%, док је раст увоза био скромнији: 13,5%).³⁴

³⁴ Уз брз раст укупне размене, Србија је бележила снажан раст трговине и са осталим земљама Западног Балкана до пред крај 2008. Потом, са глобалном кризом, долази до снажног успоравања трговинских токова, али се већ од последњег тромесечја 2009. уочава опоравак на извозној страни, а средином 2010 и раст увоза. Индикативно је да је Србија имала релативно висок удео робне размене са БИХ и Македонијом у крајем деведесетих, када смо са те две земље имали практично слободну трговину, а земља била у фактичкој изолацији према већини земаља.

Учешће БИХ у робном извозу Србије, које благо опада, смањено је у 2014. на 8,9% (са 10,1% у 2011), а у увозу на 2,6% (са 3,4% 2011).³⁵ У прва четири месеца 2015. тренд није битније промењен: удео у извозу је 8,4%, а у увозу 2,5%.³⁶

Удео РС у укупном извозу Србије има опадајућу тенденцију: 2014. је износио 3,6% (4,5% 2012). Значај РС у извозу Србије био је 2007. и 2008. знатно виши (6,7% и 7,5% укупног извоза Србије, или 432, односно 560 милиона евра).³⁷

Учешће РС у робном увозу Србије знатно је ниже и прилично стагнантно. Износило је 1,3% 2014, исто као и 2012, и врло слично као 2007. или 2008. (1,1% и 1,2% укупног увоза Србије, односно 144 и 191 млн. евра).³⁸

Графикон 1: Динамика робног извоза Србије у РС и извоза РС у Србију 2007-2015. (у млн. евра)

Извори: rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/spoljna_trgovina/Bilten_spoljne_trgovine_br_5.pdf
http://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/spoljna_trgovina/Bilten_SpoljneTrgovine_br_8.pdf
 Републички завод за статистику Републике Српске, 2015.
<http://www.rzs.rs.ba/front/article/1552/>

Последњих пола деценије, после интензивног раста закључно са 2008, обим међусобне размене РС и Србије доста осцилира. На графикону 1. видљива је динамика размене РС и Србије у периоду 2007-2015. Уочљиво је да је 2008 постигнут снажан обим размене, што је иначе био случај и када у питању укупна размена обе републике. Индикативно је да опада удео Србије у робном

³⁵ webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/08/87/st16072013.pdf

³⁶ <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/PublicationView.aspx?pKey=41&pLevel=1&pubType=2&pubKey=2950>

³⁷ Републички завод за статистику РС, 2015. СТАТИСТИКА СПОЉНЕ ТРГОВИНЕ - МЈЕСЕЧНО САОПШТЕЊЕ (EUR). 28. I 2015. Број/No. 16/15.

³⁸ Израчунато на основу Саопштења РЗС (webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/08/87/st16072013.pdf) и података RZS RS (rzs.rs.ba/front/article/726/).

извозу и увозу РС, што је, поред осталог, последица диверсификације привреде РС и доласка страних инвеститора. Релативно опадање и поред практично стагнантних вредности у еврима, посебно након 2008, је очекивано имајући у виду високу стартну основу и сличност две привреде, које генеришу међусобно конкурентне производе.

Током 2007. 18,2% извоза РС ишло је у Србију, а из Србије је долазило 25,2% укупног увоза. Већ 2010. нешто мањи проценат извоза извоза РС (17,6%) ишао је у Србију, а из Србије је долазило 21% укупног увоза РС. Током 2012. 15,6% извоза РС ишло је у Србију, а из Србије је долазило 17,2% укупног увоза.³⁹ Удео Србије у размени РС наставио је благо опадање, те су 2014. удели били благо нижи: извоз РС у Србију чинио је 14,9% укупног извоза РС, а увоз из Србије 16% укупног робног увоза РС. На почетку 2015. учешће Србије у робном извозу РС износило је 13,5%, а у увозу РС 17,4% (јануар-април 2015).

Није тешко закључити да размена РС и Србије има велики значај за економски раст обе републике. Нпр. у 2012. РС је смањила извоз за 7,3%, на 1214 милиона евра (увоз је пао за 2%)⁴⁰, а највећи део пада био је у Србију: за 22,2% (на 190 милиона евра). Након 2012. долази до раста извоза у Србију и укупног извоза, те је Србија 2014, после Италије, најважније извозно подручје РС са пласманом од 205 милиона евра.

Повезано са овим је опадајућа тенденција ноћења пословних људи из Србије у РС. Наиме, у пасивним туристичким подручјима, у која спадају и РС и Србија, највећи део ноћења странаца имају пословни људи. У 2012 евидентирано је 245 хиљада ноћења странаца, из Србије трећина (88 хиљада).⁴¹ Број долазака туриста у прва четири месеца 2015, у односу на исти месец лане, већи је за 6,3%, а број ноћења већи је за 7,4%. Посебно је порастао број долазака туриста из Србије, за скоро петину.⁴² Оно што охрабрује је коначно успостављање редовне дневне авионске линије између Београда и Бања Луке од октобра 2013. (од стране Аир Србија), као и унапређење друмске повезаности РС и Србије, након изградње ауто-пута Бања Лука-Градишка, чиме се знатно смањује време путовања (обесхрабрује пад броја путника од 11% на Аеродрому Бања Лука у првом кварталу 2015).

Индикативно је да је у периоду јануар-април 2015. (када је робни извоз ФБИХ повећан за 6,9%, а увоз за 2,3%), Србија постала четврто по значају извозно тржиште за предузећа лоцирана у ФБИХ, са уделом од 6,9% (након Хрватске, Немачке и Италије). У том периоду извоз ФБИХ у Србију повећан је за 37,4% (на 78 милиона евра), док је увоз из Србије повећан за 12% (на 118 милиона евра), док је истом раздобљу смањен је увоз из Хрватске и Словени-

³⁹ [webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/08/87/st16072013.pdf](http://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/saopstenja/spoljna_trgovina/mesecna_saopstenja/2013/SpoljnaTrgovina_Jun_2013_KM.pdf)http://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/saopstenja/spoljna_trgovina/mesecna_saopstenja/2013/SpoljnaTrgovina_Jun_2013_KM.pdf

⁴⁰ www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/spoljna_trgovina/Bilten_SpoljneTrgovine_br_6.pdf

⁴¹ www.makroekonomija.org/0-miroslav-zdravkovic/ekonomska-kretanja-u-republici-srpskoj/

⁴² <http://www.rzs.rs.ba/front/article/1554/>

је.⁴³ Иначе, током 2014. извоз ФБИХ орастао је за 4,1% а увоз за 5,3%.⁴⁴ У периоду јануар-април покривеност увоза извозом у размени ФБИХ са Србијом износи чак 66%, док је исти показатељ 2013. био тек 50,6%. и 53% 2014. (када је извоз ФБИХ износио 193 милиона евра, а увоз из Србије 364,6 милиона евра).⁴⁵

Иначе, последњих година Србија смањује заостатак за Хрватском као трговински партнер БИХ, што би могло да води престизању западног суседа, што није био случај од распада СФРЈ. То је последица благог раста размене са Србијом, те смањења размене са Хрватском. БИХ карактерише дуална трговина: Федерације БиХ са Хрватском и РС са Србијом. Тачније, карактеришу их огромни дефицити на ове две релације. Међутим, нормализација економских, политичких и других односа полако утиче на веће окретање Републике Српске Хрватској и Федерације БиХ Србији, тако да се кроз даљу економску интеграцију може очекивати опоравак свих укључених страна.

У децембру 2014. извоз БИХ у Хрватску износио 40,4 милиона евра, а у Србију 40,2 милиона евра. Увоз из Хрватске био је 74,7 милиона, а из Србије 78 милиона евра, те је укупна размена са Хрватском износила 115,1 милиона, а са Србијом 118,1 милиона евра. Трговина са Србијом била је већа за 2,7% и ово се први пут догодило у више од 20 година. Укупан извоз БИХ у Хрватску у 2014. износио је 955 милиона КМ и смањен је за 20,1%, док је извоз у Србију износио 801 милион евра и повећан је за 4,4%. Увоз из Хрватске смањен је за 5,4% (1852 милиона КМ), а из Србије је повећан за 9,7% (1629 милиона КМ). И тако, улазак Хрватске у ЕУ затворио је БИХ многа тржишна врата, што се морало одразити и на пад увоза БиХ из те суседне државе. С друге стране, поплаве у БиХ и Србији утицале су на пад производње угља и електричне енергије и на повећану трговину између њих овим производима.

Ентитетска структура размене Србије и БИХ

Ентитетску структуру размене Србије и БИХ анализираћемо на основу података Републичког завода за статистику Републике Српске и података РЗС. Извоз РС у Србију у 2014. износио је 204,6 милиона евра. Будући да је извоз РС у Србију у ствари део увоза Србије из БИХ (од 405 милиона евра) долазимо до закључка да је удео РС у увозу Србије из БИХ половински (тачније 50,7%). Увоз РС из Србије у 2014. износио је 405,2 милиона евра. Како је увоз РС из Србије део извоза Србије у БИХ (од 903 милиона евра те године) закључујемо да је удео РС у извозу Србије у БИХ дво-петински (40,8%). Имајући у виду да Дистрикт Брчко учествује грубо са 3% у размени Србије са БИХ, остатак дакле отпада на Федерацију БИХ. Извоз РС у Србију у 2012 износио је 190 милиона

⁴³ <http://www.makroekonomija.org/robna-razmena/robna-razmena-federacije-bih-rekordna-vrednost-uvoza-iz-srbije-u-aprilu/>

⁴⁴ <http://www.fzs.ba/saopcenja/2014/16.1.12.pdf>

⁴⁵ <http://www.fzs.ba/SG2014.pdf>

<http://www.fzs.ba/Bilten0215.pdf>

евра или 49,7% извоза БИХ у Србију те године. Увоз РС из Србије у 2012. износио је 394 милиона евра или 46,8% увоза БИХ из Србије. Подаци за 2009. указују на нешто другачију ентитетску структуру размене Србије са БИХ, односно благо већи значај РС. Наиме, од укупног увоза Србије из БИХ 54,8% је долазило из РС, а од укупног извоза Србије у БиХ 55,6% је одлазило у РС.

Имајући у виду да РС чини тек нешто преко трећине популације и БДП БИХ долазимо да закључка да је у пер капита изразу интензитет размене Србије и РС грубо двоструко већи него интензитет размене Србије и ФБИХ. Ово се наравно може повезати са тзв. етничком трговином, феноменом препознатим и у стручној литератури (подстицајни фактор трговинске размене је значајна присутност неке етничке групе у земаља које тргују).

Пољопривреда РС

У већини пољопривредних индикатора РС стоји знатно боље од ФБиХ, док је Србија углавном најбоље рангирана међу бившим југословенским републикама. Занимљив текст Здравковић-а (2013) указује на то. Наиме, у изразито сушној 2012, према подацима ФАО о РЗС РС, биљна производња је била испод просека у Републици Српској. РС је са 149 хиљада тона пшенице била рангирана на 81. месту и упоредива је са Словенијом на 78. (188 хиљада тона), а испред Црне Горе на 112. Месту (Србија је била 35.). Код кукуруза Србија се налазила на 29. месту, док је РС са 379 хиљада тона била на 80. месту, испред Словеније, Македоније и Црне Горе. Код производње ражи Република Српска је са 4.659 тона на високом 41. месту, испред Бразила, Словеније, Албаније, Белгије и Хрватске (Србија је на 35 месту са 9,6 хиљада тона). У производњи јечма Република Српска је на 74. месту, са производњом 40,6 хиљада тона. Србија је на 45. месту са 266 хиљада тона испред Хрватске на 48. са 236 хиљада тона. По производњи соје у 2012. РС је била на 59. месту са 4 хиљада тона, испред Македоније и Словеније од БЈР (Србија је са производњом 281 хиљаде тона била на високом 17. месту у свету и већу производњу у Европи имали су само Украјина, Русија и Италија). РС је са 18,6 хиљада тона оваса рангирана као 45, а испред Словеније, Македоније и Црне Горе (Србија је била на 35. месту са 66 хиљада тона, док је Хрватска била на 31. са 95 хиљада тона). Са произведених 120,6 хиљада тона кромпира РС је била на 100. месту, а испред ње су били Македонија, Хрватска и Црна Гора, док је Словенија била на 107. месту са 79 хиљада тона (Србија је била 58. произвођач кромпира са 578 хиљада тона). У производњи пасуља Србија је заузела 58. место, са 26,8 хиљада тона, док је РС била на 88. месту са 4,3 хиљаде тона, а испред Црне Горе, Словеније и Хрватске. У 2011. години је на планети било 1,4 милијарде грла говеда што значи да је једно долазило на пет становника. Са 236 хиљада грла говеда РС стоји релативно лоше на 141 месту, испод ње је само Црна Гора са 87 хиљада грла, а Македонија стоји мало боље са 265 хиљада грла на 139. месту (Србија је такође релативно ниско рангирана на 106. месту са 937 хиљада грла у тој години). Много бољи ранг Србија има код свиња где је са 3,3 милиона на

31. месту у свету. И РС је боље рангирана на 82. месту са 483 хиљаде грла, иза Хрватске а испред Словеније, Македоније и Црне Горе. У свету је, према подацима ФАО, била непуна милијарда свиња. Оваца је према ФАО подацима било око 1,1 милијарда, а РС је тек на 99. месту са пола милиона оваца, испред Црне Горе и Словеније, док је Србија рангирана као 71. са непуних милион и по оваца. Коза има око 924 милиона; Србија са 130 хиљада коза је тек на 117. месту. Коња је мање од 60 милиона; Македонија је на 97, Словенија на 98. и Хрватска на 99. месту. Македонија је имала 25,4 хиљаде коња, Словенија 22,7, Хрватска 20, ФБиХ 7 хиљада коња. РС је са 12 хиљада била на 107. месту испред Србије на 110. са 11,6 хиљада. Живине има више од 20 милијарди; са 9,7 милиона грла живине РС је рангирана на 119. месту, а испред Хрватске, Словеније, Македоније. У пчеларству је БиХ најбоље рангирана међу БЈР на 33. месту у свету са 382 хиљаде кошница. Иза ње су Хрватска на 37. и Србија на 42. месту са 328 и 306 хиљада кошница. РС са 165 хиљада кошница рангирана је на 55 месту, а испред Македоније, Словеније и Црне Горе које у збиру имају мало више кошница од РС.⁴⁶

Различити ефекти донација на раста у РС и ФБиХ

Милојевић (2013) се бави годишњим величинама међународне помоћи коју је БиХ у периоду од 1996-2010. примала као и импактом којег је ова помоћ имала на субсеквентан економски раст РС и ФБиХ. У најједноставнијој форми идеја је била да се прво види колико је процентуално учешће интернационалних донација у националном дохотку БиХ као и ентитетску дистрибуцију ових донација а затим и њихово процентуално учешће у економском расту ентитета у години када је донација примљена. Након овога смо узели у обзир да би донација требала имати проминентан импакт и на раст БДП у ентитетима у наредној години због *'lag'* ефекта, тако да је израчунато и процентуално учешће међународне помоћи у расту БДП два ентитета у наредној години након њеног примања.⁴⁷ Показало се да су економске перформансе РС и ФБиХ по многим параметрима сличне, али да је различит пут који су

⁴⁶<http://www.makroekonomija.org/0-miroslav-zdravkovic/rang-republike-srpske-i-srbije-u-svetskoj-poljoprivredi-neki-indikator/>

⁴⁷ Нпр. у 2006 номинални БДП РС и ФБиХ је био 6,5 и 12,5 милијарди КМ. Међународна помоћ читавој БиХ је износила 6,08% свеукупног националног дохотка, дакле отприлике 1.16 милијарде КМ од којих је 10%, дакле 116 милиона КМ завршило у РС, док је осталих 1.04 милијарде отишло као помоћ ФБиХ. Ниво БДП у 2005 у РС је био 6.2 милијарде КМ, што значи да је пораст БДП у 2006 био 332 милиона КМ, имплицирајући да међународна помоћ коју је РС примила (116 милиона КМ у 2006) износи око 35% номиналног раста БДП. У ФБиХ ниво гдп у 2005 је био 11 милијарди КМ, што значи да је пораст номиналног БДП у 2006 износио отприлике 1.5 милијарди КМ, опет имплицирајући да међународна помоћ коју је примила ФБиХ износи 70% номиналног раста националног дохотка. Сада нам само још остаје да проверимо релативитете међународне помоћи из 2005 на економски раст ентитета 2006. У 2005 номинални ГДП за РС и ФБиХ су били 6.2 и 11 милијарде КМ респективно. Интернационална помоћ у 2005. је износила 5.6% посто националног дохотка, дакле 957 милиона КМ, од којих 96 милиона помоћи РС и остатак, 862 милиона КМ помоћи за ФБиХ. У односу на раст БДП у 2006 проценти ове помоћи износе 14.3% у РС и 65.4% у ФБиХ.

ова два ентитета у поратним годинама превалила да би дошла до тих сличних статистика. Било која анализа, економска или политичка, данашњег стање и перформанце економија РС и ФБиХ као полазну тачка мора у обзир узети количину интернационалне помоћи коју је БиХ издашно добила као и међуентитетску дистрибуцију међународне помоћи, која је била врло обилна.⁴⁸ Оно што је извесно из лимитованих “тест” узорака који су проверавани је да количина помоћи коју је РС примила износи мање од 10% свеукупне помоћи коју је БиХ кумулативно примила.

Милојевић (2013) показује да је послератна економска перформанса РС много мање зависила од међународне помоћи него што је то случај у ФБиХ. Изузимајући 2008. где је глобална рецесија имала бруталан импакт на оба ентитета контрибуција међународне помоћи расту БДП ни у једној годишњој инстанци у РС није прешла 30%. У ФБиХ ово није случај. Чак у шест годишњих инстанци постоје бизарне ситуације да вредност годишњег економског раста је била мања од количине интернационалне помоћи коју је ФБиХ примила у тој истој години. У РС пропорционално учешће помоћи поново, нити једном не прелази 30% прираста БДП ни у наредној години, док у ФБиХ удео помоћи у наредној години само једном је испод нивоа од 50% (44% у 1999). Из приложеног сасвим је очито да до тренутног социјалног стања становништва, РС и ФБиХ су превалиле сасвим другачији пут. РС де далеко више ослањала на перформансу властите економије, у овим процесима је била далеко више “*self-sufficient*” са крајњим резултатом да нивои плата и пензија су сасвим слични нивоима у ФБиХ али с тим да је незапосленост у РС нешто мања.⁴⁹

Закључна разматрања

Србија ће уласком у ЕУ, поред јединственог царинског подручја и синхронизоване економске политике са осталим земљама ЕУ, па тиме и БиХ, односно РС, добити и нешто утицајнији глас на међународној позорници, што би значило и бољу заштиту српског нација у региону. Улазак БиХ у ЕУ би,

⁴⁸ Годишња помоћ по глави становника износи преко 1000 евра годишње. Помоћ коју је БиХ пер capita примила, надмашује количину помоћи пер capita коју је Маршаловим планом дато било којој од земаља учесника плана помоћи. У БиХ је добра међународна воља резултирала у скандалозном корупцијском фијаску. Кумулативан износ којег је БиХ добила у послератном периоду, се процењује на преко \$14 милијарди долара, што је сагласно подацима са Аиддата, који ову помоћ, у период 1996-2010. процењују на 12.7 милијарди “реалних” америчких долара, користећи 2009-ту као базну годину. Такође треба приметити да ова помоћ није била “равномерно” дистрибуисана између ентитета, без обзира коју дефиницију “равномерности” узели као објективну и валидну. Сасвим је логично и фер очекивати да 2/3 упућене помоћи је доња граница коју је ФБиХ требала да прими, обзиром да су приближно такви, како односи величина популације тако и величина економије. Такође је савим фер на ових 2/3 пропорције међународне помоћи додат још неколико додатних процената, због чињенице да се у Сарајеву налазе централизоване државне институције. Након овога, додатне проценате је такође могуће рационализовати релативно већим материјалним страдањима ФБиХ.

⁴⁹ Саша Милојевић, 2013. Импакт међународне помоћи на економске перформанце РС и ФБиХ. Макроекономија.орг, Фебруар 2013. <http://www.makroekonomija.org/0-sasa-milojevic/impakt-medunarodne-pomoci-na-ekonomske-performance-rs-i-fbih/>

поред осталог, демократизовао и практично цементирао ентитетски вето, што би РС дало могућности да креира политику БИХ, поред осталог и у домену односа са Србима у региону. Евентуално одустајање од европских интеграција Србију ди довело у ситуацију да се одваја од већ утабаног политичког процеса којим иде БИХ, односно РС (као и Црна Гора). Имајући у виду притисак западне међународне заједнице да се регион економски повеже, може се рећи да је нека врста улазнице за ЕУ управо ЦЕФТА.

С извесном резервом се може се извести тврдња да је економска сарадња земаља Западног Балкана, чија је окосница ЦЕФТА, стратешки интерес Србије и РС. Није стога изненађујуће што се политички лидери две републике, академски кругови (посебно економисти), као и привредници снажно залажу за њу. Економску сарадњу прати и обнављање културних веза, које доста добро иде, пре свега, захваљујући фактички заједничком језику и сличној културолошкој матрици, која је легат бивше Југославије (мада је постојала и пре њеног настанка). Иначе, на Западном Балкану интензивирање економских веза врши се и у функцији вођења националне политике (такав интерес имају Хрватска, Албанија, Србија, БиХ).

После изласка Хрватске из ЦЕФТА споразума (1. јула 2013), Србија има, сумарно посматрано, највеће користи од зоне слободне трговине на Западном Балкану, јер има најкомпетитивнију прерађивачку индустрију (које продукује највећи део, преко 90%, робног извоза). Обзиром да има највећи број становника и, у извесном смислу, централну позицију, могуће је да ће Србија, уколико привуче СДИ у индустријски сектор, остварити велике користи од интеграције на простору тзв. Западног Балкана.⁵⁰

ЦЕФТА је у ствари и пример како се интереси Србије, РС и осталих земаља региона као и међународне заједнице могу подударити. Наиме, јасно је да је ЦЕФТА пре свега, политички пројекат ЕУ (и део геополитичког усмерења "евроатлантских земаља"), са циљем пацификације региона и његове припреме за чланство у ЕУ. Поред тога, ЦЕФТА је и у складу са националним интересом Србије и РС да се економски што више повежу.

Током друге деценије 21. века, услед заједничке изложености спољним ризицима, Србија и РС би међусобно, и са земљама региона, требало да развијају што блискију економску сарадњу, обнављајући старе и формирајући нове производно-процесне везе. Долазак нпр. немачких, словеначких или италијанских произвођача, како би кроз ценовну конкурентност задржали тржишне позиције у ЕУ, и освојили трећа тржишта, пример је позитивних догађаја у правцу нормализације економских односа и стварања нових потенцијала за спољну трговину.

Узимајући у обзир релативно низак ниво спољне трговине Србије и РС, као и средњорочно очекивани наставак раста укупне спољнотрговинске размене две републике, реално је да ће наредних година бити настављен тренд пораста међусобне трговине, што ће бити подстицај интензивирању укупних веза

⁵⁰ Иначе, у укупној размени са земљама ЦЕФТА Србија остварује суфицит (робни извоз је двоструко већи од увоза), који је, углавном, резултат извоза аграрних производа.

између Србије и РС. То ће, поред осталог, бити условљено и појачаним приливом страног капитала. Треба ипак имати у виду још увек релевантне пројекције из студија МАТ-а и ФРЕН-а (2010), које указују да би током друге деценије 21. века раст извоза на тржиште ЦЕФТА, иако релативно висок, бити за око два процентна поена нижи од просечне стопе раста домаћег извоза.⁵¹ То указује да је реално очекивати да ће доћи до лаганог смањивања удела земаља региона, укључујући и БИХ, односно РС, у размени. Ово није неочекивано будући да постоји извесна сатурираност посебно тржишта на којима Србија остварује највећи извоз. Исти је случај и са стопом раста увоза из земаља региона, која би могла би бити нешто нижа од стопа раста укупног увоза у другој деценији 21. века.⁵²

У студији Милојевић-Здравковић (2012) анализирају се извозни токови Србије са тридесет и пет највећих трговинских партнера, укључујући и неколико великих економија. Земље су рангиране према апсолутној разлици у кумулативним вредностима оствареног и оцењеног извоза, за период 2006-2010, зато што апсолутне вредности одступања указују на реално могућ раст извоза. Међу суседним државама највећи потенцијал за раст постоји у трговини Србије са Мађарском, Бугарском, Хрватском и Албанијом. Насупрот овим земљама, извоз у главне извозне дестинације је далеко изнад моделом оцењеног, посебно у БИХ (па тиме и РС), Македонију и Црну Гору.

У сваком случају, у наредном периоду Србија и РС ће све више обнављати институционалне економске (и у мањој мери политичке) везе које су постојале у СФРЈ (јединствени стандарди и царина, неки елементи фискалне политике, а касније и заједничка валута), што ће просто бити последица европских интеграција, укључујући и ЦЕФТА. Очекивани улазак ових земаља у ЕУ на почетку треће деценије 21. века додатно ће појачати економско-политичке везе Србије и РС, пре свега путем заједничке царине, која је кључна економска одредница ЕУ, а потом и јединствене валуте са уласком у еврозону.

Литература:

1. Milojević S, Zdravković M, 2012, Trgovinski potencijal Srbije koristeći Gravitacioni model. Priloženo na savetovanju Naučnog društva ekonomista Srbije 5.5.2012. <http://www.makroekonomija.org/0-miroslav-zdravkovic/trgovinski-potencijal-srbije-koristeci-gravitacioni-model/>
2. Milojević, Saša, 2013. Impakt međunarodne pomoći na ekonomske performance RS i FBiH. Makroekonomija.org, Februar 2013. <http://www.makroekonomija.org/0-sasa-milojevic/impakt-medunarodne-pomoci-na-ekonomske-performance-rs-i-fbih/>
3. "Postkrizni model privrednog rasta i razvoja Srbije 2011-2020"; Autorski tim okupljen oko časopisa „Makroekonomski tendovi i analize“, Ekonomski institut u Beogradu i

⁵¹ Економска криза умањиће ове пројекције, али ће нешто нижи раст извоза на тржиште ЦЕФТА по свему судећи остати.

⁵² Јасно је да размена са земљама бивше Југославије не може бити ни на приближно високом нивоу као у оквиру некадашње заједничке државе, али ће због културолошке сличности, старих привредних веза и препознавања робних марки од стране потрошача трговина бити олакшана.

- „Kvartalni monitor ekonomskih trendova i politika“; Fond za razvoj ekonomske nauke, Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, decembar 2010.
4. Republički zavod za statistiku Republike Srpske, 2015. STATISTIKA SPOLJNE TRGOVINE - MJESEČNO SAOPŠTENJE (EUR). 28. I 2015. Broj/No. 16/15.
 5. RZSRS, April 2015, Saopštenje za medije, 4/15. . http://www.rzs.rs.ba/?graph_id=2
 6. Statistički bilten Fonda PIO RS, mart 2015.
 7. www.rzs.rs.ba/front/article/332/?left_mi=None&add=None
 8. http://www.cbbh.ba/files/mep/2015/mep_feb_2015_bs.pdf
 9. <http://www.rzs.rs.ba/front/category/79/>
 10. <http://www.rzs.rs.ba/front/category/79/>
 11. http://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/godisnjak/2012/po_poglavljima/08pot_2012.pdf
 12. http://www.irbrs.org/azuro3/azuro/uploads/Ekonomski_monitor_15.pdf
 13. <http://mf.gov.rs/pages/article.php?id=7161>
 14. <http://www.avaz.ba/clanak/176247/prihodi-od-indirektnih-poreza-u-prva-cetiri-mjeseca-milijardu-i-964-miliona-km>
 15. http://www.uino.gov.ba/b/Poslovne_usluge/Jedinstveni_racun.html
 16. http://www.bhas.ba/tematskibilteni/lfs_bh.pdf str: 25-26.
 17. www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/anketa_o_radnoj_snazi/AnketaORadnojSnazi_5.pdf
 18. http://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/anketa_o_radnoj_snazi/AnketaORadnojSnazi1.pdf
 19. http://www.rzs.rs.ba/front/article/1517/?left_mi=None&add=None
 20. <http://www.rzs.rs.ba/front/category/79/>
 21. <http://www.makroekonomija.org/wp-content/uploads/bdp-bih-2011.png>
 22. www.makroekonomija.org/republika-srpska/tabela-bdp-republike-srpske-u-tekucim-cenama-2001-2012/
 23. <http://www.irbrs.net/statistika/Indikatori.aspx?tab=2&lang=cir>
 24. http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/71/71/SB-593-bilten_ARS_2014.pdf
 25. <http://www.makroekonomija.org/wp-content/uploads/rs-2013-zapos-zarade-fond-zarada.png>
 26. <http://pio.rs/images/dokumenta/statistike/2015/MESECNI%20BILTEN%20-%20FEBRUAR%202015-LAT.pdf>
 27. <http://www.fzs.ba/Bilten0415.pdf>
 28. <http://www.fzs.ba/Bilten0415.pdf>
 29. [makroekonomija.org/zaposlenost-nezaposlenost-zarade-fond-zarada/tabela-rzs-a-o-broju-zaposlenih-u-pravnim-licima-od-2001-do-2012-po-sektorima-i-oblastima](http://www.makroekonomija.org/zaposlenost-nezaposlenost-zarade-fond-zarada/tabela-rzs-a-o-broju-zaposlenih-u-pravnim-licima-od-2001-do-2012-po-sektorima-i-oblastima)
 30. <http://www.swot.ba/pdf/monitor11/monitor11.pdf>
 31. http://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/platni_bilans.html
 32. <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/PublicationView.aspx?pKey=41&pLevel=1&pubType=2&pubKey=2950>
 33. webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/08/87/st16072013.pdf
 34. <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/PublicationView.aspx?pKey=41&pLevel=1&pubType=2&pubKey=2950>
 35. webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/08/87/st16072013.pdf
 36. www.rzs.rs.ba/front/article/726/
 37. webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/08/87/st16072013.pdfhttp://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/saopstenja/spoljna_trgovina/mesecna_saopstenja/2013/SpoljnaTrgovina_Jun_2013_KM.pdf
 38. www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/spoljna_trgovina/Bilten_SpoljneTrgovine_br_6.pdf
 39. www.makroekonomija.org/0-miroslav-zdravkovic/ekonomska-kretanja-u-republici-srpskoj/

40. http://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/saopstenja/spoljna_trgovina/mesecna_saopstenja/2014/evri/Spoljna_dec_2014_EUR.pdfhttp://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/spoljna_trgovina/Bilten_SpoljneTrgovine_br_8.pdf
41. <http://www.rzs.rs.ba/front/article/1520/>
42. <http://www.makroekonomija.org/0-miroslav-zdravkovic/republika-srpska-u-svetskom-robnom-izvozu/>
43. <http://www.makroekonomija.org/0-miroslav-zdravkovic/rang-republike-srpske-i-srbije-u-svetskoj-poljoprivredi-neki-indikatori/>
44. <http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/tabele/2015%20maj/Tekuca%20makroekonomskaa%20kretanja.pdf>

Regional cooperation in the Balkans under the influence of Euroatlantism and Eurasianism: Paradoxical effect of 'Euro-Atlantic' CEFTA project on strengthening the ties between Serbia and the RS

Summary: The process of European integration, which includes the CEFTA, mitigates the disintegration of the Serbian national corpus. With active support of western international community, which, among other things, sees it as a way for the pacification of the region, economic connections in the area are legalized and legitimized, especially between Serbia and Republika Srpska (that is B&H). Comparing data on population of EU28 (506 million), Serbia and RS (7.1 and 1.2 million people) we come to the conclusion that there is a very high intensity of trade between Serbia and RS.

With some caution it can be concluded that the economic cooperation among the countries of the Western Balkans, with CEFTA as the backbone structure, is a strategic interest of Serbia and the RS. In addition to economic cooperation, there is also the intensification of cultural ties, primarily thanks to a common language and similar cultural matrix, which is a legacy of the former Yugoslavia (although it existed prior to its formation).

CEFTA is in fact an example of how the interests of Serbia, RS and other countries in the region and the international community can coincide. It is clear that CEFTA is primarily a political project of the EU (and part of the Euro-Atlantic geopolitical orientation), with the aim of pacifying the region and its preparation for EU membership. In addition, CEFTA is in line with the national interests of Serbia and the RS to intensify economic links.

In the coming years, due to European integration and CEFTA, Serbia and Republika Srpska will deepen the institutional economic (and to a lesser extent, political) ties that existed in the former Yugoslavia (uniform standards and customs, some elements of fiscal policy and later the common currency). The likely entry of these republics into the EU during the third decade of the 21st century will further strengthen economic and political ties between Serbia and RS. In addition, the entry of B&H into the EU would, among other things, democratize and practically cement entity veto power, which would give the RS ability to influence policy of B&H, inter alia, in the area of relations with Serbs in the region.

Key words: Euro-Atlantic Integration, CEFTA, Serbia, the Republika Srpska, customs union, common currency, the Serbs

ДРАГАН ПЕТРОВИЋ*
Институт за међународну политику
и привреду
Београд

УДК 327(497.11):327(497)
Оригиналан научни рад
Примљен: 23.05.2015
Одобен: 01.05.2015

СРПСКА ГЕОПОЛИТИКА НА БАЛКАНУ, У ПЕРИОДУ ПРЕЛАСКА СВЕТскоГ ПОРЕТКА КА МУЛТИПОЛАРИЗМУ

Сажетак: У раду се анализира позиција српског фактора на Балкану данас. Светски поредак је у процесу преласка од монополарног ка мултиполарном, што своје обресе поприма и на Балкану и окружењу. Украјинска криза, питање изградње неког облика Јужног тока, Сириза у Грчкој и Орбанова политика у Мађарској, заједно са порастом евроскептицизма у већини европским држава, уз нерешена питања Косова и Метохије, трвења у Босанско-муслиманској федерацији, Република Српска, кризе у Македонији и др, доводе и српски фактор у веома неизвесну ситуацију, разапетог између утицаја и интереса великих сила. Разматрају се решења која би била пожељна за српски државни и национални интерес у постојећим околностима. Констатује се шанса да у међународном поретку који поприма све више обележје мултиполаризма српски фактор може лакше остварити своје интересе, него што је то било могуће у претходне двеи по деценије доминације САД, које су се показале ненаклоњени Србима.

Кључне речи: Балкан; Српска геополитика; велике силе; противречни интереси; украјинска криза; Јужни ток

Светски поредак се негде приближно од зачетка планетарне економске кризе, која је заправо по својим структуралним узроцима и последицама пре свега америчка и англосаксонска, убрзаније окреће мултиполаризму. Ипак на самом Балканском полуострву, мултиполаризам се огледа са извесним закашњењем.¹ Украјинска криза додатно заоштрава односе између САД и Русије и то се преноси на читав европски континент, рачунајући и Балкан. Украјинска криза је очигледно пројектована у глобалистичким центрима моћи, и Вашингтон за сада може бити прилично задовољан њеним учинком: Украјина је заустављена на путу ка Царинској унији, извршено је преузимање власти од стране

* draganp@diplomacy.bg.ac.rs drdraganpetrovic83@gmail.com www.petrovicdragan.com

¹ Драган Петровић, *Ка мултиполарном светском поретку*, Пешић и синови, Центар за развој међународне сарадње, Београд, 2010.

екстремно десних антируских снага, утемељених у Галицији и западном делу земље, проруске, раније водеће по броју бирача у земљи странке су забрањене или разбијене попут Партије региона и Компартије, док је проруски Југоисток у стању сужења слобода. Са друге стране Русија је ипак постигла евидентне успехе повратком Крима и одбраном Доњецке и Луганске републике. Ипак, украјинска криза ће, чини се, још дуго представљати велики проблем руске геополитике, и веома велики део њене енергије трошити у том правцу.²

Балкан дотле остаје простор са претежним утицајем САД и сила ЕУ. Ипак чини се да и ту настају значајне пукотине. У Грчкој, то је преузимање власти од стране Сиризе, у Мађарској засебну политику чини се води Орбан, Македонија под Груевским такође тражи извесну самосталност, а неке сличне, не толико изражене појаве одметања од потпуне контроле САД постоје и у Словачкој и неким другим земљама. Веома снажна опозиција не само атлантистичким снагама, већ и самој ЕУ централно у Бриселу, може се видети у Француској како са стране деснице у виду Марин Ле Пен, тако и левице, оличене у антиглобалисти Меланшону. Такође и у многим другим земљама Европе долази до јачања евроскептичних странака, па је такав случај и на Балкану.

Економска криза захвата и балканске земље још од 2008. године. Међутим, криза економија балканских земаља, заправо своје структуралне узроке има у неселективним применама концепта неолибералне економије.

Велика превирања постоје у светским односима снага јачањем сила БРИКС, јер ће водећи светски макроекономски регион постати Далеки исток, док је претходно то неколико векова био северни Атлантук. Енергетски фактор додатно значајно делује у правцу прерасподеле снага у свету, јер само Русија од свих великих сила не само да нема потребе да увози најважније енергенте нафту и гас, већ ће и у следећим деценијама имати највећи део сопствене производње као вишак за извоз, док ће управо друге силе Евроазије повећавати своју увозну зависност у том правцу.³ Јапан и Индија готово у потпуности зависе од увоза ових енергената, док ће Кина и земље ЕУ следећих пар деценија смањити удео сопствене производње у потрошњи на 20-30 %.

Русија традиционално има велики утицај и интерес на Балкану. Још од каких веза Кијевске Русије са Византијом и Балканом у раном и развијеном периоду Средњег века, културних веза Московске кнежевине у позном средњовековном периоду, преко вишевековног процеса решавања Источног питања (од XVII до почетка XX века), преко савремене историје, Русија је развијала снажне односе са народима Балкана. У односу на српски фактор, те везе су биле пријатељске и савезничке прожете елементима дугог трајања као што су цивилизацијска и етничка блискост и сродност (словенство и православље), те историјско савезништво. Савремена Русија, која је након кризе деведесетих у периоду од кад је на њеном челу Владимир Путин (од 2000. године) успева да

² О најновијем аспекту украјинске кризе Драган Петровић, „Украјинска криза 2013-2015“, Култура полиса, бр. 26, Београд, 2015, стр. 219-236.

³ Драган Петровић, Ана Јокић, *Енергетска политика Русије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015.

ојача своје позиције и да у наступајућој епохи мултиполаризма поново постане значајан субјекат на Балкану.⁴ У том правцу значајан је и политички преокрет у Украјини где је „норанцаста револуција“ доживела свој крах почетком 2010. године, што је имало реперкусију у ојачавању позиције Русије.⁵ Међутим, украјинска криза настала крајем 2013, и појачана од фебруара 2014, која је потом прерасла у ратну опцију, која је само примирена примирјима Минск 1 и Минск 2, остаје велики конфликтни чвор који ће са једне стране не само радикализовати односе Москве са САД, већ и извесно погоршати односе (до извесне мере само) Русије са ЕУ. Наиме интересни стратешки односи Русије са западноевропским земљама, односно силама Старе Европе, толико су снажни и дубоки, да имају свој капацитет задржавања макар на сношљивом нивоу развијене прагматске сарадње. Истина важно је и ко је на власти од ових сила Старе Европе, јер би евроскептичне и суверенистичке странке, покрети и политичари имали далеко развијенију, чак савезничку политику према Москви, паралелно са у том случају хлађењем односа према англосаксонским силама и чак довођењем у питања своје искрене заинтересованости за опстанак пројекта ЕУ.

У читавим тим сложеним геополитичким играма, где је украјинска криза отворила пандорину кутију радикализације капацитета неслућених размера, енергетска политика Москве остаје као моћно оружје, са једне стране у реализацији економских фактора интереса, а са друге стране, због свог огромног значаја, и моћно политичко и геополитичко оруђе у савременом свету, који све више поприма мултипларни карактер, и где сама Русија ојачава своју позицију светске силе.

Балкан који је историјски био простор руског утицаја, посебно на оне народе и земље византијског културног обрасца има важно место и у енергетској политици Русије, нарочито везано за могућност остварења неких од варијанти пројекта Јужни ток.⁶ Систем цевовода Дружба направљен још у совјетско време и који је био окренут пре свега средњој и западној Европи, за Балкан је имао само изведене и маргиналне линије повезивања попут рецимо крака који Србију повезује са Мађарском. Мађарска је као земља СЕВ имала ту привилегију да има директан систем цевоводног повезивања Дружбе који долази преко Украјине. У том правцу би изградња неке од варијанти Јужног тока за земље Балкана имала директну могућност повезивања са руским и енергентима постсовјетског простора и вишеструке добитке који из тога произилазе: несметан доток енергената што није сигурно посебно преко територије Украји-

⁴ Петровић Драган, «Россия и Балканы – историческое наследие и современные отношения, в *Выстраивая добрососедство, Россия на пространствах Европы*, Ассоциация Европейских исследований, Институт Европы, Российской Академии наук, Москва, 2013, стр. 119-132.

⁵ Драган Петровић, Горан Николић, *Геополитика савремене Украјине*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009; Драган Петровић, *Председнички избори у Украјини 2010*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010; Драган Петровић, «Украјина у време председничког мандата Виктора Јануковича 2010-2012», *Међународна политика*, Београд, 2012. број 1146, април-јун 2012. стр. 28-38;

⁶ О геополитици савременог Балкана, од новијих научних монографија издвајамо Пророковић Душан, *Геополитика Србије*, Службени гласник, Геополитика, Београд, 2012; Драган Петровић, *Геополитика Балкана*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014.

не од како се развила украјинска криза; јефтиније енергенте него до садашњом трасом; алтернативни правац, односно уместо једног до садашњег постојала би два система цевовода до Србије и балканских земаља; добијање могућности да се у геоекономском и геополитичком систему постане од објекта и субјекта, пошто ће део трасе ићи и преко територије балканских земаља укључујући и Србију; додатан економски мотив у виду добијања такси од транспорта енергента; веома важан геополитички добитак у виду појачавања утицаја Русије у региону, као најнаклоњеније од великих сила, а томе треба додати и могућност повећавања утицаја повезивања путем овог система цевовода српских земаља, где главна артерија тока иде кроз Србију, а краци ка Републици Српској, Косову (географски посматрано са севера на југ, дакле прво ка и преко северног српског дела Косова) и вероватно Црној Гори. Садаше одлагање на неодређено време и чак стављање по страни пројекта цевовода Јужни ток, је само привремена реакција на укупно погоршавање односа између Русије и западних земаља због кризе у Украјини. Са друге стране дуплирање Плавог тока, - „Турски ток“ и његово довођење до Грчке, представља нови важан моменат у реализацији алтернативног правца цевовода, нешто попут Јужног тока 2, с тиме да и прва замишљена траса преко Бугарске може да опстане да егзистира макар као допунска и паралелна подваријанта

У вези потенцијалне изградње неке од варијанти цевовода који би Балкан и Југоисток Европе (а затим и даље ка централној и чак западној Европи) као кориснике енергената, повезивао са Русијом и постсовјетским простором као изворима енергената, веома је важно да сагледамо потенцијалне трасе. Такође веома важно је да сагледамо постојеће кризе, нарочито оне које су недавно засноване и извршимо могућу перцепцију даљих збивања. Дакле обелодањивањем децембра 2014. са руске стране да се због компликација које реализација Јужног тока наилази у пракси у односу на ЕУ администрацију, и конкретно актуелно политичко руководство Бугарске до даљњег одустаје од замишљеног концепта овог великог енергетског пројекта. Са друге стране обелодањено је да је постигнут споразум о проширењу постојећег цевовода Плави ток од Русије према Турској, односно да ће он дуплирати свој капацитет, па га у јавности називају и Турски ток. У исто време он ће бити продужен до Грчке, што је врло важна компонента у даљој могућности његовог продужавања преко Македоније, и даље за Србију, што би довело до шансе реализације неке врсте Јужног тока 2. Политичко руководство Македоније, на челу са премијером Груевским и председником Ивановом, подржало је овакву могућност. Паралелно са тиме долази до демонстрација опозиције у Македонији, предвођеном Заевим, а затим у мају и до оружаног сукоба у реону Куманова проузрокованом од албанских терориста, што је потом акцијом полиције угушено. Стиче се утисак о геополитичком сукобу и процепу интереса између САД, које добрим делом подржавају и већина сила ЕУ, и са друге стране Русије, где се у ово надметање убацује полако и Кина. Кина у својој геополитици према ЕУ нарочиту пажњу поклања привреди, посебно трговини. У том правцу је за њу најзначајнија Грчка због свог геополитичког положаја, али и ситуације у којој се налази услед економске кризе и финансијских проблема. Улагање у луку

Пиреј, спремност да се изгради брза пруга од Пиреја до Будимпеште, као и укупна кинеска заинтересованост за Балкан, посебно његов јужни, средишњи и источни део, говори о појачавању утицаја Пекинга у региону. Тешко да повећан утицај Кине, посебно у економском домену може сметати Русији, напротив, тиме се повећава бреша у америчкој доминацији у региону. САД у том правцу појачавају притисак на Црну Гору, да је увуку у НАТО, те истисну из ње руски утицај и додатно умање остатке српског идентитета у њој.

Украјинска криза са њеним даљим неизвесним завршетком, грчка финансијска криза, али и геополитичко окретање, Орбанова власт у Мађарској, кризна жаришта у Македонији, питање Косова и Метохије, као и низ других отворених питања на Балкану ставља у нови фокус заплета руску геополитику, посебно питање енергетске стратегије. Са једне стране Русија располаже са моћним оружјем утицаја по питању енергената, са друге стране, ово питање нема само економски, већ и шири опште геополитички елемент, што све заједно усложњава руску енергетску политику.

Русија са једне стране у својој енергетској политици у Европи окренута проширењу система цевовода према Немачкој и северном и централном делу континента, пре свега путем проширења капацитета Северног тока, што је обелодањено крајем јуна 2015, са конкретизацијом изградње трећег и четвртог крака овог цевовода⁷. Када је у питању дакле трећи и четврти крак Северног тока, они ће бити грађени акционарским уговором вредним око 10 милијарди евра.⁸

Одмах након потписивања овог меморандума, руски министар енергетике Александар Новак објавио је да ће Русија и Европска унија 27-29 јуна размотрити „питања повезана са градњом Турског тока“. Новак је истовремено открио да РФ и Турска могу потписати споразум о том магистралном гасоводу до краја јуна. Према његовим речима, руске компаније и банке спремне су да учествују у финансирању градње тог гасовода преко територије Грчке. Турска се може укључити у градњу подморског дела гасовода у својој економској зони Црног мора у дужини 200 километара.⁹

У том правцу Србија се налази пред геополитичким изазовом како да се постави по питању енергетске политике. Тако политичко руководство Србије сазнаје тек средином 2015. да је врх ЕУ био спреман у калкулацијама да предочи Москви чак и реализацију Јужног тока, у његовој модификованој верзији

⁷ Крајем јуна 2015, обелодањено је да ће доћи до реализације друге фазе Северног тока, односно да су се Газпром и европске компаније *E.On*, *Shell* и *OMV* договорили да прошире постојећи капацитете Северног тока. Градиће се трећи и четврти крак тог магистралног гасовода који „иде“ дном Балтичког мора, што ће значити дуплирање његове пропусне моћи. Северни ток (*Nord Stream*) дугачак је 1224 километра и повезује руски Виборг и немачки Грајфсвалд. Сувласнички однос је овај: Газпром 51%, *Wintershall Holding GmbH* и *E.On Ruhrgas AG* по 15,5%, холандски *NV Nederlandse Gasunie* и францууски *GDF Suez* по 9%. Када је у питању дакле трећи и четврти крак Северног тока, они ће бити грађени акционарским уговором вредним око 10 милијарди евра.

⁸ <http://expert.ru/2015/01/15/mezhdu-turtsiej-i-ukrainoj/>

⁹ <http://fakti.org/globotpor/quo-vadis-orbi/gazprom-eon-shell-i-omv-grade-nord-stream-2-ankara-krajem-juna-stavlja-potpis-na-turski>

Источног прстена, али без Србије, односно он би ишао преко територије Бугарске, Румуније и Мађарске у алтернативи.¹⁰ Том приликом је подвучена спремност Србије да настави рад на гасоводу, који заправо представља супститут Јужног тока, нека врста Јужног тока 2, јер се напомиње да «би тај будући гасовод могао да иде преко Турске, Грчке, Македоније, Србије и даље према Мађарској и Аустрији» и да ће већ крајем јула почети изградња Турског тока, односно постављање цеви гасовода по дну Црног мора.

Русија све више схвата важност дуплирања Плавот тока, односно како га неки називају Турски ток, нарочито преко територије Грчке. Док раније Русија није показивала заинтересованост да учествује у финансирању транше преко Грчке, имајући у виду економску ситуацију ове земље, од јуна месеца се показује интерес да се ипак уложи средства за изградњу транше преко грчке територије.¹¹ У Санкт Петербургу је најзад 19. јуна потписан споразум између Грчке и Русије о изградњи преко грчке територије трасе тзв. Турског тока, где су своје потписе ставили министри енергетике две земље Новак и Лафазанис. Поред тога Бугарска је истакла у разговорима са руским представницима да је спремна да се на њеној територији изгради хаб, центар за дистрибуцију гаса, што је већ договорено да буде у оквиру «Турског тока» изграђено на грчкој територији.

У сваком случају постаје јасно да се изградњом «Турског тока» преко територије Турске и Грчке, отвара могућност његовог продужења у неком облику Јужног тока 2, хипотетички кроз територију Македоније, што се за сада чини најреалнијом потенцијалном рутом, али и (или) и преко територије Бугарске. Бугарска би била интересантна делом због већ понуђене могућности изградње хаба, што није далеко од прихватања изградње читаве руте преко њене територије, или пак само једног крака и са постојећом владом, да не го-

¹⁰ <http://fakti.org/serbian-point/posrbijene-vesti/dacic-eu-ne-bi-imala-nista-protiv-juznog-toka-da-je-istocnim-prstenom-zaobisao-srbiju> „Ако је тачно ово што сам први пут чуо, то заслужује веома озбиљне разговоре са Европском комисијом, о њиховом односу према Србији, према интересима Србије и грађанима Србије”, нагласио је Дачић. Дачић је навео да је у разговору са Милером још једном потврђена опредељеност Србије за наставак сарадње са руским енергетским гигантом и подсетио да је читаву Србију била разочарана због пропасти пројекта изградње гасовода Јужни ток, који је за нашу земљу био од животног интереса. Имајући у виду да ће крајем 2019. бити прекинут транспорт руског гаса преко Украјине ка Европи и да то значи и прекид снабдевања за Србију, Дачић је пренео да је данас сазнао две веома значајне ствари, од којих је једна о „Источном прстену”. Напомињући да је Србија и даље заинтересована за могућност снабдевања руским гасом, Дачић је из разговора са Милером и његовим сарадницима пренео да ће крајем јула бити започето постављање цеви у Црно море према Турској за будући гасовод Турски ток. Према Дачићевим речима, Милер ће сутра са грчком владом потписати Меморандум о формирању заједничког предузећа о дистрибуцији гаса. То, сматра Дачић, говори о томе да ипак постоје неки реални обриси да би тај будући гасовод могао да иде преко Турске, Грчке, Македоније, Србије и даље према Мађарској и Аустрији”, пренео је шеф делегације Владе Србије. Дачић је рекао да би то могао да буде наставак пројекта који је Србија започела са Руском Федерацијом у претходном периоду, у коме су формирана заједничка предузећа и да је од свих држава, наша земља ту најдаље одмакла. Јасно је да са једне стране Русија тражи алтернативу за несигурни транзит кроз Украјину, а сав друге стране нови транзитни путеви означили би и продор руске геополитике у региону од стратешког интереса за Москву, попут Балкана.

¹¹ <http://expert.ru/2015/06/17/potok-nachnetsya-v-iyule/>

воримо о повећавању притиска од стране опозиције и на саму постојећу владу да се због изградње Турског тока, реактивира нека од варијанти Јужног тока и преко територије Бугарске, за шта ова земља има огромног економског па и геополитичког интереса. Најзад постоји независно од ових варијанти и хипотетичка могућност да се, када већ «Турски ток» дође у Грчку, одатле један крак продужи и испод Јонског мора за Италију. Суштина је дакле да реализацијом «Турског тока» до Грчке, укључујући улазак на територију ове земље, где је Русија показала спремност улагања око две милијарде евра помоћи Грчкој за њену деоницу пројекта, отвара се могућност реализације назовимо Јужног тока 2, где су првом плану Македонија, српски простори, а индиректно остаје у игри и Бугарска.

Насупрот томе америчка геополитика има своје стратешке циљеве управо на Балкану. Они се укратко могу сажети у неколико праваца. Први је потискивање утицаја Русије у региону, где је у првом плану украјинска криза, која има за циљ заглављивање Москве на овом простору, трајна конфротација са Кијевом и индиректна конфротација са ЕУ, што је све у интересу Вашингтона. Поред сукоба поводом Новорусије, Вашингтон тежи и отварању сукоба поводом Придњестровља, чиме би се Румунија директније конфронтирала са Русијом и тиме додатно добио простор за Америку да делује несметаније на Балкану. Русија би са друге стране могла да покуша да се нагоди са Румунијом, нудећи јој кључни утицај у Молдавији (Бесарабији), али без Придњестровља, а потенцијално-прећутно и утицај у Буковини (Черновици област) која припада Украјини. На самом Балканском полуострву, САД има за циљ увлачење у НАТО пре свега Црне Горе, а у перспективи и неких других земаља-ентитета, попут чак Босне и Херцеговине, Македоније, можда и Косова. Српски фактор у односу на САД не може да очекује да задовољи ни своје минималне националне интересе, напротив, превага Америке у исто време значи на унутрашњем плану и наметање концепта неолибералне економије, сатирање путем ње и антисоцијалног законодавства и привредног система средњег слоја и стварање зависног и колаборационо оријентисаног слоја тајкуна и компрадорског дела друштвене елите.¹²

Сличну политику према српском фактору води и британска политика, што је лако сагледати од Педија Ешдауна, преко британске резолуције о Сребреници, понашања Тонија Блера као премијера и другим ситуацијама у континуитету. Истина током почетка деведесетих и владе Мејџора у југословенској кризи, политика Лондона је била нешто умеренија према српском питању од рецимо немачке политике, али то је било више прожето инерцијом резервисаности према немачкој политици последњих деценија, него што је било у питању него стратешко одређење званичног Лондона према Србима. Ускоро, ће британска политика у целини заузети свој однос према српском питању, што се неће променити до данашњих дана.

¹² Више о америчко-српским односима у Драган Петровић, Драган Ђукановић, *Стубови спољне политике Србије: ЕУ, Русија, САД, Кина*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2012. Стр. 67-96.

Када су у питању западноевропске силе, односно водеће силе ЕУ, пре свега оне „Старе Европе“, ту је однос према српском фактору извесно повољнији него када је у питању англо-америчка политика. То се посебно односи на француску политику¹³, потом италијанску¹⁴, а тек потом и немачку. Ове силе имају еластичнији однос према елементарним српским националним интересима, али ипак Брисел у целини ради на независности Косова од Србије, иако пет држава њених чланица нису признале независност јужне српске покрајине. У процесу приближавања ка ЕУ званични Београд се ипак приморава на низ радњи и процеса који у функцији „устостављања односа са Приштином“ заправо постепено заокружују независност Косова у односу на Србију. Са друге стране српска политика би могла да користи пукотине у ставовима сила Старе Европе и са друге стране англосаксонских, и да ослањајући се чврсто на Русију, потом на остале силе БРИКС, а временом развивши све боље односе са Француском и Италијом, и трудећи се да ублажи противречности са Немачком, требало покушати да максимизира своје могућности у датим околностима. Чини се да и са англосаксонским силама, се могу ствари нешто поправити располажући у том правцу са неколико фактора утицаја и заједничког интереса. Први фактор заједничког интереса са САД и Британијом би био по питању борбе против исламског тероризма и фундаментализма, на који је посебно осетљиво јавно мњење ових земаља. На Балкану у судару често интереса са српским фактором делује муслимански фактор, пре свега муслимани у Босни (у мањој мери и у Црној Гори, Рашкој, Македонији...) и Албанци, а постоји све већи и турски, као и утицај неких других муслиманских земаља ван региона на различите начине. Иако су начелно САД, па и Британија покровитељи и бошњачког и албанског фактора у региону, да не говоримо о утицају рецимо Саудијске Арабије, Емирата и неких других земаља Блиског истока, јасно је да паралелно са њиховим упливом, делују и на нашим и ширим просторима фундаменталистичке па и терористичке организације и покрети, што се може користити и у јавном мњењу и у прагматској политици.

Други важан фактор у деловању према англосаксонским силама, посебно према САД, Канади, Аустралији, Новом Зеланду, су српска дијаспора, што временом треба добити све организованији карактер и повезаност са Србијом, али и Републиком Српском, те просрпским делом Црне Горе.

Најзад, ту је и привредни фактор, који није посебно билатерално развијен у трговинској сарадњи Београда са овим земљама (рецимо у компарацији са привредном сарадњом коју имамо са Немачком, Италијом, Русијом и др.), али је свакако евидентна полуга моћи.

Чини се да у развоју српско-француских, па и српско-италијанских односа перспектива њиховог унапређења је далеко већа, посебно ако имамо у

¹³ Збирни рад, о француско-српским односима Драган Петровић, *Француско-српски односи 1800-2010*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2011.

¹⁴ О италијанско-српским односима више у Petrović Dragan, "La Serbia e i suoi rapporti nella regione il quadro storico e le relazioni con l'Italia," *Italia e Serbia, Passato, presente e futuro di un'amicizia*, Quaderni Di Geopolitica, Roma, supplemento a Geopolitica, vol 11, anno 2013. pp. 133-143.

виду њихове геополитичке стратешке интересе. По питању Француске, њена опозиција, како она крајње десна у виду Националног фронта, тако и она изразито лева у виду Меланшона, нуди далеко повољнији однос према Србима, него што је то случај са владајућим структурама. Када је у питању Италија, евидентно је да ова регионална сила, има одређени ривалитет према Хрватској на Јадрану, и да има више симпатија према српском фактору, што би се могло користити више у перспективи, да не говоримо о високом нивоу билатералних економских односа које имамо са Италијанима.

Када смо споменули остале силе БРИКС (ван Русије, о којој смо доста говорили), стиче се утисак да је најутицајнија Кина и све више Индија. Кина има интереса да управо на Балкану због географских фактора, развије своју дестинацију за привредни уплив, односно неку врсту плацдарма за трговинско-економску пенетрацију у читаву Европу. Већ споменута кинеска заинтересованост за Грчку, потом за изградњу брзе пруге Пиреј-Будимпешта је такође и вишеструко у српском интересу. Према Србији Кина би могла да буде додатно заинтересована и из чињенице да ми нисмо чланица ни НАТО, ни ЕУ, што би могао да буде додатан фактор за кинеска улагања у неку врсту логистике за даљу трговинску пенетрацију ове велике силе у Европу.

Најзад регионални односи су врло важни за српски фактор. Када је у питању Косово и Метохија, ту је изузетно важно да се сачува издвојеност његовог севера, који је након свих етничких чишћења и даље остао српски. Прихватање Бриселског споразума, и још више начина његове операционализације, озбиљно је довело у питање српски идентитет чак и самог севера Косова (Северна Косовска Митровица, Зубин Поток, Лепосавић и Звечан). Ове четири српске етничке општине севера Косова су вишеструко битне за српску геополитику, јер се постизањем утицаја Приштине над њима може довести у питање безбедност Рашке области. Наиме три западне општине Рашке (Санџака) које су етнички већински православне – Прибој, Нова варош и Пријеполје су такође у српском етничком окружењу (Република Српска, северна Црна Гора, Краљевачки регион), што такође важи и за преостале три источне општине Рашке које су етничког састава свог становништва већином муслиманске (Нови Пазар, Тутин, Сјеница). Међутим, уколико би утицај Приштине се временом проширио и на северни део Косова, односно споменуте четири општине са српском већином, онда би са истока наведене три општине Рашке са муслиманском већином, имале угрожен геополитички положај и потенцијални подстицај за сепаратизам и нестабилност.

Србији су с обзиром на њен геополитички положај врло важни односи што веће интеграције са српским фактором у региону, пре свега са Републиком Српском, а потом и са Црном Гором, која без обзира на Ђукановићев концепт промене њеног вековног српског националног идентитета, још увек представља земљу са просрпским становништвом. Црна Гора је окружена са истока с око шест милиона Албанаца (Албанија, Косово и Метохија, западна Македонија), док црногорско становништво броји око 650 000 становника, од чега око 450 000 православних, подељени Ђукановићевом идеологијом на Црногорце, Монтенегрине, Србе и др, дакле идентитетски и политички разједињене. Црна

Гора са друге стране дугорочно не може да опстане без широког ослонца, дакле макар неког облика повезивања са Србијом и Републиком Српском у пре свега безбедносном и економском погледу. Са свега нешто преко 2000 км кв територије морфометријске структуре испод 500 метара надморске висине, Црна Гора не може да прехрани своје становништво, а са друге стране Србија и Република Српска обилују квалитетним пољопривредним површинама. Како је Црна Гора са својом важном граном привреде зависна и од увоза прехранбених производа из Србије и Републике Српске, одакле у исто време долази и највећи део туриста, то само појачава потребу међусобног повезивања. Лука Бар и пруга Београд-Бар су прављене за шире потребе залеђа, дакле пре свега Србије и Републике Српске, а не за потребе мале Црне Горе. Пре свега на албански фактор, али и шире посматрано Црна Гора само са Србијом и Републиком Српском, дакле својим историјским и етничким сродним становништвом, може да обезбеди какву-такву сигурност, док је управо англо-амерички фактор усмерава у супротном правцу, која се рефлектује даљим поделама православног живља у њој, јачању опасности од сепаратизма и територијалних потраживања албанског иредентизма, али и неких других суседа.

У односу на албански ревизионизам, Србија, Црна Гора, Македонија и Грчка лако могу да сарађују и да га неутралишу, да изнад Балкана не стоји до сада пресудни утицај и интерес САД. Смањењем тог утицаја, повећава се могућност за уплив осталих сила, које су листом више наклоњене српским егзистенцијалним интересима. То се посебно односи на Русију, остале силе БРИКС, а од западних сила на Француску и Италију. Чак и са Немачком постоји већа могућност споразумевања, него што је то у случају САД, па и Британије, који чине најчешће у међународним односима један јединствен англо-саксонски блок.

Када су у питању остале балканске земље, за Србију је пријатељска још Румунија¹⁵, а у ширем региону и Словачка, док се коректни и чак међусобно интересни односи могу развити и са Чешком и Словенијом, па и са Мађарском (уз одређени опрез). Када су у питању односи са Хрватском, муслиманским фактором у Босни и Херцеговини ту су односи врло резервисани и потенцијално конфликтни. То се у још већој мери односи према Албанцима. Са Турском се уз крајњи опрез и резерве може одржавати сарадња. Иако је Кипар удаљен од Балкана, и он се захваљујући Грчкој и традиционалној сарадњи, може сматрати пријатељском земљом у ширем окружењу.

Изузетно је важно за српску геополитику постизање унутрашњег каквог-таквог консезуса, и браћења „црвених линија“ по питању спољнополитичких приоритета и виталних националних интереса. То се односи и било би веома пожељно на нивоу саме унутрашње политичке и друштвене сцене Србије, тако и међу самим српским земљама (Србије и Републике Српске, и колико је то могуће и са Црном Гором, односно имајући у виду изузетно удаљене позиције

¹⁵ Саша Кицошев, Драган Петровић, „Геополитички аспект нововековних српско-румунских односа“, у *Studii si cercetari, Actele Simpozionului, Banat-istorie si multickulturalitate, Zrenjanin-Resita*, 2015, p. 447-466.

тамошњих власти, које се чак дистанцирају од српства, онда у односу на опозицију и просрпске снаге у црногорском друштву и политици). На жалост постоји утисак да на унутрашњој политичкој сцени Србије не постоји такав консензус, и да су чак САД и неке друге западне силе успеле остварити велики утицај на унутрашњу друштвену и политичку сцену Србије, да се чак ометају демократски процеси (између осталог нема ни слободе медија, потом утицај нво и др.), а значајан део друштва је аполитизован уз стални пораст економске кризе, социјалног раслојавања, што све заједно отежава геополитичку позицију Србије и српског фактора у целини. Са друге стране промене у међународним односима, дају више шансе српском фактору у односу на ситуацију у периоду деведесетих и првих година 2000-их.

У економској сфери укупан учинак тзв. Постоктобарске Србије је посматрано по већини важних параметара готово катастрофалан, врло сличан по учинку деведесетим годинама, што је један парадокс који изискује посебно изучавање. Споменимо феномен деиндустријализације који се тако разликује од претходног сталног периода раста индустрије у Србији и Београду до 1990. године.¹⁶ Са друге стране након периода 1990-2013. индустријска производња у Србији је опала за преко 60 %, удео индустријске производње у друштвеном бруто производу је опао са 31 % на 15 %, а број индустријских радника је опао са 1,03 милиона на свега 0,3 милиона.¹⁷

Форсирана, практично идеолошки мотивисана сарадња Србије са ЕУ, може се видети и у усиљеном увођењу Споразума о сарадњи и придруживању, који од како је уведен, уз примену промашеног неолибералног концепта привреде доноси српској привреди изразито, чак рекли би смо катастрофално слабе ефекте.¹⁸

Србија управо своју додатну шансу у међународним односима може тражити у будућем периоду у могућности да се више ослања на различите центре моћи покушавајући да максимизира свој национални интерес. Ипак, јасно је да су јој највише наклоњени дугорочно гледано, Русија, а потом и остале силе БРИКС, потом на западу може обнављати своје традиционално пријатељство са Француском, као и са другим медитеранским земљама, попут Италије и Шпаније. Са Немачком може развити интересну сарадњу рачунајући и повезивање са Москвом, а у перспективи и са Паризом у покушају тражења прихватљивих решења у релацији са Берлином, што неће бити лако, имајући у

¹⁶ Драган Петровић, *Историја индустрије Београда*, књиге 1 и 2, Српско географско друштво, Београд, 2006.

¹⁷ Ненад Поповић, *Политичка неутралност и економија*, Фонд Слободан Јовановић, Београд, 2014. стр. 44-45

¹⁸ Слободан Комазец, *Разарање националне економије и државе, напуштање неолибералног модела кризе*, Библиотека научно истраживачких радова «Савремена криза и изазови будућности», Београд, 2013; Млађан Ковачевић, *Узроци савремене економске кризе*, Академија економских наука, Београд, 2013; Ненад Поповић, *Политичка неутралност и економија*, Фонд Слободан Јовановић, Београд, 2014. Јован Душанић, *Доларска алхемија и прокажана држава*, Академија економских наука, Београд, 2013; Слободан Комазец, Драган Петровић, *Глобална монетарна криза и нови геополитички и финансијски односи у свету*, Институт за међунаордну политику и привреду, Београд, 2014.

обзир извесну ненаклоност немачке политике према српском фактору. Са друге стране, у односу на англосаксонске силе, треба смањити интензитет сарадње, који је ионако на економском спољнотрговинском плану скроман, а са друге стране Вашингтон и Лондон су показали велику ненаклоност и чак непријатељство последњих година у односу на егзистенцијалне српске интересе.

Када је у питању однос према ЕУ он се мора поставити на чисто интересној основи имајући у виду следеће чињенице:

- ЕУ је у унутрашњој и вишедимензионалној кризи, постоји реална перспектива њеног институционалног или ванинституционалног (прећутног, али реалног) раслојавања на више прстенова („клубова“) где би Србија чак и да уђе једног дана у чланство, сигурно припадала најнижем нивоу земаља чланица.
- ЕУ је засићена проширивањем очекује се макар изванредан застој у том правцу.
- Посебно у односу на Србију постоји неспремност Немачке и неких других чланица да се званични Београд прими у пуно чланство. Да не говоримо о парцијалним интересима српских суседа да додатно поставе (не)прихватљиве захтеве по питању учлањавања Србије у ЕУ.
- Однос снага у свету се мења, па су посебно након Светске економске кризе која је и са аспекта тврде и посебно меке моћи погодила највише САД и западне земље, расте још брже значај земаља БРИКС. Управо Русија и интеграциони процеси које она предводи дају одређену алтернативу. Изградњом Јужног тока, и реалном наклоњеношћу коју српска страна има од Русије, у односу на далеко мању наклоњеност западних сила, укључујући и изразиту ненаклоњеност политике САД, даје се одређена алтернатива српским интересима и са источне стране. Заправо, у српском интересу је ослонац на Русију, рационална сарадња са европским континенталним силама (Француском и Немачком пре свега, али и Италијом, Шпанијом и др.) и уздржана и чак делом „сарадња на дистанци“ са САД и Британијом. Ово утолико више што је спољнотрговинска размена са Русијом, чак и сада пре изградње Јужног тока највише од свих држава посматрано појединачно, а потом следи Немачка. Спољнотрговинска размена Србије са САД и Британијом је врло ниска, али су зато притисци и мешање ових сила према српским интересима најтежи и неприхватљиви. Њихов утицај се у Србији посебно остварује преко дела инсталиране, тзв. компрадорске елите, која општедруштвене и националне интересе предпоставља сопственим себичним, парцијалним и индивидуалним интересима, у чему се може тражити и један од главних разлога зашто је наметнути неолиберални концепт примењиван и примењује се делом и сад, упркос свом теоретском и практичном краху који је доживео свуда у свету, а посебно од 2008. године.
- Улазак у ЕУ је тешко изводљив, независно од притисака да се уђе и у НАТО, за шта не постоји подршка јавног мњења у Србији (по већини истраживања, око 17 % грађана је за прикључивање НАТО). Овде се најбоље види реалан сукоб интереса широких слојева становништва у Србији и једног дела отуђене и корумпиране политичке и друштвене елите у земљи.
- Не постоји равномеран интерес становништва у Србији ка уласку и даљњем испуњавању услова у правцу придруживања ЕУ. Субвенције преко различитих фондова (који су са кризом у ЕУ све тањи), пре свега предприступних, неселективно долазе до дела друштвене и политичке елите, док широки слојеви становништва немају од тога непосредне користи. Напротив, они имају више штете по питању испуњавања бројних услова али и губитака о којима ће се у наставку нешто више рећи.

- Пред Србију се постављају уникатни услови, од којих је фактичко, а вероватно и стварно признавање независности Косова крајње неприхватљиво за сваку суверену земљу.
- Србија има додатан интерес да не уђе у ЕУ, а то је уникатан трговински споразум који има са Русијом већ практично деценију и по, и који је недовољно искоришћен, а који нуди велику перспективу, имајући у обзир заинтересованост великог руског тржишта за пољопривредне производе нашег климатског подручја. Са друге стране распродаја и изнајмљивање најквалитетнијег земљишта у Србији и велика незапосленост, су у контра односу са могућностима која се нуди у трговинској сарадњи са Русијом. Треба напоменути да би Србија изгубила ову трговинску повластицу уколико би ушла у ЕУ.
- Уласком у ЕУ субвенционирана пољопривреда пре свега Француске, где држава из стратешких разлога (због велике површине ове државе и малог броја преосталих пољопривредника и уопште руралног становништва), енормно субвенционисхе пољопривреду, па ти производи по примеру Бугарске и Румуније просто у некојалној утакмици збришу друге пољопривреде земаља чланица ЕУ. Како је пољопривреда једна од најважнијих и најперспективнијих грана привреде у Србији ово би имало катастрофалне последице за њен укупан развој.
- Расположење демократско ка даљњем придруживању ЕУ у Србији је смањено, свакако на испод половине грађана и бирачког тела, упркос томе што у медијској и јавној сфери се тај правац на сваки начин фаворизује, а озбиљна дебата о рационалним интересима за и против се изоставља.
- Странке које сада чине власт, нису се у предизборној кампањи и као опозиција тако апологетски односили према даљњем придруживању ЕУ без обзира на све услове, који су узред за Србију уникатно тешки и реално у овој форми неприхватљиви. Стога не постоји демократски капацитет за даље жртве у том правцу, односно за истрајавање у испуњавању свих могућих и немогућих, нових и старих услова, што спроводи и две последње владе на челу са премијерима Дачићем и Вучићем.

Интерес Србије да уђе у ЕУ са друге стране постоји, он није споран, али не под оваквим понижавајућим и вишеструко штетнијим губицима у односу на потенцијалну добит. Уосталом међу тим потенцијалним, заправо свакодневним и стварним губицима, су поред територијалног губитка, и понижења које сваки грађанин доживљава у овом правцу, као и реално понижење саме државе, њене традиције што вишеструко превазилази и стварне губитке у другим сферама о чему је напред било речи. Дакле, мишљења смо да начелно треба задржати курс ка ЕУ, али не испуњавати више постављене ултиматуме, и чекати да се ситуација око многих ствари и геополитичких промена разбистри следећих година, а посветити се развоју и раду у сарадњи са свим међународним субјектима који у том правцу могу бити од користи, а посебно водити рачуна о пријатељским земљама и националним интересима. Ослободити медије за слободнију дебат у правцу даљњих државних приоритета, што је за сада изостало.

У регионалној политици, ослањати се такође на пријатељске земље, попут Грчке, Румуније, Македоније па и Бугарске. Тежити културном, а у перспективи и економском повезивању српског народа у региону, пре свега се то

односи на Републику Српску и Црну Гору. Наравно то све може да оствари само једна Србија која је „стала на ноге“ и избегла садашњу ситуацију и остварење сценарија који јој прети у правцу економског краха, социјалног раслојавања и кризе њене елите, ширих друштвених проблема и претњи територијалној фрагментацији

Литература:

1. Despotović Ljubiša, Jevtović Zoran, *Geopolitika i mediji*, Kultura polisa, Novi Sad, 2010.
2. Despotović Ljubiša, *Geopolitika identiteta*, Ваčka Palanka, Novi Sad, 2011.
3. Dušanić Jovan, *Dolarska alhemija i prokažena država*, Akademija ekonomskih nauka, Beograd, 2013;
4. Kovačević Mlađan, *Uzroci savremene ekonomske krize*, Akademija ekonomskih nauka, Beograd, 2013;
5. Komazec Slobodan, *Razaranje nacionalne ekonomije i države, napuštanje neoliberalnog modela krize*, Biblioteka naučno istraživačkih radova «Savremena kriza i izazovi budućnosti», Beograd, 2013;
6. Komazec Slobodan, Petrović Dragan, *Globalna monetarna kriza i novi geopolitički i finansijski odnosi u svetu*, Institut za međunaordnu politiku i privredu, Beograd, 2014.
7. Petrović Dragan, *Istorija industrije Beograda*, knjige 1 i 2, Srpsko geografsko društvo, Beograd, 2006.
8. Petrović Dragan, *Ka multipolarnom svetskom poretku*, Pešić i sinovi, Centar za razvoj međunarodne saradnje, Beograd, 2010.
9. Petrović Dragan, Jokić Ana, *Energetska politika Rusije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015.
10. Petrović Dragan, Nikolić Goran, *Geopolitika savremene Ukrajine*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009;
11. Petrović Dragan, *Predsednički izbori u Ukrajini 2010*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2010;
12. Petrović Dragan, *Francusko-srpski odnosi 1800-2010*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2011.
13. Petrović Dragan, Đukanović Dragan, *Stubovi spoljne politike Srbije: EU, Rusija, SAD, Kina*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012.
14. Petrović Dragan, *Geopolitika Balkana*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2014.
15. Petrović Dragan, Jokić Ana, *Energetska politika Rusije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015.
16. Popović Nenad, *Politička neutralnost i ekonomija*, Fond Slobodan Jovanović, Beograd, 2013.
17. Proroković Dušan, *Geopolitika Srbije*, Službeni glasnik, Geopolitika, Beograd, 2012;

Коришћени научни чланци у часописима и зборницима, поглавља у књигама

1. Kicošev Saša, Petrović Dragan, „Geopolitički aspekt novovekovnih srpsko-rumunskih odnosa“, u Studii si cercetari, Actele Simpozionului, Banat-istorie si multiculturalitate, Zrenjanin-Resita, 2015, p. 447-466.

2. Petrović Dragan, «Ukrajina u vreme predsedničkog mandata Viktora Janukoviča 2010-2012», *Međunarodna politika*, Beograd, 2012. broj 1146, april-jun 2012. str. 28-38;
3. Петровић Драган, «Россия и Балканы – историческое наследие и современные отношения, в *Выстраивая добрососедство, Россия на пространствах Европы*, Ассоциация Европейских исследований, Институт Европы, Российской Академии наук, Москва, 2013, стр. 119-132.
4. Petrović Dragan, “La Serbia e I suoi rapporti nella regione il quadro storico e le relazioni con l’Italia,” *Italia e Serbia, Passato, presente e futuro di un’amicizia, Quaderni Di Geopolitica*, Roma, supplemento a *Geopolitica*, vol 11, anno 2013. pp. 133-143.
5. Petrović, Dragan „Ukrajinska kriza 2013-2015“, *Kultura polisa*, br. 26, Beograd, 2015, str. 219-236.

SERBIAN GEOPOLITICS AT BALKANS, IN THE PERIOD OF TRANSITION OF WORLD ORDER TOWARD MULTIPOLARISM

Summary: In this paper the position of Serbian factor in the Balkans today is analyzed. The world order is in the process of transition from monopolar to multipolar, which takes its outlines also in the Balkans and its surroundings. Ukrainian crisis, the question of building some form of South Stream, Syriza in Greece and the Orban’s policy in Hungary, together with the growth of euroscepticism in most of the European countries, with unresolved issues of Kosovo and Metohija, friction in the Bosnian- Muslim Federation, the Republic Srpska, the crisis in Macedonia, etc., lead also Serbian factor in a very uncertain situation, crucified between influence and interests of the great powers. Solutions that would be desirable for the Serbian state and national interests in the existing circumstances are considered. It is noted the chance that in the international order that takes more the characteristic of multipolarism Serbian factor can easier accomplish its interests, than it was possible in the past two and a half decades of US dominance, which have proved not inclined to Serbs.

Key words: Balkans; Serbian geopolitics; great powers; Ukrainian crisis; South Stream

СРЂАН М. ПЕРИШИЋ*
Београд

УДК 316.334.3(497.11):327
Оригиналан научни рад
Примљен: 09.06.2015
Одобен: 26.06.2015

ГЕОПОЛИТИЧКА ОРИЈЕНТАЦИЈА СРБИЈЕ: ПОТРЕБА ЗА ДЕФИНИСАЊЕМ

Сажетак: Аутор се у првом делу текста бави питањем геополитичког идентитета који је темељ изградње практичне геополитике државе, тј. темељ формирања државне геополитичке амбиције, циљева и праксе у регионалним и међународним односима. На примеру Русије и САД, односно, геополитичког евроазијства и атлантизма, истичу се три основна елемента геополитичког идентитета (утицај простора, цивилизације, доминантне идеологије). У другом делу текста сагледава се геополитички идентитет Србије у контексту сучељавања атлантизма и евроазијске геополитике, али и у контексту недостатка јасно дефинисане српске практичне геополитике. Током 20. века, југословенском идејом, Србија и српски етнички простор су били под контролом англо-америчке геополитике, што није донело ни један геополитички добитак, већ фрагментацију етничког простора као кључног елемента за артикулацију српске геополитике.

Кључне речи: геополитика, атлантизам, евроазијство, Србија, Русија, Запад, геополитичка оријентација, цивилизација, земља, море

Геополитичка оријентација:

од геополитичког идентитета ка практичној геополитици

Сведоци смо да владе Србије већ 15 година активно настоје да Србија постане чланица ЕУ, а многи се залажу да буде и део Североатлантског савеза (НАТО) са којим Србија последњих година остварује највећи облик сарадње. Србија је одлучила да геополитички и вредносно припада Западу, а да са Русијом негује пријатељске односе. При томе нико од заступника геополитичког уласка Србије у Запад није размотрио, нити објаснио шта је суштина и вредност геополитике Запада, а шта је геополитика Србије. Многи аутори такав геополитички пут Србије виде само кроз економски интерес и објашњења су искључиво економске, највише финансијске природе.

* srdjanp9@gmail.com

Наиме, геополитика се своди на економију а економски интерес се види само у чланству у западним геополитичким организацијама. Међутим, геополитика, по својој природи и значењу, обухвата читав низ других области који јој дају суштинска својства. Такво комплексно схватање геополитике, шире од геоекономског а поготово од финансијског интереса, је присутно како на Западу тако и на Истоку. Но, у српском научном дискурсу мало је истраживања која су усмерена да садржајно објасне категорије геополитике, геополитичког идентитета, геополитичког интереса, геополитичких полова, геополитичког сучељавања, итд.

У таквом сиромашном научном дискурсу поготово нема истраживања која ће анализирати – какву геополитичку оријентацију Србија треба да има, односно, какав је српски геополитички идентитет, који треба да представља основу за изградњу државне геополитичке амбиције и праксе. Управо непостојање широког научног дискурса о геополитици Србије је повезано и са кључним недостатком, а то је да не постоји ни јасно дефинисана геополитика Србије.

Један од водећих савремених теоретичара Александар Дугин истиче да је геополитика наука како владати, „уџбеник власти у коме се даје сажетак онога шта треба имати у виду приликом доношења глобалних (судбоносних) одлука“ (Дугин, 2004: 25). Но, да би геополитика постала дисциплина власти нужно је пре тога сагледати геополитички идентитет неке државе, нације, њен геополитички код.

У научном дискурсу о геополитици, у свету, познато је да су САД, које предводе Запад, и Русија изградили карактеристичне геополитичке идентитете на основу којих су дефинисали своје кључне геополитичке амбиције и политичку праксу. Исто тако, свака друга држава, ако жели да има свој правилан развој и напредак, нужно мора да сагледа и истражи свој геополитички идентитет како би могла квалитетно да одреди своју практичну геополитику, да се одреди као квалитетан актер у међународним односима и на геополитичкој табли света, али и у својој унутрашњој политици. У супротном, оне државе које не начине такав корак, које не начине корак правцем: геополитички идентитет – државна геополитичка амбиција и пракса, ризикују да буду у међународној политици маргинализоване, да у регионалним односима зависе од оних држава које су опет јасно сагледале своју геополитичку улогу, а да на економском нивоу и развоју заостају за осталим земљама. Исто тако, у унутрашњој политици, култури, образовању, постоји велики ризик да те земље доживе расколе и подвојеност не само међу елитом него и међу грађанима.

Дакле, шта је геополитички идентитет, а шта означава практичну геополитику? Геополитички идентитет нације или државе можемо одредити као спој цивилизацијског идентитета коме нација/држава припада, утицаја простога на коме се нација и њена култура изграђивали и доминантне идеологије/погледа на свет.

Наука о геополитици управо истиче значај цивилизацијске структуре у формирању геополитике неке земље или нације. Цивилизација или припадност

некој цивилизацији је основни елемент геополитичког идентитета једне нације, државе или заједнице држава. Према Хантингтону (Samuel Huntington) цивилизација је „највише културно сврставање људи и најшира разина културног идентитета које људи имају...Она је одређена објективним заједничким елементима, као што су језик, историја, религија, обичаји, институције, али и субјективном само-идентификацијом људи“ (Хантингтон, 2000: 18). Цивилизација на тај начин даје темељ и од ње се полази у одређивању карактера геополитичке идентификације неке нације/државе.

Други елемент геополитичког идентитета је простор. Простор је основ за развој једне културе. То посебно истиче Карл Шмит (Carl Schmitt) који развија појам номоса у коме се испољавају природне и културне посебности једног народа у споју са простором на коме егзистира. Простор битно утиче на културу и државе које се на њему развијају, а номос земље се квалитативно разликује од номоса мора, па тако и све културе, нације и државе се могу поделити ком номосу припадају. Основни закључак Шмита је да нације номоса земље развијају стабилне и фиксирани моралне и правне норме, тј. својеврсни конзервативизам у политичкој и културној сфери, за разлику од нација номоса мора које карактерише променљивост политичких, социјалних и културних норми (Schmitt, 1991:19–44). Све државе и нације се могу поделити по линији разликовања земље и мора. Задатак сваке нације је да препозна свој номос.

Као део геополитичког идентитета јавља се и идеологија. Идеологију можемо посматрати као цивилизацијску особину, али, у великој мери простор (номос простора) је формирао одлучујућу идеологију неке нације или државе. Конзервативне идеологије су карактеристичне за државе номоса земље, а либерализам и капиталистички напредак дугују свој успех номосу мора који је дао суштинско обележје западној цивилизацији у модерној епохи.

Геополитичка идентификација се налази у основи практичне геополитике. Она даје тон и правац развоју геополитичке амбиције, геополитичких циљева и праксе државе, тј. практичној геополитици државе. Дакле, практичну геополитику можемо одредити као инструментални облик знања и рационалности државништва проистеклог из геополитичког идентитета. Она је императивна – држава чини оно што мора да чини на основу геополитичког идентитета.

С тим у вези, да бисмо разумели значење геополитичког идентитета, најбоље је га сагледати на примерима САД и Русије. То су светске силе које стоје као могући геополитички образци за остале земље, па тако и за Србију, у ком правцу развијати вредности и сопствену геополитику. Овим геополитичким идентитетима слика света, и посебно Европе, је поједностављена, сведена је на двојност. Но, они су настали на простору Европе и њихове геополитике, за разлику од других, се нуде Србији као могући избор. Наравно, избор геополитичке оријентације није просто размишљање Запад или Русија, већ избор треба да се темељи на томе какав је геополитички идентитет Србије. Шмитовски речено, да ли је идентитет Србије израз номоса земље или, пак, номоса мора? Од сагледавања тог елемента зависи и дефинисање српске геополитичке амбиције и праксе, тј. зависи геополитичка оријентација Србије.

Запад (САД) и Русија:

различити геополитички идентитети и праксе

Сложеност савремених геополитичких односа Русије и Запада проистиче из чињенице да обе стране припадају засебним цивилизацијама. Наиме, ове две цивилизације имају заједничких темеља и особина, али су се у суштини развијале на карактеристичним посебностима. То истичу подједнако и западни и руски аутори. Мисао о различитости је доминантна како у руској елити (политичкој, академској, културној, итд.), тако и у елити водеће западне државе САД.

Што се тиче Запада, он као социјална појава настаје после Другог светског рата. Подразумева социјални феномен који је никао на основу западноевропске цивилизације и либералне идеологије, те обједињује земље Западне Европе и Северне Америке (Зиновјев, 2002). У практичном геополитичком смислу Запад је геополитички блок, тј. геополитички пол, формиран на основама идентитета цивилизација таласократије, либералне идеологије и праксе атлантизма.

Таласократија је тип цивилизације у чијој је основи несталност, промена, трговина, морепловство, предузетништво, индивидуализам, релативност моралних и правних норми, слабост уметности (Дугин, 2002:26). Западноевропска цивилизација је доминантно таласократска (номос мора). Њен центар је англосаксонски део који постаје епицентар цивилизације када Енглеска постаје велика поморска држава у модерној епохи (17. – 19. век). Развој капитализма и колонијализма уобличавају ову цивилизацију чији носилац у 20. веку постају САД.

Таласократији је потпуно сагласна идеологија либерализма према коме је приватно предузетништво једини исправни модел економије, без улоге државе у привреди, а крајњи индивидуализам основ културе живљења. Улога државе се своди на обезбеђење закона и поретка. Либерализам, и посебно његов савремени облик – неолиберализам, игноришу било какву националну особеност, социјалну одговорност, морал и етичке принципе. Данас, на Западу, неолиберализам је идеологија транснационалне елите, која није укорењена у социјалним структурама националних друштава. То је посебно истраживао Кристофер Лаш (Christopher Lasch). Он је још пре тридесет година показао да основни субјекат западне идеологије, њен носилац, није просто свака индивидуа, већ транснационална елита. Она формира посебно наднационално друштво – светску олигархију, која је индиферентна на праведност, достојанство, социјалну одговорност. Транснационална елита је наглашено анационална, апстрахована од било каквог идентитета везаног за етно-културу, традицију, историју (Лаш, 1996: 37-39). Срж западног геополитичког идентитета у равни поједница (индивидуе) је потпуно ослобађање човека од сваког колективног (религиозног, националног, историјског) идентитета како би могао да без било каквих (моралних, и других) ограничења остварује своје нагоне, жеље и побуде.

Дакле, цивилизацијски елемент западног геополитичког идентитета истиче да универзалне (опште) вредности не постоје. Управо тај принцип је од суштинског значаја за разумевање цивилизацијског карактера западног геополитичког идентитета. Из њега директно проистичу и карактеристике релативности, непостојаности чврстих норми, фрагментираност, итд. које, са своје стране, одређују специфичност западног погледа на свет.

Атлантизам је практична геополитика Запада. Носилац су САД. У геополитичкој теорији први аутор који је исказао и анализирао геополитички идентитет западног света и поставио га као основу западне, англосаксонске геополитике, тј. атлантизма, био је Енглез Хелфорд Макиндер (Halford Mackinder). Он је почетком 20. века показао да је англосаксонски свет тип таласократске цивилизације, која је позвана да обуздава конкурентски геополитички идентитет у цивилизацијама копна, тј. у телурократским цивилизацијама (Venier, 2004: 330-334). Макиндер је ударио темеље англосаксонској геополитици, која је после Другог светског рата прерасла у геополитику САД и НАТО, тј. у атлантизам.

У европским континенталним државама (Немачка, Италија, Француска,) елите су делимично подељење по питању да ли геополитички атлантизам треба да трасира будућност Европе. Ова подељеност о геополитичкој улози Европе је појачана и међусобно супротним руским и америчким схватањима. Различита геополитичка перцепција Европе је веома битна са становишта посматрања савремених односа Русије и ЕУ, односно Русије и Запада, али и са становишта геополитичке оријентације других земаља (Србије).

Што се тиче Русије, она се цивилизацијски изграђује на копненом простору Евроазије, на основама византијске цивилизације и њеног додира са народима континенталне Европе (Немци) и народима континенталне Азије (Монголи, турански народи) (Трубецкој, 2004:100–124). Русија у том смислу представља другачији социјални феномен од Запада. Мисао о различитости Русије у односу на Запад, као и њено испољавање у појавној пракси су прихваћени у Русији, како од великог дела елите тако и од стране политичког врха, нарочито од другог председничког мандата Владимира Путина. Од тада, у идеолошкој равни, постепено се обнавља и артикулише савремени руски конзервативизам, који, заједно са схватањем о посебности руске цивилизације, обнавља геополитичку идеју да је Русија засебан геополитички пол. У практичном геополитичком смислу Русија и руски свет су геополитички пол који се формира на основама идентитета цивилизација телурократије (номос земље), идеологије руског конзервативизма, и праксе евроазијства, тј. економских и војно-политичких интеграција Русије са осталим земљама Евроазије.

Телурократија је тип цивилизације у чијој је основи постојаност моралних, етичких и правних норми, традиција, колективизам, хијерархичност, снага уметности (Дугин, 2004:26).

Телурократији је сагласна идеологија руског конзервативизма. Наиме, владајућа партија Јединствена Русија је 2010. године, после дуге борбе, коначно прихватила руску конзервативну идеологију као програмско и идеолошко опредељење. Она се „определила за идеологију руског конзервативизма“,

имајући у виду да су сви позвани на то „да се безусловно сачува историјска традиција, којом је Русија богата...“ (Гризлов, 2010). Традиционалне вредности руско друштво и држава треба да „конзервирају“. То су здравље, породица, морал, јединство народа (национално, генерацијско, итд.), цивилизационе посебности Русије (Марков, 2010). Према Манифесту просвећеног конзервативизма, којим руски уметник и мислилац, Никита Михалков представља визију државне изградње и друштвеног уређења Русије у 21. веку истиче се да „за просвећене конзервативце нација је – духовно и материјално јединство свих грађана Русије, културно-језичко заједништво народа који живе на њеној територији“ (Михалков, 2010). Са поновним избором Путина за председника Русије 2012. године на делу је реализација конзервативних идеја руске традиције законским пројектима.

Дакле, цивилизацијски елеменат руског геополитичког идентитета истиче, за разлику од западног, да универзалне (опште) вредности постоје. Управо тај принцип је од суштинског значаја за разумевање цивилизацијског карактера руског геополитичког идентитета. Из њега директно проистичу и карактеристике постојаности чврстих норми етике, права, хијерархије, колективитета, итд. које, са своје стране, одређују специфичност руског погледа на свет.

Евроазијство је практична геополитика Русије. Друго име евроазијства је мултиполарна геополитика. У геополитичкој теорији такође је Макиндер први исказао и анализирао геополитички идентитет телурукратског света. Савремена руска геополитичка школа тај идентитет узима као један од темеља руске геополитике (Перишић, 2014, 9–15).

Сложеност геополитичких односа Русије и Запада а тиме и њиховог сучељавања веома добро се уочава у идеолошкој сфери. Силазак социјализма са историјске сцене, почетком деведесетих година 20. века, и останак западног либерализма као јединог облика схватања развоја друштва, можда су једно време означили да свет иде у истом правцу – у правцу цивилизацијске, идејне једнообразности. Томе је погодовао и униполарни геополитички поредак који је истовремено настао. Међутим, цивилизацијска унификација и изједначавање света по обрасцу либерализма не успева. Управо се то види на примеру Русије, кој из своје цивилизацијске особености почиње да обнавља и развија сасвим супротну идеолошку матрицу, тј. конзервативизам у руским бојама.

Савремена појавност политике показује настојање, са стране Запада, да се либерализам шири и прикаже као једини исправан облик развоја друштва без обзира на различите цивилизацијске основе. Са друге стране, од Русије, настојање да се у вредносном смислу обнови и изгради руски конзервативизам, као и да се у другим деловима света подстакне развијање особености на темељима традиције.

Геополитички идентитет и оријентација Србије

Геополитички идентитети утичу и уоквиравају односе Русије и Запада и говоре о суштинској геополитичкој разлици између њих. Захваљујући њихо-

вим идентитетима, Русија и Запад (САД) нису само конкурентни, већ су и међусобно опоненти. С друге стране, примери Русије и Запада помажу Србији да препозна свој геополитички идентитет, тј. да сагледа: 1) који је номос простора изграђивао идентитет Србије, и 2) у којој су цивилизацијској матрици Србија и српски народ културно стасавали.

Оно што је сигурно јесте чињеница да не постоји ни једна нација или држава у Европи и свету која у себи садржи подједнако оба геополитичка идентитета, тј. коју су изграђивала оба номоса (земља и море). То је веома битно имајући у виду да се у медијском дискурсу Србија представља као двојни идентитет на који је утицао и Запад и Исток. Наука познаје чињеницу да све цивилизације утичу једна на другу, као што и руска цивилизација има доста елемената западне цивилизације, и обрнуто. Међутим, свака цивилизација је свој пут развоја износила уникатно и непоновљиво.

С тим у вези, извлаче се научно ничим поткрепљени закључци да Србија треба да буде подједнако опредељена и ка Западу и ка Русији. Као облик сарадње (економске, културне, итд.) то је пожељна оријентација једне земље, али као геополитичка оријентација то је немогуће постићи. Наука показује да су геополитички полови међусобно искључиви.

Ми можемо приметити да неке земље имају један геополитички идентитет али да припадају другој практичној геополитици, тј. геополитичком блоку који није израз њиховог геополитичког идентитета. Бжежински је такве земље означаио као државе са „геополитичком жизофренијом“, наводећи пример Турске. Турска идентитетски припада телуократској цивилизацији коју је изграђивао номос земље, али је у својој практичној геополитици као чланица НАТО ушла у сферу Запада и атлантизма. Управо је Велика Британија још од друге половине 19. века, а посебно од краја Првог светског рата, усмеравала Турску ка савезништву са англосаксонском геополитиком, што је и успело под Ататурком. На тај начин је Турска одвојена од могућих континенталних савезништава са осталим силама копна (Русија, Иран).

Геополитичка шизофренија је последица основног геополитичког циља западне геополитике. То је разбијање јединства континенталних држава. Није позната геополитичка шизофренија где су државе таласократије у савезништву или под контролом евроазијске геополитике. То се најбоље види на примеру Немачке. Она чланством у НАТО и присуством 40000 америчких војника на својој територији припада атлантизму, иако је цивилизацијски и културно изграђивана од номоса земље и представља телуократски принцип. Макиндер је 1919. године поставио темељни циљ западне геополитике који цео 20. век егзистира и траје. То је не дозволити савезништво континенталних држава Немачке и Русије, тј. централне европске и централне евроазијске државе (Макиндер, 1996: 83–104), као и приступ Француске том савезништву, односно, коалицију на линији Париз – Берлин – Москва. С тим у вези, САД су у Немачкој под обликом денацификације увелико развијале либерализам као основну идеолошку матрицу.

Да бисмо квалитетно одговорили на питање какав је геополитички идентитет Србије и српског народа, тј. који је номос простора изграђивао српски културни и социјални амбијент и у којој цивилизацијској матрици – неопходно је сагледати геополитичко сучељавање англосаксонске (атлантистичке) геополитике са евроазијском (руском) геополитиком на простору Европе и последице по Србију и српски народ.

Срби и други народи у Србији по својој култури, религији, традицији, простору на коме живе, припадају копненој, односно, континенталној Европи. На том простору, сходно Шмиту, огледа се утицај номоса земље. Србија и српски простор се географски карактеришу фиксираношћу копна, са јасним природним границама, сталношћу комуникација, путева и непромењљивошћу географских и рељефних особености. Утицај мора је непостојећи, тако да се номос мора није конституисао на српском етничком простору. Такав простор је дао српском народу традиционални и конзервативни импулс у социјалној и културној сфери, као и хијерархичне и колективне идентитете. С друге стране, на том простору Срби су се почели формирати као део византијске цивилизације, а данас су они са осталим балканским народима њени наследници. То су неоспорне чињенице које се не могу одбацити. Сваки теоријски покушај представљања Срба и Србије као дела западне, таласократске цивилизације је погрешан и штетан.

Наравно, међу српском елитом током 19. и 20. века, као и данас, уз помоћ западних земаља и организација, постоји константан покушај да се Србија и Срби сместе у западне политичке и социјалне моделе. То је само проузроковало катастрофалне последице.

Но, квалитетније сагледавање српског геополитичког идентитета добијамо ако посматрамо однос англосаксонске геополитике према Србији и српском народу, као и њено сучељавање са руском геополитиком на простору Европе које је имало утицаја на Србију. Наиме, однос Велике Британије према руској геополитици и свим континенталним земљама Европе говори да је британска таласократска геополитика Србију и српски народ сврставала у геополитички идентитет телурократије, у копнени принцип који треба сузбијати и недозвољавати да се обједини са осталим копненим нацијама и државама Европе. То је посредни, али јасан историјски и научно-геополитички доказ да је Србија телурократског, континенталног карактера.

Наиме, Велика Британија је у првој половини 20. века чинила све да геополитички разједини континенталне европске силе и државе. Радила је на расколу континенталне Европе.

Раскол између Европе и Русије је, дакле, класични британски, и касније амерички геополитички концепт познат под појмом санитарни кордон настао 1918. године. Њега је дефинисао енглески теоретичар Макиндер, а чини суштину атлантистичке геополитике у Европи од краја Првог светског рата до данас. Санитарни кордон или како је означен немачким ауторима – ђаволи појас (нем. Teufels Gürtel) обухвата Источну Европу, од Балтика до Јадрана. Представља појас који не сме бити под контролом ни континенталне Европе (Немачке) ни под контролом Русије. Појас омогућава вечити раскол између

Русије и Немачке, две телурократске силе чије би евентуално економско, војно и политичко повезивање заувек зауставило атлантистичке аспирације над управљањем и Европом и Евроазијом.

Између два светска рата земље које су чиниле санитарни кордон су биле под потпуном контролом Велике Британије (Пољска, Чехословачка, Краљевина Југославија) и једно време делимично Мађарска и Румунија. Совјетска Русија и Немачка нису имале утицаја (Петрановић, 1981; Калабић, 2012). Наиме, Британија је увидела да Србе треба везати за Хрвате и Словенце како би били одвојени од руског утицаја, али и од претензија да створе самосталну копнену државу, односно, било је потребно на крају Првог светског рата спречити тријумф Срба. То је добро исказао британски историчар Ситон Вотсон (Robert Seton-Watson): „Тријумф српске идеје има две мане. Прва је што та идеја не би могла бити остварена без рата, а друга мана је што би тријумф српске идеје означио победу источне над западном културом. То бих ја, као неко ко припада западној култури, сматрао великим неуспехом“ (Ломпар, 2012:47). Због тога су Срби онемогућени и контролисани стварањем југословенске заједнице која је тако постала геополитички тампон према немачкој и руској геополитици.

Британска геополитика није само разједињавала континентални простор Европе него и саме државе. Пример је српски етнички простор. Наиме, у предвечерје Другог светског рата преко кнеза Павла Британија је утицала да се образује Бановина Хрватска која је већ тада обухватила српске земље, а на основу које су комунистичке власти извршиле федералну поделу и стварање социјалистичке Хрватске.

После Другог светског рата, англо–америчка геополитика је изгубила санитарни кордон, јер су све земље биле у саставу совјетског блока. Међутим, санитарни кордон је замењен гвозденим завесом. Тиме је концепт постојања раскола у континенталној Европи и даље егзистирао блокирајући било какву могућност обједињавања Европе, тј. сарадњу Европе и Русије, Немачке и Русије.

Социјалистичка Југославија је на сличан начин играла улогу геополитичког тампона према Совјетском савезу као континенталној сили и тиме раскола Европе, с том разликом што је и даље под маском југословенства српски културни и етнички простор сузбијан, смањиван и разводњаван. Доминација других народа, пре свега Хрвата је била на делу. У прилог томе, југословенска идеја је, као саставни део западне геополитике, геноцид над Србима у НДХ маргинализовала и сакрила је одговорност под лажном симетријом усташа и четника (Ломпар, 2012).

Англо-америчка геополитика, деведесетих година прошлог века, прави заокрет и одбацује идеју југословенства. Прво, Југославија губи своју геополитичку функцију тампон зоне нестанком Совјетског савеза. Друго, крајем осамдесетих година у Србији и делу српске елите идеја југословенства се не одбацује али еволуира у југословенску идеју која је требала да уважава српски положај и националне интересе. Дакле, нестанак континенталне империје (СССР), а пре свега ново схватање српске елите о потреби обједињења српског етничког простора су утицали на атлантске геополитичаре да то схвате као

велику могућност образовања новог геополитичког континентализма у српским границама на Балкану. Императив атлантизма био је у заустављању такве реалне опције, односно, онемогућавање артикулације српског континенталног геополитичког идентитета.

На европском нивоу, нестанком Совјетског Савеза, нестаје и гвоздена завеса, али није нестала идеја раскола. Америчка геополитика наставља са покушајима да се обнови санитарни кордон који ће и даље вршити улогу раскола, односно обухватати оне земље Источне Европе које, иако су формално чланице ЕУ – у суштини своју политику регулишу у складу са интересима САД а не водећих држава у Европи. Тако појам санитарног кордона 2003. година добија термин Нова Европа (енгл. New Europe) (Rumsfeld, 2011: 444). Земље Нове Европе, које су као чланице ЕУ највише усмерене ка САД и практично испуњавају атлантистички концепт одвајања континенталне Русије и континенталне Европе, су Пољска, Балтичке земље, Румунија, Чешка, Словачка и Бугарска.

Србији и српском етничком простору одређена је судбина фрагментисања, па тек са довршетком тог процеса Србија би се уклопила у Нову Европу супростављену Русији.

*

Према томе, Србија и Срби су током 20. века били саставни део англосаксонске геополитике без обзира на српски геополитички идентитет који је јасно континенталан и анти-англосаксонски. Но, то није донело никакву геополитичку добит, већ само штету и страдање. Тако је било за време време Карађорђевића у Краљевини Југославији, тако и за време социјалистичке Југославије.

На бившем југословенском простору интересе Запада обележава хрватска доминација. Када се хрватска политика усмери према Србима, она на Западу има подршку, јер је усмерена ка онемогућавању артикулисања српске геополитике. Хрватска политика Западу „обезбеђује несметан продор ка шизматичким крајевима православља, ка неутрализацији потенцијалног руског утицаја“ (Ломпар, 2012). За то време српски културни идентитет се разводнио у југословенски, етнички/копнени простор српског народа као основни темељ за изградњу номоса простора (номоса земље) је фрагментисан и припао је другим државама у којима је на делу негација српске културе. Због тога се ни српски геополитички идентитет није успео афирмисати. Тиме су створени услови да до данас Србија и Срби немају ни јасно дефинисану геополитику, односно, геополитичку амбицију, циљеве и праксу.

На крају овог рада постављамо питање – у условима јасног постојања, речено по Ломпару, „духа самопорицања“ великог дела српске елите, која је постала западно либерална, у условима недостатка српског становишта у самој Србији, да ли је могуће изградити српску геополитику на основама њеног телурократског, дакле, континенталног геополитичког идентитета? Да ли је српска елита способна да коначно веже свој континентални геополитички идентитет са континенталним идентитетом руске евроазијске геополитике?

Литература:

1. Venier, Pascal (2004): "The Geographical Pivot of History and Early 20th Century Geopolitical Culture", *Geographical Journal*, vol. 170, no 4, pp. 330-336.
2. Гризлов, Борис (2010): „Идеологија руског конзерватизма – это идеологија заботы обо всех гражданах страны“, излагање на конгресу Јединствене Русије у оквиру прве тематске целине «Идеологија и програмни документ».: http://agul.etnosmi.ru/one_stat.php?id=7030
3. Dugin, Aleksandar (2004), *Osnovi geopolitike I*, Ekopres, Zrenjanin.
4. Zinovjev, Aleksandar (2002): *Zapad, Naš dom*, Beograd.
5. Kalabić, Radovan (2012): *Ravnogorski venac Subjel*, Beograd, autorsko izdanje.
6. Laš, Kristofer (1996): *Pobuna elita*, Svetovi, Novi Sad.
7. Lompar, Milo (2012): *Duh samoporicanja, treće izdanje*, Orpheus, Beograd.
8. Mackinder, Halford (1996): *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction*, Washington, DC: National Defence University Press, 1996. http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/139619/ipublicationdocument_singledocument/eda9e313-7e1b-41f3-a9d7-44b84da4ae5f/en/1942_Democratic_Ideals_Reality.pdf
9. Markov, Sergej (2010): izlaganje politikologa na 11. kongresu partije Jedinstvene Rusije, <http://edinros.ru/er/text.shtml?10/9148,110031>
10. Михалков, Никита (2010): *Право и Правда – Манифест Просвешеног Конзерватизма*, Москва, <http://www.polit.ru/article/2010/10/26/manifest/>; <http://www.polit.ru/kino/2010/10/26/manifest.html>
11. Perišić, Srđan (2014): „Geopolitičko usmerenje spoljne politike Rusije“, *Vojno delo*, br: leto 2014, Beograd.
12. Schmitt, Carl (1991): „Die planetarische Spannung zwischen Ost und West und der Gegensatz von Land und Meer“ (1959), *Schmittiana III*, Bruxelles, pp. 19–44
13. Petranović, Branko (1981): *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, Nolit, Beograd.
14. Rumsfeld, Donald (2011): *Known and Unknown: A Memoir*, Penguin Group, New York.
15. Trubeckoj, Nikolaj (2004): *Evropa i čovečanstvo*, Logos, Beograd.
16. Hantington, Semjuel (2000): *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka*, CID Podgorica i Romanov Banja Luka.

The geopolitical orientation Serbia: the need to define

Summary: The author deals in the first part of the text with the issue of the geopolitical identity which makes a ground in building a safe geopolitical state, i.e. state geopolitical ambitions, goals and practice in regional and inter-state relationships. There are three basic elements of a geopolitical identity (influenced by environment, civilization, predominating ideology) based on the example of Russia and the USA, in other words – on the example of a geopolitical Euroasianism and Atlanticism.

In the other part of the text the geopolitical identity of Serbia is perceived within the context of the Atlanticism confronting the Euroasian politics, but also within a context of lack of a sufficiently defined Serbian practical geopolitics. During the 20th century, the Yugoslav idea, Serbia and Serbian ethnic area had been controlled by the Anglo-American geopolitics. It did not bring a single geopolitical gain, but the fragmentation of ethnic area as a key element for the articulation of Serbian geopolitics.

Key words: Geopolitics, Atlanticism, Euroasianism, Serbia, Russia, the West, geopolitical Orientation, civilization, land (country), the see

САЊА АРЕЖИНА *

Институт за друштвени развој
Југоисточне Европе
Београд

УДК 338.2(5):339.9(470)

Оригиналан научни рад
Примљен: 13.05.2015
Одобрен: 28.05.2015

КИНЕСКИ „НОВИ ПУТ СВИЛЕ” И БАЛКАН

Сажетак: Нови „пут свиле“ представља део енергетске и економске стратегије Кине којом ново кинеско руководство уназад неколико година жели да смањи зависност од поморских путева и да копнени промет са Европом појача новом железницом. Иницијатива „Један појас, један пут“, која се састоји из „Економског појаса пута свиле“ и „Морског пута свиле 21. века“, представља део кинеске политике суседства која за циљ има стварање стабилности кроз економски развој и сарадњу. Пекинг види Балкан као важан део пројекта јачања политичких, инфраструктурних, економских и монетарних веза између Кине, Централне Азије и Европе. Циљ је да се кроз инвестиције у инфраструктуру убрза стварање мреже лука, логистичких центара, путева и железница како би се створили повољни услови за диверзификацију кинеског теретног и енергетског транспорта те дистрибуирали кинески производи и унапредила трговина на релацији Исток-Запад. На тај начин Кина остварује своје основне националне интересе – повећава енергетску безбедност, отвара тржишта за кинеске грађевинске фирме и помаже да се осигура безбедност прехране милијарде и триста милиона Кинеза, док балканске државе добијају средства којима ће моћи да модернизују своју енергетику, инфраструктуру, бродарство и транспорт.

Кључне речи: Кина, нови пут свиле, Балкан, Европа, инвестиције

Увод

Пут свиле је име које се користи за различите евроазијске трговинске и културне комуникационе правце који постоје преко 2000 година. Историчар Марк Едвард Луис (Mark Edward Lewis) у својој књизи о историји Танг династије тврди да није постојао само један пут свиле већ раширена мрежа тих путева на копну и на мору. Много векова овај древни пут је представљао најважнију копнену руту која је повезивала Европу и Азију. Починчао је у кинеском граду Сиан и ишао преко провинција Гансу и Синђанг, кроз државе Централне Азије до Црног мора. Имао је две руте које су се рачвале у Дунхуангу, у дана-

* sanja_arezina@yahoo.com

шњем Ујгурском аутономном региону Синђанг. Северна рута је ишла преко језера Лоп Нур, Кашгара, Хорезма, Јужног Кавказа, кроз Грузију (Иберија у то време) до Византије и Рима. Јужна рута је ишла преко Хотон и Јаркенд оазе преко северне Персије и Вавилона до луке Антиохија и Тир у Медитерану (Lewis, 2009: 157, 165). Са развојем евроазијске поморске трговине, открићем бржег и сигурнијег пута око Рта добре наде крајем 15. века, од стране европских истраживача Бартоломео Дијаза (Bartolomeu Diaz) и Васка Де Гаме (Vasco da Gama), и открићем Америке овај пут почиње да губи на важности јер све више примат почиње да преузима поморска трговина која је дуго година представљала сигурнији и јефтинији начин превоза од копненог (Gorshkov and Bagaturia, 2001: 51). Међутим, временом су геополитички интереси отежали транспорт виталним поморским комуникационим линијама и поставили питање смањења стратешке зависности од транспорта кроз „уска грла“ попут Малајског мореуза и др. Услед тога било је неопходно диверзификовати путеве којима се превоз врши тако што би се створиле нове или оживеле старе копнене транспортне линије.

Пут свиле је одувек сматран великим и комплексним јер су његова економска снага и могућности превазилазиле капацитете власти које су га тренутно користиле. Због такве јединствене природе он никад није био монополизован од стране једне државе те је представљао идеално решење којим би се постојећа зависност од поморских линија комуникација смањила. Након краја Хладног рата иницирани су бројни пројекти оживљавања овог пута од стране појединих влада, међутим, они или нису реализовани у потпуности или нису заживели уопште. Стога најновија кинеска иницијатива за нови пут свиле из 2013. године изазива велику пажњу јер је њен иницијатор држава која је друга економска и прва трговинска сила на свету, највећи поседник девизних резерви и америчких државних обвезница, која на годишњем нивоу повећава издатке за војни буџет за 10-15 процената. Услед тога многи аналитичари овај пројекат доживљавају као још једну „кинеску претњу“, али и као Маршалов план са кинеским карактеристикама. Поредџи га са америчким планом након Другог светског рата прави се паралела између тадашње растуће силе – Сједињених Америчких Држава – и нове растуће силе – НР Кине – где обе државе користе своју економску снагу зарад спољнополитичких циљева (укључујући основни циљ – одржање сопствене домаће економије, Tiezzi, 6. новембар 2014). Огромна средства која Кина намерава да издвоји како би повезала два економски развијена краја Евроазије (Западну Европу и Кину) представљају велики изазов за државе које се налазе дуж новог пута свиле.

Посебан регион који је стављен у фокус пажње Пекинга представља Балкан на коме се кроз инвестиције у инфраструктуру убрзава стварање мреже лука, логистичких центара, путева и железница како би се створили повољни услови за диверзификацију кинеског теретног и енергетског транспорта, те дистрибуирали кинески производи и унапредила трговина на релацији Исток-Запад. Може се рећи да овај регион за Кину представља важан део пројекта јачања политичких, инфраструктурних, економских и монетарних веза између Кине, Централне Азије и Европе јер нови пут свиле осим што треба да повеже

два економски развијена краја Евроазије, треба да допринесе и економском расту свих осталих држава које се налазе дуж њега, а посебно суседних земаља. Користећи омиљени спољнополитички израз – *win-win* – држећи се дефанзивне сигурносне стратегије комбиноване са привлачношћу великог тржишта, Кина свој успон представља као легитиман циљ који неће узнемирити досадашњу равнотежу снага, него штавише, бити користан свим државама и светској заједници. На тај начин овај пројекат, у суштини, постаје кинески одговор на дугогодишње захтеве међународне заједнице да се ангажује као одговорна сила (*Fuzeren De Daguo*) у решавању светских питања, а Балкан једна од битних карика у његовој реализацији (Zoellick, 2005).

Овај рад се састоји из шест делова. У првом, уводном, делу биће речи о древном путу свиле, његовом значају и утицају који има на регион Балкана. Други део објашњава циљеве којима се водила нова генерација кинеског руководства при иницирању пројекта „Један појас, један пут“ услед константно високог економског раста Кине који је довео до повећања кинеске зависности од поморских комуникационих линија. Овај део ближе објашњава на који начин стварање како копненог, тако и поморског правца пута свиле омогућава диверзификацију путних праваца и представља оптималан начин реализације кинеске енергетске, економске и безбедносне стратегије. Такође, биће речи и о томе на који начин ће се финансирати изградња овог пројекта. У трећем делу аутор говори о значају који Балкан у оквиру реализације пројекта новог пута свиле има за Пекинг и о подршци коју Кина даје уласку овог региона у Европску унију. Четврти део даје увид у помоћ и инвестиције које Кина даје државама Балкана. У петом делу аутор анализира утицај који велике силе имају на реализацију пројекта „Један појас, један пут“, указује на могуће препреке и предлаже решења за неке од њих. У последњем, шестом делу, дају се закључна разматрања.

Један појас, један пут

Најновија иницијатива „Један појас, један пут“, коју је кинески председник Си Ђинпинг предложио 2013. године, се надовезала на спорадичне мање пројекте које је у претходном периоду Кина реализовала дуж руте којом је ишао древни пут свиле. Овај географски амбициозан план се састоји из иницијативе за „Економски појас новог пута свиле“ промовисане 7. септембра у Астани, главном граду Казахстана, и иницијативе за „Поморски пут свиле 21. века“ промовисане 31. октобра у Џакарти, главном граду Индонезије (Friends of Europe, 2014).

Иницијативе се поклапају са два правца деловања Кине у геополитичком смислу. Први је телурукратски (западни, евроазијски), који за циљ има деловање усмерено дуж два узајамно повезана вектора – ка западним провинцијама Синђанг и Тибет – што је мотивисано потребом снажнијег уплива у централни део Евроазије који је веома богат ресурсима неопходним за даљи развој кинеске економије. „Економски појас пута свиле“, замишљен је као „нови Евроазиј-

ски копнени мост“, и почињао би у Сиану у централној Кини и ишао западно ка Ланцоуу (провинцији Гансу), Урумчију (Синђанг) и Хоргошу (Синђанг) близу границе са Казахстаном. Затим би наставио на југозапад кроз Централну Азију до севера Ирана пре него што крене ка Ираку, Сирији и Турској. Из Истанбула копнени пут свиле би ишао кроз Босфорски мореуз ка северозападу ка Европи, укључујући Бугарску, Румунију, Чешку и Немачку. Доласком до Дусисбурга у Немачкој пут би се наставио ка Ротердаму у Холандији, а одатле би ишао на југ до Венеције у Италији где би се сусрео са поморским делом пута свиле. Други правац деловања је таласократски (према Пацифику и Индијском океану), проузрокован нараслом потребом стратешког присуства у евроазијском Римленду и обезбеђењем виталних поморских комуникација којима Кина увози велики део сировина неопходних за њену привреду и извоз добара ка страним тржиштима. Предвиђено је да „Поморски пут свиле 21. века” има неколико правца. Један би ишао кроз Јужно кинеско море ка јужном Пацифику, док би други, много важнији, повезао Кину са Индијским океаном преко Јужног кинеског мора и ишао даље ка Африци и Европи (Tiezzi, 2015). Он би кренуо из Танцоу (Quanzhou) у Фуђен провинцији, али би обухватио и Гуангцоу (провинција Гуангдонг), Беихаи (Хуангси) и Хаикоу (Хаинан) пре него што крене на југ ка Малајском мореузу. Од Куала Лумпура, пут би ишао ка Калкути у Индији, затим би прошао остатак Индијског океана до Најробија у Кенији. Из Најробија пут би ишао на север око Рога Африке и преко Црвеног мора ка Медитерану са заустављањем у Атини пре сусрета са копненим путем свиле у Венецији (Tiezzi, 9. мај 2014). Ова два правца који крећу из Централне и Источне Кине завршавају се у Венецији, обухватајући притом Азију, Африку и Европу заједно са свим морима у њиховој близини.

Циљ који Кина жели да оствари реализацијом овог пројекта јесте диверзификација путева којима се врши превоз производа и енергената, преко потребних за њен даљи економски напредак. Имајући у виду да најважније поморске руте које Кина користи, а на којима доминантну позицију имају САД, пролазе кроз један од стратешки најзначајнијих мореуза у савременом свету – Малајски мореуз – било је неопходно да се пронађу алтернативни правци. Како најважнији циљ кинеске спољне политике представља задовољење потреба унутрашњег тржишта обезбеђењем приступа животно важним ресурсима, као и обезбеђење прекоморских тржишта за пласман домаћих производа овај мореуз је добио врло важно место у кинеском стратешком планирању, те се често повлачи паралела са безбедносном дилемом и расправља о „малајској дилеми“ (Shaofeng, 2010: 7; Storey, 2006). Како би се бар донекле смањила стратешка зависност од транспорта кроз овај мореуз, и заштитили основни национални интереси, Кина је покренула неколико пројеката. Нови проактиван кинески приступ спољној политици, који се огледа у иницијативи „Један појас, један пут“, представља најбољи показатељ стратешких смерница геополитичке оријентације ове велике државе и наставак „going out“ политике коју она спроводи широм света уназад деценију и по (Diplomatic Courier, 2012). Иницијатива представља дугорочну визију развоја која, као део политике суседства, за циљ има стварање стабилности кроз економски развој и сарадњу. Она представља

оптималан начин реализације енергетске и економске стратегије којом ново руководство уназад неколико година тј. од треће пленарне сесије 18. Конгреса КПК жели да смањи зависност од поморских путева, посебно да превоз енергената и производа не зависи од само једног логистичког правца (Ze, 2014). У исто време она се уклапа са визијом председника Си Ђинпинга о кинеском сну (Weibin, 2013).¹

Финансирање овог пројекта ће се вршити путем новооснованих институција – Азијске инфраструктурне инвестиционе банке почетне капитализације 50 милијарди долара, и Фонда пута свиле – новог инфраструктурног и трговинског финансијског механизма – са капитализацијом од 40 милијарди долара, као и преко новог механизма финансирања који тек треба да се оформи, а којим би управљала Шангајска организација за сарадњу (Friends of Europe, 2014).² У наредном периоду, очекује се да ће Азијска инфраструктурна инвестициона банка привући додатних 50 милијарди долара капитала од приватних кредитора. За Фонд пута свиле око 65 процената обезбедиће Државни савет, док ће остатак тј. 15 процената доћи из Државног развојног фонда и две државне банке – 15 процената из Ексим банке и 5 процената из Кинеске развојне банке, са могућношћу његовог проширења уколико буде неопходно (ChinaFile, 2014).³ Пројекат „Један појас, један пут“ би требало, заједно са финализовањем стратешких дипломатских циљева према суседним државама, да буде готов у наредних 10 до 15 година, чиме би увео потпуно нову геополитичку ситуацију у Централној Азији и, у исто време, довео до испуњења циљева које је 18. Конгрес КПК поставио (Zhiping, 2014).

Балкан – кинеска улазница у Европу

Балкан за Пекинг представља важан део пројекта јачања политичких, инфраструктурних, економских и монетарних веза између Кине, Централне

¹ Председник Си Ђинпинг је на Трећем пленуму 18. конгреса у новембру 2012. године споменуо визију „кинеског сна“ која од тад изазива интересовање Запада. Како би се избегле шпекулације шта овај појам у ствари значи он га је накнадно појаснио као остварење великог броја унутрашњих реформи договорених Програмом од 60 на Трећем пленуму, а то су: релаксација политике једног детета како би се подмладила нација, смањење контроле на тржишту како би се омогућила његова већа улога (нарочито у секторима који се баве водом, енергијом, саобраћајем, телекомуникацијама), спровођење реформи над постојећим земљиштем, реформисање система пријаве боравка, отварање сектора у којима постоји монопол државних предузећа, борба против корупције итд. Реч је о идеологији ублажавања неједнакости у земљи у којој све више долази до разлика у богатству са циљем повећања животног стандарда средње класе, сиромашних руралних регија, избегавајући „замку средњих примања“ и економске стагнације. Све ово је председник Си Ђинпинг свео на четири речи: сарадња, развој, мир и *win-win* резултати.

² Један појас се односи на „Економски појас пута свиле“, а један пут на „Поморски пут свиле 21. века“.

³ Први извршни директор Фонда пута свиле биће Ђин Чи (Jin Qi), помоћник гувернера централне банке.

Азије и Европе. Кина жели да кроз инвестиције у инфраструктуру убрза стварање мреже лука, логистичких центара, путева и железница како би се створили повољни услови за диверзификацију кинеског теретног и енергетског транспорта, проширило тржиште, дистрибуирали производи и унапредила трговина на релацији Исток-Запад. На тај начин Пекинг остварује своје основне националне интересе – повећава енергетску безбедност, отвара тржишта за кинеске грађевинске фирме и помаже да се осигура безбедност прехране милијарде и триста милиона Кинеза, док балканске државе добијају средства којима ће моћи да модернизују своју енергетику, инфраструктуру, бродарство и транспорт.

Како званичан став Кине према државама Балкана није експлицитно дефинисан, услед непостојања кохерентне политике Европске уније према овој далекоазијској држави, целокупна комуникација са Пекингом се одвија на билатералном нивоу, као и у оквиру новоформираног Механизма сарадње Кине са земљама Централне и Источне Европе (Кина+16). Већина балканских држава, као део Источног блока, су врло брзо након што је Совјетски Савез 1949. године признао НР Кину и саме то учиниле, да би након тога наставиле да са Пекингом одржавају добре односе. Међутим, иако су већина њих биле комунистичке државе, само Албанија и Румунија су поред дипломатских имале и партијске односе са Кином. Крајем седамдесетих година партијски односи са Албанијом се прекидају, а успостављају са СФР Југославијом, те Београд заједно са Букурештом у том периоду пружа највећу подршку кинеским реформама. Са завршетком Хладног рата, након пада комунистичких режима, државе Балкана почињу да воде спољну политику претежно окренуту ка Западу промовишући евроатлантске интеграције као један од спољнополитичких циљева. Неке од њих су постале чланице Европске уније док су друге на путу да то учине налазећи се у фази приступања или у предприступним процесима.

Стратегија Кине је да подржава улазак балканских држава у Европску унију. Она је готово једина велика земља која се са пуним поштовањем односи према земљама овог региона и са којом сарадња не подразумева никакав подређени однос нити прихватање било каквих предуслова. Њена подршка чланству Бугарске и Румуније, а затим и Хрватске, представљала је, пре свега, одраз њених интереса. Она сматра да ће приступање балканских држава Унији допринети њиховом бржем економском и општем развоју, чиме би се дао подстрек за бржи улазак других држава како би све оне биле квалитетнији партнер Кине у економској и свакој другој сарадњи. Може се рећи да преговоре о чланству ових држава са Бриселом она види као своју „карту“ за улазак на велико тржиште Европске уније. Стога њено интересовање за овај регион додатно расте од 2004. године, а посебно након економске и финансијске кризе 2008. године услед опадања снаге улагања капитала водећих економских сила Европске уније. Балкан се перципира као својеврстан „прозор могућности“ који уколико међусобна сарадња заживи може да се претвори у „стратешку прилику“ за Кину (Ренсеа, 2013).

Приступ који је Пекинг осмислио у ту сврху није подразумевао „један велики скок“ већ постепен и опрезан кинески улазак на територију држава

овог региона како би се избегла алармантна забринутост која може да се појави због тзв. „кинеске претње“ (Szczydlik-Tatar, 2010: 349-363). Оно што је уливало наду да ће уплив кинеских инвестиција и помоћи наићи на позитиван одјек код елита и јавног мњења ових држава је што су оне, генерално, усвојиле стратегију „отварања према Истоку“ активно апсорбујући инвестиције које су одатле долазиле како би попуниле постојећи вакуум, јер им је одговарао прилив новца ван држава Еурозоне како би наставиле свој економски раст (Zuokui, 2014). И поред различитих модела економског развоја свима им је била потребна економска и финансијска помоћ (нарочито оним из којих су се повукли други инвеститори у светлу глобалне кризе) коју је Кина била у могућности да пружи користећи своје девизне резерве. Приступ који је Пекинг користио је исти онај који је годинама коришћен у Африци, Латинској Америци и Азији, а који се заснива на *win-win* стратегији (*Shuangying*) која се своди на то „ми вама дамо новац и помоћ, а ви нама за узврат приступ тржишту и технологијама“. Она подразумева улагање у изградњу инфраструктуре земаља (полу)периферије које се налазе у непосредном суседству великог тржишта, у овом случају Европске уније, те омогућава извоз природних ресурса том инфраструктуром, као и пласирање готових производа на највеће светско тржиште (ЕУ).

Колики значај Пекинг овом региону придаје говори и чињеница да су домаћини два од три састанка Механизма Кина+16 биле балканске престонице Букурешт (2013) и Београд (2014). Ови самити су за циљ имали промоцију билатералне трговине, двосмерног инвестирања, побољшање инфраструктурне сарадње, продубљење фискалне и финансијске сарадње, као и стручњака у разним областима (Jiabaо, 2011). За кредитирање региона Централне и Источне Европе Пекинг је наменио 10 милијарди долара по преференцијалним условима за развој регионалне енергетике и инфраструктуре, али и сарадњу на другим пољима попут туризма, пољопривреде, образовања, науке и културе. У ту сврху је установљен развојни фонд код кога земље учеснице појединачно конкуришу пројектима, а основан је и Фонд за инвестициону сарадњу са 500 милиона долара. Од укупног износа Кина је трећину кредита одобрила под повољним условима, што значи са дужим роком отплате и нижом каматном стопом од тржишне (што се може видети на примеру моста преко Дунава и пројекта „Костолац“ у Србији). На четвртом Економском и трговинском форуму и трећем Самиту премијера 17 држава у Београду кинески премијер Ли Кеђианг (Li Keqiang) је објавио одлуку да ће постојећи развојни фонд од 10 милијарди долара, из ког је већ алоцирано 8,5 милијарди долара, бити повећан за милијарду долара, али и оформљен нови инвестициони фонд са 3 милијарде долара за подстицај кинеским компанијама и финансијским институцијама да активно учествују у јавно-приватним партнерствима и приватизационим процесима у државама Централне и Источне Европе (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2014).

Кредити и инвестиције које за балканске државе стижу из Кине у већини случајева се сврставају у Званично развојно финансирање (ODF) јер имају мање од 25 процената гранта колико је потребно да би се сматрале Званичном

развојном помоћи (ODA). Кинеска помоћ се углавном даје у повлашћеној форми кредита, а њихов рок отплате је од 10-20 година са каматном стопом између 2 и 4 процента и грејс периодом од 3-7 година (Арежина, 2013: 368). Да би могле да аплицирају државе морају да испуњавају одређене услове: да не примају развојну помоћ у виду повлашћених зајмова, да су у стању да сервисирају јавни дуг (тј. да им јавни дуг није превисок) и да је њихов БДП по глави становника нижи од кинеског (изузетак представљају државе за које се процени да је интерес улагања од политичке важности, Hubbard, 2007: 7). Услед тога, многи уговори са државама којима се помоћ даје су нетранспарентни.

Државе Балкана које још увек нису чланице Европске уније су у великој предности. Недостатак кохерентне политике Брисела дао је могућност Пекингу да лакше оствари контакт са овим државама и да „политиком шарма“ покуша да заобиђе нека од правила која важе на овом тржишту. То што су то већином биле државе које имају деценијски добре односе са Кином, и које нису имале са њом никаква сукобљавања око осетљивих питања, било је од великог значаја (Szcudlik-Tatar, 2010: 349-363). Нижи порези него у ЕУ, квалификована радна снага са ниским примањима, директан приступ на тржиште Европске уније, као и чињеница да могу да послуже као један вид „припремног терена“ кинеских компанија (имајући у виду неуспех *China Overseas Engineering Group Company* – COVEC да сагради аутопут од Варшаве до Берлина), на којем би оне стекле индустријску зрелост и технолошку софистицираност потребну за улазак на западна тржишта, прилагодиле свој модел изградње европском тржишту, прописима и правилима, и обучиле своје менаџере да разумеју правила пословања локалних тржишта, дају им предност у односу на државе које су већ у Европској унији. У државама чланицама за сваки посао мора да буде расписан тендер што не гарантује да ће кинеска компанија добити посао, већ најбољи понуђач, док државе претенденти на чланство још увек немају ту обавезу када су велики државни пројекти у питању. Домаћа легислатива већини влада ових држава омогућава да воде директне преговоре са страним инвеститорима.

Кинеска помоћ и инвестиције за државе Балкана

У претходних неколико година приметне су снажне инвестиције на Балкану, посебно у Грчкој, Србији и Турској, али и инвестиције у Румунији, Бугарској и Босни и Херцеговини. Први значајан корак се десио 2009. године када је *China Ocean Shipping Company* – COSCO потписала концесију на 35 година за велики део пирејске луке (улагање од 500 милиона евра и 2,5 милијарди евра за концесију за два контејнерска терминала) са намером даљег кинеског улагања и куповине 67 процената већинског пакета грчке владе у тој луци (Deutsche Welle, 2014). Преусмеравањем поморске трговине од Источне Азије ка Грчкој преко Суецког канала Кинези штеде седам до десет дана у поређењу са традиционалним путем свиле и директно угрожавају Русију, преко које иде целокупан транспорт, али и неколико лука: Ротердам, Истанбул, Напуљ, Трст, Ријеку и Копар, док Пиреј постаје главно чвориште које повезује

кинеске фабрике са потрошачима широм Европе, Блиског Истока и Северне Африке (China Institute for International Relations, 2014). Први воз који је новом трасом стигао у Европу прошао је у мају 2014. године преко Грчке, Македоније, Србије и Мађарске до Чешке. Како би се превоз робе овом трасом убрзао премијери Србије, Мађарске и Кине, Ивица Дачић, Виктор Орбан и Ли Кеђианг постигли су у новембру 2013. године договор о заједничком пројекту модернизације железнице између Будимпеште и Београда. Овај пројекат је од приоритетног значаја за Пекинг јер је у питању мултилатерални пројекат каквог до сада није било – између Кине, државе чланице и државе кандидата за чланство у Европској унији. Тим поводом је у децембру 2014. године, током „Београдског сусрета“, потписан споразум за пројекат изградње супербрзе пруге Београд-Будимпешта, у вредности од 2,4 милијарде евра, која треба да буде завршена до средине 2017. године. Предвиђено је да се она са једне стране настави према Скопљу до луке Пиреј, где је Кина инвестирала милијарде долара у лучке капацитете, а са друге стране према Бечу како би стигла до лука Ротердам и Хамбург. Изградњом железничке трансферзале Атина-Беч направиће се једна „копно-морска експресна линија“ од Кине ка Европи којом ће се смањити како кинески трошкови тако и време потребно да производи стигну до било које европске дестинације. Споразум је потписао и премијер Македоније кроз чију земљу ће ова пруга такође пролазити, док је истовремено потписан и споразум о сарадњи царинских органа Србије и Мађарске како би се омогућио што лакши проток робе између Србије и ЕУ тј. Мађарске.

Промовисањем луке Пиреј у главно чвориште које повезује кинеске фабрике са потрошачима широм Европе, Блиског Истока и Северне Африке бивши грчки премијер Антонис Самарас је јасно ставио до знања да ће Грчка дати „подршку и активно учествовати у изградњи „Поморског пута свиле 21. века“ који је Кина предложила, чему у прилог говоре и кинеске инвестиције за изградњу платформе за извоз робе из Азије у Европску унију у околини Атине у вредности од око 800 милиона евра (Zuokui, 2014). Међутим, долазак нове партије Сириза на власт је онемогућио даљу приватизацију ове луке, коју су подржавале Европска унија, Европска централна банка и Међународни монетарни фонд. Нова влада, са Алексисом Ципрасом (Alexis Tsipras) на челу, зауставила је понуде за откуп преосталих 67 процената луке, вредне 908 милиона долара, на коју је претендовало неколико компанија: кинеска *COSCO Holding Co.*, данска *APM Terminals*, америчка *Ports America Inc.*, филипинска *International Container Terminal Services Inc.*, као и *Cartesian Capital Group* и *Utilico Emerging Markets Ltd.* Од свих њих највише шанси да постане власник давано је кинеској компанији која већ поседује концесију за 33 процента луке (World Maritime News, 2015; The Wall Street Journal, 2015). Поред најаве да неће бити даље приватизације луке Пиреј, нова влада је изјавила да неће бити ни приватизације луке Солун за коју су Кинези, такође, били заинтересовани. У ситуацији када коалицију чини више партија које имају различите ставове по неком питању и не постоји могућност постизања консензуса, долази се у ситуацију, као у овом случају, да се излази у сусрет коалиционом партнеру, министру бродарства и поморства, који је против даље приватизације лука. Међутим,

иако је током преговора са европском тројком стартни наступ нове грчке владе био веома одлучан, како време у преговарачком процесу одмиче све више долази до уступака са њихове стране те је сасвим извесно да ће изричит став министра бродарства и поморства можда ипак бити промењен. Министар финансија и министар развоја и конкуренције имају блаже ставове по том питању те се чини, на основу неких изјава званичника, да ће се са приватизацијом ипак наставити, нарочито ако у игри буду много већи улози (China Daily, 31. јануар 2015). Најновије изјаве потпредседника Владе Јаниса Драгасакиса (Yannis Dragasakis) да приватизација луке Пиреј није прекинута и да ће се са њом наставити након кратког одлагања, до кога је дошло услед промене борда директора у јавној установи која поседује све акције луке, говоре управо томе у прилог. У исто време он је потврдио и да нова Влада даје пуну подршку иницијативи „Један појас, један пут“ и њеном проласку не само кроз Грчку, већ и кроз остале делове Европе (China Daily, 28. март 2015). Проблем са којим се овде Кина суочава не тиче се само тога да ли ће она постати власник комплетне луке Пиреј већ ситуације са којом ће се вероватно у наредном периоду често суочавати, а то је колико промене влада и нестабилности неких држава могу да изазову кашњење изградње пута свиле и да ли ће због тога Пекинг морати увек да има алтернативе у резерви. Да ли ће Кина у наредном периоду ипак морати своју пажњу да усмери на куповину неке друге луке, попут Копра, Ријеке или Бара за које показује интерес годинама уназад или ће се све решити куповином преосталих 67 процената луке Пиреј од стране компаније COSCO остаје да се види.

Након отварања регионалног секретаријата за промоцију туризма у Будимпешти, промоцију инвестиција у Пољској и промоцију пољопривредне сарадње у Бугарској, решено је да кинески секретаријат за инфраструктурне пројекте буде отворен у Србији. Три велика пројекта су у току. Први пакет пројекат је потписан за ТЕ Костолац, који обухвата ревитализацију два постојећа блока, Б1 и Б2, од по 350 мегавата, пројекат одсумпоравања за та два блока и повећање капацитета површинског копа „Дрмно“ са 9 на 12 милиона тона годишње, уз изградњу новог блока Б3, по систему „кључ у руке“. Укупна вредност пројекта износи 1,251 милијарди долара, који ће се финансирати тзв. „меким зајмом“ (*soft loan*). Завршетак пројекта се очекује 2019. године. Још један пројекат, врло битан за Србију, који је великим делом завршен (кинески премијер Ли Кеђианг га је у децембру 2014. године званично отворио) представља мост Михајло Пупин (Земун-Борча) на Дунаву, чијом изградњом биће побољшане регионалне везе и укрштање Коридора 10 са Коридором 4, који Западну Европу преко Румуније повезује са Црним морем. *China Shandong International Economic & Technical Cooperation Group Ltd.* – SIETC је потписала са Владом Србије уговор о изградњи деоница на „Коридору 11“. Реч је о деоницама од Обреновца до Уба и од Лајковца до Љига, као и „Моравски коридор“ Појате – Прељина чија вредност износи 642 милиона долара. Те деонице су део будућег аутопута од Београда до границе са Црном Гором, као и део „Коридора 11“, који треба да повеже Темишвар у Румунији преко Београда и луке Бар са италијанским градом Бари. Србија је за подизање капацитета два

погона ТЕ Костолац, изградњу моста Михајло Пупин и деонице аутопута већ повукла око 1,3 милијарде долара из развојног фонда (Влада Републике Србије, 2014).

Поред ових пројеката у Србији је отворен и први велепродајни центар у региону западног Балкана захваљујући улагањима кинеских инвеститора. Кинески трговински центар „Змај“ налази се на раскрсници два аутопута Београд-Загреб и Београд-Нови Сад. Смештен је на површини од 5,5 хектара и има 40 хиљада квадратних метара пословног простора. Вредност инвестиције је 25 милиона евра и то је највећа кинеска „*greenfield*“ инвестиција у Србији. Почетком 2012. године ЈП ЕПС је са канадско-кинеским конзорцијумом *Lavalin* и *China Nuclear Power Engineering Co* – CNPEC потписао Меморандум о сарадњи на развоју пројекта реверзибилне хидроцентрале „Бистрица“ на Лиму, чија је вредност процењена на око 600 милиона евра. Кинеска компанија *Huawei* је са Железницама Србије у јулу 2013. године потписала споразум за комплетну модернизацију телекомуникација српске железнице (изградња оптичке инфраструктуре на Коридору 10, Коридору 11 и Београдском железничком чвору) у вредности од 200 милиона евра. На самиту Кина+16 уговорена је изградња индустријске зоне Стубленица-Уб, изградња луке и слободне царинске зоне на Дунаву, као и обилазнице око Београда. Кинеско-данска компанија *Everrest Production* је 28. јуна 2015. године у Руми отворила фабрику меморијске пене за производњу душека и јастука. Вредност ове инвестиције износи 15 милиона евра (B92, 2015).

Стратешки циљ Пекинга је и да осим луке Пиреј направи још неколико мањих путних чворишта у Европи. Једно од њих је аутопут Београд-Бар. Стога је Црна Гора у фебруару 2014. године ушла у аранжман са кинеском компанијом *China Road and Bridge Corporation* – CRBC за изградњу деонице пута од Бара до Бољара Смоковац-Матешево дуге 42 км и вредне око 807 милиона евра, од чега ће Ексим банка обезбедити 687 милиона евра. Такође, Кинези већ неколико година преговарају са властима у Подгорици око луке Бар. Међутим, за сад једино је потписан Меморандум о разумевању између општине Бар и кинеског града Нингбо (Срна Гора, 2015). Црногорској власти је од стратешког значаја и модернизација пруге Београд-Бар која до 2020. године треба да буде комплетно модернизована. План је да се она надовеже на пројекат брзе железнице Будимпешта-Грчка, а за сад је завршено око 50 процената реконструкције и то од границе са Србијом до Колашина, у шта је уложено око 150 милиона евра (B92, 2014). Кинеска компанија *Hubei Power China* већ неколико година преговара о изградњи ТЕ „Пљевља“ желећи да уложи 275 милиона евра у овај пројекат. Инвестиција се односи на изградњу другог блока и проширење капацитета рудника угља.

Када је у питању Румунија, привредна сарадња две земље има дугу традицију још из времена блоковске поделе света. Кина је и данас највећи азијски трговински партнер Румуније, са значајним обимом трговине у коју је уложен већином приватни кинески капитал. Ове фирме, којих има око 8 хиљада, се углавном баве трговином, производњом одеће, дувана, намештаја од дрвета, кондиторских производа, рудсратвом, енергетиком, ауто-индустријом и тури-

змом (Szcudlik-Tatar, 2010: 10). Многе од кинеских инвестиција у Румунији старе су око двадесет година, док у новије време се може приметити присуство кинеских транснационалних компанија из области телекомуникација и компјутера, попут *Lenovo* и *ZTE*. Кинеска компанија *Donghui Sports Equipment Company - DHS* је деведесетих година прошлог века од фабрике у граду Дева у југозападној Румунији направила базу за производњу бицикала у Европи и покрила 70 одсто тржишта бицикала у Румунији. *Chinese Nuclear Power Engineering* треба да изгради два нова нуклеарна реактора у вредности 6,45 милијарди евра у румунској нуклеарки Чернавода у којој од 1996. и 2007. године раде два реактора кинеске фирме *Candu*. *China National Electric Equipment Corporation* је представила свој план изградње 500 MW термонуклеарне централе у вредности од 1 милијарде евра (Vreme, 2014). Пекинг је, такође, преузео на себе изградњу пројекта хидроелектране Тарниџа-Лăпуџестџи јачине 1000 MW вредности 1,3 милијарде евра (CSIS, 2011). У Афумати, малом граду наомак Букурешта, је 19. јула 2011. године отворен кинески квартал са око 1240 радњи на 40 хектара. Кинеска компанија *Huawei* је у Румунији развила европски дизајн центар, док је *F&J Group* изградила фабрику за склапање телевизора. Кинези у последњих неколико година показују интересовање и за једну од највећих лука у Црном мору – Констанца.

Кинеска провинција Зејџанг (*Zhejiang*) је са Бугарском потписала Споразум о успостављању заједничке бугарско-кинеске индустријске зоне у месту Божуриште близу Софије (Szcudlik-Tatar, 2010: 10). Највећи кинески трговац металом *China Minmetals Corporation* потписала је у октобру 2009. године 80 милиона долара вредан уговор са компанијом *Aurubis* из Бугарске, једном од највећих топионица бакра у Европи. Почетком 2010. године кинеске компаније *Polar Photo-voltaics* и *Polar-Wiscom Bulgaria* предложиле су изградњу соларне електране у Ихтиману близу Софије. Преговори о овој инвестицији од 5 милиона евра се још увек воде. *Great Wall Motors*, кинески произвођач аутомобила, потписао је уговор са *Litex Motors* вредан 80 милиона евра у новембру 2009. године. Производња у кинеској фабрици аутомобила *Great Wall Motors – Litex Motors* у Баховици у северној Бугарској је почела у фебруару 2013. године. *Lifan Group* је отворила фабрику за склапање клима уређаја, а *Huawei* и *ZTE* су добиле удео у бугарском телекомуникационом тржишту. *China Luoyang Float Glass Group* преговара о производњи стакла са компанијом *Bua глас*. *China's National Nuclear Corporation* је изразила интересовање да сагради нови реактор од 1000 MW нуклеарне електране у Козлодују (Kozloduy). Кинеске компаније су добиле предност код реализације пројекта за други нуклеарни реактор електране Белене (CSIS, 2011). У последњих неколико година Кина показује велико интересовање за највећу бугарску луку Бургас, која је слободна царинска зона.

У Босни и Херцеговини Кинеска развојна банка финансира изградњу термоелектране „Станари“ (Република Српска) и повећање капацитета рудника (кредит у вредности 350 милиона евра од укупно 550 милиона евра), а у плану је и хидро-централа на Неретви у Федерацији Босна и Херцеговина. Пуштање у рад термоелектране, првог енергетског објекта у Босни и Херцего-

вини који ће функционисати у складу са директивама ЕУ (2001/80/ЕС) о заштити животне средине, коју ће на концесију градити кинеска компанија *Dongfang electric corporation*, планирано је за почетак 2016. године (*Biznis finansije*, 2013). Кинези су се пријавили као могући стратешки партнери за још један пројекат, а то је изградња блока 8 у термоелектрани „Какањ“. Укупна вредност инвестиције износи 600 милиона евра. Недавно је босанским медијима објављено да је Кина једини понуђач за изградњу блока 7 у ТЕ „Тузла“.

У Пекингу је у септембру 2012. године потписан уговор о изградњи хидроелектране „Улог“ на горњем току реке Неретве по моделу ЕПЦ (инжењеринг, набавка и изградња) између представника ЕFT Group и кинеског енергетског конзорцијума (*Sinohydro Corporation Ltd, Dongfang Electric* и Кинеска развојна банка). Укупна инвестициона вредност пројекта је 60 милиона евра. „Аутопутеви РС“ су са кинеском компанијом *Sinohydro* потписали Меморандум о разумевању након чега су доставили идејно решење за изградњу аутопута од Бањалуке до Млиништа у дужини од 186 км, од чега би око 22 км требало изградити од Сплита до границе с Босном и Херцеговином код места Чапорице. Укупна дужина овог аутопута од Бањалуке до Сплита је око 190 км и то 93 км кроз Републику Српску, око 70 км кроз Федерацију, и 20-30 км кроз Хрватску зависно где ће се спајати са постојећим аутопутем (*Nezavisne novine*, 2013).

Кинеске компаније су биле заинтересоване за реализацију пројекта ТЕ „Пломин Ц“ у Хрватској, као и за изградњу нуклеарне електране у Осјеку чија је инвестициона вредност пројекта 500 милиона евра. Пекинг је такође исказао интересовање за луке Плоче и Ријеку, као и за развој железничке инфраструктуре, међутим, још увек није започета ниједна инвестиција осим што је на иницијативу Кине у фебруару 2014. године у Загребу почело са радом Удружење које ће радити на привлачењу кинеских инвестиција у све балканске земље – CSEBA (*Politika*, 2014).

Македонија је са Кином 2011. године потписала Меморандум о разумевању о изградњи 12 хидроцентрала дуж реке Вардар од Косова до грчке границе. Вредност пројекта је 1,5 милијарди евра које ће бити финансиране у року од 15 година, и то 85 процената из кредита Кинеске развојне банке (*CSIS*, 2011). Компанија *Sinohydro* је добила два велика пројекта изградње аутопута – западног Кичево-Охрид дугог 56,7 км и источног Миладиновци-Штип дугог 53 км (*Bilten* 2015). Кинеска предузећа се подстичу да се придруже изградњи аутопута у Македонији, као и да изграде фабрику цемента и фабрику стакла, а премијер Никола Груевски је на самиту Кина+16 у Београду у децембру 2014. године потписао Споразум о изградњи брзе железничке пруге од Будимпеште до Солуна (*China Military*, 2014).

Први кинески пројекат у Албанији, потписан током самита у Београду у децембру 2014. године између два премијера је изградња аутопута Арбер. Њиме ће се Тирана повезати са североисточним сиромашним регионом Дибра, који се налази на граници са Македонијом, а пројекат ће реализовати *China State Construction Company* – CSCEC (*Balkan Insight*, 2015).

У Турској је Кина највише инвестирала у железницу. Линију Истанбул-Анкара су заједно са турским компанијама градиле и две кинеске – *China Railway Construction Corporation* и *China National Machinery Import and Export Corporation*. Овај пројекат је био препорука да кинеске компаније добију и неке друге послове, попут пројекта изградње железнице Баку-Тбилиси-Карс вредности 22 милијарде долара. Кинеска компанија *China Civil Engineering Construction Cooperation* је у 2012. години са турском владом склопила споразум о изградњи брзе железнице кроз 29 провинција од Једрена до Карса, како би спојила исток и запад државе и конектовала се на Трансазијску железничку мрежу. Овим пројектом, вредности 35 милијарди долара, се време путовања смањује са 36 на 12 часова (Deloitte, 2013). Његовом реализацијом се комплетира Трећи евроазијски континентални копнени мост који треба да повеже југ Кине (Кунминг у Јунану) преко Мјанмара, Индије, Пакистана, Ирана и Турске са Ротердамом у Холандији. Кина са Турском преговара и о инвестицији у руднике и електрану Афсин-Елбистан вредности 10-12 милијарди долара (Reuters, 2014).

У јулу 2009. године кинеска компанија COVEC је понудила зајам од 1 милијарде долара за изградњу саобраћајне инфраструктуре у Молдавији коју је тад предводила Комунистичка партија. Међутим, према незваничним информацијама, ова понуда је одбијена због притиска ММФ. Две године касније током посете заменика председника Кинеског парламента Молдавији договорен је зајам од 62 милиона долара са *Sinohydro* за модернизацију 50 км пута (OSW, 2012). Током самита Кина+16 у Београду уместо раније договореног пројекта Букурешт-Константа договорена је изградња брзе железнице на линији Букурешт-Кишињев која би повезала Румунију и Молдавију (Logistic, 2014).

Нови пут свиле – између истока и запада

Реализација пројекта „Један појас, један пут“ неће бити нимало једноставна јер делови евроазијског континента преко којих нови пут свиле треба да прелази, а који повезују економске зоне на истоку Кине са економским зонама у Европи, су већином геополитички веома осетљиви. Ту се пре свега мисли на државе Централне Азије и Централне и Источне Европе, које су биле део совјетске зоне утицаја током Хладног рата, да би након његовог завршетка постале територије са веома сложене безбедносне ситуацијом услед преламања интереса великих сила. Утицај који Москва има у њима и даље је велики, нарочито ако се узме у обзир интензитет трговинских, политичких и пословних веза између њих. Стога је за Кину од великог значаја да Русија није против реализације овог пројекта. Иако на релацији Пекинг-Москва већ дуго постоји „оса погодности“ постојала је могућност да ће страх од „кинеске претње“ и сумња у амбиције Кине (контрола енергетских извора у Централној Азији и заобилажење Првог и Другог континенталног моста Транс-сибирске железнице приликом стварања логистичких коридора са Европом) утицати негативно на сарадњу две силе у оквиру пројекта пута свиле (Lo, 2008: 15, 55). Међутим,

тренутна међународна ситуација указује да Москва, ипак, неће стајати на путу Пекингу да оствари своје велике планове. Закључана у борби са Западом око Украјине и других питања, она нема други избор од приближавања Кини. У таквој ситуацији већ постојећа сарадња две државе све више јача, посебно, ако се има у виду да снижене цене нафте и западне санкције прете да униште руски финансијски систем. Председници Владимир Путин и Си Ђинпинг (Xi Jinping) су у фебруару 2014. године постигли консензус о сарадњи на изградњи пројекта „Један појас, један пут“ и његовом повезивању са руском евроазијском железницом (Xinhuanet, 2015). У наредном периоду, док изградња пута траје, у интересу Пекинга је да одржава добре односе са Москвом. Како у политици све има своју цену, тако ће и кинеска политичка и економска подршка имати своју, што подразумева, како је то кинески министар иностраних послова Ванг Ји (Wang Yi) рекао у децембру 2014. године „привилегован приступ руским природним ресурсима и војним технологијама (ракета С-400), као и сагласност Москве око кинеских економских планова у бившим совјетским републикама Централне Азије“ (The Diplomat, 2015).

За разлику од копненог правца пута свиле чија ће изградња највећим делом зависити од Русије, успех реализације „Поморског пута свиле 21. века“ ће зависити од две земље које су од виталног значаја за кинеску слободу пловидбе – Сједињених Америчких Државе и Индије. Једина земља која има пуну способност да контролише све путеве у Индијском океану и да самим тим одсече Кину су САД, али то је мало вероватно, једино у случају неког свеопштег рата. Чак ни током Хладног рата Вашингтон и Москва нису спречавали морске линије комуникације значајне за све државе. Данас, уколико би се САД на то одлучиле, покушавајући да науде Кини, оне би у исто време наудиле и својим савезницима Јапану и Аустралији. Док год су кинеско-амерички односи под контролом најгори сценарио се неће десити. С друге стране, ривалство између слона и змаја се често преувеличава. У прилог томе говори чињеница да је граница мирна већ више од 50 година, без било каквих трвења и испалењеног метка, а две државе сарађују у оквиру бројних организација. Све упућује на то да идеја о заокруживању Индије постоји само у главама неких индијских „стратега“. Међутим, поједини амерички и индијски аналитичари изражавају бојазан да то што поморски правац кинеског пута свиле треба да обухвати постојећу мрежу поморских објеката на Пацифику и Индијском океану, као и инвестиције у луке попут Гвадара у Пакистану, Коломба и Хамбантота у Шри Ланци, Читагонга у Бангладешу и Куантан у Малезији, у ствари, чини да „ниска бисера“ наставља да живи само под другим именом (The Diplomat, 2014).⁴ Када се овоме додају и проблеми који настају услед постојања различитих идеја о стратегијама, начинима и политикама развоја у државама кроз које пут свиле треба да пролази стиче се утисак да ће Кина морати да води једну врло

⁴ Израз *String of Pearls* је први пут споменут 2005. године у извештају под називом „Енергетска будућност Азије“ који је направила безбедносна консултантска компанија *Booz Allen Hamilton* за америчког секретара одбране Доналда Рамсфелда (Donald Rumsfeld). У извештају стоји да *String of Pearls* представља војну иницијативу која за циљ има пружање Кини поморског приступа лукама широм Јужног кинеског мора и Арабијског мора.

обазриву и активну спољну политику у наредном периоду. Како би се ускладили интереси свих актера биће потребно да Пекинг ангажује велики број стручњака који ће се бавити анализом и тражењем најприхватљивијих решења за реализацију плана пута свиле. Гледано из садашње перспективе добра регионална сарадња представља кључ за прелазак са почетне фазе изградње пута на следећи ниво – укључивање европских држава у овај пројекат.

За разлику од Москве, Вашингтон се још увек није огласио када је пројекат „Један појас, један пут“ у питању, иако је иницијатива објављена још крајем 2013. године. Од тада је прошло годину и по дана и стиче се утисак да се америчка администрација у међувремену снабдева информацијама и гледа у ком правцу ће предложена иницијатива ићи. Професор Факултета политичких наука у Београду Предраг Симић је нови кинески железнички и поморски пут назвао кинеским јужним током, алудирајући на његов значај (Politika, 2014). Међутим, у светлу тога како је тај руски пројекат завршио јер није имао америчку подршку не можемо а да се не запитамо да ли ће се исто поновити и са кинеском иницијативом новог пута свиле. Како су САД и даље једина глобална сила оне стоје на становишту да њихови национални интереси постоје широм света. У последњих десет година покренуле су рат против Ирака и Авганистана, представиле свој план за велику Централну Азију, иницијативу за велики Блиски исток и план новог пута свиле са циљем остварења економске добити. Када су у питању пројекти других држава у којима Вашингтон није имао удела у већини случајева је пуштано да се преговори доведу до краја, потпишу споразуми и уложи новац, а онда се деловало у складу са америчким интересима. Пример за то су неколико афричких држава богатих нафтом у које је Кина инвестирала у претходним годинама, а у којима су се десиле политичке и економске кризе које су кулминирале оружаним сукобима (Нигерија, Судан и Либија, Zakarija, 2009: 116). Међутим, када је Евроазија у питању, сви покушаји које САД чине како би обезбедиле алтернативу економском вођству Кине су веома слаби. Услед бескрајних преговора Транспацифичко партнерство, које је имало за циљ заобилажење Пекинга, никако да почне да функционише. Напор да се од Индије направи противтежа Кини је такође остао без резултата јер Њу Делхи нерадо чини било какво усклађивање са Вашингтоном које би се могло протумачити као обуздавање Пекинга. План пута свиле који је спонзорисан од стране САД и који је имао за циљ да повеже Средњу и Јужну Азију преко Авганистана не води нигде (The Diplomat, 2015). Због тога, чини се да две земље немају другог избора осим да и у наредном периоду наставе да функционишу у оквиру симбиозе познате као *Кимерика*.⁵ Додуше, поједини потези америчког руководства, попут подршке коју је амерички председник Барак Обама (Barack Obama) дао новој грчкој влади, наводе на закључак да је

⁵ Термин *Кимерика* приписан је Нилу Фергусону (Nial Ferguson) и економисти Морицу Шуларнику (Moritz Schularics) крајем 2006. године који су заговарали идеју да штедња Кинеза и прекомерно трошење Американца води у период стварања добара на начин који је допринео глобалној финансијској кризи 2008-2009. године. Nial Ferguson, “Not two countries, but one: Chimerica”, *The Telegraph*, извор: internet, www.telegraph.co.uk/comment/personal-view/3638174/Not-two-countries-but-one-Chimerica.html, 26/05/2013.

амерички интерес да Кини не дозволи улазак у Европу, и самим тим да се не реализује ни кинески пројекат изградње пута свиле. Како би предупредили такав развој догађаја и заштитили сопствене интересе, Кинези треба да у сваки посао или инвестицију, у оквиру ове иницијативе, улазе заједно са америчким или евентуално неким западноевропским фирмама.

Закључак

Економски напредак омогућио је Кини да постане утицајан фактор на који се мора рачунати у будућности. Превазилазећи класичне поделе на Исток и Запад њено руководство развија добре односе како са САД, тако и са Руском Федерацијом, али и осталим државама у свету држећи се политике немешања, узајамне користи, уважавања и сарадње на равноправној основи. Разлог за то је потреба за мирним окружењем како би могла све своје ресурсе да усмери на развој државе и подизање животног стандарда становништва, што ће јој омогућити да у заједници народа заузме место које јој по јединственој државно-историјској и цивилизацијској вредности припада. „Кинески друштвени систем и фундаментални интереси захтевају да следимо политику мира (...) Само у миру може наш економски развој доживљавати напредак а народ задовољство“, тврдио је почетком осамдесетих година 20. века министар иностраних послова у УН Хуанг Хуа (Huang Hua).

Како би одржала невероватан економски раст Кина се труди да обезбеди довољно енергената, као и нова тржишта на која ће производи моћи да се пласирају. Стога је врло брзо након ширења присуства у државама Латинске Америке, Африке и Азије, кренула да путем „Пекиншког консензуса“ и „going out“ политике шири своје присуство и на територији Европе. Економска и финансијска криза из 2008. године јој је отворила пут на тржиште које је за њу до тада било прилично затворено и поред постојања „свеобухватног стратешког партнерства“ на релацији Пекинг-Брисел. Недостатак прилива новца из држава Еурозоне имао је као последицу потребу европских региона, попут Балкана, да се окрену новим тржиштима како би наставили свој економски раст. Међутим, недовољно развијени путеви, пруге и луке спречавају оптималну сарадњу између два економски развијена краја Евроазије. Како је транспорт виталним поморским комуникационим линијама временом отежао услед разних геополитичких интереса као примарна се наметнула потреба смањења стратешке зависности од транспорта кроз „уска грла“ попут Малајског мореуза и др. Стога је диверзификација путева теретног и енергетског транспорта стварањем нових или оживљавањем старих транспортних копнених линија, како би се омогућила лакша дистрибуција производа на релацији Исток-Запад у наредних неколико година, постала неопходна.

У ту сврху осмишљен је пројекат „Један појас, један пут“ који представља примарно инфраструктурни пројекат стварања транспортне, енергетске и комуникационе мреже која треба да омогући реализацију кинеске визије повећавања како свих под-региона у Азији, тако и три континента – Азије, Европе

и Африке. Фокус кинеске иницијативе представља идеја да се копнени промет са Европом појача новом железницом (Politika, 2014). Смањењем времена које се троши на превоз са просечних 36 дана бродским контејнерима на десетак дана возом, железница би постала оптималнији начин за транспорт неких роба које би стизале брже у односу на поморски саобраћај и јефтиније у односу на ваздушни (на пример мобилни телефони су мали и лагани са високим ценама те су погодни за ваздушни саобраћај, док лаптоп рачунари који су већи и тежи од мобилних телефона погодни су за железнички транспорт), док великим производима са ниским ценама (попут телевизора) боље одговара превоз поморским путем (China Institute for International Relations, 2014).

Међутим, већ на самом почетку потребно је решити многобројна питања која не зависе само од стратешког планирања и промоције Кине, као и актера укључених у сам пројекат, већ и од тренутне међународне ситуације и оних актера који у његовој (не)реализацији виде одређене интересе. Из тог разлога за завршетак овог пројекта биће потребно више времена него што је у старту планирано. Политичке нестабилности које постоје у Евроазији имају негативан утицај на обе стране постојећих и предложених логистичких коридора. Са кризом у Украјини, ривалство између САД и Русије се повећало, као и ризик у овој области, чиме је постојећи кинески план да инвестира у Крим и украјински логистички центар постао неизвесан и мало реалан. Услед тога пројекат ће морати да се спроводи етапно и највероватније као комбинација многих модела, са фокусом на различитим стратешким приоритетима различитих страна. Разлог за то су велике разлике које постоје између држава кроз које ће он пролазити, те је Кина као иницијатор пројекта у обавези да осигура блиску сарадњу и координацију свих учесника.

Како је безбедносна ситуација у Евроазији веома сложена, а стратешко и ресурсно такмичење међу силама изузетно напето, Кина овај пројекат неће моћи да реализује без сарадње са Русијом и САД, или бар без њиховог немешања. Од краја Другог светског рата и оснивања НАТО-а „држање Русије напољу“ је био јасан стратешки циљ Запада. Тренутна криза у Украјини је великим делом последица те стратегије. Свесни да би помирење ЕУ и Русије представљало камен темељац стабилности у Европи, Кинези кроз заједничку сарадњу на пројекту „Један појас, један пут“ држе „Русију унутра“ чиме се и шансе да дође до помирења на релацији Москва-Брисел повећавају. Након што је Вашингтон објавио своју стратегију ребалансирања према Азији увидевши да се геополитичка гравитација преусмерава назад на Евроазију, Брисел не желећи да остане по страни и буде маргинализован настоји да поново уђе у азијско-пацифичке послове и учини свој сан комплементарним са кинеским. Идеалан начин да то оствари представља сарадња са Кином у оквиру пројекта „Један појас, један пут“, као и недавна одлука Француске, Немачке, Италије и Велике Британије да се придруже Азијској инфраструктурној инвестиционој банци. У исто време, Европска унија се труди да убрза преговоре које је отпочела крајем марта 2014. године о потписивању јединственог билатералног споразума о инвестирању (Bilateral investment treaty - BIT) са Кином уместо претходних 25 појединачних који су постојали (Хрватска и Ирска немају БИТ са Кином, док Белгија и Луксембург имају заједнички).

Како би завршетак пројекта био могућ у оптималном временском периоду цео пројекат ће бити подељен на неколико етапа чија реализација ће се координирати истовремено. Из тог разлога Пекинг охрабрује кинеске банке да кредитирају државе које се налазе како на „Економском појасу пута свиле“, тако и дуж „Поморског пута свиле 21. века“. Регион Балкана предњачи у томе, што се може видети по улагањима у луке Солун, Копар и Бар, инфраструктурне пројекте попут грчке, српске и турске железнице, румунске, српске, црногорске и албанске аутопутеве, изградњу платформе за извоз робе из Азије у Европску унију у околини Атине, мост Сигет-Бараган, луку Констанца, Бургас, Ријеку и др. Кинески званичници су веома ангажовани у преговорима и закључивању конкретних послова у Бугарској, Албанији и Црној Гори око прекоморског превоза робе и улагања у индустрију, док је трговина са Турском у великом замаху. Са друге стране, владе и пословне заједнице из овог дела света постају све свесније потенцијала инвестиционих могућности кинеских фирми, те су и њихова настојања да дође до конкретних послова све озбиљнија.

Литература:

1. Arežina, S (2013): *Odnos između NR Kine i Jugoslavije i Srbije od 1977. do 2009. godine*, doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Srbija.
2. Balkan Insight (2015): Chinese to Build Albanian Highway to Macedonia, Доступно на: <http://www.balkaninsight.com/en/article/chinese-corporation-to-build-new-albanian-highway> (приступљено: 19. јун 2015).
3. Bilten (2015): Kineski capital u Makedoniji: skupe autoceste i kreditiranje korupcije, Доступно на: <http://www.bilten.org/?p=6040> (приступљено: 20. јун 2015).
4. Biznis finansije (2013): Kina: novi igrač na evropskom terenu, Доступно на: <http://bif.rs/2013/12/kina-novi-igrac-na-evropskom-terenu/#sthash.xu3CfkRT.dpbs> (приступљено: 19. јун 2015).
5. B92 (2014): Koncesija za Koridor 11 Kinezima, Доступно на: http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2014&mm=04&dd=10&nav_id=834992 (приступљено: 21. јун 2015).
6. B92 (2015): Ova fabrika lasta dovešće investiture, Доступно на: <http://www.b92.net/mobilni/biz/1009328> (приступљено: 19. јун 2015).
7. China Daily (2015): China urges new Greek leaders to honor COSCO Piraeus contract, 31. јануар 2015, Доступно на: http://www.chinadaily.com.cn/business/2015-01/31/content_19457301.htm (приступљено: 20. јун 2015).
8. China Daily (2015): Piraeus port deal still alive, Greek deputy PM says. 28. март 2015, Доступно на: http://www.chinadaily.com.cn/china/2015-03/28/content_19935378.htm (приступљено: 21. јун 2015).
9. China File (2014): With New Fund, China Hits a Silk Road Stride, Доступно на: <http://www.chinafile.com/reporting-opinion/caixin-media/new-fund-china-hits-silk-road-stride> (приступљено: 19. јун 2015).
10. China Institute for International Relations (2014): The Role of Central and Eastern Europe in the Building of Silk Road Economic Belt, Доступно на: http://www.ciis.org.cn/english/2014-09/18/content_7243192.htm (приступљено: 21. јун 2015).

11. China Military (2014): Chinese premier highlights infrastructure projects with CEE countries, Доступно на: http://english.chinamil.com.cn/news-channels/today-headlines/2014-12/18/content_6275101.htm (приступљено: 19. јун 2015).
12. Crna Gora (2015): Bar saraduje sa kineskom lukom, Доступно на: <http://crna.gora.me/vijesti/drustvo/bar-saraduje-sa-kineskom-lukom/> (приступљено: 25. јун 2015).
13. CSIS (2011): China's new Balkan Strategy, Volume 1, Number 2, Доступно на: http://csis.org/files/publication/110829_CEW_China_in_Balkans.pdf (приступљено: 19. јун 2015).
14. Deloitte (2013): Infrastructure Industry, Доступно на: <http://www.invest.gov.tr/en-US/infocenter/publications/Documents/INFRASTRUCTURE.INDUSTRY.pdf> (приступљено: 22. јун 2015).
15. Deutsche Welle (2014): China's Premier continues European investment tour in Greece, Доступно на: <http://www.dw.de/chinas-premier-continues-european-investment-tour-in-greece/a-17716743> (приступљено: 11. јун 2015).
16. Diplomatic Courier (2012): China's 'Going Out' Strategy. Доступно на: <http://www.diplomaticcourier.com/news/regions/brics/952?showall=1> (приступљено: 19. јун 2015).
17. Ferguson, N (2007): Not two countries, but one: Chimerica, *The Telegraph*, Доступно на: www.telegraph.co.uk/comment/personal-view/3638174/Not-two-countries-but-one-Chimerica.html, (приступљено: 18. јун 2015).
18. Friends of Europe (2014): Deepening China-EU security cooperation along the 'Silk Road Economic Belt', Доступно на: <http://www.friendsofeurope.org/global-europe/deepening-china-eu-security-cooperation-along-silk-road-economic-belt> (приступљено: 23. јун 2015).
19. Gorshkov, T & Bagaturia, G (2001): Traces – Restoration of Silk Route. Japan Railway & Transport Review No. 28, Доступно на: http://jrtr.net/jrtr28/pdf/f50_gor.pdf (приступљено: 19. јун 2015).
20. Hubbard, P (2007): Aiding Transparency: What We Can Learn About China Exim Bank's Concessional Loans, Working Paper Number 126, Center for Global Development, Доступно на: http://www.cgdev.org/files/14424_file_AidingTransparency.pdf (приступљено: 23. јун 2015).
21. Jiabao, W (2011): Strengthen Traditional Friendship and Promote Common Development, The China-CEE Economic Forum, Budapest, Доступно на: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/wenjiabaofangwenouzhou_665752/t836545.shtml (приступљено: 17. јун 2015).
22. Lewis, M. E (2009): *China's cosmopolitan empire: The Tang Dynasty (History of Imperial China)*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
23. Lo, B. (2008): *The Axis of Convenience: Moscow, Beijing and the New Geopolitics*, Chatham House, London, Brookings Institution, Washington D. C.
24. Logistic (2014): China will connect Romania and Moldova with high-speed railway, Доступно на: <http://en.logistic.ru/news/news.php?num=2014/12/26/15/7454> (приступљено: 19. јун 2015).
25. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (2014): Li Keqiang Attends and Addresses Fourth China-CEEC Economic and Trade Forum, Доступно на: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wshd_665389/t1220475.shtml (приступљено: 20. март 2015).
26. Nezavisne novine (2013), Kinezi dostavili idejno rešenje za autoput, Dostupno na: <http://www.nezavisne.com/posao/privreda/Kinezi-dostavili-idejno-rjesenje-za-autoput-214593.html> (pristupljeno: 19. jun 2015).

27. OSW (2012): Ukraine, Belarus, Moldova and the Chinese economic expansion in Eastern Europe, Доступно на: <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2012-05-28/ukraine-belarus-and-moldova-and-chinese-economic-expansion> (приступљено: 19. јун 2015).
28. Pencea, S (2013): Windows of Opportunity in China-CEE Economic Relations. Paper delivered to the meeting of China and Central and Eastern European Countries: Economic Cooperation and Outlook, Beijing, Доступно на: http://www.globeco.ro/wp-content/uploads/vol/split/vol_1_no_2/geo_2013_vol1_no2_art_001.pdf (приступљено: 21. март 2015).
29. Politika (2014): Kineski zid na putu Srbije ka EU?, Dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Kineski-zid-na-putu-Srbije-ka-EU.It.html> (pristupljeno: 25. jun 2015).
30. Politika (2014): Otvorena kancelarija asocijacije za ulaganja Kine u regionu, Доступно на: <http://www.politika.rs/vesti/najnovije-vesti/Otvorena-kancelarija-asocijacije-za-ulaganja-Kine-u-regionu.sr.html> (приступљено: 19. јун 2015).
31. Reuters (2014): Turkey, China in talks on \$ 10-12 billion energy investment: minister, Доступно на: <http://www.reuters.com/article/2014/05/05/us-turkey-china-energy-idUSBREA4404J20140505> (приступљено: 18. јун 2015).
32. Shaofeng, C (2010): China's Self-Extrication from the 'Malacca Dilemma' and Implications, International Journal of China Studies. Institute of China Studies, University of Malaya, Vol. 1, No. 1.
33. Storey, I (2006): China's Mallaca Dilemma. China Brief. Vol. 6, Issue 8. Доступно на: http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=31575&tx_ttnews%5BbackPid%5D=196&no_cache=1 (приступљено: 19. јун 2015).
34. Szczudlik-Tatar, J (2010): Central and Eastern Europe in China's foreign policy after the last EU's enlargement, In: Majer M et al (eds) Panorama of global security environment, Bratislava: CENAA, 349-363.
35. Tiezzi, S (2014): China's 'New Silk Road' Vision Revealed, The Diplomat, 9. мај 2014. Доступно на: <http://thediplomat.com/2014/05/chinas-new-silk-road-vision-revealed> (приступљено: 19. јун 2015).
36. Tiezzi, S (2014): The New Silk Road: China's Marshall Plan?, The Diplomat, 6. новембар 2014, Доступно на: <http://thediplomat.com/2014/11/the-new-silk-road-chinas-marshall-plan> (приступљено: 22. јун 2015).
37. Tiezzi, S (2015): Where Is China's Silk Road Actually Going?, The Diplomat, Доступно на: <http://thediplomat.com/2015/03/where-is-chinas-silk-road-actually-going> (приступљено: 23. јун 2015).
38. The Diplomat (2015): Mackinder Revisited: Will China Establish Eurasian Empire 3.0?, Доступно на: <http://thediplomat.com/2015/02/mackinder-revisited-will-china-establish-eurasian-empire-3-0> (приступљено: 20. јун 2015)
39. The Diplomat (2014): The Maritime Silk Road Vs. String of Pearls, Доступно на: <http://thediplomat.com/2014/02/the-maritime-silk-road-vs-the-string-of-pearls> (приступљено: 21. јун 2015).
40. The Wall Street Journal (2015): Greece to Proceed With Piraeus Port Privatization, Доступно на: <http://www.wsj.com/articles/greece-to-proceed-with-piraeus-port-privatization-1423573999> (приступљено: 19. јун 2015).
41. Vlada Republike Srbije (2014): Sutra otvaranje mosta Zemun-Borča, Доступно на: <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=227214> (приступљено: 19. јун 2015).
42. Vreme (2014): Glad za novcem na putu svile, Доступно на: <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1252169> (приступљено: 23. јун 2015).

43. Weibin, G (2013): Chinese Experience of Development, Lecture, Seminar *China's issues*, 16-31 November 2013, Beijing: Chinese Academy of Governance.
44. World Maritime News (2015): Privatization of Piraeus Port Back on Track?, Доступно на: <http://worldmaritimeneeds.com/archives/151798/privatization-of-piraeus-port-back-on-track> (приступљено: 20. јун 2015).
45. Xinhuanet (2015): Chronology of China's 'Belt and Road' initiatives, Доступно на: http://news.xinhuanet.com/english/china/2015-02/05/c_133972101.htm (приступљено: 18. јун 2015).
46. Zakarija, F (2009): *Postamerički svet*, Heliks, Smederevo.
47. Ze, S (2014): One Road and One Belt' and New Thinking With Regard to Concepts and Practice. Chinese Institute of International Studies, Доступно на: http://www.ciis.org.cn/english/2014-11/25/content_7394056.htm, (приступљено: 22. јун 2015).
48. Zhiping, P (2014): Silk Road Economic Belt: A Dynamic New Concept for Geopolitics in Central Asia, China Institute of International Studies, Доступно на: http://www.ciis.org.cn/english/2014-09/18/content_7243440.htm (приступљено: 19. јун 2015).
49. Zoellick, R. B (2005): Whither China: From Membership to Responsibility?, Remarks as prepared for delivery to National Committee on US-China Relations, New York City. Доступно на: www.state.gov (приступљено: 20. јун 2015).
50. Zuokui, L (2014): The Role of Central and Eastern Europe in the Building of Silk Road Economic Belt. China Institute of International Studies, Доступно на: http://www.ciis.org.cn/english/2014-09/18/content_7243192.htm (приступљено: 19. јун 2015).

CHINESE 'NEW SILK ROAD' AND THE BALKANS

Summary: The New Silk Road is a part of China's energy and economy strategy by which the Chinese leadership seeks to reduce its dependence on seaways and to supplant the continental links with new railway. The 'One Belt, One Road' initiative, which encompasses 'Silk Road Economic Belt' and '21st Century Maritime Silk Road', represents a part of Chinese neighborhood policy that aims to create stability through economic development and cooperation. Beijing sees the Balkans as an important part of the project of strengthening political, infrastructural, economic and monetary relations between China, Central Asia and Europe. The goal is to foster the creation of network of ports, logistic centers, roads and railways through infrastructure investments, and to create favorable conditions for diversification of Chinese cargo and energy transport and to distribute Chinese products and enhance the East - West trade. In that way China accomplishes its core national interests - enhances energy security, opens new markets for Chinese construction companies and helps food security for its 1.3 billion people, while Balkan states gain funding to modernize its energy sector, infrastructure, shipping and transport.

Key words: China, New Silk Road, Balkans, Europe, investments

ЗОРАН Б. ЈЕВТОВИЋ
Филозофски факултет
Ниш

УДК 316.7(497):316.774
Оригиналан научни рад
Примљен: 10.05.2015
Одобен: 30.05.2015

АСИМЕТРИЧНА БИТКА ЗА УТИЦАЈЕМ НА БАЛКАНУ*

Сажетак: У новом светском поретку мења се природа међународних односа, али и инструмената националне моћи. Напредне технологије све више се интегришу у савремене информационо-комуникационе системе и безбедносне стратегије, производећи меку моћ која разорним психолошким деловањем постаје много ефектнија од било које војне силе. У новом друштвеном амбијенту све се мења и прилагођава комуникационом дејству, при чему медијске сензације, спекулације, спиновања и слике избијају у први план. Ако је у индустријском поретку кључ управљања била доминација на мору и у ваздуху, данас је то надзор над информацијама, чиме се обезбеђује управљање свешћу других. Нагла заинтересованост глобалних медијских цинова (америчког Си-еН-еНа, руске Раше Тудеј и катарске Ал Џазире) за активном улогом на просторима Балкана указује нам на стратешки интерес ових простора, али и припрему постратне реконструкције којом суверенитет овдашњих држава треба даље сужавати. На тржишту идеја побеђује онај ко креира јавни ток симбола и њихових значења (мејнстрим), али мали народи слабо схватају лекције које су их скупо коштале у прошлости.

Кључне речи: Балкан, медији, мека моћ, утицај, јавност, цивилно друштво

Најновија дешавања на Балкану (напад албанских терориста у Куманову, у Македонији и Зворнику, у Републици Српској; веџабизам и миграције становништва на Косову и Метохији, Босни и Херцеговини и Рашкој; дужничка криза у Грчкој...) указују на пораст утицаја радикалног ислама, економску нестабилност, ендемску корупцију елита и поновно играње на карту оживљавања екстремних национализма, при чему се препознају и прикривени интереси других држава којима би отварање нових жаришта помогло у промовисању сопственог значаја. Етничке и религијске разлике и даље су линије деоба, драгоцено време се троши на јалове расправе о историјској одговорности и кри-

* Рад је настао у оквиру пројеката број 179008 који реализују Универзитет у Београду, Факултет политичких наука и Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, а финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

вици других страна, док у пракси грађани живе све лошије и незадовољније. Отворена подршка неких балканских држава идеји градње гасног Турског тока не наилази на позитиван одјек у Бриселу и Вашингтону; Орбаново истицање мађарске суверености и кокетирање са истоком, уз неприкривени антагонизам према страним банкама и компанијама такође; док Ципрасово затезање око враћања грчких дугова, уз политички микс са Турском и Русијом изазива лавину незадовољстава, посебно у Немачкој и другим државама - кредиторима. Стога не чуди што САД, ЕУ, ММФ и НАТО као геополитички приоритет издвајају активности на смањењу руског утицаја на овим просторима, јер играјући активну улогу у овдашњим политичким процесима она одвлачи пажњу са других неуралгичних тачака Евроазије.

Декомпоновање ентитетских граница све гласније се тражи кроз ревизију Дејтонског споразума и уставне реформе у Босни и Херцеговини, при чему је прави циљ обуздавање тежњи ка независности Републике Српске; америчка администрација из сенке подржава сувереност Косова, али и активности на стварању велике албанске државе, док Грчка тврдо блокира пријем Македоније у НАТО. „Одлазак“ македонског премијера Груевског ујединио је западне обавештајне центре, али и активирао руске службе, додатно дестабилизујући читав простор, јер у дубини скрива нове уступке албанској заједници! На дипломатском, политичком, безбедносном и пропагандном плану одвија се процес *постратне реконструкције*, којом суверенитет овдашњих држава треба даље сужавати, свдећи их на облик протектората. Болни и опасни процеси реконфигурације одвијају се иза кулиса јавности, али да би грађани о њима знали више неопходно је да добијају правовремене информације из медија, што је на овим просторима скоро немогуће, јер је комуникациони простор испарцелисан у интересне зоне страних утицаја.

Предмет нашег интересовања је *медијацентризам* као облик продуженог идеолошког, обавештајног и психолошког деловања у којем се коришћењем симболичких ресурса моделује шира јавност. Циљ је промена свести јавног мњења тако што ће након деловања пројектованих пропагандних слика и информација током одређеног времена и у одређеном простору таргетирани аудиторијум прихватити нове мисаоне обрасце као репрезентативне слике реалне стварности, мењајући им дотадашњи смисао.¹ У савременој геополитичкој пракси користе се и синоними *мека сила (soft power)*,² *млаки пат*,³ *паметна*

¹ Теоретичари медијацентризам виде као „специфичан начин емитовања специфичних (динамичних) слика, који у појединим моментима постаје доминантан, водећи ка квалитативној промени како емитованих слика, тако и смисла које те слике рађају.“ (Чернов, 2007: 82).

² У академски вокабулар појам је увео амерички политиколог Џозеф Нај млађи (*Joseph Nye, Jr.*), подразумевајући под силом – „*способност да се мења понашање других* да бисте добили оно што желите. За то постоје три основна начина: принуда (штап), плаћање (шаргарепа) и привлачност (мека сила)“. (Nye J., Jr. Think Again: *Soft Power*, Foreign Policy, 2006, February 23).

³ Чувени совјетски дисидент Александар Зиновјев, у књизи: Слом руског комунизма, средства јавног информисања види као технички апарат за изградњу менталита, тако што „*утичу на емоције људи, имајући за циљ да их подстакну на одређено понашање које је пожељно онима који производе и шире такве информације*“. Западни стратеги су пропагандну из *хладног рата* вођеног скоро пола века само трансферисали у рухо *млаког рата*.

моћ итд. Западна либерална елита софистицираним појмовима скрива њихово право значење, уткано у америчку *доктрину сукоба ниског интензитета* која подразумева комбиновање психолошко-пропагандних операција усмерених ка цивилним и војним циљевима, уз евентуалну оружану подршку оперативног или тактичког нивоа.⁴ Другим речима, у модерној геополитичкој архитектури медији производе нову врсту симболичког насиља, јер наметањем значења и појмова управљају погледима и оријентацијом маса. Велике силе тако своје позиције оснажују оснивањем и наметањем комуникационих центара који нудећи конвертиране идеолошке погледе, вредности и обрасце заправо мењају свест нових публика.

Ако још има оних који мисле да је нагло ангажовање великих светских медијских играча на Балкану ради квалитетније информисаности овдашњих становника, онда се може рећи да они не препознају скривени дискурс моћи глобалних сила. За успешност медијацентризма стратешки је важан геополитички контекст, финансијска и оперативна способност грађења и дистрибуције комуникационих наратива. Већ поменути амерички политиколог Џозеф Нај, расподелу моћи је видео према обрасцу који подсећа на сложену тродимензионалну шаховску игру. На горњој табли, војна моћ је махом униполарна и Сједињене Државе још увек имају првенство, али на средњој економска моћ увелико постаје мултиполарна, јер поред САД ту су и Кина, Русија, Немачка, Јапан и неке арапске државе. Доња шаховска плоча је подручје прекограничних међународних односа који су изван контроле владе и укључују разноврсне недржавне актере попут, с једне стране, банкара који електронским налогом шаљу своте веће од државних буџета неких земаља, а с друге обавештајце који изазивају револуције и смена непослушних лидера. На тој доњој табли, моћ је асиметрично расута, представљајући полигон за могуће конфликте и примену савремених технолошких алата и оружја. Комбиновањем конвенционалних, специјалних и манипулативних средстава на терену се одвија невидљива битка за освајањем свести грађана нападнуте територије, али се читав процес покрива фолијом бриге за људска права, слободом и демократијом које су у опасности. Током сукоба у Украјини у терминологији се појавио појам *хибридни рат*,⁵ чиме се желело указати на јачу спрегу оружаних и неконвенционалних техника руске стране, што је неопрезна и површна констатација. Кроз историју ратова су увек представљали комбинацију деловања војне силе, обавештајних активности, мреже информација којима се сукоб преливао у пропагандно-психолошку сферу и економско-политичке борбе у којој су учествовале не само војске, већ читави народи и владе. Теоретичари тврде како „хладни рат

⁴ Платформу за израду ове стратегије формулисала је група експерата, познатија као Комитет из Санта Феа, у првој половини 1980, а даље разрадио моћан тим од 2.600 стручњака свих профила Пентагона и водећих обавештајних служби. Уместо бацања пара на бесомучну трку у наоружању циљ је постао контрола људских умова, сламање противничког морала и жеље за отпором. Више у: *Тоталитаризам и масмедији*, Јевтовић, 2000. стр. 53-57.

⁵ НАТО га дефинише као „претњу коју представља било који тренутни или потенцијални противник, укључујући државе, не-државе и терористе, са могућношћу, било демонстрираном или вероватном, да истовремено користе конвенционална и неконвенционална средства адаптивно, у остваривању својих циљева“.

никада није ни престајао, само су картографију почели да пројектују технолошко-комуникацијски супериорни људи, свесни да полуобразованом становништву треба понудити што више пожељних информација о себи, али још више о другима“.⁶ Једина промена је у доступности нових технологија, које више нису предност само водећих сила!

На пример, у Србији се велики број тиражних и утицајних медија налази у рукама страних компанија, па је занимљиво како ће они у потенцијално кризним ситуацијама штитити национални интерес? Илуструјмо ове тврдње конкретним подацима: немачко-швајцарска издавачка кућа Ringer Axel Springer (RAS) издаје врло читане новине: *Блиц*, *Ало*, *24 сата*, *Ауто Билд*, *Блиц Жена*, *Пулс* и *Нин*, при чему се нека њихова електронска издања налазе међу најпосећенијим у земљи.⁷ Иако званично немају ниједну телевизију, са извесношћу се може говорити да су врло гледане телевизије *Прва* и *Б92* у немачкој зони утицаја, иако су формални власници из Грчке и са Кипра.⁸ О нараслом интересовању светских медијских компанија за маленом публиком Балкана говоре и други подаци из ове области: отварање регионалне телевизије *Н1*, партнера америчког *Си-Ен-Ена*,⁹ сајта и радио-станице руске државне међународне агенције *Русија данас*¹⁰ и арапске телевизије *Ал Џазире*.¹¹ Ако знамо да су на овим просторима још из ранијег периода присутни радио-програми *Слободне Европе*, *Дојче велеа* и *Гласа Америке*¹² увиђамо да је процес медијатизације од ширег геополитичког значаја, односно да је у току борба за наклоност балканског јавног мњења. Негирања ове констатације се свode на „бригу“ о интересима грађана да буду квалитетно и „независно“ информисани, при чему је и лаику јасно да о високом профиту којим се руководи медијска индустрија овде не

⁶ Деспотовић, Ј. и Јевтовић, З.: *Геополитика и медији*, 2010, стр. 148.

⁷ Интернет сајт: *blic.rs* и *zena.blic.rs*.

⁸ Назив „Прва“ преузет је од немачке телевизије „Das Erste“, док је визуелни идентитет позајмљен од немачке станице „Pro Sieben“. Већина шпица информативних емисија, у неким случајевима укључујући и музику, скоро је идентична. *ТВ Прва* директно сарађује са *РТТ* телевизијом из Хрватске у погледу размене вести из ове две државе.

⁹ Телевизија *Н1 (N1)* правно је партнер са америчким *Си-Ен-Еном (CNN)*, и налази се у власништву „**Junajted grupe**“, која је истовремено и власник кабловског оператера *СББ (SBB)*. Већински удео у власништву има Фонд „**Kolberg Kravis Roberts**“ (KKR), који је међу три највеће америчке инвестиционе компаније. На челу фонда налази се Дејвид Петреус (*Davud Petreys*), некадашњи командант међународних снага у Авганистану и доскорашњи шеф америчке **CIA**!

¹⁰ Руска ТВ мрежа „*Раиа тудеј*“, има годишњи буџет од преко триста милиона долара, а главна уредница Маргарита Симоњан не крије да је овај медиј „*најефикасније оружје Русије у борби за утицај на мишљење светске јавности*“ („Путиново оружје у медијском рату“, *Политика*, стр. 2, 18. 8. 2013)!

¹¹ У муслиманском свету карактеристична је телевизија *Ал Џазира* (ар. Al-Gazirat - „острво“). Иако је приликом оснивања (1. новембра 1996.) као циљну групу имала само *становнике Катара* за једну деценију станица се трансформисала у глобални медиј којег гледа 150 милиона Арапа у 22 државе, око два милиона кабловских власника у Северној Америци, четири милиона Европљана, а посредством интернета још око 18 милиона корисника.

¹² Радио мреже „*Voice of America*“, „*Free Europe*“ и „*Radio Liberty*“ у целости су у рукама САД, а отворено их контролише и финансира ЦИА. О слободи тржишта и демократских стандарда говори и податак да грађани Немачке не могу да слушају програме „Дојче Велеа“, иако се емитују на 40 светских језика, баш као што је у САД забрањен пријем „Гласа Америке“!

може бити ни говора!¹³ Квантитативно повећање медијских наратива на просторима балканских држава није само помак у избору канала или доказ о увећању медијских слобода, већ и вешто камуфлиран концепт дистрибуирања спинованих наратива који циљају да постану доминантни у промени постојеће друштвене свести, која се споро уклапа у либералне токове. Чињеница да се мека моћ испољава кроз све већи број програма и жанровских формата води нас ка хипотези да конфликтна парадигма на овим просторима још није коначно обликована, односно да се Балкан као културно-историјски простор ирационалних погледа, анимозитета, непријатељстава и нетолеранције у глобалној геополитичкој перспективи и даље пројектује као могуће поље сукобљавања.

Мека моћ Запада

Још од деведесетих година прошлог века велики светски медији су показали жељу да се озбиљније баве проблемом Балкана, посебно тадашњих југословенских народа. Светски сервис ББЦ-ја је имао битну улогу у формирању, организовању и повезивању опозиционих медија у Србији, уз вести које су често биле једини канал критике Милошевићевог режима. Сличан утицај је до данас задржала Слободна Европа, само је борбу против диктатуре заменила промоција америчке спољне политике. Економска криза праћена драстичним смањењем буџета оставила је крупне последице: Французи су укинули Радио Франс-инфо (RFI), који је био вероватно најквалитетнији програм на српском језику, а потом је нестао и Би-Би-Си (BBC) на српском, симбол грађанског отпора комунизму. Данас у радијском етру имамо само немачки сервис ДВ (Deutsche Welle) и Слободну Европу, потврду да су Немачка и Америка и даље проактивне медијске силе.

Ипак, прва асоцијација на помен глобалних медија је амерички Си-Ен-Ен (The Cable News Network), који је са емитовањем почео 1. јуна 1980. године, да би за непуну деценију прерастао у мрежу са скоро 40 бироа (10 домаћих и 29 интернационалних), више од 900 придружених локалних и неколико регионалних станица, као и неколико станица на другим језицима. Си-Ен-Ен је временом постао део мултинационалне корпорације AOL Time Warner, која је међу највећим медијским корпорацијама у свету. Настала је спајањем неколико медијских фирми: Time Warner преузео је 1995. године Turner Broadcasting, у чијем је саставу био и ЦНН, а 2001. спојио се са AOL-ом („America On Line“), првим провајдером интернет услуга на планети. Овај медијски цин упошљава око 80.000 људи, од чега је више од три хиљаде у Си-Ен-Ену. Имиц глобалног гласила створен је током ирачког рата у Заливу 1991. године, када је захваљујући директном преносу бомбардовања обезбеђена вишемилионска

¹³ На пример, српско тржиште реклама у протекле три године вредело је годишње око 170 милиона евра и као такво, недовољно је да обезбеди опстанак домаћих медија, оцена је из истраживања *Центра за међународну помоћ медијима*, објављеном фебруара 2014. Стање није ништа боље ни код суседа: у Бугарској је буџет за оглашавање у медијима око 250 милиона евра годишње, а у Албанији скоро десет пута мањи!

публика, али и слава неустрашиве телевизије „која је увек на лицу места“. Након студентских демонстрација на Тјенанмену 1989. године и значајне улоге у извештавању, новинари ове куће постали су амблеми политички важних догађаја, дајући им идеолошки печат начином информисања, избора слика и прећуткивања одређених података. Ова телевизија је при томе утицала на ток догађаја који су имали три димензије: националну, дипломатску и поље међународних расправа о могућем решењу кризе. Си-Ен-Ен је први увео „breaking news“ (ударне вести на глобалном плану) и извештавање током трајања догађаја, промовишући мишљење да „вести нису оно што се десило, већ оно што се дешава“ („real-time news“).

Осим 24-четворочасовног редовног информативног програма, који је по мишљењу критичара пристрасан, ЦНН повремено има проблеме са „техничким грешкама“. Међу најпознатијим у раздобљу које су довеле до међународних осуда су оне из доба рата у Јужној Осетији када је ЦНН приказао слике града Цхинвали којег је уништила грузијска војска подржавана од САД док се читао текст о нападима руске војске, чиме се креирао утисак да га је она уништила. Памти се и „грешка“ у преводу говора иранског председника који је 2006. године изјавио: „Иран има право на нуклеарну енергију, а цивилизоване нације немају потребе за нуклеарним оружјем“, док је то амерички медиј превео: „Кориштење нуклеарног оружја спада у иранска права“. На простору бивше Југославије једна од таквих „грешака“ везана је уз репортажу о демонстрацијама српских националиста поводом хапшења хашког оптуженика Радована Карацића, илустрована снимцима далеко спектакуларнијих и насилнијих демонстрација мађарске деснице у Будимпешти. Грешке о којима говоримо довеле су до ерозије кредибилитета, узрокујући да се на катедрама за журналистику извештаји ове куће проучавају као примери идеолошког застрањивања.¹⁴

Сједињене Државе су увек вешто користиле тзв. меку моћ, која јој је обезбеђивала надпропорционални утицај у глобалном окружењу. Иако на поприштима бројних сукобљавања има наговештаја слабљења америчке хегемоније, челични стисак над Балканом и даље је подједнако снажан. Колико је овај простор стратешки битан показује и отварање регионалне телевизије Н1, која је западној јавности представљена као први регионални информативни канал на подручју бивше Југославије. Чињеница да је стратешки партнер компанија Си-Ен-Ен и да се емитују одабрани програми из америчке мреже, као и да глобална медијска кућа обезбеђује “консултације, обуку и оперативну подршку кроз све видове производње вести“ указује на озбиљност читавог пројекта. Програм се равноправно реализује из три центра: у Београду, Загребу и Сарајеву, на језицима народа који ту живе. Предвиђено тржиште чини око 15 милиона људи, али с обзиром на низак стандард грађана, као и високу задуженост привреде, тешко је говорити о задовољавајућем финансијском аспекту као мотиву отварања. Након уговора са бугарском медијском кућом *Нјуз 7*, ово

¹⁴ Паковање најкомпликованијих глобалних догађања у поједностављену црно-белу матрицу у којој се добри момци боре против лоших у теорији је названо „*ефектом Си-Ен-Ена*“!

је други од већих партнерских програма *Си-Ен-Ена* у источној Европи. Занимљиво је да важну улогу у читавом пројекту има један политичар: некадашњи амерички амбасадор у Србији Камерон Мантер (Cameron Munter) главни је консултант Јунајтед Груп, али и на високој позицији саветника у СББ-Телемакс Србија?¹⁵ Политичке и обавештајне биографије водећих личности ангажованих од стране западних партнера показују да долазак Си-Ен-Ена може да значи озбиљну намеру корпоративне Америке да у наредном периоду интензивира примену „меке“ силе која ће у важним политичким догађајима који вероватно следе имати задатак да спинује, прелама и обликује мњење у корист корпоративних интереса. Као некада, Балкан се својим геостратешким положајем, по ко зна који пут, намеће као зона опасно укрштених интереса Истока и Запада.

Ал Цазира и поглед у зеленом

Културни и религијски контакти данас су постали готово немогући без глобалних медија који су високим финансијским улагањима, квалитетном технолошком продукцијом и сјајним креативним тимовима за кратко време премрежили планету. Колико је за стварање колективне свести важно имати сопствени медиј показује пример арапских држава и култура, које су разлоге свог слабљења виделе управо у дефициту друштвеног капитала, пре свега у пољу културе, религије и радне етике.

У већини арапских држава електронски медији су се развијали под будним оком државе, која је доследно поштујући традицију и Кур’ан, постајала све удаљенија од остатка света. Бројним начинима (од уређивачке политике до техничке подршке)¹⁶ штитила се исламска култура и религија. Можда би таква оријентација могла да опстане да сателитско комуницирање није променило глобалну географију, осуђујући све државе затворене у просторе националних резервата на тиху изолацију и нестајање. Арапски свет је брзо потражио одговор формирајући сопствену организацију (АРАБСАТ), очекујући да новим информационо-комуникационим системом парира западу. Комерцијализацијом сателита почетком осамдесетих покушан је продор популарних дневних новина: *Аш-Шарк*, *Ал-Авсам* и *Ал-Хајат* (Schleifer, 1998: 11), са намером промоције арапских погледа у свет, али су жељени ефекти изостали. Мислило се да ће државне телевизије изласком на сателит повећати комуникациони утицај, али у борби са *Си-Ен-Еном*, видљивим преко совјетског сателита није било никаквих шанси. Технолошка револуција могла се пратити кроз отварање ве-

¹⁵ Главни финансијер је Јунајтед група, која је најјача пеј ТВ платформа, а која око себе окупља *Ес-бе-бе* Телемакс из Србије, као и *Телемах* из БиХ и Словеније, *Тотал ТВ* и још око 15 мањих фирми у већинском власништву инвестиционог фонда „Мид Европа партнерс“ и Европске банке за обнову и развој (ЕБРД).

¹⁶ Да би спречила пропагандни утицај страних култура, Саудијска Арабија је шездесетих година прошлог века кодирајући ТВ сигнале користила мало коришћени француски СЕКАМ систем. Као последицу добила је повећану продају мултисистемских пријемника и још већу гледаност неарапских програма!

Његов броја електронских медија, али већина се програмски окретала спорту и забави, препуштајући поље политичко-културолошког утицаја другима. Прилику је уочио и британски *Би-Би-Си*, схватајући да интегрисањем са неком арапском кућом може учврстити своје, већ традиционално добре позиције. Тако је 1994. основана *Би-Би-Си Арабик Телевизија*, финансијски богато подржана од саудијских елита, са прецизно дефинисаном поделом: британска медијска компанија била је задужена за обуку и менаџмент, а саудијска краљевска породица за финансије! Велика ишчекивања оснивача су се распршила као мехур од сапунице. Новинарски тим састављен од пробраних професионалаца са запада, али и уз већине арапских држава тешко се одвикавао од рада без државне контроле, док је гледаност и даље била слаба. Слика западних медија све више је доминирала у арапским домовима, промовишући хедонизам и потрошачку културу (Јевтовић, 2009: 68). Муслимани су све мање добијали прилику да јавним иступима изнесу своје ставове, уочавајући да чак и међу својом сабрањом губе утицај.

Револуционаран комуникациони одговор уследио је са оснивањем телевизије *Ал-Џазира*,¹⁷ која је одмереном стратегијом и таргетираним форматизовањем постала арапски *Си-Ен-Ен*. Највећа и најконтроверзнија информативна телевизијска кућа на Блиском истоку која „24 сата дневно емитује вести из целог света, посебно са жарништа сукоба“, (како пише у заглављу Интернет странице ове ТВ-мреже), данас је синоним информисања муслимана широм планете. Крах *Би-Би-Си Арабик Телевизије* означио је блистави почетак ове електронске тврђаве, јер је преузимањем више од 250 обучених новинара, уредника, камермана, монтажера и осталог особља, *Ал-Џазира* без великих улагања добила одличну професионалну базу.¹⁸ Иако је приликом оснивања (1. новембра 1996.) као циљну групу имала становнике Катарa и мото „ми имамо обе стране“, за непуне две деценије ова станица се муњевитом брзином из локалног трансформисала у глобални медиј којег гледа 150 милиона Арапа у 22 државе, око два милиона кабловских власника у Северној Америци, четири милиона Европљана, а посредством интернета још око 18 милиона корисника дневно. Одговарајући захтевима разноврсне публике и великом броју конкурената, *Ал-Џазира* је оснивала и посебне канале: *Al Jazeera Sports*, *Al Jazeera Children*, *Al Jazeera International*, *Al Jazeera Documentary*, *Al Jazeera English* и сл.

Поређења са *Би-Би-Сијем* годе муслиманском уху, али су далеко од реалности. Док се енглески јавни сервис финансира од пореза свих грађана по јасно утврђеним правилима, катарска станица финансије добија директно од емира и његове богате породице. Већ овај податак показује да систем нема критички отклон ка властима, чиме се руши мит о објективности, али и рађа сумња да је *Ал-Џазира* гласноговорник катарске државе и њене политике. То потврђују и арапски научници, попут Матуна Фондија (Mamoun Fandy), који у књизи “ (Не)цивилни рат речима: медији и политика у арапском свијету”, об-

¹⁷ Катарски принц Хамад бин Халифа Ал-Тана (Hamad bin Khalifa Al Thani) је новооснованој станици даровао 140 милиона долара, уз богате субвенције које су се наставиле до данас (El-Nawawy i Iskander, 2003:33.).

¹⁸ Maalouf, 2008: 6.

јашњава како *Ал-Џазира* извештава по принципу „anywhere but here“, истражујући проблеме у земљама диљем света, али заобилазећи исте у Катару (Fandy, 2007: 9). Да би се познавала геополитичка парадигма арапског размишљања важно је разумевање концепта сквотинга (Wada' al Yad), према коме „простором који си успио да заузмеш можеш и да владаш“. То важи за све нивое и сфере живота и представља неку врсту „приватизације државног власништва“, укључујући и медије (Fandy, 2007: 16). Другим речима, простор који покривају арапски медији легитиман је за остваривање свих политичких, финансијских, идеолошких, културолошких и религијских циљева, тако да се распростирање медијских слика у пракси поистовећује са тихим освајањем територија. Ако се из културних образаца муслиманског становништва на Балкану потискују мултикултурни елементи, а форсирају арапски обрасци јасно је да ће у перспективи доћи до корените промене свести!

Ал Џазира Балкан је део међународне ТВ-мреже, која је са радом на овим просторима почела 11. новембра 2011. године. У почетку, кренуло се са шест сати самосталног садржаја на бошњачком, хрватском и српском језику, док се остатак програма преузимао од енглеског огранка Ал Џазире. Станица је смештена у Сарајеву, док су регионални центри отворени у Загребу, Београду и Скопљу. Уз то, широка мрежа дописника из Подгорице, Приштине, Мостара и Бања Луке, али и у Вашингтона, Лондона, Брисела, Берлина, Беча, Москве, Истанбула, Јерусалима и Пекинга и још преко 70 центара које матична телевизија има широм света, омогућиле су овом медију да постане један од важнијих извора информисања на балканским просторима. Краљевска породица је у покретање Ал Џазире Балкан, јединог регионалног news канала, у почетној фази уложила 15 милиона евра, са идејом да „допринесе помирењу међу народима региона“. У свакој наредној години инвестирана је слична сума (за четири године око 60 милиона евра), што показује решеност оснивача да се угнезди на овим просторима, при чему се размишља и о покретању сличног радио-програма до краја 2015. године.

Већ сада можемо закључити да је по професионалности, начину извештавања и концепцији програма Ал Џазира Балкан верна реплика америчког Си-Ен-Ена из златних дана. Око две стотине стално запослених ради у технолошки најмодернијим условима, са планом да се количина информација даље увећава (трајање вести од 12 до 24 сата), посебно обрађујући теме политичког карактера специфиче за одређену територију. Нарочито је занимљив приступ друштвеним проблемима који одликује благи притисак, уместо конфликта; при чему се избегава сукоб са локалним властима. Принцип Ал Јазеере је упорно указивање на проблем, пре него директно опонирање надлежнима. Новац не представља проблем, јер Арапи на ово улагање не гледају из финансијске перспективе, већ кроз распростирање утицаја, репутације и побољшања имица. Тако комуникационом галаксијом шире значај свог присуства, чиме се оснажују тврдње комуниколога да: „Медији више нису само медији. Они данас имају много већу базу него раније и, као резултат, јединствен утицај на међународну политику. Медији могу служити као оружје у конфликтима, инструменти за склапање мира, могу учинити традиционалне границе иреле-

вантним и ујединити људе цијелог свијета. Овај феномен – Ал Цазира ефекат – преобликује свијет” (Seib, 2008: xii).

Руска алтернатива

Да се медијско-пропагандна реалност на небу Балкана убрзано мења постало је много видљивије тек након отварања руског медијског сервиса *Спутњик*, када је Димитриј Киселов (Дмитрий Константинович Киселёв),¹⁹ један од најближих сарадника председника Путина, отворено изјавио како је њихов основни задатак промовисање руских погледа. „Боримо се против агресивне (западне – прим. аут.) пропаганде која напада свет. Циљ овог пројекта је да пружимо алтернативу интерпретацијама светских догађаја”, поручио је високи медијски званичник, признајући да је лекцију научио извештавајући о *Наранџастој револуцији* у Украјини, када је схватио да новинарство у савременом друштву производи доминантне слике и вредности. Случајно или не, али одабир држава и градова у којима су отворене испоставе сервиса одраз су и приоритета руске спољне политике: Вашингтон, Лондон, Њу Делхи, Каиро, Монтевидео, Пекинг, Берлин, Рио де Жанерио, Истанбул, Париз, Буенос Ајрес, Хелсинки, Минск, Кијев, Ташкент, Астана, Бишкек, Сухуми, Цинвал, Тбилиси, Јереван, Баку, Кишњев и – Београд. Обједињавање три информативна гиганта у државну медијску корпорацију *Русија севодња* омогућено је спајањем телевизије *Раиа тудеј*, највеће руске информативне агенције *РИА Новости* и некада кључног ослонца большевичке пропаганде, радио-станице *Глас Русије*. Пројекат медијске глобализације заснивао се на креирању модерног и поузданог информационог комплекса који ће постати извор информација за широк аудиторијум, али неоптерећен старим догамама и сећањима на совјтску државу.

Почетком децембра 2005. године из Москве је почело емитовање телевизијског програма *Русија данас* (енгл. *Russia Today*, скр. RT; рус. *Россия сегодня*), означавајући тренутак укидања медијског монопола запада у сфери меке моћи. Иницијатива је потекла од тадашњег министра информација Михајла Лесина (Михаил Юрьевич Лесин) и Алексеја Громова (Алексей Алексеевич Громов), портпарола руског Председника. Уз помоћ Владе Руске Федерације формирана је, најпре, Аутономна непрофитна организација „ТВ Новости“ (Автономная некоммерческая организация „ТВ Новости“), у чијем окриљу је стартовало емитовање новог глобалног телевизијског програма. Наиме, преко Федералне агенције за штампу и масовне комуникације Русије (Федеральное агентство по печати и массовым коммуникациям России), регулаторног тела подређеног Министарству комуникација (Министерство связи и массовых коммуникаций Российской Федерации), обезбеђен је почетни буџет од 30 милиона долара за покретање целодневног програма, само на енглеском језику, и исто толика сума за емитовање у првој години. Половина новца потиче из буџета, док су остатак обезбедиле комерцијалне банке и неколико ве-

¹⁹ Киселов је и директор новинске агенције „Росија севодња”, коју не треба мешати са истоименом телевизијском мрежом.

ликих руских компанија (Knobel, 2005). Запослено је око 300 новинара, а за главног и одговорног уредника постављена је Маргарита Симонијан (Маргарита Симоновна Симоньян), у то доба, двадесетпетогодишњакиња и сигурно најмлађа уредница једног глобалног телевизијског програма. „Не постоји објективност“, тврди она. „Само приближавање истини са што је могуће више различитих активности“ (Политика, 16.11.2014).

Већ на истеку прве деценије можемо говорити о изузетној позицији руског сервиса. Поред програма на енглеском, покренути су и сервиси на арапском и шпанском језику: *Русија Ал-Јум* (арапски: Русија данас) 2007. године и *РТ Актуелидад* (шп. RT Actualidad: РТ Присутан), две године касније. Отворен је посебан програм само за гледаоце у САД – *РТ Америка* 2010, као и *РТ Документарни*, 2011. године, на енглеском и руском језику. Сваки нови програм одмах је праћен сопственим веб-сајтом, постајући истовремено доступан на рачунару или мобилном телефону, са растућом популарношћу на најкоришћењем звучно-визуелном интернет-сервису „Јутјуб“ (You-Tube), на којем *Русија данас* има посебан канал још од 2006. године (<https://www.youtube.com/user/RussiaToday>). Широм света у 29 мултимедијалних центара запослено је око 2.500 људи, чиме је практично формирана глобална комуникациона мрежа, која користи све могућности телевизије, као најмоћнијег масовног медија, и све могућности њене конвергенције са новим медијем, глобалним системом компјутерских мрежа – интернетом.²⁰

Произведени медијски садржаји посредују се терестријално у САД (4 канала) и Великој Британији (1 канал), а широм света коришћењем 30 сателита, 500 кабловских и мноштва тзв. ај-пи-ти-ви (енгл. скр. од IPTV/Internet Protocol Television: интернет-протокол телевизија) оператера широм света. Тако доспевају до 650 милиона гледалаца у више од сто земаља, а гледа их 28% претплатника на неком од кабловских дистрибуционих система (КДС) у свету, укључујући и гледаоце у 2,8 милиона хотелских соба које су прикључене на КДС (Милетић, 2014: 21). Годишњи буџет ове медијске мреже је до 2014. године повећан више од десет пута (процењује се на преко 400 милиона долара), по чему је међу највећим инвеститорима у свету медијске индустрије. Име телевизијског програма скраћено је у *РТ* (2009), са јасном мотивацијом да се елиминишу предрасуде постојећих и потенцијалних гледалаца због чињенице да је реч о руској медијској мрежи.

Резултати техничко-технолошког, кадровског, продукционог и програмског развоја зачудили су свет, посебно аналитичаре на западу, јер је мека сила за кратко време ударила у њен трбух. На територији САД програм *РТ Америка* је 2010. године био на другом месту по гледаности страних телевизијских програма, одмах иза *Би-Би-Си Ворлд сервиса*, а у великим градовима међу пет

²⁰Једна од последњих иновација је постављање банера „*Russiapedia*“ (енгл. *Russiapedia* – <http://russiapedia.rt.com/>), што је парафраза добро познате „Википедије“. За разлику од оригинала, у руској верзији није могуће допуњавати или мењати текстове, али зато она садржи мноштво информација о овој земљи, поређаних по енглеској абедици. Образложење је дато на уводној веб-страници – разградња преовлађујућих стереотипа о Русији као „снегом покривеној земљи, домовини вотке, медведа и КГБ-а“!

најгледанијих у целокупној телевизијској понуди (Haider, 2010). У Великој Британији *РТ* је још 2012. године био на трећем месту са 2,5 милиона гледалаца – више су имали само *Би-Би-Си* и *Скај њуз*. (Laughlin, 2013). Хамбуршки „Шпигл“ (*Der Spiegel*), један од водећих политички магазина у свету, констатује да је „руски председник Владимир Путин створио анти-CNN за западне гледаоце“; да „у Вашингтону 13 пута више људи гледа тај руски програм него немачки еквивалент *Дојче веле*“; да „два милиона Британаца редовно гледа тај канал Кремља“; да је „његова интернет презентација успешнија од свих такмаца“ и да је „у јуну 2013. *Russia Today* достигла рекорд на *YouTube* поставши прва ТВ-станица која је имала милијарду гледања својих видео-клипова“.

Анализирајући продукцијски аспект телевизијских програма *РТ* лако уочавамо како се он не разликује од било које глобалне телевизије са запада: почев од најавних шпица, преко начина реализације информативних емисија, интервјуа и ток-шоуа; до укључивања репортера „са лица места“, инсистирања на важности слике, изгледа и јавног наступа уредника, новинара и презентера. Вођени тимовима професионалаца који прецизно усмеравају сваки сегмент програма, они практично стварају префињени одраз *Си-Ен-Ена*, али у руској верзији, при чему су разлике у приступу последице идеолошких супростављености. У прилог овој тези иде и чињеница о ангажовању угледних „телевизијских звезда“, као што је нпр. Лари Кинг (Larry King), вишедеценијски (1980-2010) бренд америчког парњака, који у програму руске телевизије за гледаоце у САД има две емисије – „Лари Кинг сада“ (Larry King Now) и „Политика са Ларијем Кингом“ (Politicking with Larry King). Ширење руског погледа на свет праћено је пропагандном обојеношћу, а сви који јој се супроставе добијају отказе или сами напуштају програм!²¹

Ако мислите да Русија има превише пара и да их улудо баца у медије, веома грешите. *Раша Тудеј* није скупа имитација *Си-Ен-Ена*, већ моћна пропагандна машина која је укинула монопол америчке пропаганде увијене у целуфан демократичности. Манир западног гледалишта да не преиспитује позадину и контекст вести, прихватајући форму поједностављеног и површног сликања стварности, појавом руске телевизије, али и арапске *Ал Џазире* значајно је промењен. У јавност је усађена потреба да се види (и чује) „друга страна“, што се добро могло видети већ приликом извештавања о рату у Јужној Осетији и Абхазији (2008). Док су западне телевизије вестима са терена и њиховим интерперетацијама стварале „институционалну представу“ о Русији као агресору, руска телевизија је доказивала да је конфликт изазвала Грузија упадом војске на територију Јужне Осетије. Међутим, пропагандну победу однели су западни медији: *Си-Ен-Ен* је пред камере довео тадашњег председника Грузије Михаила Сакашвилија који је оптужио Русију за агресију, док су у позадини емитовани снимци разорених градова. Иако су руски медији тврдили како је реч о манипулацији, јер су приказане рушевине из Јужне Осетије последица грузијског напада, истину нико није хтео да чује. Од тог тренутка Русија је

²¹ На пример, две америчке новинарке телевизије *Раша тудеј* (Лиз Вол и Еби Мартин) дале су отказ јер нису биле сагласне с политиком Москве према Украјини и начину на који та државна телевизија извештава о украјинској кризи!

променила медијску стратегију, чврсто решена да грешке више не понови. Да је однос снага у медијском надметању промењен видело се већ током извештавања из Украјине (2014), када је у запаљеној згради Дома синдиката у Одеси у пожару изгорело више од 40 људи. Док су западни медији углавном прећуткивали стравични злочин или минимизирали његов значај, *РТ* је овом догађају пружао потпуну информативну и интерпретативну пажњу, указујући да су злочин починили припадници украјинског националистичког „Десног сектора“ и радикалне групе из Харкова и Кијева. Иако је Си-Ен-Ен чинио све како би догађај био релативан пласирањем међу вести које нису ударне, запостављањем одговора на питање: ко је изазвао пожар и чинећи све како би умањило број људских жртава, код публике на западу пробудио се црв сумње у слике сопствених медија, али што је у глобалној игри много важније – покренуо се механизам несигурности у америчку изузетност!

Руси имају пословицу: „Боље касно, него никад“, објашњавајући њоме актуелно присуство на Балкану. Уочавајући пропагандно заостајање у трци са западним медијима, који су сваки пут кад се нешто деси муњевито сервирали своју верзију истине, решили су да ситуацију преокрену коришћењем техника и метода највећих конкурената. За почетак је одабран локални радио који ће се бавити локалним питањима и проблемима и који ће се трудити да актуелне теме и проблеме осветли са разних страна. При томе, његова глобалност је апсолутна с обзиром да су све станице међусобно повезане, тако да сваку од њих функционално покрива и 28 других дописништава. Руски портал и радиостанице на овим просторима постају део алатки меке моћи, што несумњиво показује заинтересованост државе за већим присуством и ангажовањем на Балкану.²² Није тешко запазити да је Београд једини град у региону у којем Спутњик отвара редакцију, што се уклапа у школу мишљења да је Србија важна за руске интересе. Руски пропагандни стратези настоје створити пукотине у светском јавном мњењу, па нишанећи глобално циљају регионално, играјући на карту времена и обрађивања једног по једног питања. У том светлу активнија медијска улога на Балкану део је много ширег процеса који трага за гласовима подршке у глобалном политичком одлучивању. Никита Бондарјев, виши научни сарадник Руског института за стратешка истраживања (РИСИ) из Москве,²³ отварајући званично представништво ове организације у Београду крајем октобра 2013. признао је стратешку заинтересованост Русије за ангажовањем улогом на Балкану, по којој улагање капитала и профит нису једини циљеви, јер је много важније остваривање политичког утицаја. Поред медија мета је и невладин сектор, у којем тек треба очекивати промене!

²² Позиције Русије ближе појашњавају и портали: Srbinfo.info, [Fond strateške kulture, Glas Rusije](http://Fondstrateške.kulture.glasrusije.com), [Ruska reč](http://Ruska.rech.com), [SrbinaOkup](http://SrbinaOkup.com), [FejsbukReporter](http://FejsbukReporter.com), Srpska.ru, [Vostok, Pravoslavna porodica](http://Vostokpravoslavna.porodica.com), [Pravda или Zavetnici.rs!](http://PravdaZavetnici.rs)

²³ Руска верзија америчке Карнеги, или РАНД корпорације, основана 2009, као део администрације председника Руске Федерације. Циљеви и смисао Института је у припреми и изради аналитичке продукције, која затим иде администрацији председника, али и у друге институције, попут Министарства иностраних послова, руске агенције за међународну сарадњу „Россотрудничество“, или у државне корпорације као што је „Гаспром“. Институт је укључен у процесе јавне дипломатије и научне активности.

Запад је прозрео нову игру са Истока, чинећи све да је обесмисли и негира као вредност. У готово свакој „објективној критици“ руског медијског кишобрана полази се од стереотипа да је то само модернизована варијанта грубе пропаганде из совјетске епохе, чиме се пажња скреће на манипулативност садржаја или да је реч о персонификацији руских тенкова и ракета. Даље се критичка анализа персонализује и повезује са руским председником Путином, па се на питање – „Шта је *Русија данас?*“, нуди крајње поједностављен одговор – то је „Пропагандни излаз Кремља који има кризу идентитета“ (Ioffe, 2010).

Закључна разматрања

Српска јавност успавано посматра промене у окружењу, верујући ваљда да јој други желе боље од ње саме. У тренутку писања овог рада очекивало се да Агенција за приватизацију медија објави јавни позив за продају још око 80 медија у државном власништву, чиме је настављен процес започет још 2002. године и у којем је у наредних пет година продато 45 друштвених медија? Међутим, озбиљне анализе ефеката саморазарања сопственог информационог ткива никада није било, можда због чињенице да је у пракси успешно опстао само један медиј.²⁴ Повлачење државе из комуникационог простора образложено је чињеницом да је она лош власник, односно да као финансијер врши непосредан утицај на уређивачку политику. Такође, у политичкој реторици истицано је да је приватизација медија један од захтева у поступку уласка у Европску Унију, што је потпуна замена теза: Брисел је тражио транспарентност власништва и транспарентност финансирања, како се не би дешавало да владајући политичари преко ноћи постају медијски олигарси, водећи партијску пропаганду новцем свих грађана. Мањински медији су остали ван овог процеса, па ће тако бити могуће да Албанци у Бујановцу, Бошњаци у Тутину, Мађари у Сенти, Хрвати у Суботици, Румуни у Вршцу и сл. добијају информације на матерњем језику, док Срби то неће моћи, јер су медији локалних заједница погашени?²⁵ Тако долазимо до новог парадокса: док се глобални медији утркују за доминацијом над овдашњим комуникационим простором, српски медији пропадају, препуштајући симболички спектар другим играчима!

Управљати неким друштвом значи господарити комуникационим токовима, конфликтним ситуацијама и кризама; једном речју одлучивати о јавним начинима представљања. Савремени медијски системи информишу, обавешта-

²⁴ Председница Синдиката новинара Србије Драгана Чабаркапа изјавила је да је приватизација медија у Србији имала катастрофалне резултате и указала да закони и Устав Србије дозвољавају и чак, обавезују локалне самоуправе да обезбеде информисање, посебно у срединама и на језицима националних мањина. Она је подсетила и да у земљама ЕУ постоје регионални и локални јавни медијски сервиси. Наводећи као пример суседну Хрватску где је од 150 локалних медија у половини оснивач локална самоуправа, а половина је у власништву запослених-акционара.

²⁵ У Србији живи око милион припадника 21 националне мањине, који традиционално уживају у остваривању права на информисање на матерњем језику. Као проблем појавио се политички утицај националних савета на медије којима су они оснивачи.

вају, забављају, али и креирају софистициран тип друштвеног надзора, са филтрираним обрасцима идеолошке доминације, која ће бити видљива када за то дође тренутак. Тематизујући одређене проблеме и усмеравајући угао презентације битно утичу на степен друштвене пажње (agenda setting), мењајући постојећа уверења, ставове и судове аудиторijума. Изгубила се некадашња какофонија у тумачењу стварности, ослабљена је хијерархијска дистрибуција моћи од стране државе или апарата који су управљали у њено име. Видокруг постаје све суженији, јер глобални медији чине све како би наметнули своје погледе и начине размишљања!

У геополитичкој науци препуштање јавног простора другима представља тешку неопрезност са разноврсним последицама. „Муниција духа“ преко ноћи од суседа ствара убице, пријатеље претвара у злочинце, док читаве народе проглашава непријатељима. Већа изложеност медијском садржају значи и већу могућност пропагандног утицаја! Отуда битка за симболичким владањем прикрива софистицирану борбу за политичком контролом, која се води на свим нивоима: од локалних и регионалних, до националних и глобалних. Најважнија битка водиће се у главама људи. Јавност која има претензију владања другима лако слободу претвара у ропство, љубав у мржњу, дијалог у монолог, демократију у тоталитаризам. Можда неке таква Србија и Балкан одговарају, али стратегије који креирају футуристичку визију европске државне заједнице морали би да виде више од осталих.

Литература:

1. El-Nawawy, M. i Iskander, A.: *Al-Jazeera*, Boulder: Westview, 2003.
2. Fandy, M.: (Un)civil war of words: media and politics in the Arab world, US: Greenwood, 2007. Кириллова, Н.: *Медиакултура: од модерна к постмодерну*. Москва: Акад. Проект, 2005.
3. Haider, R.(2010): Media – Foreign News Channels Drawing U.S. Viewers, (<http://www.ipsnews.net/2010/01/media-foreign-news-channels-drawing-usviewers/>; приступљено 23. 11. 2014.)
4. <https://www.youtube.com/user/RussiaToday>; приступљено 18.11.2014.
5. Ioffe, J. (2010): „What is Russia Today?“, Columbia Journalism Review (http://www.cjr.org/feature/what_is_russia_today.php?page=all; приступљено 19. 11. 2014.
6. Knobel, B.(2005): Russian News, English Accent: New Kremlin Show Spins Russia (<http://www.cbsnews.com/news/russian-news-english-accent-11-12-2005/>; приступљено 23. 11. 2014.)
7. Laughlin, A.(2013): RT Russian news channel goes HD on Sky, (<http://www.digitalspy.co.uk/media/news/a450812/rt-russian-news-channelgoes-hd-on-sky.html#~oH9R70bjpFNPTQ>; приступљено 24. 11. 2014.)
8. Maalouf, A.: *The influence of Al Jazeera in the Arab world and response of Arab government*. US: ProQuest Information and Learning Company, 2008.
9. Naj, Dž. J. (2012): *Budućnost moći*, Arhipelag, Beograd.
10. RT (<http://rt.com/about-us>; приступљено 25. 11. 2014.)
11. Russiapedia (<http://russiapedia.rt.com/>; приступљено 17. 11. 2014.)

12. Schleifer, S. A. (1998): *Media explosion in the Arab World: The Pan-Arab Satellite Broadcasters*, *Transnational Broadcasting Studies*, posećeno 21.11. 2014.
URL:<http://www.tbsjournal.com/Archives/Fall98/Articles1/Pan-Arab-bcasters/html>
13. Seib, P.: *The Al Jazeera Effect: How the New Global Media are Reshaping World Politics*, Washington: Potomac Books, 2008.
14. Despotović, Lj. i Jevtović, Z.: *Geopolitika i mediji*, Kultura polisa, Grafomarketing, Novi Sad, 2010.
15. Zinovjev, A. (2003): *Slom ruskog komunizma*, BIGZ, Beograd.
16. Jevtović, Z. (2000): *Totalitarizam i masmediji*, Krajinski književni krug i BIGZ, Beograd.
17. Jevtović, Z.: "Kult Al-Džazire u globalnom medijskom sazvežđu", *Filozofeme*, Zbornik Srpskog filozofskog foruma br. 10, Novi Sad, 2009.
18. Miletić, M.: „Rusija danas (RT) – odgovor globalnom medijskom jedroumlju“, *Kultura polisa*, br. 25, god. XI, Novi Sad, 2014.
19. Černov, A.: *Traganje za kulturnim identitom – faktor medija*, Prometej, Beograd, 2007. Reljić, S,:

THE ASYMMETRIC BATTLE FOR INFLUENCE IN THE BALKANS

Summary: In the new world order the nature of international relations changes as well as the nature of national power instruments. Rapid integration of advanced technologies into communication systems and security strategies produces a soft power, which becomes much more effective by its devastating psychological impact than any military force. In new social environment, everything changes and adapts to communication effect, during which process media sensations, speculations, spinning and images come to the fore. If in the industrial society the key factor of managing was domination of the sea and air, today it is the monitoring of communication flow, by which managing consciousness is provided. The global media giants (American CNN, Russian Russia Today and Qatar Al Jazeera) sudden interest for an active role in Balkans, indicates strategic interests in this area, but it also indicates a preparation for post-war reconstruction which shall limit the sovereignty of local governments. Those who creates public flow of symbols and its meanings (mainstream) wins on idea market, but small nations have not learned lessons that have cost them dearly in the past.

Key words: Balkans, media, soft power, influence, public, civil society

ГЕОПОЛИТИКА ИЗМЕЂУ ПЛАНИРАНОГ ХАОСА И НОВОГ ПОРЕТКА МОЋИ – ОБАВЕШТАЈНИ АСПЕКТИ

Сажетак: Свет преживљава један од преломних момената у својој историји у којем нелинеарне промене и процеси дају мале шансе за израду потпуне и поуздане слике будућности. Велики број противречних опција могућих развоја догађаја пре свега је последица деловања стратешких субјеката на геополитичком и геоекономском хоризонту.

Како је израда дугорчних прогноза један од основних задатака стратегијских обавештајних служби у раду ћемо кроз анализу процеса („повезивањем тачкица“) који се у континуитету од „Хладног рата“ одвијају у Европи, Блиском Истоку, Азији и Јужној Америци и обавештајну процену развоја догађаја до 2030. године, припремљену од стране Националног савета за обавештајни рад САД (National Intelligence Council), покушати да покажемо да се савремена кретања не смеју једнострано посматрати као неукорењене, спонтане, нелинеарне и међусобно невезане мегатенденције. Дакле, стратегијске прогнозе, као производ темељно спроведених истраживања и рада великог броја специјалиста и експерата најразличитијег профила, дају приказ глобалних процеса и тенденција у одређеном временском оквиру чије се трајекторије могу завршити дијаметрално супротно од предвиђених, тј. оних које би се јавиле да су процеси препуштени „слободном кретању“. Следи да се стратегијске прогнозе могу посматрати као - обавештење, упозорење, и инструкција за предузимање активности у циљу спречавања изненађења и елиминисања непожељних сценарија, тј. инструкције за „операције утицаја“.

Кључне речи: „Хладни рат“, „обојене револуције“, стратегијске прогнозе, „операције утицаја“, свет до 2030.

Увод

Након што су се први утисци о спонтаној реакцији дела „незадовољног арапског народа“ израженог у „арапском пролећу“ искристалисали, све је већи број оних који „арапску револуцију“ виде као нови тип политичких технологија за смену неподобних режима. Али, ако „арапско пролеће“ представља нови тип револуције, у чему је онда разлика између ове и нпр. „плишаних револуци-

ја” у источној Еврипи, „булдозер револуције” у Србији (2000), „револуције ружа” у Грузији (2003), „тулипан револуције” у Киргизији (2005 и 2010)? Или, шта је суштински чини различитом од револуције у Ирану (1953), промене режима у Гватемали (1954), Чилеу (1973), Никарагви (1984), итд.? Сматрати да „twitter-револуције” (назив предложен од стране Стенфордског универзитета 2009. године) немају ништа заједничко са методологијом промене режима у напред наведеним државама било би погрешно, посебно за државе који припадају тзв. „ризичним групама”. Управо ови примери (и мноштво других добро задокументованих) пружају могућност не само да се прати еволуција примењених технологија за свргавање наведених режима већ и кључни разлози због којих је то учињено, што је уједно и прва степенница за разумевање савремених геополитичких и геоекономских процеса.

Као увертира за „обојене револуције”, „плишане револуције” (у Пољској, Чехословачкој, Мађарској, Немачкој Демократској Републици, Румунији и Бугарској) крајем осамдесетих година 20-века биле су резултат четрдесетогодишњег осмишљеног рада капиталистичких држава на челу са Сједињеним Државама против држава социјалистичког система, као и оних за које се сумњало да то могу постати. Али пре свих на удару америчке субверзивне машинерије одмах након Другог светског рата нашле су се Грчка, Италија и Француска, што им је у највећој мери определило даљу судбину. Истовремено, поред успостављања пуне политичке и економске контроле над државама Запада, Сједињене Државе су током педесетих година изградиле чврсте темеље за дестабилизовање Варшавског пакта, „плишане револуције” у Источној Европи, „перестројку” у Совјетском Савезу, „обојене револуције” на постсовјетском пространству и Блиском Истоку, и полуге за све будуће операције усмерене на очување доминације у било којој варијанти развоја догађаја.

Инфраструктура Сједињених Држава за дугорочно вршење утицаја у Западној и Источној Европи

Као што је наведено, плашећи се да на власт у Италији, Француској и Грчкој могу доћи комунисти Сједињене Државе су свим земљама ратом разрушене Европе понудиле програм економске обнове познат као „Маршалов план”. Упркос привидној добронамерности радило се о добро осмишљеној обавештајно-економској операцији. План који су иницирали Џорџ Кенан и Џејмс Форестал имао је за циљ да се путем добро финансираних јавних и тајних операција шири идеја о супериорности капитализма, учврсти америчка доминација у Западној Европи, обезбеди амерички извоз и приступ заједничком европском тржишту, и спречи преузимање власти од стране европских левичарских партија у неким европским државама.¹ Иако је Џорџ Маршал

¹ У декласификованом документу представника америчке мисије за помоћ Грчкој, упућеног из Атине Стејт департменту 17. новембра 1947. године, реферише се: "Успоставили смо практично потпуну контролу... над националним буџетом, пореским системом, штампањем новца, политиком цена и политиком у области зарада, државним економским планирањем, као и над увозом и извозом, правцем реорганизације оружаних снага и расходима за доделу помоћи" (Блум, 2013:

позвао Совјете да заједно учествују у свеевропском програму опоравка понуда је била, како наводи Џорџ Кенан, „осмишљена тако да буде одбијена” (Nixon, 1989). Одбијање Совјета да учествују у обнови послератне Европе било је мотивисано страхом од могућег губитка утицаја и контроле над Источном Европом, односно да ће комунистичке партије које су се већ биле учврстиле у Источној Европи изгубити кључне полуге власти. Због активног учествовања у креирању и реализацији „Маршаловог плана” ЦИА је посматрана као његов „тајни анекс” (Rositzke, 1977:148). Извршни директор програма (главни администратор) био је Ричард Бисел (Richard Bissell), од 1958. године директор управе за планирање специјалних операција ЦИА, који много година касније открива суштину плана изјављујући да се - „... сасвим добро схватало да „Маршалов план” никада није био замишљен као чисто човекољубиво предузеће” (Bissel, 1996). Иако се говорило о помоћи овим програмом се уводио цели низ ограничења за земље кориснике, уз диктирање разноврсних економских услова кројених по моделу америчког капитализма у замену за пружену помоћ. Оно што је такође важно је да значајна сума средстава из „Машаловог плана” никада није напустила САД јер су директно уплаћивана америчким компанијама ради куповине сопствених производа. На тај начин је остварена двострука корист, политичка и економска, и постављен модел за све касније операције „помоћи” широм планете које су превасходно у служби интереса САД. Ово потврђује и једно од саопштења Америчке агенција за помоћ и развој (USAID) из 1999. године: „Главним корисником бенефита из програма иностране америчке помоћи увек су биле САД.”² Све касније организације које су проистекле из „Маршаловог плана” - „Агенција за узајамну безбедност” (*Mutual Security Agency*, 1951-1953), „Управа за иностране операције” (*Foreign Operations Administration*, 1953-1955), „Управа за међународну сарадњу” (*International Cooperation Administration*, 1955-1961) и, на крају „Агенција за међународни развој” (*U.S. Agency for International Development*, USAID, од 1961. године до данас) - не само да су биле покриће за финансирање тајних операција ЦИА, већ и реализацију тзв. „отворених програма” у свим деловима света.³

Друга нит мреже која се плела око држава Источног блока била је коалиција између Ватикана и ЦИА, успостављена 1941. године када је ЦИА из Лисабона у Њујорк пребацила свештеника-доминиканца Феликса Морлиона

58); Описујући услове и моћ америчког утицаја у Грчкој оствареног кроз додељивану помоћ у том периоду Андреас Папандреу (Papandreou Andreas) пише: "САД су почетком педесетих година у економској сфери остваривале диктаторску контролу, захтевајући да се на сваком важном документу упоредо са потписом грчког министра за координацију помоћи налази и потпис руководиоца америчке економске мисије" (Papandreou, 1970: 5).

² US Agency for International Development, *Direct Economic Benefits of U.S. Assistance Programs*, 1999.

³ Бивши директор директор Агенције за међународни развој при администрацији Џимија Картера (1977-1981) Џон Гилиген (John Gilligan) је признао: "У једно време у многе од филијала Агенције (УСАИД) продрли су људи ЦИА. Идеја је била садржана у томе да уграђује оперативне раднике у све видове иностраних активности - државне организације, добровољне покрете, религиозне структуре, итд" (Cotter, 1981: 321).

(Felix Morlion), оснивача „Европске католичке антикоминтерне”, познатије под називом „За Бога” („Pro Deo”). Ова организација је током читавог Другог светског рата финансирана од стране ЦИА, да би на крају Морлион доспео на једну од кључних фигура у обавештајној служби Ватикана. Инфраструктура Ватикана и преостали профашистички елементи, обједињени операцијом „Гладио”, били су једна од основних полуга за уништење левичара у Италији и осталим деловима Европе. Такође, рука Ватикана једнако је била присутна и у свим другим деловима света, посебно Јужној Америци и Африци.

Формирањем и учвршћивањем НАТО у Европи појављују се и специјализована одељења за психолошко ратовање и широка мрежа радио станица, најпре „Радио Слободна Европа” и „Радио Слобода”, који је у потпуности финансиран од стране ЦИА. У комитету „Радија Слобода” радио је велики број припадника америчких тајних служби и нациста, а програм се одвијао на 22 језика. Делатност радија је имала два циља: прво, вођење пропаганде, и друго, класични агентурни рад – врбовање агената, њихово обједињавање у групе и образовање „покрета отпора” који би били способни да у датом моменту започну оружану борбу (Бобков, 2011: 123). Свестан да САД војним путем не могу остварити циљеве један од руководилаца „Радио Слобода” изјављује следеће: „Ми нисмо у ситуацији да заузмемо Кремљ, али можемо васпитати људе који то могу урадити и припремати услове у којима ће то бити могуће” (Хлобустов, 2011: 155). На који начин ће то бити остварено види се из плана директора ЦИА Алена Далеса из 1954. године, у коме се наводи: „... Све што имамо, сво злато, сву материјалну моћ уложићемо на отупљивање и заглупљивање људи... Људски мозак и свест могу се изменити. Посејаћемо хаос, неприметно ћемо их упутити да верују у погрешне ствари. Натераћемо их да се приклоне лажним вредностима. ... Литература, позориште, биоскопи – све то ће приказивати и величати најнижа људска осећања... На све начине ћемо подржавати и уздизати такозване уметнике, који ће се наметати и продубљивати у људској свести култ секса, насиља, садизма и издајства – једном речју, сваку неприродност. У руковођењу државом створићемо несналажење и хаос. Неприметно, али активно и стално, доприносићемо заглупљивању чиновника и стварању непринципијелности. Част и државни поредак представљаће нешто прошло и непотребно, што ће се исмејавати. Вешто и неприметно, као вредности намећемо људске пороке: лаж, превару, пијанство и наркоманију, неповерење међу људима, издајство и национализам. Биће појединаца који ће увидети шта се догађа. Њих ћемо учинити беспомоћним, изложићемо их подсмеху. Тако ћемо стварати покољења, једно за другим. Људе ћемо придобијати још од детињства и младости. Главну пажњу усмерићемо на омладину коју ћемо изопачавати, кварити и учити је разврату. Од њих ћемо направити цинике, проскакте и космополите...” (Стонор Саундерс, 2013: 11). Годину дана пре саопштавања овог плана, априла 1953. године Ален Далес одобрава супертајне програме (под кодним називом МКУЛТРА) који су за циљ имали истраживање могућности контроле људског понашања. За 11 година свог постојања (1953-1964) програм МКУЛТРА је обухватио 149 засебних пројеката (Мелтон, *et.al.*, 2013: 339-340).

Трећа нит паучине која се плела око највећег броја држава биле су синдикалне организације које је основала ЦИА: „*Free Trade Union Committee*”, „*American Institute for Free Labor Development*”, „*African-American Labor Center*”, „*Asian-American Free Labor Institute*”, „*Free Trade Union Institute*” (који је деловао у Европи); 1997. године обједињени у „*American Center for International Labor Solidarity*”. Упоредо са алијансом „ЦИА - синдикати”, која је одиграла кључну улогу у Пољској кроз пољски синдикат „Солидарност” (чији је оснивач ЦИА), Вашингтон је конструисао и низ других организација које су суштински допринеле коначном резултату: невладина организација „*Freedom House*”, „*International Rescue Committee*”, „*Heritage Foundation*”, и „*Free Congress Foundation*” (Блум, 2014: 36).

Поред наведених као један од важних субверзивних инструмената против источноевропских држава био је „*Национални фонд за подршку демократији*” (*National Endowment for Democracy – NED*), формиран 1983. године. Један од његових архитеката био је Волтер Рејмонд (Walter Raymond), бивши члан Савета за националну безбедност САД и специјални помоћник председника Роналда Регана. Фонд је формиран као организација која је деловала паралелно са ЦИА, водећи субверзивне пројекте под паролом „ширења демократије”. Приватни статус је обезбеђивао широке оквире за деловање и могућност уверљивог порицања у случају оптужби за мешање америчке администрације у унутрашње ствари других држава, као и избегавање саслушања о тајним делатностима пред Конгресом САД, са чим је ЦИА морала да се суочи. „Национални фонд за подршку демократији” је структура у чији састав улазе четири организације, по две из сваке партије, од којих је по једна оријентисана на политику а друга на бизнис. Републиканска партија контролише „*Међународни републикански институт*” (*International Republican Institute – IRI*) и „*Центар за међународно приватно предузетништво*” (*Center for International Private Enterprise – CIPE*), док Демократска партија води „*Национални демократски институт*” (*National Democratic Institute – NDI*) и „*Амерички центар за међународну солидарност синдиката*” (*American Center for International Labor Solidarity – ACILS*). Таква формула је направљена да би организације међусобно сарађивале, имале бољу покривеност и ширину деловања, уз минимизацију конкуренције међу двама партијама и узајамне критике. Председник „*Националног фонда за подршку демократији*” од 1984. године до разбијања СССР био је Џон Ричардсон (John Richardson), који је учествовао у организацијом побуне у Мађарској 1956. године, и у периоду од 1961-1968. руководио радија „Слободна Европа”.⁴ Ален Вејнштајн (Allen Weinstein), један од идеолога „*Националног фонда за подршку демократији*” и његов први председник (1983-1984) (уз Збигњева Бжежинског као члана одбора директора), улогу фонда и других невладиних организација описује у листу „*Washington Post*”: „Много тога што ми сада радимо двадесет пет година уназад је тајно радила ЦИА. Главна разлика је садржана у томе што када се такве активности спроводе отворено вероватноћа провале је скоро равна нули. Отвореност је

⁴ Поред тога Ричардсон је био и члан Савета Међународног спасилачког комитета, као и председник и члан Извршног комитета "Freedom House" – организације која је указивала подршку Мађарском устанку 1956. године (Чарлз, 2014: 438).

Од „плишаних револуција” до „арапског пролећа”

Након распада Совјетског Савета и „плишаних револуција” у Источној Европи, односно пропасти комунизма и „комунистичке завере”, наде човечанства у мирнији и безбеднији свет убрзо су изневерене. Американци јавно објављују да се зона њихових националних интереса простире и на бивше савезне републике и државе совјетског блока, што прати јачање и ширење НАТО-а према истоку. Касније Михаил Горбачов, који је и сам свесно радио на уништењу комунизма јер је, како наводи, веровао да ће „свет без комунизма бити лепши”, те да ће после 2000-те године наступити „ера мира и свеопштег благостања којој једино Кина може представљати сметњу”,⁵ изненађен непоштовањем датог обећања да неће бити даљег ширења ове војне алијансе на исток изјављује: „Проблем није у томе да ли ће Чеси, Мађари или Пољаци ступити у НАТО. Проблем је много озбиљнији и садржан је у одбацивању стратегије изградње новог општеевропског система о којем смо се ја и лидери свих западних држава договорили по окончању „Хладног рата”. Ја се осећам обманутим од стране Запада. Могућност која је могла да буде искоришћена у интересу мира је пропуштена”.⁶

Да су Сједињене Државе имале јасну визију зашто то раде може се закључити из говора председника Клинтона одржаног 24. октобра 1995. године у Пентагону на састанку Обједињеног комитета начелника штабова, у коме се каже: „Последњих десет година политика у односу на СССР и његове савезнице убедљиво је показала правилност нашег курса усмереног на одстрањивање једне од најснажнијих држава света, као и једног од најснажнијих војних блокова. Користећи промашаје у совјетској дипломатији, ванредну самоувереност Горбачова и његовог окружења, у том смислу и оних који су отворено заузели проамеричку позицију, ми смо постигли оно што је Труман са Совјетским Савезом намеравао посредством атомске бомбе. Истина, уз једну суштинску разлику – ми смо добили сировински додаток - неразрушену атомском бомбом државу, коју би било тешко изградити. Да, ми смо на то утрошили милијарде долара, а оне су већ сада близу онога што Руси називају самооплођивањем. За четири године ми и наши савезници добили смо различите стратегијске сировине у вредности од 15 милијарди долара, стотине тона злата, драгог камења, итд. Током година тзв. „перестројке” у СССР многи наши војници и бизнисмени нису веровали у успех предстојећих операција. И напрасно, демонтирајући идеолошке основе СССР ми смо умели без крви избацити из рата државу која се борила за светску доминацију и била главним конкурентом Америци. Наш циљ и задаци су да и у будућности укажемо помоћ свима који у нама виде образац западне слободе и демократије. Када су почетком 1991. године припадници ЦИА ради остваривања наших планова на Исток предали 50 милиона долара, а затим још таквих износа, многи од политичара и војника такође нису веровали у успех посла. Сада, после четири године, видљиво је да су наши планови почели да се остварују. Ипак, то још не значи да немамо о чему да

⁵ *Заря*, №24, 1999 год.

⁶ *South Florida Sun-Sentinel*, April 17, 2008.

размишљамо. У Русији, држави где још није довољан утицај САД, неопходно је истовремено решавање неколико задатака: Својски се потрудити да се не допусти да на власт дођу комунисти. Уз помоћ наших другова треба створити такве предуслове да се током парламентарних избора поставе све замисливе и незамисливе препреке за левичарске партије; Посебну пажњу посветити председничким изборима. Садашње руководство нам одговара у сваком погледу и зато не треба штетети на расходима, они ће донети позитивне резултате. Обезбеђујући да Јељцин заузме положај председника по други пут ми ћемо изградити полигон са кога никада нећемо отићи. За решавање два важна политичка момента неопходно је урадити тако да из председничког окружења Јељцина буду удаљени они који су себе компромитовали. И наравно, безначајно „поливање” садашњег председника за нас неће представљати пораз. То ће бити јефтин политички трик. Циљ оправдава средства. Ако будемо решили та два задатка онда у блиском десетлећу предстоји решавање следећих проблема: рашчлањивање Русије на мање државе путем међурегионалних ратова, сличних онима које смо организовали у Југославији; коначно урушавање руског војно-индустријског комплекса и армије; успостављање режима у одвојеним, а нама потребним руским републикама. Да, ми смо дозволили Русији да буде држава, али империја може бити само једна земља – Сједињене Америчке Државе” (Дроздов, Маркин, 2010) ⁷

У време одржавања наведеног састанка ратови на простору бивше СФРЈ и њено разбијање били су још увек у току упркос томе што се права истина о његовом узроку на Западу добро знала. Тако историчар-истраживач Џон Филипс (Joan Phillips) на следећи начин описује једну од историјских обмана: „Они који носе главну одговорност за крвопролиће у Југославији - нису Срби, ни Хрвати, ни Муслимани, већ земље Запада - које се представљају као спасиоци” (Phillips, 1993). 1994. године бивши заменик команданта америчких снага у Европи Чарлс Бојд (Charles Boyd) изјављује следеће: „Велики део онога што Хрвати називају „окупираном територијом” представља земљу којом су владали Срби током више од три столећа. То исто се односи и на већи део српске земље у Босни... Краће речено, Срби нису покушавали да освоје нову територију већ су покушавали да задрже оно што им је припадало”.⁸ У закључку Бојд додаје да – док амерички лидери изјављују да желе мир истовремено подстрекавају оне који воде ратна дејства (*Ибид*). А много пре него што је НАТО приступио бомбардовању СР Југославије „*New York Times*” (1987) пише: „Етнички Албанци су манипулисали државним средствима и законским актима како би узели земљу која припада Србима... Организовали су нападе на православне храмове, државну заставу извргивали подсмеху. Бунаре су тровали, а усеве палили. Словенске младиће убијали ножевима. Старији су инструкисали млађе етничке Албанце да силују српске девојке... Словени беже од дуготрајног насиља и тако Косово постаје оно што албански националисти желе ... „етнички чистим” албанским регионом”.⁹

⁷ Такође: <http://www.venec-vl.ru/bill-klinton/>; (11/07/2015)

⁸ *Foreign Affairs*, September/October 1994.

⁹ *New York Times*, November 1. 1987.

Циљ разбијања Југославије, према Мајлу Парентију, био је: стварање низа слабих држава десне оријентације са уништеним економијама; обезбеђивање доступа ресурсима за стране корпорације; осигурање јефтине радне снаге која би утицала на снижавање радничких зарада у Западној Европи и свету; ликвидација стотина предузећа лаке и тешке индустрије, односно елиминисање конкуренције за корпоративне произвођаче са Запада; и, на крају, коначни циљ био је приватизација Југославије и њено претварање у земљу „трећег света” (Паренти, 2014: 68-69). Реализација политике рашчлањивања СФРЈ формално је започела 1984. године, када је администрација Роналда Регана директивом NCS-133 („Политика САД према Југославији”) назначила основне правце деловања (Gervasi, 1992/93), да би новембра 1990. године администрација Џорџа Буша-старијег издејствовала подршку Конгреса за пружање помоћи сепаратистичким републикама и оним снагама које су виђене као „демократске” (Chossudovsky, 1999). Октобра 1999. године председник Бил Клинтон даје налог да ЦИА спроведе тајну операцију у циљу свргавања председника СР Југославије Слободана Милошевића. Први корак у том правцу био је сусрет Медлин Олбрајт са министрима иностраних послова Западне Европе у циљу координације контаката са југословенском опозицијом (Gertz, 1999). Један од најзначајних делова плана био је покушај врбовања југословенских званичника спремних да издају земљу, посебно оних који су се налазили на „црним листама” САД и Европске Уније. Припадници страних обавештајних служби су их посећивали и нудили нагодбе у замену за пристајање на сарадњу. Неретко се врбовање покушавало уценом, што је значило да одбијање сарадње може значити покретање поступка за војне преступе, хапшење и извођење пред Међународни суд у Хагу (Donnelly, 1999).

Периодичне и јалове демонстрације неуједињене опозиције фрустрирале су Запад, који је 17. децембра 1999. године са њиховим лидерима одржао сасстанак у Берлину на коме је опозиција строго упозорена да мора да ради заједно. Током берлинског сусрета Олбрајт је своје слушаоце из организације „Отпор” позвала да делују: „Ми желимо Милошевића да видимо лишеног власти, прогнаног из Србије и пред судом у Хагу” (Елих, 2014: 83). Расписивање свеопштих избора у СР Југославији био је поклон Западу, што је био импулс за још активније спољно укључивање. „Национални демократски институт” (*National Democratic Institute, NDI*) је одмах ангажовао америчку компанију за истраживања јавног мњења у вези са 11 припремљених питања, на основу чијих резултата је лидерима опозиције саопштено да Војислав Коштуница има највећу подршку и да ако и даље желе америчку помоћ морају бити сагласни са америчким предлогом (*Ибид*). „Национални демократски институт” је разрадио технологију изборне кампање коалиције и припремио хиљаде активиста, едукујући их тактичким техникама током избора (*Ибид*). Свака реч из политичких саопштења усаглашавана је са америчким саветницима. Одговарајућу припрему су прошли и кандидати за посланике и хиљаде кандидата за локалне органе управљања (*Ибид*).

„Међународни републикански институт” (*International Republican Institute, IRI*) је био задужен за обуку чланова покрета „Отпор” у Будимпешти, под

надзором пензионисаног пуковника америчке војске Роберта Хелвија (Robert Helvey). У кампању је било укључено још неколико америчких организација (нпр. УСАИД је финансирала штампање неколико милиона налепница с натписом – „Готов је!”) (Doobs, 2000). Хелви је тренинге члановима „Отпор”-а организовао не само у Будимпешти, већ и Црној Гори (Маршал, 2005:178), обучавајући их субверзивним активностима и снабдевајући новцем и техничким средствима.

Током предизборног периода САД су буџет опозиционих партија допиле износом од 35 милиона долара, Европска унија за потребе средстава масовног информисања 6 милиона долара, и око 9 милиона долара је доделила Немачка (Jahn, 2000). „Вреће новца су годинама уношене у земљу. ... Тако је било и с испорукама опреме за електронске медије, компјутера, па чак и малих штампарија. Организовани су семинари у Будимпешти, тајни састанци у Црној Гори, Бугарској, Босни и Аустрији. Требало је ојачати медије, иначе се напуштине у режиму неће моћи проширити” (Маршал, 2005:178). Истовремено, САД и савезници су водили тајни рат на другим фронтима. Они су изградиле мрежу радиостаница у суседним земљама из којих је вођен психолошки рат (Елих, 2014: 84). Приликом посете Бугарској средином августа 2000 године, директор ЦИА Џорџ Тенет је са члановима владе, руководиоцима армије и обавештајних служби разговарао о изradi центра из кога би се координисале активности и подржавала опозиција. Центар је у пуном капацитету почео да ради кроз две недеље, а у њему су се одвијали десетодневни курсеви за активисте покрета „Отпор”.¹⁰

Непризнајући резултате одржаних избора, 5. октобар је био датум који су американци и енглези изабрали за преузимање власти од стране опозиције путем преврата. Британска обавештајна служба је успоставила контакте са колебљивим командирима југословенске армије које су настојали да убеди да не стају на путу преврата који су планирали западни чиновници и ДОС. Пред почетак демонстрација у босанском селу Лакташи одржан је састанак високих представника Војне обавештајне службе СР Југославије са припадницима енглеске МИ-6 (Маршал, 2005: 199). Војни обавештајци су својим западним „партнерима” обећали да ће армија отказати да се потчини наредбама за мобилизацију као одговор на преврат. Демонстрације које су уследиле нису биле стихијне како се представља с обзиром да су планови за њихову реализацију разрађивани неколико месеци раније. Сагласно *Observer*-у, током демонстрација око десет хиљада наоружаних активиста је било спремно да у случају неопходности ступи у оружани сукоб са полицијом.¹¹ Крајњи епилог „булдозер револуције” је познат - „харизматични лидер” који је преко ноћи постао „нови Хитлер” - Слободан Милошевић, под притиском демонстраната и западних војних претњи одустао је од другог круга председничких избора, убрзо ухапшен и (не случајно на Видовдан) испручен Међународном суду у Хагу.

¹⁰ “The Balkans are Latin America for CIA”, *Monitor*, Sofia, August 28, 2000.

¹¹ *The Observer*, London, October 8, 2000.

Свргавањем режима Слободана Милошевића мешање Запада у односе државне заједнице Србија и Црна Гора није прекинуто након чега се и она распала, чиме су створени услови за даљу дефрагментацију постјугословенског простора. „Булдозер револуција” у Србији послужила је као шаблон за низ „обојених револуција” - у Грузији („револуција ружа”), Украјини („Мајдан-1”), Киргистану („тулипан револуција”), Блиском Истоку („арапско пролеће”), и поново Украјини („Мајдана-2”). Али пре него што је изведена „револуција ружа” у Грузији терористичка организација Ал Каида, блиски партнер САД на пројектима избацивања СССР из Авганистана, Босни и Херцеговини, Косову и Метохији и Македонији, извела је ударе по САД 11. септембра 2001. године. Тако борбу против међународног комунизма замењује борба против међународног тероризма, због чега је Америка, према речима Џорџ Буш-млађег пред алумнистима војне академије Вест Поинт јуна 2002. године, била „дужна да разоткрије терористичке ћелије у више од 60 држава”.¹² На којих 60 држава је Буш-млађи мислио остало је непознато. Међутим, сумњајући у званичну верзију догађаја од 11. септембра 2001. године, бивши председник Италије Франческо Косига у интервјуу листу „*Corriere della Serra*” даје следећу изјаву: „Та ужасна катастрофа је била испланирана и реализована од америчке ЦИА и Моссада... како би окривиле арапске земље и убедиле западне државе да интервенишу у Авганистану и Ираку” (Павлов, 2010: 56). Зашто прво ове две земље подвргнуте интервенцији постаје јасно из садашње перспективе.

Стационарањем америчких трупа у Авганистану створене су перспективе како би он „... могао постати проводником и споном између Јужне и Централне Азије у циљу обезбеђивања протока енергената у јужном правцу” (Блум, 2014: 66). Поред тога, америчко присуство у Авганистану значи и могућност већег утицаја на бивше совјетске републике, геополитичке аспирације Ирана, Индије и Кине, као и успостављање контроле и приступа енергетским и сировинским ресурсима Кавказко-Каспијског региона. Збигњев Бжежински то образлаже на следећи начин: „Важно је не доћи у зависност од групе државица које могу бити заинтересоване да искористе контролу над доставама (енергоресурса) у политичке циљеве... Ако Европа и САД заједно не ураде оно што треба како би добили диверсификованији приступ енергији Европа може постати политички рањива. Ето зашто је за Запад важно да добију приступ енергетским ресурсима Каспијског мора, као и Централне Азије.”¹³

Савремена етапа америчке спољне политике према Закавказју (Јужном Кавказу), у коме Грузија има кључни геополитички положај, започиње средином деведесетих година 20-ог века. Први председник Грузије Едуард Шеварнадзе је одмах након иступања из оквира СССР исказао жељу да ова држава постане чланица НАТО, дозвољавајући америчким оружаним снагама и обавештајним службама присуство на територији Грузије, што је допринело хаотизацији стања у региону (Загаров, 2002: 36). Први војни контакти остварени су 1993. године када су САД помогле да се формира специјална јединица

¹² *White House, Office of the Press Secretary*. June 1, 2001.

¹³ *Foreign Policy*, October 25, 2007.

„Омега”, која се бринула о сигурности високих државних званичника. Формирани обавештајни центри на територији Грузије надгледали су ситуацију на читавом Северном Кавказу, укључујући и територију Чеченије (Глазунов, 2011: 21-22).

Процењујући да Шеварнадзе не може допринети реализацији широког круга задатака везаних за пројекте који се односе на учвршћивање САД у Кавказком региону 2004. године замењен је Михаилом Сакашвилијем. У периоду између смене два председника у Грузији је регистровано неколико хиљада невладиних организација (Hash-Gonzales, 2012: 44). У Тбилисију је активно деловала УСАИД, у тесној вези са америчком амбасадом САД у Тбилисију; „Национални демократски институт” (*National Democratic Institute, NDI*) и „Међународни демократски институт” (*International Republican Institute, IRI*) – структурни елементи „Националног фонда за подршку демократији”. Упоредо са њима деловале су и „приватне” организације – „*Freedom House*”, „Фонд за отворено друштво”, итд. (Крилов, 2007). Показало се да су и овде „независне” НВО кроз процес „демократизације” значајно утицале на традиционално грузијско друштво, рад владе и стимулацију грађанског незадовољства које је кулминирало на парламентарним изборима 2003. године, иако званична администрација САД увек негира да има утицаја на рад невладиних организација.¹⁴

У припреми „револуције ружа”, која је имала све елементе позоришне представе, посебну улогу су имали припадници покрета „Кмара!” (у преводу - „Доста је!”), обучаваних од активиста „Отпора” из Србије. У интервјуу француској штампи Александар Марић, један од лидера „Отпора”, саопштава да га је у пролеће 2003. године „Фонд за отворено друштво” послао у Грузију где је био саветник лидера који ће касније водити протесте. Као резултат рада, невелика и никоме позната група младих опозиционара убрзо је постала позната и већ у 2004. години нарасла на тринаест хиљада људи (Арешев, 2014а: 114). Што се тиче резултата „револуције” показало се да је њен циљ био предаја под контролу САД стратегијских војних и комуникационих ресурса Грузије, приватизација државних ресурса и њихова прерасподела међу новом елитом, чему је допринео репресивни режим Сакашвилија (Арешев, 2014а: 120).

Напад Грузије на Јужну Осетију, планиран са припадницима компаније „*Military Profesional Resources Incorporated (MPRI)*” (Цыганок, 2008), и подршка коју Грузија пружа чеченским терористима, што је допринело распламса-

¹⁴ У обавештајној заједници САД (као и у свим другим стратегијским обавештајним службама/заједницама) постоје организационе јединице које се баве координацијом најразличитијих невладиних структура и "параван" организација. Тако на пример у "*Националном обавештајном савету*" САД (*National Intelligence Council, NIC*) функционише Секција за обавештајна истраживања Русије и Евроазије (*National Intelligence for Russia and Euroasia*), непосредно подчињена директору националне обавештајне службе који одговара за припрему "националног обавештајног извештаја" (*National Intelligence Estimate*). Заједно са осталим оперативним деловима америчке обавештајне заједнице Секција за руско-евроазијска истраживања учествује у координацији, финансирању и обуци западних и прозападних НВО у земљама Источне Европе и бившег СССР у циљу изградње широке мреже утицаја (Арешев, 2014а: 114).

вању руско-грузијског сукоба, за САД је било крајње корисно. Међутим показало се да за успостављање пуне контроле над Јужним Кавказом није довољно контролисати само Грузију. Нужно је контролисати и Јерменију и Азербејџан, који на „шаховској табли” имају посебно место. Стратегија преузимања контроле над Јерменијом пре свега подразумева регулисање јерменско-турског конфликта везаног за Нагорно Карабах. У том циљу су у групи која се бавила решавањем овог конфликта, поред осталих, били и Стивен Ман, аутор рада под називом „Теорија хаоса и стратегијско мишљење” (Mann, 1992), и стручњак за енергетску стратегију кавкаско-каспијског региона Метју Брејз, амбасадор САД у Азербејџану (Арешев, 2014а: 128). Присуство ова два члана говори о степену заинтересованости САД за односе у троуглу Турска - Јерменија - Азербејџан.

Први корак у „пузајућој револуцији” усмерен на трансформацију традиционалног јерменског друштва препуштен је домаћим и страним невладиним организацијама и фондовима. Од страних организација у Јерменији су присутни: „USAID”, „Eurasia partnership Foundation”; „Suise Agency for Development and Cooperation”; „Department for International Development”; „Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit”, International Institute for Democracy and Electoral Assistance; World Vision Armenia; NDI; International Research&Exchange Board; Environmental Public Advocacy Center; „Fond za otvoreno društvo”. „Фонд за подршку демократији” (НЕД) по устаљеној схеми припрема и обучава активисте грађанског друштва Јерменије и учествује у финансирању локалних невладиних организација (Ночевка, 2011).

Према подацима Министарства правде, 2011-те године у Јерменији је било регистровано 3749 невладиних организација, 750 фондова и 302 асоцијација правних лица, при чему је од укупног броја 15-20% организација активна, што Јерменију, по речима амбасадора САД у Јеревану Џона Хефернена, ставља на друго место после Украјине и изједначава са Грузијом (Арешев, 2014б:128). Јерменске невладине организације тесно сарађују са владом, због чега није изненађење што учествују у реализацији спољнополитичких активности (нпр. у јерменско-турском „мировном” процесу који финансира УСАИД). На то су поред спољних условљавања принуђени и недостатком квалификованих кадрова. Када је реч о другим моделима деловања на јерменско друштво, посебно „меке” моћи, овај модел геополитичке преоријентације Јерменије укључује школовање нове политичке и војне елите у западним државама, скраћивање медијског простора за рускојезички програм, поткупљивање, маргинализација и искључивање из друштвено-политичког живота државе представника патриотских снага и заговорника ширења јерменско-руске сарадње, итд. (Арешев, 2014б : 131). На тај начин се изграђује широка и вишестепена инфраструктура утицаја чији је основни задатак да блокирају сваку интеграциону иницијативу са Москвом и поспешује раскид вишевековних веза. Све наведене активности праћене су семинарима и округлим столовима о потреби уласка Јерменије у НАТО.

У сценарију стварања „Евроазијског Балкана” Азербејџану је намењена посебна улога. Ова држава са озбиљним економским потенцијалима од стране

САД се посматра као стратешки партнер у региону и перспективан извор нафте и гаса. Од 2007. године рад у војсци се заснива на документима НАТО, а војне школе своје кадрове по НАТО програму обучавају од 1997. године. Сваке године се (почевши од 2003.) у Азербејџану одржава „недеља НАТО”. У оквиру „недеље НАТО-а” 2007. године одржана је конференција на тему „Енергетска безбедност и заштита важних инфраструктурних објеката” (Липина, 2104: 140). Уз благослов НАТО и посредовање САД војно-стратешки партнер Азербејџана је Турска. У садашњем тренутку око 70% официра вишег и средњег ранга министарства одбране и генералштаба обуку је завршило у војно-школским установама САД и Турске (*Ибид*, 141). Поред тога, број америчких војника стационираних у Азербејџану је у сталном порасту, што се правда конфликтним односима у региону. Међутим, о правим разлозима присуства америчких снага говоре речи бившег министра одбране САД Вилијема Коена - „Запад је дубоко заинтересован за то да кавкаске и централно-азијске државе учврсте своју независност и остану отвореним за Запад. У противном, Москва ће преузети монополску контролу над животно важним енергетским ресурсима, појачавајући на тај начин западну зависност од Русије”. (*Ибид*, 140). Изградња војне инфраструктуре (као што су нпр. војни аеродроми) говори о дугорочним намерама америчких снага.

Према замишљеном сценарију, Азербејџан наредних година треба да буде један од главних европских снабдевача гасом, што уз контролу нафтовода Бакуу – Тбилиси – Џејхан и пројекат „Набуко” (чији су планери рачунали на доставу не иранског, већ каспијског гаса у Европу) има за циљ да ослаби и истисне утицај Ирана и Русије из региона Каспијског мора, самим тим и прераспodelу утицаја у зони „Великог Кавказа”.

Процеси који теку у Средњој Азији, пре свега Узбекистану и Казахстану су веома слични процесима који се одвијају у Закавказју. Терористички напади од 11. септембра 2001. године и избор Авганистана као прве мете за интервенцију омогућили су реализацију програма „Нови амерички век” (*Project for the New American Century*, РНАС) разрађиваног од 1992. године, сагласно којем је у постсовјетској Средњој Азији планирано размештање америчких војних снага и специјалних формација под официјелним покрићем спречавања терористичких претњи. У стварности програмом се планирало успостављање контроле над широм регионом и стварање полуга за управљање политичком ситуацијом у државама које му географски припадају. Тако је у Узбекистану изграђена једна од највећих војних база на постсовјетском пространству, позната под називом „К-2” (Панкратенко, 2014: 315).

У оквиру мноштва задатака које Сједињене Државе решавају на простору Средње Азије два се могу издвојити као кључна: први, изградња платформе за елиминисање утицаја Русије и супротстављање Кини; и други, стварање претпоставки за сукоб два главна америчка супарника у овом делу Азије (Русије и Кине) са коалицијом исламских радикалиста и ујгурских сепаратиста. Наравно, у том смислу се подразумева учешће и других постсовјетских република, посебно Киргизије, која је након „обојене револуције” 2005. године постала платформа за: коришћење „ујгурског фактора” у циљу дестабилизације

Кине; база за дестабилизацију Тибета; платформа за осујећивање планова за изградњу нафтовода од Казахстана према Кини; прихватни центар за опозицију одбеглу из других држава; осматрачница за контролу ситуације у околним државама; итд.

Једна од особености америчког деловања у државама постсовјетског пространства је што се поред рада са политичким и војним елитама тежиште пребацује на осмишљен рад са омладином. Оснивање нових универзитета, института, колеџа, програма преобразовања и стажирања, чији број достиже апсурдне размере, те активности страних и домаћих невладиних организација и друштвених мрежа имају за циљ систематично урушавање традиционалних вредности које су карактерисале државе Средње Азије. Све ово се уклапа у концепцију примењену после терористичких напада Ал Каиде на САД када је направљено око 350 различитих програма намењених „ширењу демократије” у арапским земљама. Сви програми су обједињени у један заједнички пројекат под називом „Иницијатива за подршку партнерству на Блиском Истоку”, чији је покровитељ Стејт Департмент. Циљна популација програма је омладина до 25 година и жене.¹⁵

Борба за очување доминације или изградња (новог) поретка из хаоса

Изучавање будућности је истовремено и незахвалан и важан научни задатак. Незахвалан, јер је веома тешко предвидети све варијабле које утичу на коначан резултат изучаваних тенденција, а важан задатак из разлога што пружа оквире за избор алтернатива и избегавање неповољних сценарија. Ако се анализирају неке раније стратегијске прогнозе које је радила обавештајна заједница Сједињених Држава (нпр. „Тенденције глобалног развоја до 2010. г.”; „Тенденције глобалног развоја до 2015. г.”, укључујући и „Тенденције глобалног развоја до 2020. г.”) показује се да су у највећој мери биле исправне. Из тих разлог, а у контексту напред описаног дела тренутних геополитичких и геоекономских тенденција, неопходно је размотрити како „Национални Савет за обавештајни рад” САД (*National Intelligence Council*) види свет у 2030. години.

Кључни фактори који ће према процени (урађеној 2012. године) под насловом „*Global Trends 2030: Alternative Worlds*” обликовати варијанте света у коме ћемо живети 2030-те године су: а) глобална економија; б) националне и глобалне власти; в) природа конфликта; г) регионални утицаји; д) високе технологије; и ђ) улога САД на међународној арени.¹⁶

Ширење људских права и слобода доприноси смањењу сиромаштва и раст средње класе, увећања нивоа образовања, ширу примену нових комуникационих и производних технологија, као и здравствених услуга. Утицај

¹⁵ <http://svom.info/entry/223-secrety-cvetnyh-revolucij-prodolzhenie/>. (9/7/2015).

¹⁶ *National Intelligence Council*: "Global Trends 2030: Alternative Worlds", December 2012-001.

грађанског друштва је, према процени, најважнија мегатенденција, с обзиром да се истовремено јавља и узроком и последицом практично свих осталих мегатенденција, укључујући ширење глобалне економије, бржи привредни раст земаља у развоју и коришћење нових технологија у сфери комуникација и производње. Са друге стране, при таквом структурном искорак појединци и мање групе имају лакши доступ рушилачким и смртоносним технологијама, високопрецизном и биолошком оружју, што им омогућава да изводе терористичке акте широких размера.

Дифузија (прерасподела) утицаја држава до 2030. године може да изазове најдраматичније последице. Азија ће по бруто националном доходу превазићи Северну Америку и Европу заједно узетих, по броју становника, расходи за одбрану и инвестицијама у технологију. Постоји могућност да кинеска економија до 2030. године превазиђе економију САД. Поред Кине, Индије и Бразила, на развој глобалне економије утицаће и регионални играчи као што су – Колумија, Индонезија, Нигерија, Јужноафричка Република и Турска. Истовремено, економије Европе, Јапана и Русије ће постепено опадати. Измене у националним структурама власти могу изазвати брже искорак у погледу саме природе власти. Захваљујући комуникационим технологијама власт ће се преносити на сложене и аморфне мреже које ће утицати не само на активности држава већ и светске заједнице. Што се тиче „проблематичних” земаља, таквих као што су Авганистан, Демократска Република Конго, Сомалија и друге, ситуација се неће знатније поправити. Државе са највећим бруто-националним доходом, бројем становника, итд., не могу увећавати свој глобални утицај док не науче да делују унутар мрежа и коалиција вишеполарног света.

У „старајућим” државама ниво економског раста може бити смањен. Шездесет процената становништва ће живети у градовима, што значи да ће се ниво миграција увећати. Према претпоставкама, у свету ће до 2020. године живети 8,3 милијард људи, у поређењу са 7,1 милијарду у 2012. години. У том смислу се могу претпоставити следеће четири демографске тенденције (које не укључују економске и политичке услове у државама и њихове међусобне односе): старење становништва, структурна промена карактеристична како за Запад тако и најбрже развијајуће државе; смањивање броја младих заједница и држава; миграција, која ће представљати озбиљан проблем за међународну сарадњу; и растућа урбанизација, структурни елемент који са једне стране доприноси економском расту, док са друге стране изазива проблеме везане за обезбеђивање прехранбених производа и воде. У државама које „старе” појавиће се проблеми у вези са одржавањем животног стандарда. Захтеви за квалификованим и неквалификованим радницима ће допринети глобалној миграцији. Захваљујући брзој урбанизацији обим изградње градских објеката за становање у наредних четрдесет година може се упоредити са обимом таквих радова изведених током читаве светске историје. Међународна миграција ће расти брже него у последњих четврт века. (Тренутно у градовима живи 50% становништва планете, а тај број ће до 2030. године достићи износ од 60%, или 4,9 милијарде људи). Кључни фактори који на то утичу су – глобализација; раслојавање између богатих и сиромашних држава, међу млађима и старијима;

неједнака развијеност у регионима; као и миграционе мреже формиране између државе која отпрема емигранте и државе која их прима.

Са порастом светског становништва (посебно средње класе) увећава се потреба за ресурсима - прехранбеним производима (35%), водом (40%), и енергијом (50%). Скоро половина становништва ће живети у реонима који ће осећати недостатак воде за пиће, а климатске промене ће отежавати перспективу да се дође до животни важних ресурса. Анализа будућих климатских промена показује следеће измене: увећава се број засада у зонама влажности и сушни периоди у зонама са ниским нивоом годишњих приноса; главне промене у броју засада ће произаћи на Блиском Истоку и Северној Африци, као и на западу Централне Азије, на југу Европе, Јужној Африци и југо-западу САД. Али то све не значи да ће свет гладовати. Политички руководиоци и њихови партнери из приватног сектора морају радити на спречавању такве будућности. Тачно је да многе државе не поседују средства довољна за то да избегну недостатак прехранбених продуката или воде без широке помоћи од стране трећих држава. Тај проблем, који се надвија над заједницом, без утицаја на ниво потреба за продуктима и услугама не може бити решен. Коришћење алтернативних извора енергије, у које спадају различите врсте биогорива, према прогнози, може да испровоцира дефицит прехранбених производа. Развој ситуације у том правцу може довести до продуктивне сарадње, као и крајње неповољних компромиса.

Фактори који могу утицати на мењање правила игре у међународним односима

Нестабилност и криза светске економије. Растућа глобализација води све већој међузависности држава. У многим државама економски раст се успорава, светска економија постаје нестабилнија и све више зависна од различитих регионалних и националних економија. Због тога не треба искључити могућност још једне светске кризе. Глобални институт McKinsey је израчунао да би излазак Грчке из еврозоне довео до штете која може бити осам пута већа од банкротства компаније Lehman Brothers. Независно од тога каква одлука буде донесена ради успостављања стабилности еврозоне биће потребан истовремени напредак у неколико праваца, док а сам процес опоравка може потрајати од неколико година до неколико деценија.

Дефицит власти. Током следећих 15-20 година, у којима ће власт бити још „расточенија” него данас, појавиће се већи број државних и недржавних субјеката, укључујући и наднационалне субјекте (нпр. градове), који ће играти важну улогу у управљању. Укључивање нових субјеката у решавање транснационалних проблема ће бити неопходно, али ће њихови противуречиви интереси представљати проблем који ће усложњавати процес доношења одлука. Глобална управа до 2030. године ће се у најбољем случају показати ограниченом. Криза власти условљена брзим социјалним и политичким променама ће се продужити и пре свега јављати на унутрашњем плану. У садашњем моменту око 50 држава се налази на сложеном путу између аутократије и демо-

кратије, од којих се већина налази у државама Тропске Африке, Југоисточној и Централној Азији, Блиском Истоку и Северној Африци.

Потенцијали за нарастање конфликта. Са променама у систему међународних односа расте и ризик од међудржавних конфликта. Према процени аналитичара, ако САД „не буду желеле” или не могу да буду „глобални гарант безбедности” свет ће до 2030. године бити мање стабилан. Како међународни систем постаје фрагментарнији, а постојеће форме сарадње у све мањем степену корисне кључним глобалним играчима, увећава се и потенцијал за конкуренцију и конфликте. Више тензија ће се појавити између држава због природних ресурса. Приступ кључним минералним ресурсима, заједно са енергетским, имаће животно важно значење за продужавање економског раста држава у развоју, које ће све више зависити од спољних извора. Растући потенцијал међународних спорова по питању коришћења права на морско дно већ су приметни у низу региона Јужног Кинеског мора, Индијског океана, као и Арктика и Антарктика.

До 2030. године вода може постати већи извор конфликта него енергија или руде како на унутардржавном тако и међународном нивоу. Иако дефицит воде постоји у САД, Мексику и дуж западног обалског дела Јужне Америке, основна зона дефицита воде у свету захвата Северну Африку, Блиски Исток, Централну и Јужну Азију, укључујући Кину и Индију. У низу држава, као што су Авганистан, Бангладеш, Пакистан и Сомалија, државне структуре већ осећају признаке такве ситуације. Конфликти у датим регионима ће расти с обзиром да је у њима смештена зона најбржег раста становништва током следеће две деценије.

Ризици међудржавних конфликта, иако не и неизбежни, увећавају се и као резултат измене међународног система. Током следећих 15-20 година САД ће покушати да створе услове у којима ће даље играти улогу чувара система и гаранта међународног поретка. Снижавање новог способности САД да наступају као глобални „стражар” може бити један од кључних фактора за развој нестабилности. Раздробљенији међународни систем, у којем постојеће форме сарадње не изгледају победничким за већину кључних глобалних играча, може послужити као основа за супарништво и ризик рађања крупних војних конфликта. Једнако, у случају рађања подобних конфликта они једнозначно не могу достићи ниво светског рата у којем би учествовале све велике државе. У потенцијалним ратовима у Азији, с могућим учешћем Русије, Кине, Индије или Пакистана, уз обично оружје може бити коришћено и оружје за масовно уништење. Будући конфликти на Блиском Истоку такође могу подразумевати примену оружја за масовно уништење ако се у региону настави ширење нуклеарног оружја, а са старењем становништва на Блиском Истоку снижава се и улога омладине која је била покретачка снага за „арапско пролећа”. Вероватноћа за појављивање нових конфликта следеће две деценије је највећа у Западној, Централној и Источној Африци, у државама Блиског Истока и Јужној Азији. Такав сценарио је, по ауторима извештаја, актуелан и у низу других азијско-тихоокеанских горућих тачака: Источни Тимор, Нова Гвинеја, Филипини, Соломонска острва.

Ширење граница регионалне нестабилности. Током следећих 15-20 година Јужна Азија ће се константно суочавати са серијом унутрашњих и спољних потреса. Успорен економски раст, повећање цена прехрамбених производа, као и недостатак енергетских ресурса представљаће изазове за владе Пакистана и Авганистана. Младо становништво тих држава је бројчано велико и по социјалној и демографској динамици слично омладини многих држава Африке, која у комбинацији са успореним растом економије може изазвати нестабилност система у целини. У том погледу Индија се налази у најбољем положају, напредујући стабилним темпом економског раста. Међутим, и њу очекују проблеми у погледу запошљавања младог становништва. Неједнакост међу становништвом, недостатак инфраструктуре, као и слабости образовања, представљају допунске факторе који утичу на рањивост Индије. Поред тога, суседне државе су увек имале значајан утицај на развој Индије, појачавајући њен осећај несигурности и подстичући је на увећавање војних расхода. Спростављени стратегијски интереси, опште неповерење, као и тактика снижавања ризика на рачун суседа и осталих учесника економске сарадње отежавају изградњу чврстих основа регионалне безбедности тако да конфликт на овом простору може проистећи из више разлога.

Вишеполарној Азији такође недостају чврсте основе како би угушила растуће тензије, што може представљати један од најкрупнијих глобалних извора угрожавања. Страх пред моћи Кине, вероватноћа раста кинеског национализма, као и проблеми везани за очување улоге САД у региону, такође постају извори нестабилности. Будући нестабилном, Азија може довести до значајних потреса у глобалној економији.

Заузета својим проблемима Европа не може издвајати веће ресурсе као помоћ за превазилажење кризе у државама суседних региона. Међутим уколико Европа успе да се извуче из паучине политичких и економских криза у потпуности ће бити способна да увећа своју глобалну тежину. Таква Европа може помоћи земљама Блиског Истока, земљама Јужне Сахаре и Средње Азије да се брже интегришу у глобалну економију, доприносећи ширењу међународног система.

Улога Русије у свету биће условљена растућим унутрашњим и спољним изазовима. Руска „ахилова пета” ће и даље бити економија. Буџет државе ће веома зависити од продаје енергоресурса, док ће покушаји модернизације економије и даље давати слабе резултате, а старење радне снаге препрека за економски раст. Становништво Русије ће се, сагласно прогнозама, смањити са 143 милиона (2010. године) на приближно 130 милиона у 2030. години. Важним демографским изазовом за Русију може бити интеграција брзо растућих делова етничких муслимана. Тренутно у Русији живи скоро 20 милиона муслимана, што је око 14% становништва, док ће тај проценат до 2030. године износити 19%. Промена етничког састава становништва Русије већ сада представља извор растућих социјалних тензија. Поред наведених, један од кључних фактора у кретању Русије према статусу стабилнијег и конструктивнијег играча на светској сцени током наредних година биће њен однос са Западом и Кином.

Утицај нових технологија. Посебно интересантан део процене односи се на најаву ишчезавања савремених форми исламског тероризма до 2030. године, иако нема назнака да ће у потпуности нестати. Постоји могућност да неке државе наставе са коришћењем терористичких група, али ће трошкови за њихово одржавање у условима све веће међународне сарадње значајно порастати. Такође, процењује се да ће током следећих 15-20 година могућност приступа средствима за вођење рата, посебно сајбер и биолошког оружја, бити значајно увећана. Још једна од опасности која увећава могућност конфликта везана је за Интернет. Циљеви сајбер преступника могу бити различити објекти, почевши од војних система, електромрежа, система веза и финансијских система. Државе које поседују нуклеарно оружје у циљу поражавања противника у сајбер конфлику могу да посегну за његовим коришћењем. Могућности сајберпространства и Интернета остају веома важни у циљу формирања алтернативних мрежних социјалних покрета, који могу овладати озбиљним потенцијалима економског, политичког и другог утицаја.

Улога САД. Процена најављује да *Pax Americana* или епоха вишеполарне надмоћи САД у светској политици започета распадом СССР постаје ствар прошлости. Ипак, то не значи потпуни губитак водеће улоге САД у светским пословима. Вишеструки потенцијали Сједињеним Државама дозвољавају да остану „први међу једнакима”, одржавајући предност у кључним областима (пре свега војној) и способност ефективног коришћења како „тврде” тако и „меке” моћи. Према процени, ни једна држава у свету, укључујући и САД, у принципу неће бити држава-хегемон. Не гледајући на то што ће кључне позиције у светској економији заузети Кина, САД ће и даље одржати лидерство у области иновација и технологија (подаци говоре да се сваке године око 1/3 свих патената регистрованих у свету произведе у САД, иако њихово становништво чини тек 5% светског становништва; више од 40% најбољих универзитета у свету, у којима ради већина нобеловских лауреата, такође се налази у САД, итд.).

Аналитичари НИЦ сматрају да енергетску безбедност Америке ништа не може угрозити. Као светски лидер у производњи гаса из шкриљца и услед увећања производње нафте САД ће постићи потпуну енергетску сигурност, што ће утицати на поправљање трговинског биланса и стабилан раст националне економије. Надаље, Сједињене Државе ће остати једина реална снага способна да изграђује коалиције са државним и недржавним играчима и супротстави се будућим изазовима и опасностима, што значи да ће при било којем односу снага САД имати више савезника него противника. Лидерство, како се наводи у прогнози, захтева способност сарадње и узајамно деловање с различитим играчима и укључивање свих заинтересованих актера у решавање општих проблема. Успешно решавање глобалних проблема као што су климатске промене, смањивање светских ресурса, сајбербезбедност, формирање стабилних међународних институција, коришћење атомске енергије и космичког пространства, изградња глобалног финансијског система, директно ће зависити од стања америчко-кинеских односа. Колапс или снижавање утицаја САД може довести до дуготрајног периода глобалне анархије с обзиром да за

сада нема велике државе која би могла да замени САД у својству гаранта међународног поретка. Пад долара као светске резервне валуте и његова замена другом валутом биће један од највидљивијих знакова губитка глобалне економске позиције, што ће такође допринети демонтажи политичког утицаја Вашингтона. Замена Сједињених Држава другом глобалном силом, као и изградња новог међународног поретка највероватнија је у назначеном периоду, наводи се у прогнози.

Упоређујући кључне делове стратегијске прогнозе са тренутним процесима у напред наведеним регионима богатим енергоресурсима, закључак који се може извести најбоље одражавају речи Винстона Черчила: „Што се више нових нафтних налазишта буде откривало, то ће више бити интрига, преврата, ратова и прерасподела” (Павлов, 2010: 56). Из тих разлога не треба да буде изненађење што је у часопису Пентагона (2006. године) представљен сценарио (поткрепљен мапама) према коме су готово све границе између Средоземља и Хималаја изнова нацртане: Пакистан и Иран су постали једна нова држава, Белуцистан, богат нафтом се отцепио; Ирак издељен на три дела; огромни Курдистан настаје на рачун Турске; а Саудијска Арабија предата суседима (Елзесер, 2009: 10). То 2008. године подробније најављује и Јевгениј Сатановски (Евгений Сатановский): „Границе „новог Блиског Истока” на картама (које су већ припремљене) мало су сличне данашњим. Није искључено да државе, које су сагласно тим картама дужне да никну на место Судана и Саудијске Арабије, Израела и Турске, Јордана и Сирије, Ирака и Ирана, Авганистана и Пакистана, остану предметом стратегијских игара. Али ..., не треба заборавити да се резултат таквих игара – „контролисани хаос” – лако претвара у неконтролисани... Насилно наметање страних поредака на Истоку није водило и неће довести ни до чега доброг, независно од тога да ли ће он бити Велики, Блиски или Средњи” (Павлов, 2010: 57). Дакле, на делу је оно што амерички експерт Пол Робертс описује у „*Washington Post*-у”: „Необјављени 'нафтни рат' је најсвежије подсећање да у глобалној економији 'енергетска безбедност' означава нешто више од заштите нафтних производа и ценова од терористичких аката. Ми се налазимо у пламену рата између оних који имају енергенте и оних којима они недостају... Борба за последње крупне резерве нафте и гаса биће главна геополитичка тема XXI века” (*Ибид*). Наравно, подразумева се да је у тој борби, као и до сада, ударце дозвољено задавати и „испод појаса”.

Закључак

Многи сматрају да „обојене револуције” представљају нови тип политичких технологија за смену неподобних режима. Ако би се искључиво посматрала техничка компонента онда би то било тачно. Међутим, технологија свргавања режима примењивана од стране Сједињених Држава током „хладног рата” и технологија примењена у „плишаним револуцијама” у Источној Европи и свим „обојеним револуцијама” до „арапског пролећа” показује да кључна улога припада људском фактору, а да су савремене комуникационе технологије

је, Интернет и друштвене мреже само помоћно средство. Следи да окупљање и формирање тзв. критичне или „паметне масе” у „обојеним револуцијама” није спонтана реакција на изненадно рађање неког догађаја већ део унапред планираних активности усмерених на хаотизацију социјалне ситуације у држави, што захтева и конкретне ресурсе – организационе, финансијске, информационе, техничке, као и језгро око кога наступа „рођење” различитих група. Наравно, „паметна маса” се не може окупити и одржавати без мрежних ресурса, који су њен „кисеоник” и средство за координацију активности. Када се то има у виду постаје разумљиво зашто је од стране Сједињених Држава приступ Интернету објављен као једно од фундаменталних људских права и зашто САД улажу велика новчана средства за помоћ у лакшем преодолевању филтера које владе постављају корисницима социјалних мрежа.

Али кључно питање нашег рада није се тицало анализе примењених технологија за промену низа режима од „Хладног рата” до данас, већ мотива којима су Сједињене Државе биле руковођене да приступе њиховом свргавању. Највећи број примера говори у прилогу тези да су за америчке управљачке елите најдугорочнији и најважнији задаци спољне политике били и остали - спречавање укоренивања било каквог социјума који би могао бити алтернатива капиталистичком моделу развоја и успостављање контроле над глобалним природним ресурсима. То су разлози због којих су и земље „Трећег света” једнако биле на мети као и државе социјалистичког система, а подршка „ослободилачким покретима”, „борба против комунистичке завере”, „ширење демократије и људских права”, „борба против тероризма и наркотрговине” итд., усмерени на инсталирање или одржавање ауторитарних режима и апсолутистичких монархија спремних да поштују америчке економске и политичке интересе и строге захтеве у односу на нафту и војне базе. Стога фраза - „унапређивање демократије и људских права” пре асоцира на „лепо паковање” иза којег се крије сурово и немилосрдно лобирање за интересе америчког капитала, него што има везе са изворним значењем појма „демократија”. Дакле, вертикала која повезује мегапроцесе од зачетка „Хладног рата” до данас остаје непромењена, што се јасно види упоређивањем карата региона изложених „операцијама утицаја” током „Хладног рата” са картама данашњих конфликтних подручја. Надаље, упоређивањем карата данашњих конфликтних региона са тенденцијама описаним у стратегијској процени америчке обавештајне заједнице под насловом „*Global Trends 2030: Alternative Worlds*” показује да ће стање остати непромењено – региони богати нафтом, гасом, водом и прехранбеним производима остају подручја око којих ће се наставити раније започети рат. Доминирати регионима богатим енергетским и хидроресурсима значи доминирати глобалном економијом, самим тим и глобалном политиком. Али свест и страх да у вишеполарном свету до 2030. године без контроле над тим регионима позиција глобалног лидера Сједињеним Државама није загарантована убрзава њене напоре да учврсти положаје и путем „замисливих и незамисливих” препрека отежају пут онима који претендују да заузму то место.

Ако такав развој догађаја, према америчкој стратегијској процени, води ка глобалној анархији и хаосу, зашто га онда раније не изазвати и остати јез-

гром око кога ће осциловати хаотичне, нестабилне и лако контролисане државе са ацефаличним политичким елитама? Умрежена инфраструктура за такав сценарио већ постоји.

Литература:

1. Арешев Андрей, „Армения: 'геополитическое перевоспитание' верного союзника России”, у: Убийство демократии: Операции ЦРУ и Пентагона в постсоветский период, Кучково поле, Москва, 2014а.
2. Арешев Андрей, „Грузия: от „революции роз” до августа 2008 года и поддержки терроризма на северном Кавказе”, у: Убийство демократии: Операции ЦРУ и Пентагона в постсоветский период, Кучково поле, Москва, 2014б.
3. Bissel, Richard. (1996). *Reflections of a Cold Warrior: From Yalta to the Bay of Pigs*. New Haven: Yale University Press.
4. Блум, Уильям, Убийство демократии: операции ЦРУ и Пентагона в период холодной войны. Москва: Кучково поле, 2013.
5. Блум, Уильям, *Смертоносный экспорт Америки – демократия*. Москва: Кучково поле, 2014а.
6. Блум Уилям, „Вашингтон: власти над миром любой ценой”, у: Убийство демократии: Операции ЦРУ и Пентагона в постсоветский период, Кучково поле, Москва, 2014б.
7. Бобков Филипп, Как готовили предателей, Эксмо Алгоритм, Москва, 2011.
8. Вейнер Тим, ЦРУ: Правдивая история, Центрополиграф, Москва, 2013.
9. White House, Office of the Press Secretary. June 1, 2001.
10. Gervasi Sean, „Germani, US and the Yugoslav Crisis”, *Covert Action Quaterly*, Winter 1992/93.
11. Gertz Bill, „Clinton has Plans to Unseat Milosevic”, *Washington Times*, June 30, 1999.
12. Глазунов О. Грузинская разведка. Тайная война против России, Москва, 2011.
13. Doobs Michael, „U.S. Advice Guided Milosevic Opposition”, *Washington Post*, December 11, 2000.
14. Donnelly John, „US Tries to Turn Yugoslav Officials”, *Boston Globe*, August 29, 1999.
15. Дроздов Ю. И., Маркин А. Г. «Операция «Президент». От «холодной войны» до «перезагрузки», Артстиль-полиграфия, Москва, 2010.
16. Елих Грегори, „Сербия: Переворот 2000 года – Шаблон для „Цветных революций”, у: Убийство демократии: Операции ЦРУ и Пентагона в постсоветский период, Кучково поле, Москва, 2014.
17. Елзесер Лирген, Национална држава и феномен глобализације, Јасен, Београд, 2009.
18. Загаров В.М, „Вооруженные силы Грузии”, у: Грузия: проблемы и перспективы развития (том 2), Москва, РИСИ, 2002.
19. Заря, №24, 1999 год.
20. Jahn George, „U.S. Funding Yugoslavia Reformers”, *Associated Press*, September 29, 2000.
21. Ignatius David, „Innocence Abroad: The New World of Spyleless Coups”, *Washington Post*, September 22, 1991.
22. Крилов А, „Кто делает „цветные революции”?”, *Новая политика*, 15. Октября 2007.
23. Cotter George, „Spies, Strings and Missinaries”, *The Cristian Century*, March 25, 1981.

24. Липина Светлана, „Азербайџан: нефтна скважина Кавказа и Каспија дл США”, у: Убийство демократије: Операције ЦРУ и Пентагона в постсоветский период, Кучково поле, Москва, 2014.
25. Mann S.R, „Chaos Theory and Strategic Thought”, Parameters, Vol. 22, US Army War College Quarterly, 1992.
26. Maršal Tim, Igra senki, Samizdat B92, Beograd, 2005.
27. Мелтон, Кит, Золлес, Роберт, Шлезингер, Генри, Искусство шпионажа: тайная история спецтехники ЦРУ, АНФ, Москва, 2013.
28. *National Intelligence Council*: „Global Trends 2030: Alternative Worlds”, December 2012-001.
29. New York Times, November 1. 1987.
30. Ночевка Ф., „НПО в Армении: фактор развития или скрытая угроза”, Стратегия развития, № 1, 2011.
31. Павлов Савелий, „Паучья тактика”, Беларуская думка, № 7, 2010.
32. Панкратенко Игор, „Средняя Азия: Плацдарм США в сердце Евразии при поддержке исламистов”, у: Убийство демократије: Операције ЦРУ и Пентагона в постсоветский период, Кучково поле, Москва, 2014.
33. Papandreou Andreas, Democracy at Gunpoint: The Greek front, Doubleday, New York, 1970.
34. Паренти Майкл, „Югославия: обвиняй лидера в геноциде, бомби людей”, у: Убийство демократије: Операције ЦРУ и Пентагона в постсоветский период, Кучково поле, Москва, 2014.
35. Rositzke Harry, The CIA's Secret Operation, Reader's Digest Press, , New York 1977.
36. South Florida Sun-Sentinel, April 17, 2008.
37. Стонор Саундерс Френсис, Хладни рат у култури: ЦИА у свету уметности и књижевности, (превод са енглеског Невена Мрђеновић), Досије студио, Београд, 2013.
38. „The Balkans are Latin America for CIA”, Monitor, Sofia, August 28, 2000.
39. The Observer, London, October 8, 2000.
40. US Agency for International Development, Direct Economic Benefits of U.S. Assistance Programs, 1999.
41. Foreign Affairs, September/October 1994.
42. Foreign Policy, October 25, 2007.
43. Phillips Joan, „Breaking the Selektive Silence”, Living Marxism, April 10, 1993.
44. Hash-Gonzales Kelli, Popular Mobilization and Empowerment in Georgia's Rose Revolution, Lexington Books, 2012.
45. Henriksen, H. Thomas, „Covert Operations, Now More Than Ever”, Orbis , Winter 2000.
46. Hixson L. Walter, George F. Kennan: Cold War Iconoclast, Columbia University Press, 1989.
47. Хлобустов Олег, КГБ СССР 1954-1991: Тайна гибели Великой державы. „Акватерм”, Москва, 2011.
48. Цыганок А., Война нового типа, Время новостей, 27. августа 2008.
49. Чарльз Аллен, „Инфраструктура подрывной деятельности: „Бархатные революции” как результат сорока лет непрерывных подрывных усилий”, у: Убийство демократије: Операције ЦРУ и Пентагона в постсоветский период. Москва: Кучково поле, 2014.
50. Chossudovsky Michael, „Banking of the Balkans”, THIS, July/Avgust 1999.
51. <http://svom.info/entry/223-secrety-cvetnyh-revolucij-prodolzhenie/>.
52. <http://www.venec-vl.ru/bill-klinton;>

GEOPOLITICS BETWEEN PLANNED CHAOS AND A NEW ORDER OF POWER - INTELLIGENCE ASPECT

Summary: The world survives one of the turning moments in its history in which non-linear changes and processes provide a little chance of making a complete and reliable image of the future. A large number of conflicting options of possible developments is primarily attributed to strategic entities in geopolitical and geo-economic horizon. As making a long-term forecast is one of the main tasks of strategic intelligence services, we will analyze the process („connecting the dots”), which is taking place in continuity from „Cold War” in Europe, the Middle East, Asia and South America the intelligence assessment of developments by the year 2030, prepared by the National Council on Intelligence US (National Intelligence Council) which tries to show that the modern movement must not unilaterally be seen as a bare rooted, spontaneous, non-linear and mutually unrelated megatendency. Thus, strategic forecasts, as the product thoroughly conducted research and work of a large number of specialists and experts of a different profile, give an overview of global processes and trends in specified time frame, whose trajectory can end diametrically opposed than anticipated, ie. those which would occur that processes are left to 'free movement' '. It follows that strategic forecasts can be seen as - an alert, warning, and instructions for taking action to prevent surprises and eliminating undesirable scenarios, ie.instructions for „Operation influence”.

Key words: „Cold War”, „colored revolution” strategic forecasts, „operations influence”, world until year 2030

Упутство сарадницима о прилозима:

Текст послати на е-маил адресу ljubisa@kpolisa.com (или преко контакт форме на адреси www.kpolisa.com). Текст треба бити припремљен у формату В5 (17,6x25,0cm), у фонту Times New Roman, величина фонта Size: 11, тастатура Serbian (Cyrillic), једноструког прореда Line spacing: Single. Максимални обим оригиналних научних и прегледних радова је један ауторски табак (или 36300 карактера са размацима). На првој страни, изнад наслова рада, у левом горњем делу треба написати име, презиме (у фусноти доставити контакт са аутором: е-маил, тел.), установу, место а испод наслова рада сажетак (до 150 речи) и кључне речи (највише седам) на српском и једном од светских језика.

Страна имена писати транскрибована, а код првог навођења иза имена у загради ставити име у оригиналу.

Пример: Бродел (Braudel).

Код цитирања или позивања на извор иза цитата навести у загради презиме аутора, годину издања и страницу, писмом којим је штампан извор на који се позива.

Пример:

(Вебер, 1976: 341); (Weber, 1989: 59).

Исто правило важи и код навођења литературе у списку литературе на крају списка.

Пример:

1. Le Gof, Žak (1997): *Vreme, rad i kultura srednjovekovnog Zapada*, Svetovi, Novi Sad,
2. Robins, Kevin (2001): *Kiberprostor i svijet u kojemu živimo, Kiberprostor, kibertijela i cyberpank: kulture tehnološke tjelesnosti, uredili Mike Featherstone i Rober Burrows*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb,

Фусноте користити само за пропратне коментаре.

Напомене: Радове објављене у часопису, није дозвољено прештамповати ни у деловима ни у целини без сагласности издавача. Оцене изнесене у радовима ставови су аутора истих, и не изражавају мишљење уредништва часописа.

Рукописи се рецензирају, и не враћају ауторима. Објављени радови се хонораришу у складу са финансијским могућностима издавача.

Издавање часописа финансијски подржао:

Покрајински секретаријат за културу и информисање АП Војводине

<http://www.kultura.vojvodina.gov.rs/>

Штампање часописа финансијски подржала:

Београдска пословна школа, Краљице Марије 149. Београд

САДРЖАЈ:

Александар Саша Гајић, <i>Између евроатлантизма и евроазијства – положај савремене Србије</i>	1
Henri de Grossouvre, <i>Актуелна Србија између Брисела и Москве - Не усклађивање и улога Србије у срцу нове Европе</i>	17
Иван М. Зарић, <i>Класичне евроатлантске геополитичке теорије - релевантност на почетку 21. века</i>	23
Небојша Вуковић, <i>Србија и Балкан у неоевроазијској геополитичкој концепцији</i>	39
Душан Пророковић, <i>Средњоевропски континентализам и четири могућа сценарија за Балкан</i>	55
Љубиша Деспотовић, <i>Геополитика деструкције и „Нова Европа” - постоји ли геополитичка алтернатива за Србију?</i>	65
Радослав Гађиновић, <i>Спречити потапање Србије у „Атлантику” (Економске интеграције и војна неутралност национални је интерес Србије)</i>	81
Зоран Петровић Пироћанац, <i>Народне класе Европе, забрињавајући свет и шта ће чинити малена Србија</i>	99
Горан Николић / Владан Ивановић, <i>Регионална сарадња на Балкану под утицајем евроатлан-тизма и евроазијства: Парадоксалан утицај ’евроатлантског’ пројекта ЦЕФТА на јачање веза Србије и РС</i>	121
Драган Петровић, <i>Српска геополитика на Балкану, у периоду преласка светског поретка ка мултиполаризму</i>	139
Срђан М. Перишић, <i>Геополитичка оријентација Србије: потреба за дефинисањем</i>	155
Сања Арежина, <i>Кинески „Нови пут свиле” и Балкан</i>	167
Зоран Б. Јевтовић, <i>Асиметрична битка за утицајем на Балкану</i>	189
Веселин Конатар, <i>Геополитика између планираног хаоса и новог поретка моћи – обавештајни аспекти</i>	205

ISSN 1820-4589

9 771 820 458 005